TÜRKİYE'DE ANTİ-KOMÜNİZM PRATİĞİ VE McCARTHYCİLİK: 1950-1982

Emre KÖK

Haziran 2022

DENİZLİ

TÜRKİYE’DE ANTİ-KOMÜNİZM PRATİĞİ VE McCARTHYCİLİK: 1950-1982

Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Siyaset Bilimi Programı

Emre KÖK

Danışman: Doç. Dr. Umut BEKCAN

Haziran 2022

DENİZLİ

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İmza
Emre Kök

ÖN SÖZ

Lisans mezuniyetim sonrasındaki, kısa iş tecrübelerim sonrasında karar vererek başladığım ve çok hevesli olduğum yüksek lisans süreci boyunca maddi ve manevi hiçbir desteğini esirgemeyen, başta annem Tülin Kök; babam Ali Kök ve ablam Özge Kök'e tüm kalbimle teşekkürlerimi sunuyorum. Yüksek lisans ders sürecinde tam anlamıyla gecemi gündüzümü birbirine katarak ilerletmeye çalıştığım serüvenin, bu tezle birlikte, sonuna geldim.

Gerek tez yazım sürecinde ve sonrasındaki önerileriyle gerekse de ders sürecinde aktardığı bilgilerle bana destek sunan değerli hocam Doç. Dr. Umut Bekcan'a ayrıca teşekkür etmek istiyorum.

ÖZET

TÜRKİYE'DE ANTİ-KOMÜNİZM PRATİĞİ VE McCARTHYCİLİK: 1950-1982

Emre KÖK
Yüksek Lisans Tezi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD
Siyaset Bilimi Programı
Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Umut BEKCAN

Haziran 2022, V + 143 sayfa

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında fiili olarak başlayıp 1950'li yıllarda NATO üyeliğiyle resmileşen Batı bloku üyeliğinin temel motivasyonu anti-komünizm olmuştur. Türkiye'de anti-komünizm; ideolojik ve dini karşıtlık, Sovyet tehdidi ve propaganda sonucunda taraftar toplamıştır. 1950-1982 yılları arasında Türkiye'nin siyasi tarihi, komünizm ve anti-komünizm çelişkisi göz ardı edilerek değerlendirilemez. Türkiye'de komünizmin, bilinçli veya bilinçsiz şekildeki yanlış tahlilleri ve komünizmin kriminalize edilmiş olması, McCarthyci politikalara yol açmıştır. McCarthyciliğin getirisi olarak komünizm tehdidi "bahanesi" sürekli olarak ön plana çıkarılmıştır. Komünist olsun veya olmasın tüm muhalefet bu suçlamayla karşı karşıya bırakılmıştır. Türkiye'nin anti-komünist tarihinin bir bölümü "cadı avı" temelindeki McCarthycilik olmuştur. Adını ABD'deki hukuksuz ve baskıcı yıldırma politikalarıyla duyurmuş olan Joseph McCarthy'den alan McCarthycilik, Türkiye siyasetinde rastlanabilir bir şey olmuştur. Gerek devlet organlarıyla gerekse de kurum ve kuruluşlar aracılığıyla Türkiye'de komünizme karşı sert bir mücadele gerçekleştirilmiştir. 12 Mart ve 12 Eylül darbeleriyle birlikte bu mücadele nihayete erdirilmek istenmiştir. Komünizme dair her şey bu harekatlar sonucunda yok edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Anti-Komünizm, McCarthycilik, Sağ-Sol Çatışması, 12 Mart, 12 Eylül

ABSTRACT

Practise of Anti-Communism and McCarthyism in Turkey: 1950-1982

Emre KÖK
Master Thesis
Political Science and Public Administration Department
Political Science Programme
Adviser of Thesis: Doç. Dr. Umut BEKCAN

Haziran 2022, V + 143 pages

The main motivation of Turkey's Western bloc membership, which started de facto after the Second World War and became official with NATO membership in the 1950s, has been anti-communism. Anti-communism in Turkey; it gathered supporters as a result of ideological and religious opposition, Soviet threat and propaganda. The political history of Turkey between the years 1950-1982 can't be evaluated by ignoring the contradiction between communism and anti-communism. The wrong analysis of communism, consciously or unconsciously, and the criminalization of communism in Turkey have led to McCarthyist policies. The threat of communism as a result of McCarthyism has always been brought to the fore. All opposition of goverment, whether communist or not, are faced with this accusation. Part of Turkey's anti-communist history has been McCarthyism based on the "witch hunt". Taking its name from Joseph McCarthy, who became known for his unlawful and oppressive intimidation policies in the USA, McCarthyism has become something that can be found in Turkish politics. A fierce struggle was carried out against communism in Turkey, both through state organs and institutions and organizations. With the coups of March 12 and September 12, this struggle was sought to be ended. Everything about communism was tried to be destroyed as a result of these operations.

Keywords: Anti-Communism, McCarthyism, Left Wing- Right Wing Conflict, 12 March, 12 September

İÇİNDEKİLER

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜŞÜK YOĞUNLUKLU ÇATIŞMA (1970-1982)

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan beri gerek ideolojik gerekse de kültürel olarak komünizmin karşısında olmuştur. Kurtuluş Savaşı sürecinde ve iki dünya savaşı arası dönemde komünizmin dünyadaki temsilcisi konumunda bulunan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile dostluk ilişkileri kurmuş bir ülke olarak Türkiye Cumhuriyeti, İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan Soğuk Savaş'ta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) liderliğindeki Batı blokunda yer almayı tercih etmiştir. Ülkede serbest seçimlerin yapılmaya başlanmasıyla birlikte devletin kontrolünü ele alan sağ iktidarlar, anti-komünist özelliklerini her fırsatta göstermiştir. Yüzyıla yakın tarihiyle Türkiye'de -tek parti dönemini hariç tutarsak- çok kısa süreli yönetme şansını yakalamış "görece" sol hükümetler, sağ hükümetlerle "anti-komünizm" noktasında ortaklaşmıştır.

1946 yılında Missouri Zırhlısının Türkiye'yi ziyaretiyle birlikte fiili olarak başlayan ABD-Türkiye müttefikliği, anti-komünizm temelinde oluşmuştur. Sovyet tehdidine karşı ABD safında yer alan Türkiye için anti-komünizm, şekil değiştirerek Sovyet karşıtlığıyla birleşmiştir. Böylece daha sert anti-komünist pratikler uygulamaya başlayan Türkiye için en büyük örneği müttefik ABD oluşturmuştur. Müttefikliğin sıkılaştığı yıllarda ABD'de senatör olarak göreve başlayan Joseph McCarthy (1947), adını, uyguladığı anti-demokratik ve anti-komünist politikalarla duyurmuştur. McCarthycilik olarak anılacak bu uygulamalar, komünizm tehlikesi sebebi veya bahanesiyle, kişi veya kurumların zan altında bırakılmasıdır. McCarthy; komünist olduğu, olabileceği ve komünizme yol açabileceği gerekçesiyle muhalefeti suçlamış, hedef göstermiş, yargılatmış ve baskılamıştır. McCarthycilik, net bir tanımı olmamakla birlikte, komünizm gerekçesiyle kişi veya kurumların baskılanmasıdır. Komünizmi kriminalize ederek veya farklı sebeplerle komünizme karşı korkunun oluştuğu veya oluşturulduğu bir ortamda, "komünist suçlaması" baskı yaratan bir olgudur. Türkiye de aynı tarihlerde benzer politikaları uygulamıştır. McCarthycilik her ne kadar McCarthy ile literatüre girmiş bir terim olsa da McCarthycilik tanımı altına yazılabilecek pratikler, McCarthy'den önce gerçekleşmiştir. Bu sebeple Türkiye'nin McCarthyci pratiklerini incelerken McCarthy'den önce yaşanmış olaylara da McCarthycilik tanımı yapılabilir. Anti-komünizm, kelime anlamı olarak, komünizm karşıtı her şeyi ifade etmektedir. Anti-komünist ideolojiler; demokratik, faşist, totaliter, kapitalist, çevreci, milliyetçi,

köktendinci veya her ideoloji olabilir. Komünizmin; üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin ve burjuva sınıfının ortadan kaldırılmasını amaçlaması, Enternasyonalist olması ve köktendincilik karşısında bulunarak bilimsel bilgi doğrultusunda kendisini ve dünyayı şekillendirmek istemesi, anti-komünist fikirlerin doğuşunu sağlamıştır. Bu amaçlardan bir veya birkaçına doğrudan veya dolaylı olarak karşı olan her fikir kendisini anti-komünist olarak adlandırabilir. Anti-komünizmin komünizm karşısındaki mücadelesi hayatın her alanında mevcut olmuştur. Komünist veya komünizme yol açabilecek görüşlerin yayılmasını engellemek ve insanların komünist fikirlerden tamamen uzaklaşmasını sağlamak anti-komünizmin tanımını oluşturur. Bu noktada anti-komünist pratik ve McCarthyci pratik arasındaki farkı göstermek gerekir: Bir partinin/devletin/örgütün komünizme karşı olduğunu belirtmesi ve komünizme karşı mücadele ederek komünist örgüt ve kişileri baskılaması anti-komünist pratikleri gösterir. McCarthycilik ise, bu örnekteki metottur. Eğer mevzubahis kurum, komünizme karşı mücadelesini yalan-iftira gibi suçlamalar üzerinden, komünizme karşı korku yaratarak yürütüyorsa McCarthyci pratik sergilemiş demektir. Tüm McCarthyci pratikler anti-komünizme örnek oluşturabilecekken tüm anti-komünist pratikler McCarthyciliğe örnek oluşturmaz. Fakat anti-komünist pratikler ve McCarthycilik arasındaki farkı gözlemlemek güç bir iştir. Anti-komünizm uygulamaları ve McCarthycilik iç içe girmiş durumdadır ve bu farkı belirlemek, derin bir analiz gerektirmektedir. Bu sebeple çalışma sürecinde verilen tarihsel örneklerdeki anti-komünist pratiklerin, McCarthyciliğe örnek oluşturup oluşturmayacağı tartışması yapılabilir. Kimi olgular net olarak McCarthyciliğin örneği olabilecekken bazı olgular "anti-komünist pratik" olarak açıklanabilir. Bunun yanında, yaşanan olaylarda bu ayrımı yaparak bir sonuca varmak, bir hukukçu edasında incelemeler gerektireceğinden bazı olaylarda bu ayrım yapılmamıştır. Türkiye'nin anti-komünist pratikleri açıklanırken McCarthycilik olarak görülebilecekler, belirtilmiştir.

Türkiye'nin uluslararası politikada seçtiği tarafı anlamlandırabilmek için yönetim şekli olarak sosyalizm/komünizmin, dünyada seçenek haline geldiği yıllardan başlanması gerekir. 1917 yılında Rus İmparatorluğu'nda gerçekleşen Ekim Devrimi ile komünizm, dünyada yankılanmaya başlamıştır. Tam anlamıyla, komünizm hayaleti Avrupa'da dolaşmaya başlamıştır. Bu durum Türkiye'de de aynı şekilde gerçekleşmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde çok kısıtlı bir çevreyi etkileyen "sosyalist" örgütler kurulmuş olsa da 1919-1920 yıllarından itibaren

komünizm, örgütleriyle ve kişileriyle Anadolu'da sesini duyurmaya başlamıştır. Özellikle; Kurtuluş Savaşı sırasında Sovyet Rusya'nın Ankara Hükümeti'ne maddi ve manevi olarak destek sunması, komünist ideolojinin Anadolu'da taraftar bulmasına sebebiyet vermiştir. Komünizmin, taraftar bulmasına karşın, Kurtuluş Savaşı'nın önder kadrosu tarafından bir seçenek olarak görülmemesi, anti-komünist faaliyetleri de beraberinde getirmiştir. Bu tarihlerden itibaren anti-komünizm bir devlet politikası halini almıştır.

Tek parti iktidarının değiştiği 1950 yılından itibaren Türkiye, artık fiili ve resmi olarak anti-komünist bir Batı devleti olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru başlayan Sovyet tehdidi ve beraberinde yükselişe geçen anti-Sovyetizm sebebiyle Türkiye, uluslararası politikada safını ABD tarafında belirtmiştir. Truman Doktrini ve Marshall Planı aracılığıyla başlayan saflaşma süreci NATO üyeliğiyle nihayete ermiştir. NATO üyeliğine kadar anti-Sovyetizm temelinde üretilen anti-komünizm, bu tarihten sonra bağımsız bir halde uygulanmaya başlamıştır.

Türkiye'nin anti-komünist pratiklerini anlamak, iç siyasete nazaran dış siyaseti anlamaktan geçmektedir. Sovyet desteği ve iyi ilişkiler, Sovyet tehdidi, ABD'nin yardımları, Kore Savaşı, NATO üyeliği gibi dış politik olaylar iç siyasetin de temelini oluşturmuştur. Türkiye, bu gibi olaylar neticesinde anti-komünist tavrını zaman zaman yumuşatıp zaman zaman sertleştirmiştir. 1950 yılında DP ile yükselişe geçen anti-komünist pratikler Türkiye'de solun baskılanmasına sebep olmuştur. Kore Savaşı ve NATO üyeliğiyle birlikte zirve noktasına ulaşan anti-komünizm, dünyanın değişen seyriyle bilirlikte şekil değiştirmiştir. Sovyet tehdidi gerekçesiyle birlikte NATO safını seçmiş olan Türkiye'de anti-komünist ve McCarthyci pratikler en çok Sovyet tehdidinin azaldığı dönemlerde yaşanmıştır. Stalin'in ölümüyle birlikte Türkiye üzerindeki taleplerinden vazgeçen SSCB'ye rağmen Türkiye, komünizm karşısındaki sert tavrını yumuşatmamış, aksine şiddetlendirmiştir. Nükleer savaş tehdidinin ardından başlayan nükleer silahsızlanma ve yumuşama dönemi Türkiye'yi de etkilemiş ve komünizme karşı tutumunu değiştirmiştir. 1960 yılı sonrasında 27 Mayıs Anayasası'yla açılan demokratik alanda kendisine yer bulan Türkiye solu, her ne kadar 1971'de fiziksel olarak yok edilse de 1980'e kadar güçlenerek gelmiştir. 1980 öncesinde gerçek bir alternatif ve güç olarak Türkiye siyasetinde yer alan komünizm, 12 Eylül 1980 darbesi sonucunda çok büyük yara almıştır.

1980 tarihinden itibaren solun yok edilişi, sadece fiziksel olarak değil aynı zamanda ideolojiktir. Fiziksel olarak baskılanmış olan komünist liderlerin ve kitlelerin yanında Türkiye 1982 yılında kabul ettiği anayasa ile, demokratik sayılabilecek 27 Mayıs Anayasası'nı tümüyle kaldırmıştır. 24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte neoliberal politikalara alan açılmıştır. Sol, kriminalize edilmiş ve halk üzerinde apolitizasyon başlatılmıştır. Böylelikle anti-komünizm pratiği, solun önünü büyük oranda kesmiştir.

Yukarıda kısaca bahsedilmiş olan tarihsel aralıkta (1950-1982) uygulanmış olan anti-komünist ve McCarthyci pratikleri görebilmenin ana amaç olduğu bu çalışmada; Türkiye Cumhuriyeti'nin, ideolojik olarak anti-komünist olduğu ve Batı bloğuna üyeliğinin sebebinin Sovyet tehdidinden değil, ideolojik nedenlerden kaynaklandığını ortaya koymak bu çalışmanın tali amaçlarından ilkini oluşturur. Din, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de komünizm karşısına çıkarılmış en büyük silah olmuştur. Türkiye'de bu silahın -çalışmamızın tarihsel aralığındaki-hemen hemen her hükümet ve sağın temsilcileri tarafından kullanıldığını göstermek, bu çalışmanın diğer amaçlarından biridir. Türkiye Cumhuriyeti, 1946 yılından itibaren sistematik olarak solu demokrasi cephesinden dışarı itmek istemiştir. Solun temsil edilmediği bir demokrasi anlayışının dönemin hükümetleri tarafından, üstü kapalı olarak, desteklendiğini göz önüne sermek çalışmanın bir başka amacıdır. Anti-komünist hükümetlerin ve sivil temsilcilerin, çeşitli McCarthyci yollarla solu ve muhalefeti sindirmeye çalıştığı söylenebilir. McCarthyci tutum Türkiye'de, komünist olsun olmasın tüm muhalefete karşı "komünist" suçlamasını yapmıştır. Bu suçlamalara tanıklık etmek ve Türkiye'deki anti-komünizmin entelektüel birikiminin yetersizliğine de dikkat çekilmiştir. Türkiye'de özellikle sağ sivil siyaset temsilcileri tarafından, komünizm hakkında neredeyse hiç bilgi sahibi olmadan, anti-komünist propaganda yürütülmüştür. İdeolojik karşıtlıktan çok duygusal karşıtlığın beslediği anti-komünizm, başarılı olmuştur. 1960'ların ikinci yarısına kadar ülkede komünizm, günümüzdeki terörizm yaftasına benzer bir biçimde kullanılmıştır. Üzerine komünist adı yapıştırılan her kişi ve kurum, ciddi baskılarla karşılaşmıştır. 1965 sonrasında yükselişe geçen solun önü; hükümet, polis, anti-komünist militanlar ve en sonunda ordu tarafından kesilmiştir. 12 Mart Müdahalesi ve 12 Eylül Darbesi, ekseriyetle, solun önünü kesmek için yapılmış ve başarıya ulaşmış faaliyetler olduğunu ortaya koymak, bu çalışmanın amaçları dahilindedir. Bu çalışma, Türkiye'de anti-komünizmin kısa bir tarihçesini elde etmek ve Türk Siyasal Hayatı'na naçizane bir katkı sunmak niyetindedir.

Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öncelikli olarak, 1950 yılına gelirken Türkiye'de anti-komünizm temelinde yaşanmış olan ve aktarılması gereken olgulardan bahsedilmiştir. Sonrasında ise, Türkiye Cumhuriyeti'nin çok partili hayata geçtiği yıl olan 1946 yılından başlayarak bir döneme damgasını vurmuş olan Demokrat Parti'nin kuruluşu ve iktidara gelişi temelinde anti-komünizm ve anti-komünist pratikler incelenmiştir. Türkiye'nin nasıl ve neden Batı blokunun ayrılmaz ve sadık bir parçası haline geldiği ve anti-komünist pratiklerin motivasyonu ve içeriği irdelenmiştir. 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti ile başlayan ve 27 Mayıs 1960 Darbesiyle sonuçlanan tarihsel süreç içerisinde Türkiye'deki solun durumu, Türkiye'nin ulusal ve uluslararası alandaki anti-komünist tutumu ve buna bağlı olarak Türkiye'nin anti-komünist pratikleri incelenmiştir. Kore Savaşı ve NATO üyeliği, anti-komünizm temelinde yapılan uluslararası ittifaklar ve DP Hükümeti'nin komünizme karşı yürüttüğü baskıcı ve kararlı mücadele bu bölümün içeriğini oluşturmaktadır. İkinci bölümde, 27 Mayıs sonrasında kendisine hareket alanı bulan solun yükselişi ve bu yükselişin karşısına geçen sağ ideolojinin pratikleri incelenmiştir. 1960-1972 yıllarını kapsayan bu bölümde solun ve sağın silahlanması da konu alınarak üçüncü bölümde anlatılan "iç savaş" durumunun kavranmasını sağlamak istenmiştir. Bu şekilde üçüncü ve son bölümde ise 12 Mart Müdahalesi sonucunda solun, tekrar yükselişe geçmesi ve iç savaşı andıran pratiklerin sergilenmesi göz önüne serilmiştir. Kitlesel sol ve sağın birbirleriyle olan mücadelesinin 12 Eylül Darbesi'yle sonuçlandığı, solun önünü açan 27 Mayıs Anayasası'nın tümüyle tarihe karıştığı 1982 yılına kadar olan süreç son bölümde anlatılmıştır. Bu süreç içerisinde, önceki bölümlerde olduğu gibi, solun durumu ve paralel olarak anti-komünist pratikler incelenmiştir.

Yukarıda çizilen çerçevede, Türkiye'deki anti-komünist pratiklerin kısa bir dönem tarihçesi anlatılırken, komünizmin ve anti-komünizmin tarihsel kökeni ve anlamı; sağ ve sol terimleri ve Türkiye'deki tezahürü gibi siyaset felsefesini ve ideolojik çelişkileri içeren tartışmalar bu çalışmanın alanı dışında bırakılmıştır. Siyasal tarih anlatımını ana hatlarıyla yaparak Türkiye'deki solun gelişimini ve buna paralel olarak anti-komünist pratikleri kronolojik olarak anlatmak bu çalışmanın öncelikli görevidir. Türkiye'de solun yükselişine karşı, anti-komünizmin pratiklerini incelemek ve dolayısıyla Türkiye'nin anti-komünist pratiğini gözlemlemek asıl amaçtır.

Çalışmanın kapsadığı 1950-1982 yıllarını anlayabilmek adına, öncelikli olarak bu yıllara kadar bölgede yaşanmış olan anti-komünizm çevresindeki uygulamalara ve

tarihsel gelişmelere göz atmak gerekir. Bunun yanında uluslararası gelişmeler de önemli bir yer tutmaktadır. Komünizm ve anti-komünizm, uluslararası siyasette kendisini fazlaca göstermiş ideolojilerdir. Bu çerçevede uluslararası politikanın seyri her ülkede olduğu gibi Türkiye'de de iç siyaseti etkilemiştir. Dolayısıyla çalışma sürecinde zaman zaman uluslararası gelişmelere de değinilmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin kuruluş motivasyonu ve kurtuluş yıllarındaki pratiklerini gözlemlemeden yapılacak Türkiye tahlilleri başarısız olmaya mahkumdur. Bu sebeple daha isabetli tahlillerde bulunabilmek amacıyla önceliğimiz, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren geçen süreyi anti-komünizm çerçevesinde anlatmak olmalıdır. Bu sebeple birinci bölümün ilk başlığı, siyasi arka planı doldurmak amacıyla oluşturulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KOMÜNİZMİN HAYALİ OLDUĞU DÖNEM: 1950-1960

1.1. Türkiye'de Anti-Komünizmin Yükselişi ve Sovyet Tehdidi

Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecinde, ülkenin kurtuluşunun arandığı dört fikirden bahsedilir: Ümmetçilik, Batıcılık, Osmanlıcılık ve Türkçülük. Bazı kaynaklarda ise bunlara ek olarak Âdem-i Merkeziyetçiliğe rastlanır. Bu dönemde, zayıf da olsa, kendini var etmiş olan sosyalist düşüncenin adı pek geçmez. Aslında bu durum, Türkiye'nin anti-komünist tavrı hakkında tüyo verir niteliktedir. Modern Türkiye'nin anti-komünist tavrını inceleyebilmek için gerek kuruluş gerekse de cumhuriyetin erken dönemlerine değinmek gerekir.

Osmanlı'da sosyalist fikirlerle tanışan ilk kişiler, Batı ile iletişime geçme imkânı bulabilmiş kişilerdir. Ülkede yaşayan gayrimüslimler, batı ile kurdukları ticari ilişkiler sayesinde, sosyalizmle tanışan ve ülkede sosyalist örgütlenmeler kuran ilk kesim olmuştur (Aydar, 2015, s. 53).

Avrupa'da etkisini hissettirmeye başlayan komünist/sosyalist fikirler, beraberinde anti-komünist fikri ve uygulamaları da getirmiştir. Bu pratik doğrultusunda henüz Osmanlı'da işçi örgütlenmesine rastlanmamasına rağmen 1845 yılında işçilerin beraber eylem yapmalarına karşı Polis Nizamnamesi yürürlüğü koyulmuştur (Aydar, 2015, s. 55-56). 1871 Paris Komünü ve Birinci Enternasyonal hakkında, Takvim-i Vakayi gazetesi; komünistlerin, toplumun huzurunu bozduğunu, Enternasyonalin fesat bir örgüt olduğunu ilan etmiştir (Aydar, 2015, s. 60). Böylece Osmanlı'da adı bile duyulmamış sosyalizme karşı ilk adımlar atılmıştır.

Dağılmanın eşiğinde olan Osmanlı Devleti, katıldığı dünya savaşında kan kaybetmekteyken 1917 yılında, düşman devlet Rusya'da sosyalist Ekim Devrimi gerçekleşmiştir. Ekim Devrimi, komünizmin dünyada yükselişinin ve popülerliğinin başlangıcı olmuştur. Tıpkı Osmanlı'da da olduğu gibi dünyanın her tarafından komünizm ve anti-komünizm fikriyatı yükselişe geçmiştir. Yeni Rusya savaşta imzalanan gizli antlaşmaları açığa çıkararak savaştan çekilmesiyle beraber Osmanlı'da, devrimin sahipleri olarak görülen Bolşeviklere karşı sempati oluşmuştur (Okuyan, 2011). Oluşmaya başlayan bu sempatiye karşı ise anti-komünist hissiyat da etkisini göstermiş ve din, aile ve özel mülkiyete düşman olduğu gerekçesiyle komünizm

eleştirisi başlamıştır (Okuyan, 2011). 93 Harbinden[1] dolayı Ruslara karşı oluşmuş olan kin ve nefret, etkisini sosyalizme karşı da göstermiş ve "sosyalizm, eşittir Rus" denklemi, nefretin başka bir odağını oluşturmuştur (Öztürk E. , 2016, s. 115). Daha sonraları Türkiye'de "*Moskof imajı*" olarak adlandırılacak fikir, bu dönemlerde oluşmaya başlamıştır (Şafak, 2016).

Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlubiyetle ayrılması ve devamında imzalanan ve ağır hükümler içeren antlaşmalarla beraber Türkiye'yi kuracak motivasyon ve düşünce oluşmaya başlamıştır. Burjuva devrimi olarak adlandırabileceğimiz ve modern Türkiye'de anti-komünizmi açıklama dayanaklarımızdan birini oluşturacak pratik örgütlenmiş ve Kurtuluş Savaşını başlatmıştır. Kurtuluş Savaşı sürecinde ise Türkiye'nin en büyük yardımcılarından birisi, yeni Sovyet Rusya olmuştur (Göktaş, 2014).

Türkiye Komünist Partisi (TKP), 1920 yılında Mustafa Suphi tarafından Bakü'de 74 delegenin katıldığı bir kongrede kurulmuş ve amaçlarından birinin Anadolu'daki anti-emperyalist mücadeleyi güçlendirmek olduğunu belirtmiştir (Unsur, 2003, s. 38). Partinin kurucusu olan Mustafa Suphi, Fransa'da eğitimini tamamlamış ve Osmanlı'da gazeteci olarak çalışmaya başlamıştır. Gençliğinde İttihat ve Terakki Cemiyeti safında yer alan Suphi, Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesi üzerine yapılan tutuklamalarda sürgün cezası almıştır (Yılmaz M. , 2014, s. 300). Sürgün döneminde kaçarak Rusya'ya sığınan Suphi, dünya savaşının ilerleyişi sonucunda sivil tutsak konumuna düşmüş ve bu süre içerisinde tutuklu komünistler aracılığıyla komünizmle tanışmıştır (Tunçay, 1978, s. 197). Zaman içerisinde sosyalist fikirleri benimseyen Mustafa Suphi, devrim sonrasında enternasyonal içerisinde Türk temsilcisi olarak adlandırılmaya başlanmıştır (Yılmaz M. , 2014, s. 302). Kurtuluş Savaşı'na desteği arttırmak amacıyla Suphi, Millet Meclisine; "Bolşeviklerle paralel çalışıldığı takdirde Sovyet Rusya, Kurtuluş Savaşı'na yardım edecektir" ana fikrini barındıran bir mektup göndermiştir. Mustafa Kemal ise bu mektuba, "*Suphi yoldaşlara*" ibareleriyle başlayarak cevap vermiş ve devamında Millet Meclisinin bolşeviklerle beraber çalışacağını ve ilişkileri geliştirmek adına temsilci gönderilmesi isteğini belirterek cevap vermiştir (Onaran, 2012). Mustafa Kemal'in destek elde edebilmek amacıyla Sovyet Rusya'ya sempati duyduğu açıktır. Dönemin Sovyet Rusya Dışişleri Komiseri

[1] 93 Harbi, 1877-1878 yılları arasında yapılan Osmanlı – Rus savaşıdır. Savaş Osmanlı'nın ağır yenilgisiyle sonuçlanmıştır.

Çiçerin'in, Türkiye'nin anti-emperyalist mücadelesinden övgüyle bahsetmiş olması üzerine Mustafa Kemal; iki milletin de amaçlarının aynı olduğunu, Türk halkının tıpkı Rus halkı gibi emperyalizme karşı mücadele vererek tüm dünya halkları için bir örnek oluşturduğunu belirtmiştir (Uca, 2000, s. 333).

Mustafa Kemal'in ve Millet Meclisinin Sovyet Rusya ve Mustafa Suphi karşısındaki bu tutumunun stratejik bir hamle olduğu açıktır. Büyük Millet Meclisinde dönem dönem komünist yönetim kurulması tartışmaları yaşanmış olsa da genel çerçevede meclis, komünizm konusunda net olmuştur (Unsur, 2003, s. 16). Damat Ferit Paşa hükümetinin, Millî Mücadele'yi komünist olmakla suçlaması üzerine, Erzurum Kongresi'nde komünist propagandaya karşı çıkıldığı belirtilmiştir (Uca, 2000, s. 326).

Mustafa Kemal'in komünizme karşı bakış açısı ise stratejikti. Sovyet Rusya ile ilişkiler ekonomik ve askeri boyuttaydı. (Uca, 2000, s. 327). Sovyet Rusya ile iyi ilişkiler geliştirerek savaş boyunca destek edinmek en büyük amaçtı. 1921 tarihli Meclis konuşmasında Mustafa Kemal, "Komünizmin memleketimiz için, dini gereksinimlerimiz için kabul edilmez olduğunu anlatmak, yani milletin kamuoyunu aydınlatmak, en etkin çare görülmüştür" diyerek komünizmin karşısında olduğunu ve komünizm karşısında nasıl davranılması gerektiğini açıklamıştı (Okuyan, 2011).

Mustafa Suphi'nin TKP'yi kurması ve Türkiye'nin sosyalist yönetimle idare edilmesi fikrini öne sürdükten sonra Mustafa Kemal, TKP'nin Anadolu'daki eylemlerinin önüne geçebilmek amacıyla Türkiye Komünist Fırkası'nın (TKF) kurulmasını talep etmiştir. O sırada Anadolu'da örgütlenmiş olan Yeşil Ordu Cemiyeti'nin[2], TKF'ye katılması teklif edilmişse de Yeşil Ordu, bu talebi reddetmiştir (Yılmaz M. , 2014, s. 311). Siyasi mücadele ile kesin bir sonuç elde edilemeyeceğini düşünen Millet Meclisi, Çerkes Ethem Ayaklanmasını ve Millet Meclisi'ne muhalif olanları bastırmak amacıyla harekete geçmiştir

Bu hareket sonucunda Millet Meclisi karşısındaki sesler büyük oranda susturulmuştur ve hareketten nasibini, Anadolu'ya davet edilmiş olan Mustafa Suphi ve arkadaşları da almıştır. Suphi dahil on beş kişiden oluşan TKP heyeti, Kars'tan Ankara'ya doğru yola çıkmış fakat Erzurum'da şiddetli protestolarla karşılaşmıştır.

[2] Yeşil Ordu Cemiyeti, İslam'ın ve sosyalizmin aynı amaçları taşıdığını savunan ve sosyalist yönetim amacıyla kurulmuş olan gizli ve askeri bir örgüttür.

Batum'a doğru dönmek isteyen heyet, Trabzon açıklarında öldürülmüş[3] ve cesetleri denize atılmıştır (Tunçay, 1978, s. 237).

Çalışmanın ilerleyen kısımlarında detaylandırılacak McCarthyciliğin örneklerine, henüz McCarthycilik faaliyetleri dünyada yokken, Türkiye'de rastlanmıştır. Damat Ferit Paşa'nın Millî Mücadeleyi komünist olmakla itham etmesi, McCarthyciliğin en net kıstaslarından birini oluşturmaktadır. Suçlama, iftira atma gibi yollarla siyasi rakiplerini sindirmeye çalışmanın tanımı olarak McCarthycilik, bu örnekte görülebilmiştir. Daha sonrasında ise TKP'nin faaliyetlerinin engellenmesi amacıyla sahte bir komünist partinin kurulması ve ülkede faaliyet gösteren örgütleri etkilemeye çalışılması, sindirme politikasının başka bir örneğini oluşturmaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ülke içerisinde komünizm, tehdit olarak görülmemiştir. Zaten ülke içerisinde komünist örgütlenme, tehdit oluşturacak nitelikte de değildir. Erken dönem cumhuriyetinde komünizme ve diğer muhalif görüşlere karşı mücadele, ideolojik aygıtlar kullanılarak verilmiştir. Ulus-devleti oluşturan Türk ulusu, ülkede yaşayan diğer etnik grupları da Türk ulusu çerçevesine alarak milliyetçilik temeline dayalı ulus bilinci yaratmaya özen göstermiştir. Kemalizm; seküler, milliyetçi, batıcı ve karma ekonomiyi savunan bir düşüncedir. İdeolojik olarak kendisini komünizmden ve İslamcılıktan net olarak ayırır durumdadır. Kemalizm, Türkiye toplumunun sınıfsal karakter taşımadığını savunmuştur (Örnek, 2015, s. 57). Bu sebeple komünizm, Türkiye ve Türk milleti için uygun değildir. Batıcı ve milliyetçi olan Kemalizm, ulus devletin kuruluşunda ve devlet yönetiminde denge politikası izlemeye gayret göstermiştir. Hem Batı hem de SSCB ile iyi ilişkiler kurmak için çabalamıştır (İleri, 2005, s. 376) Kemalizmin; Türk burjuvazisi yaratma çabası, gerçekleştirilen reformların/devrimin burjuva özellikleri taşıması ve sınıfsal farklılıkları reddetme güdüsü; Türkiye Cumhuriyeti'ni komünizmin karşısında konumlandırmıştır. Halkçılık ilkesi sebebiyle, toplumun tüm üyelerinin eşit olduğu savunulan ve öğretilen görüştür.

Milli eğitim, her ne kadar milliyetçi, halkçı ve batıcı temellerde şekillenmiş bir ulus yaratmaya çalışsa da ülkenin her kesimine yapılan reformları kabul ettirememiştir. Bu gerçeğin getirisiyle, çoğunlukla dini ideolojilerin etkisinde ve batıcı reformlara karşı duran bir kitle de oluşmuştur (Çelik A. , 2020, s. 407). Kemalizm ve din temelli

---

[3] Suphi ve yoldaşlarının kim tarafından öldürüldüğü tartışması günümüze kadar gelmiştir. Kazım Karabekir veya Enver Paşa'nın yönlendirmesiyle Yahya Kâhya adındaki şahsın liderliğindeki çetenin, cinayeti işlediği öne sürülen görüşler arasında en popülerleridir. Mustafa Kemal'in bu cinayetten haberi olduğu, hatta desteklediği de söylenir (Tunçay, 1978, s. 240-241).

ideolojiler arasında sürekli olarak bir karşıtlık olsa da ortak noktalarından en belirginini anti-komünizm oluşturmuştur. İslamcılık, dinsizlik yaydığı ve geleneksel değerlere aykırı olduğu gerekçesiyle komünizmin karşısındayken Kemalizm ise, milliyetçiliğin anti-tezi olduğundan ve sınıf farklarını göz önünde bulunduran bir ideoloji olduğundan komünizmin karşısında olmuştur.

Cumhuriyetin kurucu fikirlerinden biri olan Milliyetçilik, erken dönem cumhuriyetinde resmî ideoloji olan Kemalizmin güdümü altında olmuşsa da bu 1940'larda değişmiştir. Erken dönemin milliyetçiliği, seküler ve akılcı bir kisvede olmuştur (Çelik A. , 2020, s. 405). Devam eden savaşta yükselişte olan Nazi Almanya'sının SSCB'ye saldırması ve ilerleyişini Stalingrad'a kadar götürmesi, Türkiye'deki milliyetçi/ırkçı kesimi de etkilemiştir. Sovyetler Birliği ile ilişkilerde ise sorunlar mevcut olmuştur. Mevcut olan sıkıntılı ilişkiler, Nazi Almanya'sı ile yürütülen iyi ilişkiler ve Türkiye'nin savaşın tarafı olmamakta ısrarcı tavrı, ülkedeki milliyetçi/ırkçı örgütlenmelerin önünü açmıştır (Örnek, 2015, s. 59). Savaşın seyrinin değişmesi sonucunda Türkiye'nin ırkçı milliyetçilik karşısında aldığı tavır da değişikliğe uğramıştır (Akdan, 2020, s. 102).

Milliyetçiliğin, sol fikirlerin önüne geçemediği ve eğitim sisteminin sol fikirlerin yeşermesine sebebiyet verdiği görüşü, ırkçı/Turancı çevre arasında yayılmaya başlamıştı (Çelik A. , 2020, s. 405). Dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Hasan Ali Yücel'in öncülüğünde bakanlığın; komünistlerin yuvası haline geldiği, Köy Enstitülerinde komünizm propagandası yapıldığı ve devletin yüksek kademelerinde komünistlerin yerleştirildiği suçlaması hem Turancı hem de İslamcı çevre tarafından savunulan görüşler olmuştu (Aysal, 2005, s. 280).

Osman Yüksel Serdengeçti, "*Bir Fakültenin İçyüzü*" başlıklı yazısında bu görüşü dile getirmişti ve devletin bazı isimlerini açıkça komünist olmakla suçlamıştı (Öztürk Y. , 2010). *Orkun* adlı dergide Nihal Atsız'ın, "*Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye Açık Mektup*" başlıklarını taşıyan yazılarında bu durumu tekrar dile getirmesi ve ardından Sabahattin Ali tarafından, yazıları sebebiyle dava edilmesiyle Irkçılık-Turancılık meselesi ülke gündemine oturmuştu.

> Demek ki, devlet bilmeden koynunda yılan besliyor. Kızıl gözlü, sinsi ve zehirli yılanlar… Bu yılanlar yarın birer doktor olup yurt köşelerinde vazife aldıkları zaman ilk işleri baltalama hareketlerine girmek olacak, vatanı arkadan vuracaklar, bekledikleri kızıl sabahı Türkiye'ye getirecek olan yabancı ordulara ajanlık edeceklerdir (Atsız, 1944).

Yayımlanan bu yazı ve devamında gelen *“Başvekil Saraçoğlu Şükrü’ye İkinci Açık Mektup”* yazısıyla beraber Atsız; Sabahattin Ali, Pertev Naili Boratav, Sadrettin Celal, Hasan Ali Yücel gibi isimlerin komünist oldukları gerekçesiyle ihbar ederek cezalandırılmasını talep etti (Atsız, 1944). Bu suçlamalar karşısında Sabahattin Ali dava açtı ve Atsız, Sabahattin Ali’ye iftiradan dolayı 4 ay hapis cezası aldı (Öztekin, 2018, s. 221). Bu tartışmaların ortaya çıkmasıyla beraber devlet yönetimi, ırkçılığın karşısında olduğunu belirtme ihtiyacı gütmüştü. İnönü, 19 Mayıs 1944 yılında yaptığı konuşmada, ırkçıların milliyetçi fikirleri suistimal ettiğini ve milliyetçilik anlayışlarının Turancılardan ayrı olduğunu savunmuştu. “Türk milliyetçisiyiz, fakat memleketimizde ırkçılık prensiplerinin düşmanlarıyız. (…) Emin olabilirsiniz ki vatanımızı bu yeni fesatlara karşı da kudretle müdafaa edeceğiz” (Meşe, 2017, s. 95-96) sözleriyle İnönü, ideolojik olarak Turancılığın karşısında olduklarını göstermişti.

Türkiye’nin Turancılara karşı tavrı, dönemin dış politikasına göre belirlenmiştir. SSCB ve Türkiye arasındaki ilişkilerin iyi olmaması, Türkiye’nin -bir zeytin dalı uzatarak- ülkedeki ırkçıları hapsetmeye ve baskılamaya başlamasına sebep olmuştur. “Milli Kurtuluş Harbi sona erdiği gün yalnız Sovyetlerle dosttuk” sözleriyle İnönü’nün dostluk mesajı vermesi ve Almanya’nın Ankara Büyükelçisi’ne suikasttan yargılanan Rus konsolosluk görevlilerin affedilmesi gibi gelişmeler, SSCB’ye uzatılan dostluk elini simgelemiştir (Akdan, 2020, s. 101-102).

SSCB’nin 1945 yılında Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nin yenilenmesi ve Boğazlar konusunda değişikliğe gidilmesi gerektiği görüşünü dile getirmesiyle beraber ilişkiler gergin bir hal almaya başlamıştı (Dokuyan, 2013, s. 120). 1945 yılında Yalta Konferansı’nda 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşmasının yenilenmeyeceği, yeni bir antlaşmayla değiştirilmesi gerektiği SSCB tarafından belirtildi (Akdan, 2020, s. 105). SSCB’nin istekleri doğrultusunda Montrö Sözleşmesi’ni yenileyemeyeceğini ileten Türkiye’ye karşı 19 Mart 1945’te SSCB Dışişleri Bakanı Molotov, Türkiye’nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper’le görüşerek Türk-Sovyet antlaşmasının feshedildiğini bildirmişti. Bu şekilde SSCB tarafından Türkiye’ye nota verildi (Dokuyan, 2013, s. 121). Boğazlar üzerindeki taleplerinin yanı sıra SSCB, Kars ve Ardahan’ı topraklarına katmak istiyordu (Uzman, 2018, s. 117). Türkiye’nin, bu gelişmelerle beraber Soğuk Savaş’ta tarafını seçmesinin vakti gelmişti. 1945 tarihinden itibaren Türkiye gerek dış siyasette gerekse de iç siyasette komünizmin karşısında, batının/ABD’nin yanında durduğunu belirtecekti.

Dış siyasetin, iç siyasetin dinamiklerini belirlediği bu günlerde Irkçılık Davası 1946 yılında tekrar görülmeye başlanmıştı. 31 Mart 1947 yılında sona eren davada bütün sanıkların beraatine karar verilmişti (Meşe, 2017, s. 96). Böylelikle mahkeme, ırkçılığın suç teşkil etmediği yönünde bir karar vermişti. SSCB'ye karşı uzatılan bir zeytin dalı olarak değerlendirebilecek bu dava, SSCB'nin zeytin dalını almadığı düşünülerek düşürülmüştü.

Yukarıda anlatılan süreç içerisinde Türkiye, uluslararası arenada safını belirleyecek gelişmeleri yaşamıştı. Bu süreç ertesinde Türkiye'de antikomünizm yükselişe geçmiş ve Batı safındaki pozisyonu belirlenmeye başlanmıştı. Sovyetler Birliği'nin tehditkâr tavırları, Türkiye'nin ideolojik pozisyonu, milliyetçilik ve din gibi faktörlerle birlikte Türkiye, SSCB karşısında bir pozisyon aldı.

Türkiye'nin anti-komünizm mücadele serüveni anti-Sovyetizm temelinde, İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlamıştır. Dolayısıyla, 1950'li yıllarda resmileşen ittifaka giden sürece kısaca değinmek gerekir: Dünya Savaşı'nın sonrası, SSCB ve ABD liderliğinde iki ayrı kutup oluşunca Türkiye, uluslararası arenada ABD liderliğindeki batı bloğunu seçmiştir. Resmi olarak NATO üyeliği ile 1952 yılında tescillenecek olan bu tarafgirlik, 1945 yılından itibaren kendisini belli etmeye başlamıştır: Sovyetler Birliği ile ilişkilerin kötü seyretmesi, SSCB'nin talepleri, Türkiye'nin ideolojik olarak komünizmin karşısında bulunduğu gerçeği ve devamında gelen propaganda ile Türkiye, ABD yanında, SSCB ve komünizmin karşısında olmuştur. 1945 yılından sonra Türkiye'de anti-komünizm yükselişe geçmiştir ve Sovyetler Birliği özelinde bir anti-propaganda başlamıştır. Özellikle Tan gazetesi baskını, anti-komünist propagandanın başlangıcı ve McCarthyciliğin örneği olarak gösterilebilir.

1960'lı yıllarda Türkiye'deki sol muhalefet, az sayıdaki aydın tarafından gerçekleştiriliyordu. İşçiler ve üniversite gençliği arasında komünist fikirlerin temsili çok az ve sınırlıydı. Savaş sonrası dünyadaki gergin politik durum ve ideolojik kamplaşmalar Türkiye'de de hissediliyordu. Türkiye'de komünistlerin sınırlı bir güce sahip olmasına karşın, uğradıkları baskı ölçüsüzdü. Komünizm 1960'lı yıllara kadar Türkiye için hayaldi. Gerek 1920'li yılların başında Mustafa Suphi ve arkadaşlarının bir tehdit olarak görülüp saf dışı bırakılması gerekse de komünizmin yasadışı olarak kabul edilmesinden dolayı Türkiye'de sol fikirlerin örgütlenmesi zorlaşmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin milliyetçilik çerçevesinde oluşturduğu ulus, komünizmin

Enternasyonalist yapısıyla çelişki halinde olmuştur. Ayrıca Anadolu'da yaşayan halkların yüzyıllardır süregelen dini ve kültürel bağlılıkları da komünizmin, halk tarafından soyut bir düşünce olarak görülmesine sebebiyet vermiştir. Anti-komünist odaklar ise Türkiye halkının bu yapısını kullanarak din ve millet kavramları üzerinden komünizmi öcüleştirmiştir.

Kurtuluş Savaşı sürecinde Türkiye'de kurulan, sosyalist ve komünist fikirleri kendisine rehber edinen; Türkiye Komünist Partisi, Sosyal Demokrat Fırkası, Türkiye Sosyalist Fırkası ve Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası gibi örgütler de Ankara Hükümeti tarafından kontrol altına alınmak ve bastırılmak istenmiştir. Özellikle Türkiye Komünist Partisi'nin faaliyetlerinin önüne geçebilmek ve Sovyetler Birliği ile tek başına ilişki kurabilmek amacıyla Ankara Hükümeti, Resmi TKP olarak bilinen Türkiye Komünist Fırkası'nı kurdurmuştur (Unsur, 2003, s. 19). Bu dönemde Anadolu'da ortaya çıkan ve Ankara Hükümeti'ni bir hayli meşgul eden Çerkes Ayaklanmasının yarattığı kaos ortamı içerisinde hükümet, solu bastırma politikası izlemiş ve başarılı olmuştur (Yılmaz M. , 2014, s. 311).

Sol, İkinci Dünya Savaşı yıllarında kendisini göstermeye ve çok partili hayata geçiş sürecinde kendisine yer edinmeye çalışmış olsa da bu girişimle sonuçsuz bırakılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, anti-komünist faaliyetler sonucunda; gerek sol tandanslı görüş bildiren gazete, yayınevi gibi kuruluşları gerekse de doğrudan sosyalizmi kendisine ideoloji olarak belirlemiş siyasi örgütleri yasal veya yasal olmayan çeşitli yöntemlerle baskılayıp saf dışı bırakmıştır.

Tan Gazetesi Baskını: İkinci Dünya Savaşı yıllarında ırkçılığın karşısında bulunan ve Sovyet yanlısı bir anlayış içerisinde olan Tan gazetesi, anti-komünist pratiğin kurbanı olmuştur. Sovyetler Birliği'nin Türkiye'nin düşmanı olduğu konusunda fikir birliğine varmış olan Turancı ve İslamcı çevreler, Tan gazetesini hedef almış durumdaydı (Yaşlı, 2019, s. 46).

Tasvir gazetesi, 2 Aralık 1945 tarihli sayısında şöyle yazıyordu:

> "Artık Tan gazetesinde kızıl faşizmin mümessilleri istedikleri kadar hüviyetlerini gizlemek için hakiki demokrasiden, milliyetçi olduklarından bahsedebilirler. Kimseyi inandıramayacaklardır. Cepheler teşekkül ediyor. Karşımıza muhalif namı altında Türk milletine düşman bir grup çıktı, bunlarla uğraşacağız. (...) Bu millet kendisine fenalık edenleri hiçbir zaman affetmemiştir. Yakın tarih bu milli intikamın misalleriyle doludur. (Acar, 2012, s. 10)"

3 Aralık 1945 tarihinde Hüseyin Cahil Yalçın'ın Tanin gazetesinde yayımlanan "*Kalkın Ey Ehli Vatan*" isimli yazısında ise, ülkede yayım yapan sol tandanslı, *Görüşler* dergisi işaret şu şekilde hedef gösterilmişti:

> "Görüşler'i açıp da Bayan Sertelin Zincirli Hürriyet makalesini gördüğüm zaman sahifeyi süsleyen bu kıpkızıl demirlerle bize nasıl bir hürriyet hazırlamak istediklerini derhal anladım. (...) Bayanın "Hürriyet her vatandaşın malıdır" demesi safderunları aldatmak içindir. (...) Beşinci kol, varsın memlekette matbuat hürriyeti yok diye feryat etsin. Varsın fikir hürriyeti yok diye şikâyet etsin. Onların ciddiyet ve vakardan uzak, sırf halkı ve hükümeti tahrik için yapılmış yaygaracı ve kavgacı neşriyatına karşı bu vakarlı sükût ve müsamaha hükümet tarafından verilecek cevapların en güzeli ve en susturucusudur. Bu işte cevap hükümete düşmez. Söz, eli kalem tutan gazetecilerin ve hür vatandaşlarındır. (Acar, 2012, s. 10-11)"

Bu yazıların ertesinde, 4 Aralık 1945 günü, İstanbul Üniversitesi önünde toplanan kitle; "*Kahrolsun Komünistler*", "*Yaşasın Türk Milleti*", "*Komünistlere Ölüm*" gibi sloganlar eşliğinde *Tan* gazetesine doğru yürüyüş gerçekleştirdi. *Tan* gazetesine doğru yol alırken yolda bulunan, sol eğilimli *ABC Kitabevi* basılarak yok edildi. *Görüşler* dergisi, *Yeni Dünya* ve *La Turquie Kemaliste* gazeteleri yağmalanmıştı (Yavuz, 2016, s. 12). Ardından *Tan* gazetesi basılarak tahrip edildi, gazete yazarlarından olan Zekeriya Sertel ve Sabiha Sertel'i kastederek, *"Serteller Nerede", "Kahrolsun Serteller"* naraları atılmıştı. Bu olaydan sonra *Tan* gazetesi, yayın hayatını sonlandırdı (Meşe, 2017, s. 101). Zekeriya Sertel yıllar sonra Tan olayını ve sonrasını şu şekilde anlatarak Türkiye'nin anti-komünist pratiğine örnek vermişti:

> "4 Aralık olayından ötürü sonunda kim tutuklandı, bilir misiniz? Biz. Yani ben, eşim Sabiha Sertel ve Cami Baykurt. (…) Yargıçlar bizim haklı olduğumuzu biliyor ve anlıyorlardı. Fakat Ankara'nın emrine uyarak bizi mahkûm ettiler. Bereket versin Yargıtay bu kararı bozdu ve üç ay hapisten sonra tekrar özgürlüğümüze kavuştur. Kavuştuk mu? Hayır. (…) Hapisten kurtulmuştuk ama bu kez daha geniş bir hapishaneye düşmüştük. (Sertel, 1977, s. 259-262)"

Tan baskınına katılan kitlenin ellerinde Atatürk ve İnönü portreleri vardı ve atılan sloganlar kitlenin ideolojik görüşünü belirtiyordu. Kitle içerisindeki baskın görüş milliyetçilikti. Fakat kitle içerisindeki bir kesim, Necip Fazıl'ın Büyük Doğu dergisi önüne giderek dergi lehine sloganlar atmıştı (Yaşlı, 2019, s. 49). Bu, her ne kadar ideolojik farklılıklar olsa da anti-komünizm temelinde İslamcılık ve milliyetçiliğin iş birliği yapabileceğinin habercisi olmuştu.

Henüz ABD'de yönetim kademesine ulaşmamış olan ve uygulamalarıyla adını duyurmamış olan McCarthy'nin, daha sonra adını vereceği uygulamalarına, daha önce de belirtildiği gibi, Türkiye'de rastlanmıştır. 1945 yılı itibariyle Türkiye'de yeni yükselişe geçen anti-komünizm; hedef gösterme, iftira, ajanlık suçlaması gibi yöntemlerle komünist olan veya olmayan muhaliflerini nasıl saf dışı bırakabildiğini

göstermiştir. Tan Olayı bu örneklerden birini oluşturmuş ve Türkiye önündeki dönemlerde bu pratiklerin daha fazlasına imza atmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru dünya üzerindeki kutuplaşma kendini belli etmeye başlamıştı. 1945 yılında Batı tarafında olacağı belli olan Türkiye, Batının kendisini üstün gördüğü yönlerinden biri olan, demokrasiyi; çok partili hayata geçişle beraber geliştirmek istiyordu. Haziran 1945'te, CHP içindeki dört vekilin bir önergeyle gündeme gelmesi, yeni bir parti kurulacağının habercisi olmuştu. Dörtlü Takrir[4] adı verilen bu gelişmeyi, Temmuz 1945'te kurulan Milli Kalkınma Partisi (MKP) ve 1946 yılı ocak ayında Demokrat Parti (DP) gelişmeleri takip etti.

Kurulan partilerle beraber Türkiye, çok partili sisteme geçmiş oldu. Demokrat Parti'nin halk tarafından CHP'nin alternatifi olarak görülmesi ve DP'nin görünür biçimde destek bulması CHP'yi tedirgin etmeye başlamıştı (*32. Gün*, 2017). Yükselen tedirginlik ve DP'nin, CHP'ye nazaran, daha liberal tutumu CHP'yi de etkilemişti. CHP'nin taviz vermez tutumu bu tarihlerden itibaren değişmeye başladı. Özellikle dini konulardaki tutumu nedeniyle eleştiriye tabi tutulan CHP, tutumunu değiştirmeye başladı. Bilim tabanlı milliyetçi fikir; yükselişte olan İslamcılık, liberalizm ve anti-komünizm etkileriyle revizyona uğradı. Komünizme karşı milliyetçiliğin yeterli olduğu düşüncesi değişti ve dini değerlerin ön plana çıkarılmasının daha etkili olduğu anlaşıldı (Çelik A. , 2020, s. 405). Daha sonraları Türkiye'de, dini propagandanın komünizm karşısındaki en etkili silah olduğu kabul edilecek, basında ve idarede bu yönde çalışmalar yapılacaktı. ABD başkanı Truman'ın 1950 yılı Noel'inde verdiği mesajda, "Komünizm Allahsızdır… Demokrasinin en kudretli silahı tüfek, tank veya bomba değildir. Allah'ın himayesi altında insanların kardeşlik duygularına ve insanlık şerefine olan inancıdır. Allah'ın iradesi mutlak yerine gelmelidir" diyerek dinin nasıl kullanıldığını gösteriyordu (Meşe, 2017, s. 60).

DP'nin kuruluşu ve örgütlenmesiyle beraber anti-komünist söylem daha fazla gündeme gelmeye başladı. Komünizme karşı yürütülen propaganda, milliyetçi histeriyle beraber Rus karşıtlığına dönüştü. Osmanlı Devleti'nin 1877-78 yıllarında Rus İmparatorluğuyla yaşadığı savaşın (93 Harbi), toplumda derin izler bırakması sonucunda Rus karşıtlığı yükselmişti (Meşe, 2017, s. 34). Savaş sürecinde ve sonrasında

[4] CHP vekilleri olan; Celal Bayar, Refik Koraltan, Adnan Menderes ve Fuad Köprülü'nün 7 Haziran 1945'te meclise sunduğu önergeyi temsil eder. CHP'den ayrılan bu isimler, Demokrat Parti'yi kurmuştur.

ağır dönemler yaşayan Osmanlı tebaası, *Moskoflara*[5] karşı olumsuz bakış açısı kazanmıştı (Kozan, 2010, s. 116). 1945 yılından sonra tekrar gündeme getirilen Rus karşıtlığı, komünizmle özdeşleştirildi. *Moskof imajı* diyeceğimiz bu karşıtlık, cumhuriyet öncesinde oluşmaya başladı. Süleyman Nazif, 1917 yılında yazdığı, *"Rus Kimdir Moskof Nedir?"* yazısında; "Dünyada bir Rusya ve bir Rus kaldıkça bu hakkına ve bu vazifene hürmet et: Hakkın öldürmek, vazifen gerekirse hemen ölmektir, Türk oğlu!.." diyerek Rus karşıtlığının boyutunu gösteriyordu (Nazif, 2016, s. 40). Cumhuriyet sonrasında da bu karşıtlık tekrar gündeme geldi ve İslamcı cenahın önde gelen isimlerinden Necip Fazıl Kısakürek, *Moskof* adlı eserinde aşağıdaki satırları yazdı:

> (…) toplumlar ve milletler arasındaki zıtlığa, buz dağı ve yanardağ derecesinde en iyi örnek, Moskof'la Türk… Tarih böyle bir zıtlığı hiçbir milletle hiçbir toplum arasında ve hiçbir zaman ve mekânda kaydetmedi. (…) Türk, ciğerinin ta içinden gelen bir havayla ve dişlerinin gıcırdatarak 'Moskof Gavuru' derken, olanca dayanağını Müslümanlıkta bulur (Kısakürek, 2007, s. 5-6).

Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği üyesi olan Hayrani Ilgar ise, "Türk'ün can düşmanı Moskof'tur. Moskof'un bugünkü adı ise: Komünist Rusya'dır. Rusya adı bir vasıtadır; Türk'ün can düşmanı: Komünizm'dir" diyecekti (Ilgar, 1966, s. 5).

Nihal Atsız ise bu çizgiden devam edecek ve *"Tarihin Barışmaz Düşmanları*" başlıklı metninde "Komünizm, ruh ve seciye bakımından soysuzlaşmış binlerce casusu bulunan bir Moskof emperyalizmidir" görüşünü dile getirerek "Rus eşittir komünist, komünist eşittir Rus" imajına katkıda bulunmuştur (Atsız, 1950).

Anti-komünist propagandanın *Moskof* imajını gündeme getirmesi gibi birçok farklı pratiğe rastlanılabilir. Örneğin; Peyami Safa, komünist tanımını yaparken "Allah'a inanmaz, millete ve değerine inanmaz, geçmiş düşmanıdır, bugünkü hür dünya rejimlerini gerici bulurlar, tarafgirdirler, özeleştiriden yoksundurlar, sahte peygamberleri vardır ve Sovyet sempatizanıdırlar" cümleleri kullanarak ve Türk değerlerinin komünizmle ters düştüğü mesajını vermiştir (Meşe, 2017, s. 39-40).

Komünizm, sağ siyaset temsilcileri için, mülkiyet ve din düşmanı bir diktatörlüğü temsil ediyordu. SSCB ise Rusların tarihi emellerini taşıyan, farklı isme

[5] Osmanlı döneminde Rusları belirtmek için kullanılan terimdir. Osmanlı'da Moskof, hakaret içeren anlamlarda kullanılmamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ve ikinci dünya savaşı itibariyle komünizm, Ruslarla özdeşleştirilmiş ve anti-komünizm temelinde Rus karşıtlığı yapılmaya başlanmıştır. Bu karşıtlık ve tarihsel düşmanlığın etkisiyle Moskofluk, hakaret içeren anlamlarda kullanılmaya başlanmıştır (Kozan, 2010, s. 114). Muhafazakarların veya milliyetçilerin yoğun kullanımıyla birlikte bu terim günümüzdeki anlamına erişmiştir.

sahip bir imparatorluktu. Sıcak denizlere inmek için komünizm maskesini takmışlardı (Akdan, 2020, s. 97). Daha sonraları, milliyetçi görüşün önemli bir temsilcisi olan Namık Kemal Zeybek, bu konuda aşağıdaki cümleleri sarf etmişti:

> Türk toplumunda bir dönem komünizm korkusu vardı. Komünizm korkusu bizatihi sistemin kendisinden korkmak değildi, bunu iyi tespit etmek lazım. “Türkiye’ye komünizm gelirse mahvoluruz, yanarız filan tarzında da değildi o. Esası o değildi, esası Sovyetler Birliği’nden önce de Rus mücadeleler tarihinde şartlanmış olan bir toplumun ‘komünizm gelirse Türkiye Rus işgaline uğrar’ korkusuydu. (Meşe, 2017, s. 56)

Türkiye’nin, NATO üyeliği ve Kore Savaşı meseleleriyle beraber, anti-komünizmi “ulusal çıkar ve milli değer” olarak görmesi, komünizmin şeytanlaştırılmasında aslan payına sahip olayları oluşturdu. SSCB’nin Türkiye halkı gözünde yaratılan/olan kötü namı sebebiyle komünistlik, vatan hainliğiyle eşdeğer tutulur olmuştu. Türkiye’nin Sovyetler Birliği’ne yönelik tutumunun sorgulanması ve tartışılması ihanet ve ajanlık gibi iftiraları da beraberinde getiriyordu (Akdan, 2020, s. 95).

Missouri’yle gelen Müttefiklik: Türkiye’nin Washington büyükelçisi Münir Ertegün’ün 11 Kasım 1944’te hayatını kaybetmesinden yaklaşık iki yıl sonra 5 Nisan 1946’da İstanbul’a getiren askeri savaş aygıtının adı olan Missiouri zırhlısı, sadece cenazeyi teslim etmek için değil aynı zamanda Sovyetler Birliği’ne karşı göz dağı vermek amacındaydı. Türkiye’nin dış siyaset politikası olarak sürdürdüğü denge, Sovyet tehdidiyle, bozulmuştu. Uluslararası arenada yalnız kalmak istemeyen Türkiye, çareyi ABD’de bulmuştu ve ABD, yeni dostuna güven vermek amacıyla Missiouri zırhlısını kullanmıştı.

ABD, Türkiye’ye biçeceği rol olarak *ileri karakolu* ziyarete gelmişti (Özalp, 2018, s. 412). ABD’nin bu ziyareti Türkiye’de müthiş bir coşku yaratmıştı. Ziyaret dolayısıyla; evler, dükkanlar boyanmış, genelevler kontrolden geçirilmiş, hayat kadınlarına ve askerlerle etkileşime girecek insanlara temel derecede İngilizce kelimeler öğretilmiş, *Missiouri* adlı sigara çıkarılmıştı (Kocaman & Gölcü, 2021, s. 202). Hatta Rus salatası olarak bilinen yemeğin ismi “Amerikan salatası” olarak değiştirilmişti (Koçer, 2019, s. 11). Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Amerika’nın dünyanın insanlık, adalet, özgürlük timsali olduğunu belirtiyor; Falih Rıfkı Atay, ABD’nin özgür dünya emelinde olduğunu söylüyordu (Yaşlı, 2019, s. 62).

Boğazların statüsünün yenilenmesi gerektiğini ve Türk-Sovyet Dostluk Antlaşmasının muadili ile değiştirilmesi gerektiği görüşü yerini düşmanlaşmaya

bırakmaya başlamıştı. Türkiye artık uluslararası arenada yalnız olmadığının farkındaydı ve ABD'nin de katkılarıyla anti-komünist propagandaya hız katmıştı.

Truman Doktrini: ABD'nin, dosta güven düşmana korku amacındaki, ziyaretinin ertesinde ABD başkanı Truman'ın adını taşıyan bir yardım planı üzerinde çalışılmaya başlanmıştır. Bu plana göre Yunanistan ve Türkiye, SSCB'ye karşı çok önemli noktalardır ve komünist tehdide kurban edilmemelidir (Ertem, 2009, s. 384). Bu amaç doğrultusunda, iki ülkeye yardım etme fikri ortaya atılmıştır.

Yunanistan İç Savaş'ının[6] devam etmesi ABD'yi asıl kuşkulandıran ve harekete geçiren olgudur. İngiltere'nin Yunanistan ve Türkiye'ye yaptığı ekonomik ve askeri yardımları sonlandırmasıyla birlikte 1947 yılında ABD hem Sovyet tehdidini azaltmak hem de bölgedeki etkinliğini arttırmak amacıyla bu planı ortaya atmıştır (Ataç, 2016, s. 103). Türkiye'nin bu plana dahil edilmesi, Türkiye Hükümeti tarafından sevinçle karşılanmıştır ve böylelikle ABD'nin Türkiye üzerindeki hegemonyası başlamıştır (Kalyon, 2010, s. 13).

Komünizm tehdidin Yunanistan'da ciddi seviyelerde olması Truman doktrinin ilk hedefinin Yunanistan olmasını mümkün kılıyordu. ABD'nin kapitalizmin dünyadaki yeni liderliği alma yolundaki en önemli adımlarından biri Truman Doktriniydi. ABD, komünist tehdide karşı koruyucu olarak bölgeye müdahale ediyor ve kapitalizmin önceki lideri İngiltere'den rol çalıyordu (Çağlar, 2008, s. 39-40). Öncelikli hedef Yunanistan'dı. Çünkü Yunanistan'ın sosyalist bir devrim yaşanırsa, İtalya'nın iki komşusu (Yugoslavya'yla beraber) sosyalist devletler haline gelecekti. Ardından İtalya ve Fransa'da komünist devrimler yaşanabileceği ve Avrupa'nın komünizm egemenliği altına gireceği korkusu vardı (Yaşlı, 2019, s. 65).

İkinci Dünya Savaşı sürecinde ABD'den borç almaya başlamış olan Türkiye, uluslararası arenada yalnızlaşmaya başladı ve ekonomik olarak kötü dönemlerde olduğundan dolayı dışarıdan gelecek yardım Türkiye için can simidi olacaktı. Söz konusu yardımlardan pay almak için çabalayan Türkiye, ülkede "komünist tehdidin" olduğunu yeni müttefikine kanıtlamaya çalıştı. (Kalyon, 2010, s. 14). Ancak o günlerde Türkiye'deki komünist hareket varlığını güçlükle sürdürüyordu. Türkiye'nin kanıtlamaya çalıştığı tehdidin çok altında bir komünist örgütlenme vardı. 1951'de

---

[6] Yunanistan Demokratik Ordusu (DSE), savaşın saflarından birini oluşturmaktadır ve DSE, komünist bir örgütlenmedir (Özgür, 2015, s. 116).

tutuklanan TKP Genel Sekreteri Zeki Baştımar, 1951'deki durum için bile şunları söylemişti: "(...) Hükümet, memleketi komünizmin tehdidi altında göstermek ihtiyacında idi. Çünkü emperyalistlerin ve başta Amerikalıların gözüne girmek ve memleketi onlara cazip göstermek peşindeydi" (Baştımar, 1966). "Bizdeki komünistler devleti ele geçirmek şöyle dursun, seslerini bile doğru dürüst duyuramıyorlar. (…) Yunanistan'dan biraz komünist mi ithal etsek?" esprileri, devletin üst kademelerinde yapılır olmuştu (Yaşlı, 2019, s. 99).

Türkiye'deki sol siyaset ise, gelişmeleri basın yoluyla eleştirmekteydi ve Türkiye'nin ABD ile yakınlaşmasındaki tek çatlak sesi çıkaran taraftı (Akdan, 2020, s. 95). Mehmet Ali Aybar, Zincirli Hürriyet ismini taşıyan bir gazete çıkarmaya başlamıştı ve ilk sayısında, ABD ile yakınlaşmayı kastederek, "'Zincirli Hürriyet' İstiklal savaşları ruhuna, Misakı Milli ruhuna bağlıdır. Türk istiklalini daima her şeyin üstünde sayarken gizli veya açık her türlü emperyalizmin amansız düşmanı olarak yaşayacaktır" satırlarını yazmıştı (Aybar, 1947, s. 1).

Aybar'ın yazısının ertesinde İzmir'de, komünizm karşıtı bir miting düzenlenmişti ve göstericiler gazetenin basıldığı matbaaya doğru hareket ederek sloganlar eşliğinde matbaayı tahrip etmişti (Yaşlı, 2019, s. 71-72). Baskının ardından anti-komünist pratikler devam etmiş ve 1948 yılında DTCF'de öğretim görevlisi olan Behice Boran, Niyazi Berkes ve Pertev Naili Boratav "komünistlik" suçlamasından dolayı üniversiteden atılmıştı (Mumcu, 2018, s. 84).

DTCF baskını, yükselişte olan anti-komünizmin eseri olmuştur. Millî Eğitim Bakanlığı görevi yapmış olan Hasan Ali Yücel, çeşitli çevreler tarafından komünistleri kolladığı gerekçesiyle eleştiriliyordu. Yücel ise bu iddiaları sürekli olarak reddediyordu. Hatta kendisine bu suçlamayı yapan Kenan Öner'e[7] karşı dava açmıştı (Gülmez & Yıldırım, 2021, s. 1425) Öner-Yücel davası olarak tarihe geçecek bu dava; Mareşal Fevzi Çakmak'ın, komünistleri kayırmakla itham edilmesi üzerine Çakmak'ın, CHP'nin ve Yücel'in bu suçu işlediğini öne sürmesiyle ortaya çıkacaktı. Yücel, bu suçlamanın hedefinin kendisi olup olmadığını sormuş ve Öner, "evet" diyerek cevap vermişti (Çelik H. S., 2017). Yücel'in Öner'e hakaret davası açmasının ardından Öner, Yücel'e; üniversitelere komünist hocalar yerleştirdiği, Köy Enstitülerinde komünizm propagandası yapılmasına göz yumduğu, hapishanedeki ve dışarıdaki komünistlere -

[7] Aynı zamanda Hukukçu olan bir siyasetçidir. 1946 yılında Demokrat Parti İstanbul İl Başkanlığı görevini sürdürüyordu. Fakat 1947 yılında ayrılarak Millet Partisi'ne geçti.

özellikle Nazım Hikmet'e- destek olduğu, sakıncalı eserlerin çevirisini yaptığı ve ders kitaplarında komünizm lehinde bilgiler bulunduğu iddialarını yöneltiyordu (Çelik H. S., 2017). Yücel ise iddiaları reddediyordu. Fakat CHP, Yücel'e destek olmayarak cadı avının önünü açmıştı. Bu şekilde DTCF baskının önü açılmış oldu (Yaşlı, 2019, s. 57).

Tan gazetesi baskını, 1946 yılında kurulan Türkiye Sosyalist Partisi ve Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi gibi sol partilerin aynı yıl kapatılması, Mehmet Ali Aybar'ın çıkardığı *Hür* gazetesinin ve Aziz Nesin, Sabahattin Ali ve Rıfat Ilgaz'ın yazarlığını yaptığı-Türkiye'nin dış politikasını eleştiren- *Markopaşa*'nın kapatılması ve ardından *Zincirli Hürriyet'in* baskınla karşılaşması, Nazım Hikmet'in hapiste tutulmaya devam edilmesi ve 1948 yılında Sabahattin Ali'nin milliyetçi bir genç tarafından öldürülmesi ülkedeki sol cenahı korkutmuş ve sindirmişti. İftira ve suçlama, hedef gösterme, zan altında bırakma gibi yöntemlerle, özellikle, sol muhalifler susturulmaya çalışılmıştı. Edebiyatta da bu baskı kendini göstermiş ve toplumcu aydınlar, bu dönemde, toplumsal olayları bırakıp bireysel dünyaya yönelik eserler vermeye başlamıştı (Örnek, 2015, s. 81).

Türkiye bu gibi pratiklerle hem ülkedeki sol muhalifleri susturmayı hem de komünist tehdidi ABD'ye göstererek yardım almaya çalışıyordu. Nitekim Türkiye'nin çabası sonuç verdi ve ABD, Marshall Planı'nı yürürlüğe koydu. Türkiye de bu planın bir parçası olmaya hak kazandı ve komünizme karşı olan savaşında kullanabilmesi için askeri ve ekonomik yardım aldı (Çağlar, 2008, s. 42).

1.2. Anti-Komünizmin ve Demokrat Parti'nin Zaferi

ABD ile gittikçe yakınlaşmış, Soğuk Savaş'ta SSCB'ye karşı "ileri karakol" görevini taşıyan ve "küçük Amerika" olma hayalini kurmaya başlamış olan Türkiye, 1950 yılında genel seçimde ilk defa iktidar değişikliği yaşadı. 1946 yılında kurulan ve aynı yıl yapılan seçimlerde anti-demokratik yöntemlerle karşılaşan Demokrat Parti (DP), 1950'de %55 oy alarak iktidara oturmuştu. İktidarın bırakılmasını istemeyen ordu üyeleri ise; "komünistler seçime hile karıştırdı" bahanesiyle darbe yapılabileceğini Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye iletmişti. İnönü ise bu teklifi geri çevirerek DP iktidarının yolunu açtı (*32. Gün*, 2017).

Demokrat Parti iktidara ve Türkiye yeni bir döneme geçti. Bu gelişmeyle beraber Türkiye'nin ABD ve Batı ile ilişkiler daha çok derinleşecek ve bağımlı hale

gelecekti. Adnan Menderes Başbakan, Celal Bayar ise Cumhurbaşkanı oldu. 29 Mayıs 1950 tarihinde açıklanan hükümet programında, Türkiye'nin nasıl bir yol izleyeceği gösterilmişti: ABD'nin büyük bir dostumuz olduğu ve yardımlarından yararlanabilmek için çaba sağlanacağı belirtilmişti (Yaşlı, 2019, s. 84). Adnan Menderes, mecliste programı okurken; "Bilhassa üzerinde duracağımız mesele, memleket içinde yıkıcı ve aşırı sol cereyanları kökünden temizlemek için icap eden tedbirleri almaktır" sözlerini kullanarak kapitalist dünyaya entegrasyonun ve anti-komünist politikanın derinleşeceğini belirtmişti (Meşe, 2017, s. 108).

İlerleyen günlerde Komünizmle Mücadele Komisyonu kuruldu ve komünizmle mücadele konusunda yürürlükte olan yasaların yeterli olmadığı, yeni bir düzenlemeye gidilmesi gerektiği görüşüldü. Komünistliğin vatana ihanet sayılması için çalışma yürütüleceği kararlaştırıldı (*Milliyet*, 1950). Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri de mücadeleye destek verileceğini açıklamıştı. Böylece yeni hükümet her şekilde komünizmle mücadele edecekti. DP çizgisinde bulunan *Vatan* gazetesi ise, ABD'nin eleştirilmesinin komünizmle eşdeğer olacağını söylüyordu (Gök, 2003, s. 66).

Liberal söylemlerle ve "*Yeter! Söz milletindir!"* sloganıyla büyük yankı uyandıran DP, iktidarı öncesinde yaratabileceği özgürlükçü ortam sebebiyle, kimi solcu aydınlar tarafından desteklenmişti (Özdemir & Şendil, 2016, s. 342). DP, af yasası çıkarılacağı yönünde seçim propagandası yapmıştı ve iktidarından DP'den beklenen ilk işlerden biri bu oldu. Af tartışması boyunca DP'nin, bazı desteğini aldığı, solculara bakışı daha fazla netleşecekti.

Vaat edilen af yasası tartışmalarının odak noktası, komünistlerin yasa içeriğine dahil olup olmadıkları yönündeydi. DP içinde fikir birliği sağlanamamıştı. Bir kısım DP'liler komünistlerin vatan haini olduğu ve aftan yararlanmamaları gerektiğini öne sürmüştür. Burada en çok ön plana çıkan isim, daha sonra da ayrıntılı olarak ele alacağımız, Tekirdağ Milletvekili Şevket Mocan olmuştur. Mocan, komünistlerin affedilmesine kesin bir dille karşı çıkmış ve anti-komünist pratikte McCarthy'nin Türkiye'deki yansıması olmuştur (Çağlar, 2008, s. 73). Diğer tarafta ise komünistlerin gençlik hatasına düşen gençlerden oluştuğu, suç tanımının tarihi döneme göre farklılık gösterebileceği[8] veya 'af çıkarılacaksa herkese çıkarılmalı' gibi farklı düşünsel temelleri

[8] "DP vekili Reşad Güçlü, 1914-18 yılları arasında İngiliz muhipler cemiyetine üye olmak suç teşkil ederken şimdi de komünist cemiyetlere üye olmanın suç teşkil ettiğini, dolayısıyla suç algısının dönemin saiklerine göre değiştiğini anlatmaya çalışır" (Özdemir & Şendil, 2016, s. 345).

barındıran vekiller mevcuttu (Özdemir & Şendil, 2016, s. 345). Bütün tartışmaların yanında Nazım Hikmet'in aftan yararlanıp yararlanmayacağı da konuşuluyordu. Komünistlerin aftan yararlanmasını destekleyen vekillerden bazıları Nazım Hikmet'in yararlanmamasını istiyordu. (Sönmez, 2012, s. 123) Nazım Hikmet'in serbest kalması için yurtiçinde ve yurtdışında gösteriler, kampanyalar düzenlenmişti ve bu konuda DP baskı hissediyordu (Leontiç, 2012, s. 6). Tartışmalar sonucunda cezai indirim uygun görüldü ve Nazım Hikmet çıkan yasayla beraber 28 yıllık cezasının 12 yıl 7 ayını çektiğinden dolayı aftan yararlandı. Fakat Nazım Hikmet, cadı avına kurban gideceğini ve Sabahattin Ali gibi öldürüleceğini düşünerek ülkeden çıkma planları yaptı. 17 Haziran 1951'de ülkeden kaçan Nazım Hikmet, 25 Temmuz'da Türk vatandaşı olmaktan çıkarıldı (Emiroğlu, 2019, s. 290).

Af yasası ardından gelen NATO üyeliği tartışmaları, Kore'ye asker gönderilmesi, Barışseverler Cemiyeti'ne uygulanan baskı, 1951 TKP tevkifatı, 6-7 Eylül olaylarıyla DP, bazı analizleri[9] haksız çıkarmış ve anti-komünist kimliğini göstermiştir.

1.2.1. Komünizmin Antitezi: Din ve Millet

DP'nin kuruluşu ve 1950'de iktidara gelmesiyle beraber tek parti döneminde baskıda tutulan İslamcı refleks yükselişe geçmişti. Şeriat hukukunun kaldırılması, anayasadan 'devletin dini İslam'dır' ibaresinin kaldırılması, tekke ve zaviyelerin kapatılması ve ezanın Türkçeleştirilmesi gibi laiklik ilkesi içerisinde yer alan uygulamalar, dini temelleri sarstığı gerekçesiyle, toplumun bir kısmında tepki uyandırmıştı. Milliyetçi ve mukaddesatçı çevreler, laik devrimlere karşı çıkmıştı ve tek parti yönetimi tarafından sürekli olarak baskılanmıştı. Laiklik ilkesine tepkiyle yaklaşan mukaddesatçı çevreler için; Kemalizm, komünizm ile bir bağa sahipti ve komünizmin amaçlarından olan 'dini yok etmek" gayesini gerçekleştirmek gibi bir ortak noktaları vardı. 'Kemalist politikaların komünizmin önünü açtığı' eleştirisi muhafazakâr çevrede karşılık bulan bir görüştü (Meşe, 2017, s. 82-85). CHP'nin komünizme karşı mücadelesi de bu çevrenin fikirlerini değiştirmeyecek, DP iktidarında ve sol/sosyalizmin güçleneceği 60'lı yıllarda sorumlu olarak Kemalizm ve tek parti yönetimi görülecekti.

---

[9] DP'nin iktidarıyla birlikte tek parti iktidarı sonlanacak ve bürokratik/ceberut devlete darbe indirilecekti (Görmüş, 2020). Mehmet Ali Aybar, Behice Boran, Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel gibi solcu aydınlar DP'nin iktidara gelmesini desteklemiş hatta Mehmet Ali Aybar'ın milletvekili olması yönünde teklif de sunulmuştur (Yalçın, 2007).

DP'nin kuruluşuyla birlikte 'dine baskı' konusunda bazı gevşemeler yaşandı. Bunun en açık örneği olarak: 1928-38 yılları arasında resmi olarak yayımlanan 754 eserin yalnızca 19 tanesi dini içeriğe sahipken 1947 yılından sonra bu sayıda patlama yaşanması gösterilebilir (Meşe, 2017, s. 80-81). Devletin baskılamak için yıllardır çaba sarf ettiği İslamcılığın yükselişe geçmesinin ABD ile yakınlaşmanın getirisi olarak liberalizm ve anti-komünizmle büyük bir ilişkisi vardır. Komünizme karşı mücadelede ABD tarafından vurgulanan "dini hassasiyetler" Türkiye'de yankı bulmuştur ve komünizme karşı en etkili silah olarak kullanılmaya başlamıştır. Dönemin eserlerinde komünizme karşı dinin önemi şu cümlelerle belirtilmiştir:

> "Komünistlik dini ve milli kültürün en büyük düşmanıdır. Yaşamak için komünistliği ezmek milli olduğu kadar da dini ve insani bir borçtur" (Pilavoğlu, 1949, s. 1).
>
> "Komünistliğin hududu insanlığın sinelerine kadardır. İman dolu bir sine hiçbir zaman bu kuvvete yer vermez. O halde Bolşevikliği yıkacak atom kuvveti değil, din ve millet kuvvetidir" (Pilavoğlu, 1949, s. 33).

Selamet dergisinde ise dinin, komünizme karşı gösterilen mukavemet kaynaklarının en önemli faktörlerinden biri olduğu vurgulanıyordu. *Sebilürreşad* dergisinin bir sayısı ise tamamen komünizmin dine olan düşmanlığını kanıtlamaya çalışıyordu (Meşe, 2017, s. 107) Komünizmin dine olan düşmanlığının kanıtı olarak ise Sovyet ülkelerinin Türk ya da Müslüman kimliğe sahip insanlara baskı uyguladığı, katlettiği, dinsizlik propagandası yaptığı ve ibadet yasaklarının olduğu yönünde haberler gösteriliyordu (Örnek, 2015, s. 335).

DP Milletvekili Burhan Onat, Meclis'te; "Komünizm bir yıldırım ise bunun paratoneri dindir. Komünizm bir zehirse bunun panzehri dindir, komünizm bir mikropsa bunun aşısı yine dindir", DP vekili Bekir Oynağanlı ise; "Bu memleketin şurasında veya burasında az da olsa komünistler türemiştir… Halbuki dinimiz bu gibi şeylere asla müsait değildir… Dinimizi ihya ettiğimiz gün göreceğiz ki; bu memlekette birçok fenalıklar kendiliğinden önlenecektir" diyerek komünizme karşı dinin önemini vurgulamıştı (Yaşlı, 2019, s. 104-105). Böylelikle ülkede, henüz olmayan, komünizm tehdidine karşı dinselleşme başlayacak ve komünizm yükselişe geçtikçe dinselleşmenin de artacağı gözlemlenecekti (Çelik A. , 2020, s. 407).

Anti-komünist çizginin diğer temsilcilerinden olan milliyetçiler ise, dış politikada SSCB tehdidinin başlamasıyla, 1944 Irkçılık-Turancılık davasının ertesinde güçlenmeye başlamıştı. Komünizmle mücadelenin bir devlet politikası olmaya başlamasıyla ve DP iktidarıyla beraber daha fazla hareket alanı bulan milliyetçi çizgi;

Türk Kültür Ocağı, Türk Gençlik Teşkilatı, Türk Kültür Derneği, Genç Türkler Cemiyeti gibi milliyetçi örgütlerle, Milliyetçiler Federasyonu'nu kurmuşlardı (Kılıç, 2016, s. 76-91). Federasyonun amacı ise "komünizme karşı birlikte mücadele" olarak belirlenmişti. Federasyon, Ankara Ulus Meydanı'nda bir miting düzenleyerek "*Komünistleri Ezeceğiz*" sloganlarıyla komünizme karşı mücadele edileceğini göstermişti (Meşe, 2017, s. 111).

DP iktidarı boyunca; Kore Savaşı ve NATO üyeliğiyle beraber -tamamen- ulusal mesele ve milli politika olarak görülecek olan anti-komünizm ve NATOculuk, milliyetçi çevrede de destek bulacaktı. Özellikle Kore Savaşıyla beraber, milli duygular harekete geçecek ve yoğun dezenformasyon içeren kara propaganda ile komünizme karşı cephe alınmıştı (Tamer, 2011, s. 110). Özellikle; Türklerin, Bulgaristan ve SSCB'den Türkiye'ye göç ettirilmesi, milliyetçi cephede komünizme karşı en büyük propagandayı oluşturmuştu (Örnek, 2015, s. 187).

Komünizme karşı üretilen propaganda biçimi ise hem muhafazakâr hem milliyetçi çevrede 'duygusallık' üzerineydi. Milliyetçi/Turancı Tahir Safioğlu Almanya'dan gönderdiği mektupta; sosyalistler tarafından Avrupa'da fakirliğe sürüklendiklerini ve sosyalist ülkelerin Türklere zulmettiğini öne sürüyordu (Safioğlu, 1949, s. 3-7). Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği resmi yayın organı *Mücadele* dergisinde "komünizmin, Ruslaştırma ideolojisi olduğu" söyleniyordu. Sovyet Cumhuriyetlerinde Ruslaştırma operasyonu vardı. Rus olmayan milletlere zorla Rusça öğretiliyor ve bölgelerine Ruslar iskân ettiriliyordu (Kocaoğlu, 1965, s. 578).

Komünizm konusunda teorik bilgisizlik hakimdi. Ertuğrul Meşe, milliyetçi/Turancı çevrenin komünizm hakkındaki entelektüel bilgisinin sınırlı olduğunu bu sözlerle aktarmıştır: "SSCB ve komünizm/Marksizm hakkında kaba ve kopya bir okumaya yaslandıkları ve oldukça vasat bir hamaset edebiyatı yaptıkları rahatlıkla söylenebilir" (Meşe, 2017, s. 69). Aytül Tamer ise *Doğubatı* dergisinde yayımlanan yazısında, dönemin Türk sağının teorik konudaki yetersizliklerini şu sözlerle aktarmıştır: "Türk sağının birçok defa tekrarladığı 'düşmanı tanımalısın' düşüncesine rağmen solun yazdıklarını okumadığı ve incelemediği görülmektedir. (…) Türk sağının anti-komünizm propagandası amacıyla ürettiği eserler, dezenformasyon yaparak kamuoyunda günümüzde hala kullanılan 'muhayyel' komünizm bilgilerini inşa etmişlerdir" (Tamer, 2011, s. 110).

Muhafazakâr çevrede öne çıkan İslamcı yazarların da komünizm konusunda entelektüel yetersizlikleri göze çarpıyordu. Yazarlar, genelde, dinsizlik ve din düşmanlığı üzerinden komünizm eleştirisi getiriyordu. Komünizm eleştirisinin yanında, Kemalist uygulamalara komünizm benzetmesi yapılarak Kemalizm eleştiriliyordu (Örnek, 2015, s. 338). Dönemin etkili yayınlarından *Sebilürreşad,* laiklik maskesi altında komünizm tohumlarının atıldığını iddia ediyordu (Sebillürreşad, 1948, s. 1). Dergi, Sovyetler Birliği'nden bahsederken '*Allahsızlar Birliği'* tabirini kullanarak Marx'ın ünlü 'Din, halkın afyonudur' sözünü Lenin'e atfetmişti (Sebillürreşad, 1949, s. 11).

1.2.2. NATO İçin Kore'ye

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Kore, SSCB öncülüğünde kuzeyde kurulan sosyalist yönetim ve ABD öncülüğünde güneyde kurulan kapitalist yönetimle ikiye bölündü. 1950 yılı haziran ayında Kuzey Kore birlikleri, sınır olarak belirlenen, 38. enlemi geçerek Güney birliklerine saldırdı ve böylelikle Soğuk Savaş'ın ilk sıcak çatışması başlamış oldu.

Çin'de yaşanan iç savaşı kazanan Çin Komünist Partisi, devrimi gerçekleştirmişti. Kore Savaşı'nın başlamasıyla beraber gerek Çin birlikleri gerekse de Sovyet birlikleri Kuzey Kore'nin safında yer alarak sıcak çatışmaya girmişti. ABD ve İngiltere ise Güney Kore tarafında sıcak çatışmaya girmişti. Böylelikle Soğuk Savaş'ın etkisi daha açık gözlemlenebildi (Yaman, 2005, s. 232).

Savaşın fiili olarak başlamasıyla beraber Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, üye ülkelere çağrı yaparak Güney Kore'ye yardım edilmesini istemişti. 27 Haziran 1950 tarihinde duyurulan 473 sayılı kararın ardından Demokrat Parti hükümeti, 30 Haziran'da TBMM'de tartışmıştı ve yardım edilmesi yönünde fikir birliğine varılmıştı (Bulut S. , 2018, s. 191). 25 Temmuz tarihinde toplanan, Cumhurbaşkanı Celal Bayar başkanlığındaki Bakanlar Kurulu'nda, BM'nin kararı olumlu bulunmuş ve 4500 kişilik silahlı birliğin Kore'de görevlendirilmesiyle BM'nin çağrısına cevap verilmişti (Çağlar, 2008, s. 109). Ülke çapında ise bu karara karşı en kuvvetli tepki, kararın Meclis'te değil Bakanlar Kurulu'nda alınmış olmasıydı. CHP, savaşa girme kararının TBMM'de alınması gerektiğini belirtiyor ve DP'yi eleştiriyordu. DP ise bunun bir savaş kararı olmadığını söylüyordu (Özdemir & Şendil, 2016, s. 347). Muhalefetin eleştirdiği nokta Kore Savaşı'na asker gönderilmesi değil, bu kararın alınma biçimi olmuştu. CHP'den

bazı isimler SSCB'nin tahrik olabileceğini ve saldırıda bulunabileceğini öne sürerek karara karşı çıkmıştı. Fakat ABD'nin müttefikliği, Türkiye'ye güven aşılamıştı (Sipahi, 2007, s. 62).

DP için olduğu kadar CHP için de NATO'ya üye olmak büyük önem arz ediyordu. İsmet İnönü, CHP iktidarında üye olmak için çabaladıklarını fakat kabul edilmediklerini söylemişti (*32. Gün*, 2017). Kore Savaşı ve BM'nin yardım çağrısı, DP tarafında fırsat olarak görülmüştü. NATO üyeliği için Kore'ye asker gönderilmesinin büyük avantaj sağlayacağı düşünüldü ve karar uygulandı (Yaşlı, 2019, s. 88). Kore meselesi, artık milli bir mesele olarak görülmeye başlanmıştı. Toplumun her kesiminden destek mesajları yetkililere iletiliyordu (Bulut S. , 2018, s. 192). Türkiye'nin "yalnızca sulhu ve hürriyeti korumak" amacıyla savaşa katılma kararı aldığı, toplumda hâkim olan görüştü (Yaman, 2005, s. 236). DP hükümetinin aldığı kararın, muhalefet tarafında destek bulması ve toplumun bu kararı coşkuyla karşılamasıyla beraber anti-komünist propaganda Türkiye'de tavan yapacaktı.

Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) açıklama yaparak, Kore savaşına katılmanın dünya barışını korumak için doğru bir hamle olduğunu ve bu süreçte kendilerine verilecek görevleri beklediklerini belirtmişti. "Hürriyeti boğmak isteyenlere karşı azimle mücadele edileceğine dair bir kere daha ifade ettiğiniz kararınızı milliyetçi gençlik şükranla karşılamıştır" sözlerini barındıran mektup, MTTB tarafından Menderes'e yollanmıştı (*Zafer*, 1950).

Komünizme karşı sıcak savaş, ülkedeki anti-komünist pratiklerin de artmasına sebep olmuştu. Fransa'ya bursla gönderilen öğrencilerden bir kısmının komünist olduğu gerekçesiyle 107 öğrenci ülkeye geri çağrılmıştı. Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri konu üzerine yaptığı açıklamada, "Bütün Türk gençliği komünist denen bu insanların bugünkü manasının, Türkiye'mizde ve bütün dünyada sadece bir vatan hainin olduğunu bilecek ve gidişini ona göre tayin edecektir" diyordu (Sipahi, 2007, s. 79-80)

Ankara İşçi Sendika Birliği Menderes'e ilettiği mektupta, "Türk milletinin vatan bütünlüğünü parçalamak ve hürriyetini yok etmek isteyen kızıllara karşı hükümetin aldığı her kararda işçi sendikaları kendilerine düşen her vazifeyi seve seve daima yerine getireceğinden emin olmanızı saygı ile arz ederiz" diyerek desteklerini iletmişti (*Zafer*, 1950).

DP hükümeti, bu süreçte propagandaya devam ediyor ve Kore Savaşına katılmanın dini bir gereklilik olduğunu belirtiyordu. Komünizme karşı olan mücadelede dini hassasiyetler, tekrar ön plana çıkıyordu. Diyanet İşleri Başkanlığı, "Kore yolu Allah yoludur. (…) Kore harekâtına iştirak; cihad ve gaza mahiyetinde mukaddes vazife cümlesindendir*"* cümlelerini barındıran bir kitap yayınlayarak propagandaya destek sunuyordu (Sipahi, 2007, s. 100).

Türkiye'nin Kore Savaşı'na katılımı ve komünizme karşı iç ve dış mücadelesi ABD tarafında takdirle karşılanıyordu. Amerika'nın Sesi Radyosu, Türk askerlerinin kahramanlıklarını anlatıyor ve ABD askerleriyle beraber Allahsız düşmana karşı savaş verildiği tekrarlanıyordu (Örnek, 2015, s. 187). Kore Savaşı, ABD ve Türkiye'yi yakınlaştırarak dostluğun pekişmesine ve yıllarca sürecek olan müttefikliğin başlamasına sebep olacaktı.

1.2.2.1. Solun Tevkif Edilişi

Kore'ye asker gönderilmesine yönelik, görünen, tek farklı ses ise Türk Barışseverler Cemiyeti'nden (TBC) geldi. Cemiyet, Kore'ye asker gönderilmesine karşı çıkıyor ve kararın anayasaya aykırı alındığını belirtiyordu (Bulut S. , 2018, s. 196). Barışsever Cemiyeti'ne destek veren *Barış* dergisi ise "*Kore Nere?"* kapağıyla çıkarak karara tepki gösterdi (*Barış*, 1 Ağustos 1959). Cemiyet, daha önce üniversitedeki görevinden uzaklaştırılan, Behice Boran'ın başkanlığında kurulmuştu. Adnan Cemgil, Nevzat Kemal Özmeriç, Reşat Sevinçsoy, Vahdettin Barut gibi isimler de cemiyetin bünyesinde faaliyet gösteriyordu. (Duman, 2019, s. 678).

TBC, TBMM'ye bir telgraf çekerek savaştan geri çekilmek gerektiğini söylemişti. Telgraf; 'Hükümetin ABD ile pazarlık sonucunda bu kararı aldığını, BM kararının gerekçe gösterilmesinin gerçeği yansıtmadığı ve TBMM'ye danışılmadan alınan kararın anayasaya aykırı olduğu' içeriğini taşıyordu (Sipahi, 2007, s. 65). Dolayısıyla TBC, kararın iptal edilmesi gerektiğini savunuyordu.

Savaş karşıtı bir bildiriyle düşüncelerini halka yansıtmak isteyen TBC, İstanbul'da bildiri dağıttı. Bildiri, TBMM'ye çekilen telgraftaki bilgileri içeriyor ve "Milli menfaatlerimize ve dünya barışının korunmasına tamamen aykırı olan bu kararı şiddetle protesto ederiz" cümleleriyle sonlanıyordu (Duman, 2019, s. 680-681). Kore savaşına karşı yapılan muhalefet hükümet tarafında hoş karşılanmamış ve bildirinin

basıldığı matbaanın sahibi dahil, bildiriyi dağıtan isimler tutuklanmıştı (Özdemir & Şendil, 2016, s. 348). Askeri Mahkeme; Behice Boran, Adnan Cemgil, Osman Fuat Toprakoğlu, Muvakkar Güran, Vahdeddin Barut, Nevzat Cemal Özmeriç ve Reşat Sevinçsoy'un "siyasi maksatlar gütmek, ABD ile dostluğumuzu bozmaya teşebbüs etmek, halkın hükümete itimadını kırmak, milli mukavemeti zaafa uğratmak" suçlarını işlediklerine kanaat getirerek 15'er yıl hapisle cezalandırılmasına karar vermişti (Duman, 2019, s. 686). Üstelik yargılamalar tamamen anti-demokratik düzlemde ilerliyordu. Davanın açılması ve dava süreci anti-demokratik temellere dayanıyordu (Atılgan, 2007, s. 157-158). Böylelikle anti-komünist pratik kendisini göstermiş ve baskı ve iftira gibi McCarthycilik olarak adlandırabilecek yollarla, muhalefetin -özellikle sol muhalefetin- susturulduğunu göstermişti.

Anti-komünist pratikler Kore Savaşı'yla beraber, ülkede boy göstermeye böylece devam etmişti. Cemiyetin faaliyetleri basında ağır eleştirilere tabii tutulmuştu. *Vatan* gazetesi Cemiyetin, "Kızıl emperyalizm için Türkiye'de köprübaşı kurmaya çalıştığını" söylüyordu (Yaşlı, 2019, s. 95). *Zafer* gazetesi, ajanlık suçlaması yaparak cemiyetin, "kökü dışarıda bir cemiyet" olduğunu ve "kızıl ajanların memleket dahilindeki faaliyetleri" sonucunda kurulduğunu iddia ediyordu (Duman, 2019, s. 681).

Cemiyet dahilinde faaliyet gösterilen isimler tutuklanmış ve cemiyet kapatılmıştı. Fakat bazı isimler için tutuklamalar yeterli değildi. Milli mesele halini alan Kore Savaşı ve anti-komünizm, bazı kesimler tarafından vatan hainliği olarak görülmeye başlanmıştı. Şair ve DP Milletvekili Arif Nihat Asya, bu isimlerden biriydi. Asya, Milliyetçiler Federasyonu etkinliğinde yaptığı konuşmada; "Kore'de komünistlere ölüm, memlekette komünistlere hapis… ne ala memleket. Başka yerlerde takibe uğrayan komünistler canlarını kurtarmak için Türkiye'ye iltica etsinler" diyerek, 'komünistlere idam cezasının uygulanması' isteğini dile getiriyordu (Oğur, 2020). *"Zaten imkânı olsa da birkaç kızıl sallandırılmış olsaydı, kızıllar bu kadar şımarmazdı,* milletin hiç değilse sembolik olarak iki komünisti asılmış görmek hakkıydı. Bu biçarelerden birini olsun asılmış görmeden gidersem gözüm arkada kalır*"* sözleri de Arif Nihat Asya'ya aitti (Köse, 2016).

Kore Savaşı'yla tekrar yükselişe geçecek olan anti-komünizm, NATO üyeliğiyle beraber zirve yaptı. ABD'nin Kore Savaşı'na aktif katılımıyla beraber, ABD'de anti-komünist propaganda yükselişe geçti ve "kızıl korku" tekrar ortaya çıkarıldı. ABD

Senatörü Joseph McCarthy'nin faaliyetleri ile kızıl korku ABD'de tavan yapacak ve bu faaliyetler siyasal literatüre *McCarthycilik* olarak girecekti.

DP'nin önde gelen amaçlarından birisi NATO üyeliğiydi. Kore Savaşı'na verilen destek, üyeliğin yolunu açtı. Türkiye ve Yunanistan'ın NATO üyelik süreçleri görüşülürken iki ülkeye de yardımlar sürüyordu. Yunanistan'ın iç savaştan çıkmış olması ve komünizm tehdidini çok açık biçimde yaşamasından dolayı, yardımların büyük kısmını Yunanistan'ın aldı. Marshall Planından elde edilecek geliri daha fazla arttırmak isteyen Türkiye ise ülkedeki "komünist tehdidi" örnek göstererek avantaj sağlamaya çalıştı (Yaşlı, 2019, s. 97).

DP öncülüğündeki Türkiye'de, dış politika adeta milli mesele olarak görülüyordu ve NATO üyeliği, Kore Savaşı'na katılmak, SSCB karşıtı politika veya Truman Doktrini/Marshall Planı'na dahil olmak gibi meseleler eleştiriye tabi tutulmuyordu. CHP ve DP uluslararası alanda, büyük oranda birlikte hareket etmişti (Sipahi, 2007, s. 55). Türkiye; uluslararası arenadaki yalnızlığını sonlandırmak, SSCB tehdidi karşısında güvende hissedebilmek ve ideolojik olarak temsil ettiği kutupta olmak amacıyla NATO üyesi oldu.

NATO üyeliği sürecinde; üyelik sürecini hızlandırmak, ABD yardımlarından daha fazla pay alabilmek ve iç muhalefeti susturmak amacıyla anti-komünizm yükselişe geçti. İlk olarak 1951 yılında, gizli olarak faaliyet gösteren Türkiye Komünist Partisi üyeleri tutuklanmaya başladı. Tarihe "1951 Tevkifatı" olarak geçecek anti-komünist cadı avının başlangıcı pek çok dış etkene de dayanıyordu. Öncelikli olarak yeni müttefik ABD'de "kızıl korkunun" yükselişe geçmesi ve McCarthyci politikaların başlaması etkili olmuştu. Sovyetler Birliği'nin, Türkiye'nin NATO üyeliğine giden süreçte Türkiye'ye nota vermesi ve NATO'nun "saldırgan" bir kuruluş olduğunu belirtmesi üzerine TKP Tevkifatının gerçekleştirilmesi tesadüfi değildi (Özdemir & Şendil, 2016, s. 350). Türkiye, anti-komünist politikalara hız vererek hem ABD karşısında hem de SSCB karşısında kendini belli etme telaşına düşmüştü.

1951 yılında Sevim Belli'nin Zeki Baştımar ile görüştükten sonra yolculuğa çıkmak üzereyken gözaltına alınmasıyla tutuklamalar başlamıştı. TKP üyeleri Şefik Hüsnü Değmer, Zeki Baştımar, Mihri Belli, Hayati Tüzün ve İdris Erdinç gibi isimlerin aralarında bulunduğu 184 kişi tutuklanmıştı (Atılgan, 2007, s. 159-160). Tutuklananlar arasında, DP milletvekili Şevket Mocan'ın damadı olan Dündar Baştımar da vardı

(Özdemir & Şendil, 2016, s. 350). Mocan, tutuklamaların başlamasıyla anti-komünizmin öncü isimlerinden biri olacak ve McCarthy'nin dünyaya ismini duyurmasına paralel olarak Türkiye'de kendi ismini, McCarthy ile aynı sebepten duyuracaktı.

Yapılan tutuklamalar dış politikaya verilen bir mesaj olduğu kadar iç siyasette de bir mesaj niteliği taşıyordu. Komünizm, 1950'li yılların Türkiye'sinde yaygın bir görüş değildi. Fakat komünizmi benimsemiş aydınlar, etki alanı geniş insanlardan oluşuyordu. Dünya'da yükselen bir fikir olarak komünizmin önüne geçmek Türkiye ve yeni müttefikleri için oldukça önemliydi. Komünistler üzerinde uygulanan McCarthyci politika; DP'nin sol düşüncelere karşı olan demokratlığını ve Türkiye'de sol çizginin temsil edilmediği bir sağ demokrasiyi temsil ediyordu.

Tutuklamalar sürecinde komünist olan veya olmayan yüzlerce insan gözaltına alınmış, yargılanmıştı. Durumun böyle olması gerek komünizme gerekse de DP'ye muhalif olabilecek düşüncelere ültimatom niteliğindeydi. Sol, bu şekilde sindirilerek ülke siyasetinden silinmeye çalışılıyordu. 1951 yılında başlayan tutuklama dalgası yıllarca sürmüştü. Komünist şüphecilik, anti-komünist pratiklerin en belirgin özelliğiydi ve 1951 tevkifatında belirgin biçimde kendisini göstermişti (Atılgan, 2007, s. 160).

1951 yılında yayın hayatına yeni başlamış olan *Yeryüzü* adlı edebiyat dergisi, McCarthycilikten nasibini almıştı. Dergiyi çıkaran Arif Damar tutuklanmıştı ve dergi çevresinde bulunan diğer isimler sorguya alınmıştı. "*Milli Kurtuluş Şarkısı"* adlı şiirin Stalin resmiyle beraber basıldığı yetkililer tarafından iddia ediliyor ve suçlamayla karşı karşıya kalanlar, resmin Kuvayı Milliyecilere ait olduğunu söylüyordu. Ayrıca derginin neden Ekim Devrimi'nin yıl dönümünde çıkarıldığı soruluyordu. Bu suçlama da dergi sahipleri tarafından reddediliyordu (Zariç, 2017).

Tutuklamalar sürecinde, sorguya ve kötü muameleye tabi tutulan kişilerden birisi ise bir gemi kaptanıydı. Kaptanın sorguya tabi tutulmasının sebebi ise, sohbet sırasında Sovyetler Birliği'nden Amerika'ya iltica etmiş birinden bahsederek sempati duyduğunu belirtmesiydi (Özdemir & Şendil, 2016, s. 351). Tutuklamalar sürecinde buna benzer 'suçlarla' gözaltına alınan ve yargılanan insanlar vardı. 1952 yılına kadar geçen sürede tutuklanan isimlerin büyük çoğunluğunun delil yetersizliğinden serbest bırakıldığı görülmüştü (Özdemir & Şendil, 2016, s. 352).

1954 yılına kadar süren tutuklamalar, TKP'yi doğrudan baskı altına alıp ezdiği gibi TKP içinde de ayrışmalara sebep olmuştu. Lider kadrosundaki isimler birbirlerini ajanlık ve provokatörlükle suçluyordu. Cezaevlerinde fiziksel kavgalara varan tartışmalar yaşanmıştı (Atılgan, 2007, s. 161)

1.2.3. McCarthyciliğin Yükselişi ve Kızıl Korku

Joseph Raymond McCarthy, 1947-1957 yılları arasında ABD'de Wisconsin eyaletinde senatör olarak görev almış Cumhuriyetçi Parti üyesi bir senatördür. Görevde olduğu süre boyunca ABD toplumunu ve yönetimini komünizmden korumak adına çeşitli yollarla mücadele etmiştir (Kılıç & Kalkan, 2021, s. 348). McCarthycilik olarak literatüre kazandıracağı terim, McCarthy'nin "devlet aygıtlarını kullanarak kurum veya kişilere yönelik, suçlamalarda, karalamalarda ve iftiralarda bulunmasıyla" oluşmuştur. McCarthycilik, komünizme yol açabilecek her türlü unsurun yok edilmesini temel almıştır (Meşe, 2017, s. 58). Hedefin muğlak olması, komünist olduğu veya olabileceği gerekçesiyle birçok kişinin/kurumun hedef haline getirilebileceğini göstermiştir.

Dünya Savaşı sonrasında SSCB ve ABD arasında bir rekabetin başlaması ve dünyada kapitalizmin lider ülkesi konumuna yükselmiş olan ABD'de, ikinci[10] bir kızıl korku ortamı oluşturulmuştur. 1917 Ekim Devrimi'yle beraber dünyada yükselişe geçen komünizm, ABD'de de yankı bulmuş ve Sol Sosyalist Parti ve Komünist İşçi Partisi kurulmuştur. Kurulan örgütlenmeler, toplumdan destek bulmaya başlamış ve böylelikle ABD yönetiminin komünizme karşı savaşının hızlanmasına sebep olmuştur (Günar, 2014, s. 65). 1940'lı yıllarda çıkarılan yasalarla ABD hükümetine karşı yapılan her türlü eylem suç olarak kabul edilmiştir ve komünist faaliyetlerin kayıt altına alınmasına karar verilmiştir. Böylelikle ABD, McCarthy'den önce komünizme karşı mücadelesini yürütürken anti-demokratik yollardan faydalanmıştır. 1954 yılında kabul edilen yasayla birlikte, şüpheli görülen şahısların ifade vermeleri zorunlu tutulmuş, ifade verilmediği taktirde suçlu görüleceği kararlaştırılmıştır (Günar, 2014, s. 66). Kızıl korku dönemlerinde komünizme karşı en önemli rollerden biri FBI'a verilmiştir. FBI, çeşitli sorgulamalar yaparak 1975 yılına kadar yaklaşık 750.000 soruşturma yapmıştır (Günar,

---

[10] 1917 Ekim Devrimi ertesinde komünizme karşı ABD'de ilk tepkiler oluşmaya başlamıştır. ABD'de yükseliş geçen sosyalizm, hızlı bir reaksiyonla engellenmiştir. İşçi grevleri, anarşist eylemler ABD hükümetinin sert karşılığıyla sonuçlanmış; komünizm, Sovyetler, Bolşevikler hakkında anti-propaganda hareketi başlatılmıştır (*History.com Editörleri*, 2010). Rus işçilere, grev yapan işçilere, anarşistlere ve komünistlere karşı baskınlar ve tutuklamalar gerçekleştirilerek sol hareketin baskılanması sağlanmıştır (Aydınlı, 2021, s. 150).

2014, s. 66). FBI'ın öncü rolü, McCarthy dönemiyle beraber tavan yapmıştır. 1947 yılında dünyayı "hür dünya" ve "komünizm" olarak ikiye ayıran ABD Başkanı Harry Truman, dünyadaki her ulusun iki farklı uçtan birini seçmesi gerektiğini söylemişti. Hür dünyanın lideri konumundaki ABD'de komünizmin lafı bile geçmemeliydi ve bu yönde propaganda yapıldı (Aydınlı, 2021, s. 151).

1947 yılında senatör seçilen McCarthy, görevinin başlarında grev yapan işçilerin askere alınmasını, grevden vazgeçmeyen kişilerin yargılanmasını önermişti. Görevinin ilk günlerinde "anti-demokratik" önerilerde bulunmuş olan McCarthy, 1950 yılında öne sürdüğü "komünist listesiyle" adını duyurmuştu. McCarthy, yaptığı konuşmada, elinde komünist güçlere hizmet eden 205 kişilik bir listenin olduğunu söylemişti. Listedeki insanların Sovyetler Birliği adına ajanlık faaliyetlerinde bulunduğu iddia edilmişti. Fakat bahsi geçen listedeki isimlerin içeriği hiçbir zaman açıklanmamıştı ve yapılan suçlamaların asılsız olduğu anlaşıldı (Kongar, 2020).

McCarthy'nin görevde olduğu süre boyunca birçok insan, McCarthy tarafından, komünist olduğu gerekçesiyle suçlanmıştı. Bertolt Brecht, Charlie Chaplin, Orson Welles gibi ünlü isimler de suçlanmış ve yargılanmıştı (Kongar, 2020). Yöneltilen suçlamaların büyük çoğunluğu asılsızdı. Fakat suçlanan insanların üzerinde yaratılan baskı, insanların işlerini kaybetmesine, ülke dışına çıkmak zorunda kalmasına ve hatta hayatının sonlanmasına sebep oluyordu (Günar, 2014, s. 67). Yaratılan komünizm korkusu ve devamında gelen baskı, ABD'deki göçmenlerin, entelektüellerin veya siyahların haklarının savunan insanların da baskı hissetmesine yol açmıştı (Örnek, 2015, s. 121). McCarthycilik, bu yolla, sadece komünistleri değil komünist olmayan muhalefeti de etkisi altına alarak sindirmeye çalışıyordu. McCarthy, hedef gösterdiği kişi/kurumları FBI yardımlarıyla belirlemiş ve FBI aracılığıyla yargılanmasına sebep olmuştu. Böylece FBI'ın "komünizmle mücadeledeki" tarihsel rolü ön plana çıkarılmıştı (Günar, 2014, s. 65).

McCarthy'nin hedef gösterme politikası, toplumdan ve basından destek görüyordu. Hayata geçirilen uygulamaların anti-demokratik olduğu eleştirisi yapılsa da toplumda mevcut olan "kızıl korku" ağır geliyor ve McCarthycilik destek görüyordu. McCarthy, Dışişleri Bakanlığında ve ABD ordusunda görev alan komünistler olduğunu öne sürmesiyle popülerlik kaybetmiş ve tepki çekmişti. ABD başkanı Eisenhower'ın da eleştirdiği McCarthy, böylelikle ABD'nin tarihinden çekilmiş oldu (Günar, 2014, s. 74).

Fakat McCarthyci politikalar ne ABD'de ne de müttefik ülkelerde durmamıştı. Özellikle Türkiye'de McCarthycilik, McCarthy ile başlamadığı gibi onunla da sonlanmadı.

McCarthy'nin hareket biçimi, McCarthyciliğin de tanımını bu şekilde belirledi. McCarthycilik, hedef gösterilen kişi/kurumların devlet organları kullanılarak baskılanmasını, sorgulanmasını veya gözetim altına alınmasını -temel olarak- ifade eder. McCarthyciliğin en önemli özelliği, hedef gösterilenlerin "komünist" kimliğe sahip olduğu/olabileceği iddiasında olmasıdır. İftira, komplo kurma gibi yollarla hedef gösterilenlerin üzerinde baskı kurularak sindirilmesi amaçlanır. Yapılan suçlamalar genelde asılsızdır ve asıl amaç muhalefeti; demokrasi arenasından dışarı itmektir. ABD, bu yolu kullanarak sol çizginin temsil edilmediği bir demokrasi modeline geçmiştir. Türkiye, 1940'ların ikinci yarısından başlayarak bu yolu izlemiş ve çok partili demokraside sol çizginin temsil edilmemesini, bir süreliğine, sağlamıştır.

1.2.3.1. Türkiye'nin Kızıl Korkusu

ABD'nin Türkiye'nin yeni müttefiki olmasıyla beraber Amerikan Kültürü, Türkiye'yi etkisi altına almaya başladı. Truman Doktrini çerçevesinde imzalanan anlaşmada, Amerika lehinde yayın yapılması ön koşul olarak belirlendi. ABD lehine yapılacak propagandalar için ABD, teknik ve maddi destek sundu (*32. Gün*, 2019) Amerika'nın Sesi Radyosu bu şekilde kuruldu ve ilerleyen yıllarda, ABD-Türkiye dostluğunu anlatan "Dostluk Şarkısı[11]" tüm ülkede yankılanmaya başlayacaktı. Amerikan kitaplarının, dergi ve gazetelerinin yayımlanması/dağıtılmasında ABD konsoloslukları görev aldı. Hollywood filmleri Türkiye'de gösterilmeye başlandı ve Türkiye'de kasıtlı olarak Amerikan kültürü yayılmaya başlandı. ABD, kültürel olarak etkilediği ülkeyi ideolojik aygıtlarla da etkiledi ve "asıl düşman komünizme" karşı mücadeleyi körükledi. Bu yolda adım atanları destekleyen ABD, Komünizmle Mücadele Dernekleri'nin kurulmasıyla ilgilendi ve konsolosluk aracılığıyla derneğe maddi ve manevi olarak her türlü desteğin verileceğini belirtmişti (Meşe, 2017, s. 64).

Missiouri zırhlısının Türkiye'ye gelişiyle başlayan müttefiklik, Kore Savaşı ve NATO üyeliğiyle pekişti ve Amerika'nın Türkiye yönetimi ve toplumu üzerindeki etkisi

---

[11] "Amerika Amerika, Türkler dünya durdukça
Beraberdir seninle, hürriyet savaşında
Bu bir dostluk şarkısıdır, kardeşliğin yankısıdır" dizelerine sahip parça, 1954 yılında Celal İnce tarafından Amerika'nın Sesi Radyosu için plağa söylenmişti ve plak İzmir Fuarı'nda ücretsiz olarak dağıtılmıştı (Örnek, 2015, s. 95).

arttı. ABD, Türkiye'deki bazı siyasetçiler ve halk kesimi için "rol model ülke" konumuna yükseldi. Hatta Celal Bayar, 1957 seçimlerinden önce Taksim'de yaptığı konuşmada "küçük Amerika[12] olma" hayalinden bahsetti (Örnek, 2015, s. 96).

ABD'nin yükselen etkisi, ABD'de yaşanan olayların Türkiye'de de yankılanmasına sebep oldu. Senatör McCarthy'nin revaçta olan politikaları, bu şekilde, Türkiye'de de destekçi buldu ve Türkiye'de aynı mekanizmalar kullanılarak McCarthycilik yapıldı. Özellikle Kore Savaşı, NATO üyelik süreci ve TKP tevkifatı ile yükselişe geçen anti-komünizm; Şevket Mocan gibi isimlerin de etkisiyle McCarthyci pratiklerle desteklendi (Kılıç & Kalkan, 2021, s. 348-349) İlerleyen yıllarda, McCarthy'nin ABD'de uyguladığı politikanın doğru ve başarılı olduğu düşüncesi, gazeteci Tekin Erer tarafından 1967 yılında dile getirildi. Erer, "Amerika'da 150.000 civarında bulunan komünist sayısını, yaptığı mücadelelerle 10.000'e indirdiği için Amerikalılar bu zata minnettardırlar. Keşke bir McCarthy olabilsek*…"* diyerek McCarthyciliğe desteğini belirtmişti (Meşe, 2017, s. 59).

DP Tekirdağ milletvekili Şevket Mocan, mevcut anti-komünist histerinin en keskin örneğini temsil etti. Mocan, mesaisinin büyük bir kısmını; komünizmle mücadele, Nazım Hikmet ve komünistlere yönelik cezalar konularına harcadı (Çağlar, 2008, s. 73). DP sıraları, af yasasını ve komünistlerin dahil olup olmamasını tartışırken Mocan, komünistlerin kesinlikle aftan yararlanmaması gerektiğini düşünüyordu. Mecliste, komünizme karşı tedbir olacağını düşündüğü bir paket sundu. Mocan, tedbir paketinde şu önerileri sundu:

> Komünist veya -adı başka da olsa- komünist oldukları kanaatine varılan partilerde merkez yöneticiliğinden hücre yöneticiliğine kadar görev alan ne kadar aktif üye varsa hepsi idam edilsin.
>
> Sadece partilerde değil, edebi, ilmi, hukuki, iktisadi, mesleki adlar altında kurulup aynı yönde faaliyette bulunan derneklerde aktif üye olanlar da idam edilsin.
>
> Aynı yöndeki faaliyeti, sendikalar, işçi teşekkülleri, işçi çalışma yerleri, sivil-asker devlet kuruluşları içinde gösterenler de idam edilsin.
>
> Aynı yöndeki fiiller hakkında propaganda yapanlar da idam edilsin. (Yaşlı, 2019, s. 100)

Mocan'ın önerileri, basında ve mecliste, bazı isimler tarafından, destek buldu. DP vekili Sedat Simavi, "Komünist damgasını yemiş bir hainin aramızda yaşamaya hakkı yoktur" diyerek destek verdi (Öymen, 2009, s. 269).

---

[12] Küçük Amerika terimi, "(…) yakın gelecekte Türkiye, küçük bir Amerika haline gelecektir" sözüyle Nihat Erim tarafından 1949 yılında ilk defa dile getirilmişti (Örnek, 2015, s. 96).

Türk Ceza Kanunu'nda 141 ve 142. maddelerin[13] düzenlenmesi, TBMM'de tartışılırken Mocan öncülüğündeki milletvekilleri, komünist düşüncenin direkt olarak suç tanımı altına girmesi ve cezasının ölüm olması için çaba sarf etti. Arif Nihat Asya, "Komünizm azılılarını ölüm temizler" diyerek idam cezasının arkasında durdu (Özdemir & Şendil, 2016, s. 353). Fakat, idam cezasının adaletli olmayacağı ön görülerek 141 ve 142. maddeler ağırlaştırılmış hapis cezalarıyla güncellenmişti (Yaşlı, 2019, s. 101). Tartışmalar sırasında TBMM, komünizme karşı fikir birliği içerisindeydi. Başbakan Adnan Menderes, "Bugün komünizmin bir fikir hürriyeti mevzuu olmaktan çoktan çıkmıştır" diyerek komünizmin yasadışı görüldüğünü bildiriyordu (Özdemir & Şendil, 2016, s. 353)

Mocan'ın McCarthyci faaliyetleri, bununla sınırlı kalmamıştı. Mocan, mecliste bulunan 108 vekilin, komünistlerin ajanı olduğunu iddia etmişti (Çağlar, 2008, s. 73). Mocan, kızı ve damadını komünist oldukları gerekçesiyle savcılığa vermişti ve tıpkı McCarthy gibi "komünist şüphe" etkisiyle, herkesin komünist olabileceğini iddia edebiliyordu (Çağlar, 2008, s. 74).

Şevket Mocan önderliğinde girişilen anti-komünist pratik, tam olarak amacına ulaşamamış olsa da komünistler özelinde, bütün muhalifleri baskı altında hissettirmeye yetecekti. Şevket Mocan gibi isimlerin öncülüğünde anti-komünist şüphecilik, anti-komünist ideolojinin gelişimiyle beraber popülerleşmişti. 1950'li yılların basınında, suçu kanıtlanmamış insanlar "Sovyet ajanı" olarak gösteriliyor, güzel ve genç kadınların komünistler tarafından özel olarak yetiştirilerek casusluk yaptıkları iddia ediliyor, ayağında mesaj bulunan güvercinlerin "ajanlara" ait olduğu ima ediliyordu (Çağlar, 2008, s. 68-83).

Basının suçlayıcı ve hedef gösteren tavrı, Arif Nihat Asya gibi isimlerin komünizmi kriminalize etme çabası ve Şevket Mocan gibi isimlerin ek olarak yarattığı komünizm korkusu ve McCarthyci uygulamalar; gerek ülkede komünist düşüncenin "öcü" olarak görülmesine sebebiyet vermiş gerekse de komünistlere karşı yaratılan korku ortamının komünist olmayan muhalefeti de etkilemesine sebep olmuştur. DP iktidarıyla başlayan anti-komünist cadı avı histerisi, DP iktidarının sonuna kadar sürmüştür. 27 Mayıs darbesi, DP öncesi CHP'nin ve DP'nin, "sol düşünceyi dışlama"

---

[13] Türk Ceza Kanunu'nda yıllar boyunca var olmuş olan maddelerdir. Bu maddeler; sosyal bir sınıfın varlığını, bir sınıfın diğerine tahakküm kurduğunu veya kurması gerektiğini iddia etmeyi kesinlikle yasaklıyordu. Bu şekilde "sınıf savaşı" yasal olarak yasaklanmıştı. Dolayısıyla komünizm, yasadışı bir ideoloji olarak gösterilmişti (*T.C. Resmi Gazete*, 11 Aralık 1951).

çabalarına rağmen, sol düşüncenin gelişmesine olanak sağlamış ve devletin anti-komünist pratikleri yeni bir döneme girmiştir.

1.2.3.2. Komünistler Suçludur: 6-7 Eylül Olayları

Komünizme karşı yaratılan algı, komünistlerin her türlü olayda suçlanabilmesinin önünü açmıştı. Buna en iyi örneği ise 6-7 Eylül Olayları oluşturmuştur. Olayların ertesinde fail olarak gözaltına alınan 40'a yakın isim arasında Aziz Nesin, Kemal Tahir, Hasan İzzettin Dinamo gibi isimler vardı (Yaşlı, 2019, s. 105). Fuat Köprülü[14] ve Adnan Menderes, olayların komünistlerin suçu olduğuna kanaat getirmişti (Demir, 2012, s. 47). Hürriyet gazetesi, "Nümayiş gecesi tahrikat yapan otuzdan fazla komünist yakalandı" başlığıyla, Milliyet gazetesi ise "(...) bilhassa İstanbul'da yapılan nümayişler bir kızılca kıyamet almıştı. Evet 'kızıl'ca" satırlarıyla 6-7 Eylül Olaylarının sorumlusu olarak komünistleri göstermişti (Akgül, 2013).

Sıkıyönetim komutanı Nurettin Aknoz, "salkım salkım komünistlerin asıldığını görmek" istediğini, olayların ertesinde belirtiyordu (Çelen, 2008, s. 58-59). DP vekili Mehmet Özbey ise "vatanımızı Rus'un kucağına atmaktan çekinmeyecek olan bu vatan hainlerinin, söndürdükleri yuvaların, yaktıkları mabetlerin, yıktıkları mağazaların önünde hemen asılmalarıyla amme vicdanı huzura kavuşacak, hak ve adalet yerini bulacaktır" diyerek komünistlere idam konusunu tekrar gündeme getiriyordu (Öymen, 2009, s. 138).

Olaylar üzerine tutuklanan Aziz Nesin ve diğer isimler yaklaşık üç ay boyunca tutuklu kalmıştı. Süreç boyunca mahkemeye çıkarılmayan isimler, sessiz sedasız salıverilmek durumunda kalmıştı (Yaşlı, 2019, s. 109) Aziz Nesin, yıllar sonra 6-7 Eylül sürecindeki anılarını anlattığı "*Salkım Salkım Asılacak Adamlar*[15]" kitabında, asıl sorumlunun DP hükümeti olduğunu söylüyordu. Nesin, "6-7 Eylül olaylarının iki üç baş sorumlusundan biri ve bizi suçlu diye buraya attıran bana göre zamanın İçişleri Bakanı Namık Gedik'ti" satırlarıyla, suçun asıl failini belirtiyordu (Nesin, 2013, s. 50). Aynı kitabında Nesin, suçun neden komünistlerin üzerine atıldığını da şu şekilde açıklıyordu:

---

[14] Fuat Köprülü, Milli Emniyet mensubu Cemal Sancak ile yaptığı görüşmede, olayların sebebini sormuş ve "Milli galeyandır" cevabını alınca "Hayır bu bir komünist tertibidir. Başvekil ve benim kanaatim budur" diyerek komünistlerin suçlanacağını belirtmişti (Yaşlı, 2019, s. 106).

[15] Aziz Nesin, dönemin İçişleri Bakanı Namık Gedik, Sıkıyönetim komutanı Nurettin Aknoz, DP Milletvekili Mehmet Özbey, şair Arif Nihat Asya gibi isimlerin; 'komünistlerin idam edilmesine' yönelik görüşlerine gönderme yaparak "Salkım Salkım Asılacak Adamlar" başlığını seçmiştir.

> Hükümet ve baş sorumlu Menderes'le Namık Gedik suçu üstlerinden atmak için bir suçlu yaratmak zorundaydılar. Öyle suçlular bulunmalıydı ki, başta büyük dostumuz ABD olmak üzere bütün dünya gösterilen sanıkların suçluluğunu onaylasın. Kim olabilirdi bu suçlular? Komünistler! (...) O dönemde haklı olsa bile komünisti kim savunabilirdi, hangi yiğit? (Nesin, 2013, s. 67).

27 Mayıs darbesiyle beraber 6-7 Eylül dosyası, Yassıada mahkemelerinde görüldü. Mahkeme, 6-7 Eylül olaylarının DP tarafından organize edildiğine kanaat getirdi ve Adnan Menderes ve Fatin Rüştü Zorlu suçlu bulundu (Demir, 2012, s. 53-60).

6-7 Eylül, Türkiye tarihine bir kara leke olarak girmiş oldu. Olaylar sonrasında komünistler, bir kez daha, suçlu olarak gösterilerek baskılandı. 6-7 Eylül sonrasında; ülkede yaşayan Rumlar göç etmek durumunda kaldı, *Ulus* gazetesi kapatıldı ve Kıbrıs Türktür Cemiyeti üyeleri tutuklandı (Yaşlı, 2019, s. 107-109). Böylelikle DP hükümeti ve 'anti-komünist konulardaki ortağı' CHP[16], devlet mekanizmalarıyla ve basın yoluyla, devletin gözünde komünistlerin potansiyel suçlular olduğunu ve anti-komünizmin geldiği boyutu açıkça belirtiyordu.

1.2.4. Uluslararası Anti-Komünizm ve Türkiye

NATO üyeliğiyle beraber uluslararası alandaki ideolojik pozisyonunu belirleyen Türkiye, Kore Savaşı'nın ardından 1953 yılında Sovyetler Birliği'ne karşı Balkan Paktı'na katılmıştır. Daha sonrasında ise Eisenhower Doktrini çerçevesinde kurulan Bağdat Paktı'na da katılan Türkiye, ABD'nin bölgedeki en önemli ortaklarından biri olmuştu. 1954 yılında Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın ABD ziyaretinde dikkat çekilen nokta, ortaklık olmuştu. Bu ziyaret, Türkiye için büyük önem arz ediyordu. Öyle ki; ABD ile gelişen ortaklığın, Amerikan kültürünün ve propaganda araçlarının etkisiyle çekilen bir filmde Beyaz Saray'ın merdivenleri "mukaddes" kabul ediliyordu (*32. Gün*, 2019). Bayar, ABD senatosundan seslenerek, iki ülkenin ortak amacı paylaştığını ve "Türkiye'nin ortak cephenin en ileri noktasında yer alan ülke[17]" olduğunu belirtiyordu (Yaşlı, 2019, s. 86). Anti-komünist cephenin yeni ortakları ve özellikle Türkiye, bu ziyareti ve süregelen yakınlaşmayı kutlama havasına çevirmişti. Yakınlaşma ve ortaklık, bu tarihlerden sonra sadece sözde kalmayarak gelişecek ve Bağdat Paktı gibi bölgesel ittifaklarda, anti-komünist yapılanmayı oluşturacaktı.

---

[16] 6-7 Eylül sürecinde CHP'nin yayın organı olan Ulus gazetesi de sorumlu olarak komünistleri göstererek DP ile ortak hedef göstermiştir. Olayların ertesinde İsmet İnönü, Ulus gazetesi aracılığıyla, failin kim olduğunu belirtmeden sakinlik çağrısı yapmıştır (Kaya, 2014, s. 105).

[17] Bayar'ın bu açıklamasından yola çıkarak Türkiye solu, Türkiye değerlendirmelerinde, "emperyalizmin ileri karakolu" sıfatını kullanmaya başlamıştır (Yaşlı, 2019, s. 87).

1.2.4.1. Anti-Sovyetizm Temelinde Kurulan İttifaklar

Balkan Paktı: Yunanistan ve Türkiye ilişkileri, NATO üyelikleriyle beraber pekişmeye başladı. İki ülkenin ilişkileri olumlu seyrediyordu. İdeolojik olarak aynı çizgide bulunmaları, NATO üyeliği ve SSCB tehdidi iki ülkenin dostluk kurmasını sağlamıştı. 1952 yılında bu dostluk, Yunanistan Başbakanı Venizelos'un; "Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkiler o kadar sıkıdır ki, kısa bir zaman sonra iki memleketin tek ve aynı ülke olduğunu iddia edeceğiz" sözleriyle ölçülebilecek seviyedeydi (Oran, 2009, s. 587) Aynı tarihlerde Adnan Menderes, Fuad Köprülü ve Şükrü Kanatlı Yunanistan'ı ziyaret etti. Ardından Yunanistan Kral ve Kraliçesi'nin Türkiye ziyareti gerçekleşti. İki ülke arasındaki vizeler kaldırılmıştı, ziyaretlerle dostluk pekiştiriliyor ve anti-komünist mutabakat geliştiriliyordu. Celal Bayar, Türk-Yunan ilişkilerini bir esere benzeterek; *"Kardeş kavgası diye tavsif edebileceğimiz bir harpten hemen sonra başlayan bu muazzam eserin arz ettiği manzaradan daha muhteşem ve heyecan verici bir şey tasavvur edilebilir mi?"* diyerek dostluğun seviyesini göstermişti (Bulut S. , 2008, s. 46). Yapılan ziyaretlerde Atatürk döneminde kurulmuş olan Balkan Antantı canlandırılmak isteniyordu (Özgişi, 2012, s. 146).

Sosyalist bir ülke olarak Yugoslavya da bu görüşmelerin odağındaki ülkeydi. Türkiye ve Yunanistan, eski Balkan Antantı üyelerini içine alan[18] ve Sovyet tehdidine karşı bir birlik oluşturmak istemişti. Tito ve Stalin arasındaki ideolojik gerginlik, Yugoslavya'nın "ulusal sosyalizm" kurma çabası ve Sovyetler Birliği'ni sosyalist ülkelerin lideri olarak görmeyi reddetmesi, Yugoslavya'yı da Sovyetler Birliği'ne karşı oluşturulan bir anlaşmaya dahil etti (Emgili & Kahramanyol, 2016, s. 330). 1952 yılı ve 1953 yılının ilk ayları karşılıklı görüşmelerle geçmişti ve 1953 yılında; Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında, Dostluk ve İş Birliği Antlaşması adıyla imzalanarak resmiyete kavuştu. Tito'nun 1954 yılında Ankara ziyaretiyle beraber antlaşma, askeri ittifaka evirilmişti (Özgişi, 2012, s. 149).

1953 yılında Stalin'in hayatını kaybetmesiyle beraber iktidara gelen Nikita Kruşçev, Stalin'in politikalarını yanlış bulduğunu her fırsatta dile getirmiş ve Stalin'e karşı savaş açmıştı (Furr, 2011, s. 12-13). Sovyetler Birliği yönetiminde yaşanan bu değişiklik, SSCB'nin uluslararası arenadaki konumunu da değiştirecekti. Özellikle;

[18] 1934 tarihli Balkan Antantı üyeleri; Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya'ydı.

Yugoslavya ile yaşanan gerilim, Yugoslavya'ya uygulanan ambargo Kruşçev döneminde zayıflayacak ve kaldırılacaktı (Emgili & Kahramanyol, 2016, s. 343).

1954 yılı sonlarında Kıbrıs sorununun gündeme gelmesi, Yunanistan ve Türkiye arasında krize yol açmış ve dolayısıyla Balkan Paktı'nın geleceğini yok etmiştir. Yugoslavya'nın ilerleyen tarihlerde SSCB tehdidini ortadan kaldırılması ve uluslararası arenada Bağlantısızlar Hareketi'ni kurma yolunda adımlar atması; Yugoslavya cephesinde de Balkan Paktı'nın öneminin azalmasına sebebiyet vermiştir (Özgişi, 2012, s. 151). 1955 yılında provokasyon sonucunda 6-7 Eylül pogromunun yaşanması, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin tümüyle olumsuz bir havaya girmesine sebep olmuştur. Kısa süreli Balkan birliği, bu gelişmeler ile fiili olarak geçerliliğini yitirmiştir. Antlaşma, 1960 yılında Yunanistan ve Yugoslavya Dışişleri Bakanlıklarının antlaşmayı feshetmesiyle resmi olarak da geçerliliğini yitirmiştir.

Bağdat Paktı: Türkiye'nin ve destekçi olarak ABD'nin; Balkanlardaki Sovyetler karşıtı birlik oluşturma çabalarını, Ortadoğu'da oluşturulmak istenen anti-komünist birlik izlemiştir. 1953 yılında Eisenhower'ın ABD Başkanı olmasıyla beraber ABD'nin uluslararası arenadaki anti-komünist faaliyetleri hızlanmıştır. ABD Dışişleri Bakanı John Dulles, 1953 yılında bölge ülkelerini gezerek oluşturulabilecek Sovyet karşıtı birliğin nabzını tutmuştur (Armaoğlu, 1995, s. 190). Gezi sırasında Türkiye'de de bulunan Bakan John Dulles; Celal Bayar ve Adnan Menderes ile görüşmüştür. Menderes ve Bayar, Türkiye'nin Orta Doğu'da komünizme karşı lider ülke olması gerektiğini belirtmiştir. Olası tehdit durumunda, yalnızca Türklerin bağımsızlık ve özgürlük için savaşabileceğini söyleyen Türkiye, bölgede lider konuma yükselme isteklerini yenilemiştir (Akman & Zeyrek, 2013, s. 274-276). Dulles, Arap ülkelerinin asıl tehdit olarak SSCB'yi değil İsrail ve Britanya'yı gördüğüne kanaat getirmiştir. ABD'nin İsrail'i destekleyen tavrı, bölgede İsrail üzerinden ABD'ye karşı antipati gelişmesine de sebep olmuştur. Tüm bu sebeplerle Dulles, oluşturmak istediği Ortadoğu Savunma Organizasyonu'nu ertelemişti (Gerger, 2012, s. 72)

Pakistan'ın ABD'ye karşı "dost canlısı" olarak göründüğünü belirten Dulles, Türkiye ve Pakistan arasında sağlanacak antlaşmanın SSCB'ye karşı Kuzey Kuşağı'na dönüşebileceğini düşünmüştür. Türkiye ve Pakistan arasında imzalanan dostluk antlaşması, askeri konuları içermeyen bir kültürel dostluk antlaşması olarak imzalanmıştır (Aydın, 2020, s. 140). Fırsatı değerlendirmek isteyen ABD, Türkiye'den;

bölgede Sovyetler Birliği'ne karşı bir yapı kurmasını istemiştir. 1954 yılında Milli Güvenlik Konseyi Raporu'nda belirtilen ABD isteklerinden bazıları şunlardır:

- Bölgede iç komünist güçlere karşı dayanıklı ve komünist saldırıya direnmeyi kabul eden güvenilir, dost ve sağlam hükümetlerin egemen olması
- Arap – İsrail sorunun çözülmesi
- Bölgede Amerikan aleyhtarı eğilimin azaltılması ve Sovyet tehdidinin inandırılması
- Stratejik imkanlardan, geçiş haklarından ve kaynaklardan ABD ve müttefiklerinin yararlanması ve Sovyetler Birliği ve dostlarının yararlanamamasını sağlamak (Gerger, 2012, s. 76-77)

İsteklerin gerçekleştirilmesi ve Türkiye'nin bölgede lider konuma yükselebilmesi için Adnan Menderes, birliğin kurulması amacıyla çalışmalara başlamıştır. Türkiye gibi bölgede lider olmak isteyen diğer bir ülke ise Mısır'dır. Mısır'ın Batı'ya karşı mesafeli tavrı ve Bağlantısızlar Hareketi'nin öncü ülkelerinden olması, Mısır'ın bu birlikten uzak kalmasını sağlamıştır (Aydın, 2020, s. 140). Menderes; Irak, Suriye ve Lübnan'a gezi düzenleyerek bahsi geçen ülkelerle birlik oluşturma çabasına girmiştir.

Öncelikli olarak Irak'a giden Menderes, Irak'ta olumlu bir şekilde karşılanmıştır. Irak hükümetiyle yapılan görüşmeler Türkiye'nin istediği gibi ilerlemiştir. Mısır'ın etkisinde kalan Suriye ve Lübnan'ın Türkiye'yi reddetmesiyle beraber Ortadoğu'daki ayrımlar belirlenmeye başlamıştır. 24 Şubat 1955'te Irak ve Türkiye arasında imzalanan antlaşmayla pakt kurulmuştur. Ardından Pakistan, Britanya ve İran'ın katılmasıyla genişlemiştir (Armaoğlu, 1995, s. 233-235).

Tehdit altında hisseden Mısır, ABD'nin bölgede kurmak istediği hegemonyası karşısında SSCB ile yakınlaşmaya başlamıştır. Bu şekilde SSCB'nin Orta Doğu'ya girişi kolaylaşmıştır (Armaoğlu, 1995, s. 234). Bölgedeki liderlik rolü azalan Mısır'ın beyanatına göre pakt, batının yayılmacı politikasının bir sonucudur ve bu yolla ABD Orta Doğu'ya hâkim olmak istemektedir. Mısır hükümetinin bu tutumu, ABD'nin pakta doğrudan katılmasının önüne geçmiştir. ABD gözlemci üye olarak Bağdat Paktı'na katılmış ve dışarıdan desteğini sürdürmüştür (Aydın, 2020, s. 145). Sovyetler Birliği ise kendisine karşı kurulan bu ittifakı eleştirmiştir. SSCB'ye göre bu ittifak, NATO gibi saldırgan bir blok daha oluşturarak Arap ülkeleri arasında gerginliğin artmasına sebep

olmuştur. Türkiye, bu eleştiriye karşı "SSCB'ye karşı durmak ancak barışsever ülkelerin birlik olmasıyla mümkündür" sözleriyle karşılık vermiştir (Yaşlı, 2019, s. 118).

1.2.4.2. Orta Doğu'da Soğuk Savaş

1952 yılında Mısır'da, askeri darbe ile krallık devrildi ve 1953 yılında Mısır Cumhuriyeti ilan edildi. Ardından iktidara gelen Cemal Abdünnasır, Yugoslavya'nın yanında Bağlantısızlar Hareketi öncüleri arasında bulundu. Nasır hem SSCB hem de ABD ile ikili ilişkiler kurmuş hatta Nil Nehri üzerine kurulması planlanan Asvan Barajı için ABD'den ekonomik destek sözü almıştı (Çetinkaya, 2019, s. 7). Buna rağmen Nasır, daha çok Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler kurmuş olan ve bölgedeki Batı egemenliğine karşı duran bir kişi olarak tarih sahnesinde yer almıştır.

Nasır, Asvan Barajı'nın finansmanı için sadece Batı ülkelerine bağlı kalmak istememiş ve SSCB ile ilişki kurmuştur. Fakat bu haberin Batı tarafından duyulması gerginliği arttırmıştır. ABD ve İngiltere, Nasır'ın SSCB ile yakınlaşan tavrı ve SSCB'nin bölgede etkinliğini arttırması sebebiyle Nasır'ı devirme planı yapmıştır ve bu plana "Omega Operasyonu" ismini vermiştir. Bu plandan bir hafta sonra, 1956 yılında Asvan Barajı için ekonomik destekten vazgeçtiğini belirten ABD'ye paralel olarak Mısır; Batı devletlerinin lehine faaliyet gösteren Süveyş Kanalı'nı işleten şirketi kamulaştırmıştır (Kıllıoğlu, 2021, s. 733-734). Kamulaştırma kararı sonrasında, Orta Doğu petrollerinden tam anlamıyla yararlanamamaya başlayacak olan Batı ülkeleri saldırı pozisyonuna geçmiştir. İngiltere, Fransa ve İsrail, Sina Yarımadası'nı işgal etmiştir. Gerçekleşen saldırı sonrasında "Arap ülkelerinin emperyalizm karşısındaki koruyucusu" rolünü üstlenen SSCB, İngiltere ve Fransa'ya sert tehditlerde bulunmuştur (Çetinkaya, 2019, s. 7-8). ABD ise müttefiki olan devletleri yalnız bırakarak SSCB'nin ültimatomunu cevapsız bırakmıştır. ABD'nin bu tavrının arkasında, savaşın Arap ülkelerini SSCB'ye yakınlaştırdığını görmesi vardır. Bölgedeki Sovyet etkinliğinin artmasını istemeyen ABD, süreç boyunca, savaşın sonlanması için çaba sarf etmiştir (Kıllıoğlu, 2021, s. 748). Tehditler karşısında İngiltere, Fransa ve İsrail geri çekilmek durumunda kalmıştır.

Süveyş Krizinin bir şekilde sonlanmasıyla beraber Orta Doğu'da SSCB'nin etkisi artmaya başlamıştır. Kriz boyunca müttefiklerini yalnız bırakan ABD ise Orta Doğu'da komünizmin yayılmasına müsaade etmemek adına Başkan Eisenhower'ın

adını taşıyan bir doktrin yayınlamıştır. Doktrin, SSCB'nin Orta Doğu'da arttıracağı etkinliğin önüne geçmek ve olası bir komünist tehdide karşı ekonomik ve askeri yardım sunmak temelinde oluşturulmuştur. Türkiye bu doktrinin en coşkulu destekçilerinden olmuştur (Gerger, 2012, s. 153). ABD senatosunda kabul edilen doktrine, 9 Mart 1957 tarihinde; Lübnan, Pakistan, Irak, Türkiye, Yunanistan, Afganistan, Libya, Tunus, Fas ve İsrail destek olduğunu bildirmiştir (Çetinkaya, 2019, s. 9).

Stalin'in ölümünden sonra Batı devletleri ile ilişkilerini değiştirmek için adımlar atan SSCB, Türkiye ile yakınlaşmaya çalışmıştır. Türkiye'ye verilen notaların arkasında olmadıklarını açıklayan SSCB, Türkiye'den bir çeşit özür dilemiştir ve bu şekilde Türkiye üzerindeki taleplerinden vazgeçmiştir (Kurban, 2014, s. 258). SSCB, 1921 yılında imzalanan Türk-Sovyet Dostluk Antlaşması'nın 35. yıldönümü vesilesiyle Türkiye'ye dostluk eli uzatarak bir tebrik mesajı göndermiştir (Kurban, 2014, s. 263). İyileşme yoluna giren ilişkiler 1957 yılında, Türkiye'nin Eisenhower Doktrini'ne destek sunması ve Suriye Krizi'yle birlikte tekrar gerilmiştir. Dışişleri Bakanı Köprülü'nün, *"Son zamanlardaki Sovyet girişimleri Türkiye'nin dış politikasında herhangi bir değişikliğe neden olmayacaktır. Hür dünya ile beraberce bindiğimiz gemiyi terk etmek niyetinde değiliz. Bu bizim için ölüm kalım meselesidir"* sözleriyle Türkiye, uluslararası arenadaki yerini tekrar yenilemiştir (Criss, 2012, s. 17).

SSCB'nin yakınlaşma çabalarına karşılık Türkiye daha sonraları Eisenhower doktrinine destek sunarak Soğuk Savaş'taki rolünü pekiştirmiş ve Ortadoğu'da Batı bloğunun sözcüsü olarak lider ülke olma yolunda ilerlemişti. Doktrin sayesinde, azalan ABD yardımlarını da geri kazanmaya başlayacağı ve düşüşe geçen DP iktidarı, bu yardımlarla yükseleceğini düşünmüştü. Fakat ABD'den beklediği kadar yardım bulamayan DP, 1960 yılından itibaren SSCB ile ilişkilerinde yumuşama yoluna girmişti (Kurban, 2014, s. 269).

Doktrinin kabulünden sonra Mısır ve Suriye, doktrine karşı seslerini en fazla yükselten ülkeler olmuştur. Bağdat Paktı'nı da eleştiren ve Ortadoğu'da paktın genişlemesinin önüne geçenler de aynı ülkelerdir. Mısır ve Suriye arasında imzalanan askeri antlaşmalar, Suudi Arabistan ve Yemen'in de dahil olmasıyla birlikte bir pakta dönüşmüştür (Aydın, 2020, s. 147). SSCB ile iyi ilişkileri olan bu iki devlet ve Türkiye arasında gerilmeler yaşanmaya başlamıştır. Özellikle Suriye ve Türkiye arasında savaşın eşiğinden dönülmüştür. Türkiye, Hatay sınırına 1957 yılı ortalarında fazlaca asker

yığmıştır. Suriye ise BM'de bu durumu eleştirerek; *"Halen Türkiye Suriye sınırına yakın yerlerde şimdiye kadar eşi görülmemiş şekilde ve gereksiz olarak birkaç ağır tümenin yığılması sonucunda Suriye'ye fiili olarak bir askeri tehdit söz konusudur"* açıklamasını yapmıştır (Bağcı, 2014, s. 95). ABD ise İncirlik Üssü'nde bulunan savaş araçlarını arttırmış ve Akdeniz'de 6. Filo'yu konuşlandırmıştır. Gerilimin artmasıyla birlikte SSCB de müdahil olarak, Türkiye'nin tutumunun değişmesi gerektiğini ve olası savaş durumunda Türkiye'nin bir gün bile dayanamayacağını şu sözlerle belirtmiştir: "Türkiye çok zayıftır. Harb halinde bir gün bile dayanamaz. Harb patlarsa biz, Türkiye'ye yakınız, fakat siz, Amerikalılar, uzaktasınız. Toplar, ateşe başlayınca roketler de uçmaya başlayabilir. O zaman bu hususta düşünmek için dahi geç kalınmış olur" (Tansü & Arslan, 2018, s. 644)

Sovyetler tarafından yöneltilen bu tehdit, ABD tarafından cevaplanmıştır. ABD, saldırı durumunda, müttefiki Türkiye'nin yanında yer alacağını belirtmiştir. Fakat gerilim uzun sürmemiş ve DP iktidarı 1957 yılındaki seçimlerden de galip ayrılınca Suriye sınırındaki askeri yoğunluk azaltılmıştır. Ancak Türkiye, SSCB tehdidinin devam ettiğini ve NATO, Bağdat Paktı, Eisenhower Doktrini gibi kurum ve fikirler sayesinde bu tehdidin engellenebildiğini savunmaya devam etmiştir. Menderes, bu fikrin en önemli destekçisi olmuştur ve bölgede yalnızca Türkiye'nin Batı değerlerini savunabilecek ve liderlik üstlenebilecek güçte olduğunu iddia etmiştir. Bu görüşler çerçevesinde Menderes, ABD'nin Türkiye'ye balistik füzeler yerleştirmesi gerektiğini de savunmuştur (Yaşlı, 2019, s. 121).

Uluslararası ilişkilerde anti-komünist pratik, Eisenhower Doktrini ile bir adım ileri götürülmüştür. Türkiye ve doktrini kabul eden diğer ülkeler, komünist tehdide uğradıklarında veya böyle bir tehdidin varlığına ABD'yi ikna ettiklerinde ekonomik ve askeri yardım talep edebiliyordu. Nitekim Türkiye için de böyle oldu. Doktrin çerçevesinde Türkiye'nin talep ettiği yardımlar doğrultusunda ABD'ye bağlılık arttı. Ortaklığın ilerlemesiyle birlikte ABD'nin Türkiye üzerindeki etkisi de artmıştı. Önceleri sadece NATO faaliyetleri çerçevesinde kullanılabilen üsler, doktrin sonrasında Ortadoğu'daki olaylara müdahale edebilmek için kullanılabilecek noktalar olarak kullanılabilecekti (Çetinkaya, 2019, s. 11).

1.2.5. Siyasette Huzursuzluk: DP'nin Sonu

1957 yılındaki seçimlerde DP, %9,8 oy kaybederek %48,6 oy oranıyla iktidar oldu. Ana muhalefet CHP ise güçleniyordu. DP eleştirilmeye başlanmıştı. Otoriter ve baskıcı olmakla eleştirilen DP, yıllar geçtikçe basın ve muhalefet üzerindeki baskıyı arttırarak eleştirileri haklı çıkarıyordu. Ordu içerisinde darbe hazırlıklarının olduğu istihbaratının alınması ve Mısır, Irak gibi ülkelerde askeri darbeler aracılığıyla iktidarın değişmesi DP'yi tedirgin etmeye başlamıştı (*32. Gün*, 2017).

1954 yılı itibariyle DP, CHP'nin lider çıktığı Malatya'dan Adıyaman adlı bir il daha yaratıldı ve Kırşehir ilçe yapıldı. Radyo yayınları siyasal partiler için kapatıldı ve memurluk yapan kişilerin siyasi hakları kısaltıldı. Eleştiri yapan basın organları ise para cezası, gözaltı ve tutuklamalar ile baskı altına alınmaya başlamıştı (*32. Gün*, 2017). Komünistler üzerinde uygulanan adaletsizlik tüm muhalif seslere uygulanmaya başlanmıştı.

1957 yılında dokuz subayın darbe hazırlığı yaptığı gerekçesiyle gözaltına alınıp yargılanmaya başlamasıyla "darbe" tehdidi, DP için gerçek olmaya başladı. Dokuz Subay Olayı, ordu içerisinde faaliyet gösteren darbe yanlısı subayların planlarını geciktirdi. 1960 yılına kadar DP; başta CHP olmak üzere muhalefet, basın, öğrenciler ve ordu tarafından eleştirilmeye başlanmıştı (Çolakoğlu, 2017, s. 80). Harp Okulu öğrencilerinin giriştiği DP karşıtı eylemler, öğrencilerin organize ettiği 555K[19] eylemi; Tahkikat komisyonunun kurulması ve siyasi faaliyetlerin engellenmesi ve DP'nin faaliyetlerinin Atatürk devrimleriyle uyuşmadığı düşüncesinden doğmuştu (Yaşlı, 2019, s. 133).

27 Mayıs 1960 tarihinde Tümgeneral Cemal Madanoğlu liderliğinde darbe harekâtı başladı. 3. Ordu Komutanı Orgeneral Ragıp Gümüşpala'nın, darbeyi yürüten ismin kendisinden daha düşük bir rütbeye sahip olması durumunda darbeyi durdurmak için Ankara'ya doğru yola çıkacağını bildirmesi üzerine Milli Birlik Komitesi (MBK), Orgeneral Cemal Gürsel'i liderlik konumuna yükselterek 27 Mayıs'ı gerçekleştirdi (Cumhuriyet, 2009). Darbe'nin başarıya ulaşmasıyla MBK, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes başta olmak üzere birçok DP'li ismi gözaltına aldı ve Yassıada'ya gönderdi. Yargılamalar sonucunda ise Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu,

---

[19] "Beşinci ayın beşinde, saat beşte *Kızılay'da*" anlamına gelen sivil itaatsizlik eylemini açıklayan kısaltma.

Hasan Polatkan idam edildi. Daha sonraları MBK, 1961 yılında kabul edilecek anayasayı oluşturmaya başladı. Böylece Türkiye demokrasisi 14 yılın ardından gelen darbe sonrasında yeni bir döneme girecekti.

Müttefik ABD için ise 27 Mayıs, beklenmedik bir olay değildi. ABD, darbenin gerçekleşeceğini yaklaşık bir ay öncesinden haber almıştı fakat Türkiye yetkililerine haber verilmemişti (Çolakoğlu, 2017, s. 80). MBK ise darbeyi gerçekleştirdikten sonra yaptığı açıklamalarda sürekli olarak, "NATO VE CENTO[20] değerlerine bağlı olduğunu" bildiriyordu (Topuz, 2016). ABD ve MBK arasındaki ilişkiler olumluydu. 1946 yılından itibaren anti-komünizm, devlet politikası olarak geliştiğinden ve Kore Savaşı, NATO ve CENTO üyeliği gibi konularda DP ve muhalefet ortak tavır sergilediğinden dolayı, MBK'nin; NATO ve ABD aleyhine açıklamalarda bulunmaktan kaçınması son derece doğaldı. Anti-komünizm bu tarihlerden itibaren değişen tüm iktidarların ortak noktalarından biri olacaktı.

[20] Irak'ta darbe sonucunda değişen iktidar, Bağdat Paktı'ndan ayrıldı. Irak'ın ayrılmasından sonra paktın adı Central Treaty Organization (Merkezi Antlaşma Teşkilatı) olarak değiştirildi ve CENTO kısaltması ile anılmaya başlandı.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOĞULCU TÜRKİYE: SOL YÜKSELİŞ: 27 MAYIS'TAN 12 MART'A

MBK'nin gerçekleştirdiği askeri darbe, DP hükümetini dağıtarak yerine Atatürkçü ve ilerici olduğunu düşündüğü bir sistemle değiştirdi. MBK, üniversite hocalarını ve profesörlerini göreve çağırarak yeni bir anayasa hazırlanmasını istemişti (Akgün, 2014, s. 158). 1961 Anayasasının sağladığı özgürlük ortamı Türkiye'de, sosyalist solun gelişmesine olanak sağlayacaktı. Sosyalist solun gelişmesiyle birlikte önceleri görünmeyen tehdit, görünür hale gelecekti. Dolayısıyla anti-komünist pratikler de gelişecek ve çoğalacaktı.

MBK'nin kurduğu yeni sistem, ilk seçimde CHP'yi iktidara taşımış olsa da DP'nin kitlesini dağıtamamıştı. DP'nin devamı olarak görülen Adalet Partisi (AP) kurulmuştu ve kitleler arasında geniş destek görüyordu. MBK'nin devirmek uğruna darbe yaptığı siyasi parti, adım adım iktidara yürüyordu ve MBK de bunun farkındaydı. 1961 seçimlerini %1,9 farkla kazanan CHP, 1965 seçimlerinde ağır bir yenilgiye uğrayacaktı. 1965'te AP, yaklaşık %53 oy alarak iktidarın yeni sahibi olacaktı. AP'nin ve lideri Süleyman Demirel'in sahneye çıkışının yanında 1965 seçimlerinin, Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) meclise 15 milletvekiliyle girmesi gibi bir önemi de vardı. TİP'in, yani sosyalist solun, bu başarısı hem ülkedeki solun geldiği noktayı hem de yaklaşan anti-komünizm pratiklerini işaret ediyordu.

Dünya'da fırtına gibi esmeye başlayan gençlik hareketleri, Vietnam Savaşı'ndan yola çıkarak yükselen savaş karşıtlığı ve sol rüzgâr; Türkiye'de de yankı bulacaktı ve Türkiye 1968 yılına müthiş bir siyasi çalkantıyla girecekti. 68 gençliği ve eylemleri, ülkenin kaderini derinden etkileyecek ve Türkiye'nin yepyeni bir yola girmesini sağlayacaktı. Türkiye'de 1961 Anayasasıyla gelişmeye başlayan sol, 1965 ve 1968'de yaptığı sıçramalarla büyüyecekti. Büyümenin karşısına ise devlet, tüm uzantılarını kullanarak çıkacaktı: Polis, siyasi partiler, yargı, baskı, tutuklama, linç ve en sonunda ordu.

2.1. Asker Eliyle Gelen Demokrasi

MBK, 27 Mayıs ertesinde 30 Mayıs 1960 tarihinde Resmî Gazete'de yayımladığı bildiride, TBMM'ni feshedildiğini ve tüm siyasi faaliyetlerin yasaklandığını bildirmişti. Ayrıca yeni bir anayasa hazırlamak maksadıyla, İstanbul Üniversitesi Rektörü olan Sıddık Sami Onar başkanlığındaki profesörler heyetine, görev verildiği açıklanmıştı (*T.C. Resmi Gazete, 30 Mayıs 1960, sayı: 10515*). Heyetin yazdığı raporda, "27 Mayıs'ın bir hükümet darbesi olarak görülmemesi gerektiği, önceki hükümetin Atatürk ilkelerine düşman haline geldiği ve meşruiyetini yitirdiği" belirtmişti. Heyet, geçici hükümetin kurulması gerektiğini açıklayarak, "yeni anayasanın kişi hak ve hürriyetleri kadar sosyal hakları da teminat altına alacağı, kurulacak iktidarların meclisteki azınlıkları ezmemesi için gerekli düzenlemeler yapılacağı" teminatını vermişti (Yaşlı, 2019, s. 134). Böylelikle askeri hükümetin uzun süreli olmayacağı ve yeni anayasanın daha özgürlükçü tandemde olacağının sinyalleri veriliyordu.

27 Mayıs'ın CHP'nin görüşleriyle paralel olduğu aşikardır. Fakat MBK ve CHP'nin açıklamalarına bakıldığında, bu harekatın iş birliği içerisinde gerçekleştirilmediği açıktır: 27 Mayıs'ın beş gün sonrasında İsmet İnönü düzenlediği basın toplantısında gelen, "Darbeden haberiniz olsaydı onaylar mıydınız?" sorusu üzerine; "bu sualin cevabını bizzat Orgeneral Gürsel vermiştir, 'haber verse idik tasvip etmeyeceğini biliyorduk' demiştir" (Yaşlı, 2020, s. 25). MBK içerisinde yer alan komutanların büyük çoğunluğu CHP sempatizanıydı ve CHP üyelerinin çoğunluğu da 27 Mayıs'ı destekler nitelikteydi. Daha sonraları ismini sıkça duyacağımız Bülent Ecevit, 28 Mayıs tarihinde yayımlanan Ulus gazetesindeki köşe yazısında, "Dün Türkiye'de büyük bir inkılap gerçekleşti, kökleşti" diyerek MBK'nin yanında olduğunu belirmişti (Yaşlı, 2020, s. 23).

15 Ekim 1961'de yapılacak genel seçimlere kadar geçen sürede MBK, öncelikli olarak DP'yi kapatmış ve bütün mal varlıklarına el koymuştu. MBK, DP'lilerin tasfiyesini hızlandırarak, ordu içerisinde yer alan 235 general ve 5000'e yakın subayı emekliye sevk etmişti. Tasfiye edilenler, ilerleyen günlerde Emekli İnkılap Subayları Derneği'ni (EMİNSULAR) kurarak ordudaki görevlerini tekrar talep edeceklerdi (Özdemir H. , 1997, s. 199-200). İlerleyen günlerde MBK içerisinde yer alan subaylar arasında fikir ayrılıkları baş göstermeye başladı. Alparslan Türkeş'in sözcülüğünü

üstlendiği on dört kişilik subay grubunun başlıca itirazları, yönetimi sivillere devretme süresi ve bazı reformların uygulanması konularındaydı. Yaşanan bu ayrılık sonucunda on dörtler olarak adlandırılacak 14 subay, yurtdışına sürgüne gönderilmişti (Sanlı, 2018, s. 222). Ordudaki tasfiyeleri ise akademik tasfiyeler takip etti: 147 öğretim görevlisi çıkarılan kanunla görevlerinden uzaklaştırıldı. MBK'nin aldığı bu karar ise en çok eleştirilen karar oldu. Anayasa hazırlamakla görevlendirilen profesörlerden bazıları alınan bu kararı protesto etmek için görevlerinden istifa etmişti. MBK'nin aldığı bu karar ise 1962 yılında yeni bir kararla geçersiz hale getirilecek ve görevden alınan isimler üniversiteye geri dönebilecekti (Özdemir H. , 1997, s. 200-201).

MBK öncülüğünde Kurucu Meclis kurulmuştu. Meclisin içeriğinde MBK üyeleri ve Temsilciler Meclisi vardı. Temsilciler ise, çeşitli meslek erbaplarından ve DP dışındaki siyasi parti üyelerinden oluşuyordu (Özdemir H. , 1997, s. 203). 12 Ocak 1961'de Meclis, siyasi faaliyetlere izin verdi ve şubat ayında yeni partiler kuruldu: Yeni Türkiye Partisi (YTP), Adalet Partisi (AP) ve Türkiye İşçi Partisi (TİP) (Şimşek, 2018, s. 70). Kurulan yeni partiler arasında, AP ve TİP en dikkat çekicileriydi. Ayrıca 1958'de kurulan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) de gelecek yıllarda adından söz ettirecek bir diğer parti olacaktı. Adalet Partisi, eski Orgeneral Ragıp Gümüşpala tarafından kurulmuştu ve DP'nin muhafazakarlığını ve ekonomik liberalizm çizgisini taşıyordu. Türkiye İşçi Partisi ise bizzat sendika üyesi işçiler tarafından kurulmuştu ve sosyalist sol çizgideydi.

9 Temmuz 1961 tarihinde, hazırlanan anayasa referandum sonucunda kabul edildi. Neredeyse tüm devlet yetkilileri ve siyasiler, "evet" propagandası yapmıştı. Adalet Partisi de ideolojik olarak karşısında olduğu anayasayı[21], "evet" diyerek desteklemek zorunda kalmıştı. (Alkan, 2017). Kabul edilen yeni anayasayla birlikte Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senato'su olarak iki meclisli sisteme geçilmişti ve MBK üyeleri ömür boyu tabii senatör olmuşlardı. Yeni anayasayla birlikte; Yargı bağımsızlığı sağlanmış, Anayasa Mahkemesi kurulmuş, Üniversiteler ve TRT gibi bazı kurumlar özerkleştirilmiş, sosyal devlet kavramı anayasada yerini almış ve Cumhurbaşkanının partilerle ilişkisi olmaması ilkesi eklenmişti (Tunç, 2020, s. 674-676). Tüm bu gelişmelerin yanında grev ve toplu sözleşme hakkı tanınmıştı. Gösteri ve protesto hakkı, önceden izin almaksızın, tüm yurttaşlara tanınmıştı. 27 Mayıs sonrası çıkarılan

[21] Neredeyse tüm parti ve kuruluşlar "evet" propagandası yaparken AP, evet veya hayır propagandası yapmamaktadır. Bu karar ertesinde ağır eleştirilerle ve hatta "komünist AP" suçlamasıyla karşılaşan AP, "evet" demek zorunda kalmıştır. (Alkan, 2017)

yasalarla, gazetecilerin de hakları genişletildi (Koç, 2010, s. 229-230). Bakanlar Kurulu, Türk-İş'in, Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonuna üye olmasına izin verdi. 1961 Anayasasının sağladığı hareket alanı, başta ülkedeki sol düşünce olmak üzere tüm siyasi hareketlere, kitlelere kendini duyurma imkânı tanımıştı. Cemal Gürsel, işçilerin desteğini gönüllü veya zoraki olarak almıştı. Bu desteği sağlamlaştırmak için Kurucu Meclis'te sendikalara altı temsilci ile temsil edilmeleri sağlanmış ve atanan 15 senatör arasında Türk-İş İcra Kurulu üyesi Ömer Ergün'e de yer vermişti. (Koçak & Çelik, 2016, s. 651).

MBK, AP'nin kuruluşundan açık bir rahatsızlık duyuyordu. DP'nin devamcıları olma gibi gayri resmi bir iddiası olan AP, halkın gözünde DP'nin mirasçısı olarak görülmek istiyordu (Fedayi, 2019, s. 130). 15 Ekim 1961 yılında yapılan seçimlerde AP, %34,8 oy almış ve CHP'nin ardından ikinci parti olmuştu. Seçim sonucu MBK'yi rahatsız ettiği gibi aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk koalisyon hükümetinin de habercisiydi. CHP-AP ortaklığıyla kurulan ilk koalisyon dönemi çok uzun sürmedi ve Türkiye siyasetindeki istikrarsızlıklar dönemi başlamış oldu. TİP ise, 1961 seçimlerine, örgütlenmesini tamamlayamadığından dolayı katılamamıştı (Aren, 1993, s. 36).

2.1.1. Anti-Komünizmde Yeni Dönem

Yeni iktidar ortağı ve müstakbel iktidar AP'nin temsil ettiği siyasi görüş ise DP'nin devamı niteliğindeydi. AP, muhafazakâr ve liberal değerleri savunan bir burjuva partisiydi. Fakat seçmenlerinin büyük çoğunluğu, düşük gelirli insanlardan oluşuyordu (Şimşek, 2018, s. 71-72). CHP'de ise sosyal devlet anlayışı ve devletçilik ilkesi uygulanmak isteniyordu. Kalkınmak, bu dönemlerin en önemli önceliği halindeydi. Kalkınma yoluna da devletçilik ilkesinin oturması gerektiği CHP tarafından savunulan görüştü. CHP'nin sosyal devlet politikalarına destek veren Bülent Ecevit, yeni hükümette Çalışma Bakanı olmuştu ve bu sayede ismini daha fazla duyuracaktı.

Ecevit, yeni dönemin en gözde isimlerinden biri olacaktı. Ecevit'in temsil ettiği görüş, işçiler ve yoksul halk kesimleri tarafından samimi bulunacak ve bu şekilde Ecevit, destek görecekti. CHP'nin 15. Kurultayı'nda Ecevit, "Biz programımızda, parti olarak halkçı, devletçi ve sosyal parti olduğumuzu iddia ederiz. Sonra da işçinin yasama organında sesini duyurma olanağını kendilerine vermeyiz" diyerek öz eleştiri yapmış ve işçi/esnafın yoğun yaşadığı yerlerde işçi/esnaf aday gösterilmesi gerektiğini savunmuştu (Gaytancıoğlu, 2013, s. 487)

AP ise, yeni anti-komünist cephenin en önemli bileşeni olacaktı. Gerek ideolojik gerekse de pratik anlamda anti-komünist çizgideydi. AP, TSK'den çekinirken; AP ve TSK'yi birleştiren en önemli nokta, anti-komünizmdi (Şimşek, 2018, s. 72).

22 Şubat 1962'de Albay Talat Aydemir liderliğinde bir darbe girişimi yaşandı. Bu girişimin temel motivasyonları ise; AP'nin aldığı yüksek oy oranı, Ordu içerisindeki tasfiyeleri geri çevirmek ve askeri iktidarı sürdürmekti. Dönemin başbakanı İnönü, darbeyi başarıyla savuşturmuş ve bu hareketiyle rakipleri dahil her kesimden alkış toplamıştı (Çakmak, 2008, s. 46). Darbenin ertesi günü 23 Şubat tarihinde, mecliste bulunan dört parti ortak bildiri yayınlamıştı. Bildiri; yaşanan isyanın, 27 Mayıs'ı hedef tuttuğunu ve aşırı sola zemin hazırladığını iddia ediyordu. Sola zemin hazırlayan bu ve bu gibi isyanlara karşı milletin hep birlikte hareket edeceğini belirtiyordu (Önal, 2017, s. 19). Talat Aydemir, başarısız darbe girişiminin ardından bizzat İnönü tarafından affedilmişti. Fakat Aydemir, tekrar darbe girişimde bulunmuş ve yargılamalar sonucunda idam cezası infaz edilmişti.

Dönemin en çok tartışılan konusu ise DP'lilerin affıydı. AP ve CHP'nin ortak koalisyonu bu sebep yüzünden kısa sürede çökmüştü ve CHP, YTP ve CKMP'nin kurduğu koalisyon, Cumhuriyet tarihinin ikinci koalisyonu olmuştu. Yeni koalisyon, af konusunu meclise getirmeyi uygun görmüştü. Fakat sokakta af tartışmaları yoğunlaşmış durumdaydı. Affa karşı çıkanlar ve destekleyenler sık sık karşı karşıya geliyor, birbirlerini komünistlikle suçluyorlardı (Önal, 2017, s. 13).

Günümüzün terörist yaftasına benzer bir biçimde kullanılan komünist suçlaması dönemin en gözde yaftalama araçlarından biriydi. Komünizm isminin karşı konulamaz tehdidi, üzerine atılan herkesi zan altında bırakabilecek yapıdaydı. Bu sebeple gerek sol gerekse de sağ kanatta olsun, tüm siyasi kişi ve kuruluşlar komünizmin karşısında olduğunu belirtme ihtiyacı gütmüştü.

2.2. Gerçek "Sol Tehdit"

MBK, iktidarı sivil siyasete bırakma amacındaydı ve bu amaç doğrultusunda yeni partilerin kurulmasının önünü açmıştı. 13 Şubat 1961 tarihine kadar kuruluşunu tamamlayan partilerin gelecek seçimlere katılmasını ön görüyorlardı. Bu doğrultuda kurulan partilerden en önemlisi, Türkiye İşçi Partisi (TİP) olmuştu. TİP, çoğunluğu Türk-İş'e bağlı sendikaların genel başkanlığı görevini yürüten sendikacılar tarafından

kurulmuştu.[22] Kurucu sendikacılar partinin; işçi haklarını savunan, sosyal adaletçi, reformcu, antifaşist ve antikomünist olması ilkelerini gözetiyordu. TİP, daha sonraları Türkiye sosyalist hareketinin beşiği olacak olsa da kuruluş evresinde bu amaçtan uzaktı (Uygur, 2020, s. 37). 1962 yılında, parti üyelerinin aydınları da partiye davet etmesiyle birlikte Mehmet Ali Aybar genel başkan seçilmiş ve ardından Behice Boran, Sadun Aren, Adnan Cemgil gibi aydınlar partiye katılmıştı. Aybar ve diğer aydınların partiye katılmasıyla birlikte TİP, hızlıca sosyalist bir çizgiye yöneldi ve büyümeye başladı. Ayrıca; CKMP Senatörü Niyazi Ağırnaslı ve Cumhurbaşkanlığı Kontenjan Senatörü Esat Çağa TİP'e katılmıştı. Mecliste bulunan bu iki ismin partiye katılmasıyla birlikte TİP, Anayasa Mahkemesi'ne başvurma hakkı kazanmıştı (Uygur, 2020, s. 41-42).

TİP, 1962 yılında aydınların partiye katılmasıyla birlikte ülkedeki sosyalist/komünistlerin de ilgisini fazlaca çekmeye başladı. Komünist ismini taşımanın ve açıklamanın kötü sonuçlar doğuracağı o dönemlerde, Haluk Yurtsever'e göre[23], Aybar ve Boran gibi isimlerin TKP üyesi komünistler olduğu gerçeği saklanıyor veya bilinmiyordu (Yurtsever, 2020, s. 62). Anti-komünist olmanın zorunlu olduğu o günlerde; TİP, diğer tüm parti ve kuruluşlar gibi 27 Mayıs'ı destekleyen anti-komünist bir parti olmak zorundaydı. Her ne kadar aydınların, sosyalist geçmişleri olsa da bunu açık açık söyleme cüretinde bulunmuyorlardı (Ersan, 2020, s. 25). Yasal bir parti olarak TİP, yurtdışında bulunan illegal TKP ile gizli bağları bulunduğu iddia edilse de yasallığı koruma ve parti üzerindeki devlet baskısını arttırmamak amacıyla bu iddiaları reddediyordu (Yurtsever, 2020, s. 66).

TİP kurulduktan bir yıl sonra, 27 Mayıs'ın ihtilal olduğu görüşünde olan fakat bu kazanımların geliştirilmesi gerektiğini düşünen Kemalist ve solcu aydınlar Yön dergisini kurdular (Ersan, 2020, s. 27). Yön dergisi temsil ettiği Kemalist-sosyalist çizgi sayesinde, özellikle, TSK içerisinde fikirlerini yaymayı başarmıştı. *Yön*'ün kurucusu Doğan Avcıoğlu ve beraberindeki onlarca ismin imzaladığı bildiri, derginin ilk sayısında yayımlandı. Bildiri; Yön dergisinin siyasi pozisyonunu açıklar nitelikteydi:

[22] Kemal Türkler (Maden-İş Sendikası Genel Başkanı), Şaban Yıldız (İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Genel Sekreteri), Rıza Kuas (Lastik-İş Genel Başkanı), Kemal Nebioğlu (Oleyis Sendikasından), Avni Erakalın (İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Genel Başkanı), Salih Özkarabay (İstanbul Basın Teknisyenleri Sendikası Genel Başkanı), İbrahim Güzelce (Basın Teknisyenleri Sendikası Genel Başkanı), İbrahim Denizcier (Tekel Nakliyat İşçileri Sendikası Başkanı, sonradan Türk-İş Genel Başkanı), Hüseyin Uslubaş (Yaprak ve Tütün İşçileri Sendikası Genel başkanı), Saffet Göksüzoğlu (İlaç ve Kimya İşçileri Sendikası Genel Başkanı), Adnan Arkın (İstanbul İşçi Sendikaları Birliği İcra heyeti Üyesi) (Olgaç, 2006, s. 26).

[23] İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur. 1968 yılı eylemleriyle birlikte siyasete atılmış ve 1974 yılında TKP üyesi olmuştur. Türkiye'deki sol siyasi tarihe kaynaklık edecek birçok çalışma ortaya çıkarmıştır.

Atatürk devrimlerini temel alan, demokrasi ve sosyal devlet taraftarı, milli kalkınma çizgisini benimsemiş bir siyasi pozisyon belirlenmişti (*Yön*, 20 Aralık 1961, s. 12). Yön dergisi, yazdığı yazılar ve sunduğu görüşlerle Türkiye sosyalist hareketini etkilemişti. *Yön*, Marksist sosyalizm yerine Nasırcılık[24] gibi milli ve "kapitalist olmayan kalkınma" yoluna işaret ediyordu (Yurtsever, 2020, s. 49). *Yön* yazarlarından, Muzaffer Karan, "Faşizm ve benzeri ideolojiler, komünizm belası, ancak böyle bir sosyalizmle önlenebilir" diyerek *Yön*'ün temsil ettiği milli kalkınma temelli sosyalizmi işaret ediyor ve komünizme karşı çıkıyordu (Yurtsever, 2020, s. 49). Fakat buna rağmen *Yön*, ABD karşıtı propaganda yaparken Sovyet karşıtı olmamaya özen göstermişti (Yurtsever, 2020, s. 49). *Yön*, anti-komünist yönünü ön plana çıkarsa da dergi olarak birçok komünist aydına kapısını açmıştı. Bunun yanında 141. ve 142. Maddelere yönelik muhalefetini açıkça dile getirmişti. (Şimşek, 2018, s. 78)

*Yön'*ü diğer sosyalist hareketlerden ayıran en önemli özelliği ise, değişimi yaratacak kuvveti işçi sınıfının değil "zinde kuvvetlerin" yaratacağı yönündeydi. Zinde kuvvetleri ise Doğan Avcıoğlu, "Emperyalizme bağımlı ülkelerin temel çelişmesini bugün en derinden duyanlar ve bilincine varanlar, genellikle küçük burjuva çevrelerinden çıkan...*"* diyerek tarif etmiştir (Yurtsever, 2020, s. 50). En nihayetinde YÖN çevresi, zinde kuvvetler için en uygun aday olarak TSK'yi bulmuştur (Ersan, 2020, s. 27). Zinde kuvvetlerin ülkeyi kalkındıracağı ve bağımsızlığa taşıyacağı görüşü de 1970'lerin başına kadar sürecekti.

TİP ve *Yön*, ülkedeki sol hareketi yönlendiren iki baş aktörlerdi. 1965 yılına kadar birbirlerine çeşitli destekler sunmuş olsalar da 1965 sonrasında, iki hareket içerisinde, teorik tartışmalar yaşanmıştı (Ersan, 2020, s. 25). Mehmet Ali Aybar'a göre Avcıoğlu, işçileri küçümseyen gecikmiş bir Tanzimatçıydı. Avcıoğlu'na göre ise sosyalizmin aşağıdan yukarıya doğru işçi sınıfının önderliğinde kurulması, romantik ve gerçeklerden uzak bir görüştü (Yurtsever, 2020, s. 53). 1965 yılına kadar *Yön* ve TİP çevresinde ciddi tartışmalar yaşanmıyordu. İdeolojik farklılıklar ara sıra gündem olsa da *Yön* yazarlarından bazıları TİP'i destekliyor, TİP üyelerinden bazıları da *Yön*'de yazılar yazıyordu (Ersan, 2020, s. 28). Fakat 1965 yılından sonra YÖN ve TİP arasındaki ideolojik ve stratejik tartışmalar yoğunlaştı. Bu tartışmaya *Yön* cephesine paralel bir

---

[24] 1956-1970 yılları arasında Mısır Cumhurbaşkanlığını yapmış olan Cemal Abdünnasır'ın sosyalist, milliyetçi ve seküler fikirleri temsil eden düşüncedir.

yöntemle, TKP eski yöneticisi Mihri Belli, Milli Demokratik Devrim[25] (MDD)'le katıldı. MDD'nin de tartışmalara katılmasıyla birlikte Türkiye sol hareketini şekillendiren üç temel faktör oluşmuş oldu.[26]

2.2.1. Birlikten Kuvvet Doğar: İşçilerin Birliği ve Kazanımları

27 Mayıs ardından Türk-İş, askeri müdahaleyi olumlu bir biçimde karşılaşmıştı. Adnan Menderes ile yakın arkadaş olan Genel Başkan Nuri Beşer, ertesi gün toplanan kurulda istifaya zorlanmıştı ve ardından ihraç edilmişti. Türk-İş, anayasa referandumunda "evet" propagandası yaparak 27 Mayıs'ın yanında olduğu yinelemişti (Koç, 2010, s. 228-229).

İşçi eylemleri 1960 tarihiyle beraber çoğalmaya başlamıştı. 1950 yılında sendikalara kayıtlı 76 bin işçi varken 1960'ta bu sayı, 282 bine yükselmişti (Koç, 2010, s. 214). İşçilerin asıl talebi, grev hakkıydı. Grev ve toplu sözleşme hakkının yasalaşması, o dönemler çokça tartışılan bir konuydu. Yeni Çalışma Bakanı Bülent Ecevit, yasanın çıkarılması için gerek işçilerle gerekse de işverenlerle iletişimde bulunmuş ve çaba sarf etmişti. Ecevit'in, özellikle, işçiler arasında popülerleşmesinin başlıca nedenlerinden birisi "işçi dostu", "halkçı" tarafı olacaktı (Gaytancıoğlu, 2013, s. 37)

27 Mayıs sonrası, işçilere ve memurlara yeni haklar tanınmıştı. Bu hakların tanınmasında baş aktör, işçi sınıfının kendisiydi. Fakat CHP'nin ve Ecevit'in çabaları, işçi sınıfının gözünden kaçmamıştı. Bu çaba, ilerleyen zamanlarda Ecevit'e iktidarı getirecek çabaydı. 27 Mayıs, memurlara da sendikalaşma hakkı tanımıştı. Ayrıca, sendikaların siyasi partilerle iletişime geçmesinin önü açılmıştı (Koç, 2010, s. 229-230). Sosyalist solun işçi sınıfı içinde yükselişe geçmesi bu hamlelerle kolaylaşmıştı. Yeni Anayasanın 46 ve 47. Maddelerinde, sırasıyla; "Çalışanlar ve işverenler, önceden izin almaksızın, sendikalar ve sendika birlikleri kurma, bunlara serbestçe üye olma ve

[25] Yön ve MDD'nin temel devrim tezleri hemen hemen aynı sayılabilirdi. Yön, zinde kuvvetler öncülüğünde yaratılacak devrim sayesinde Atatürk ilkelerinin daha da ileri götürülebileceğini düşünüyordu. MDD ise "genç subaylar" tarafından yaratılacak demokratik devrim ertesinde kesintisiz olarak proletarya devriminin takip etmesini uygun görüyordu. Türkiye'deki işçi sınıfının devrimi tek başına yapamayacağı ve dolayısıyla *Yön* gibi devrim yanlısı gruplarla iş birliği yaparak gençlik ve işçi sınıfının da desteğiyle subayların iktidarı devirmesi tasvir edilmişti. MDD çizgisi daha sonraları Türk Solu dergisini çıkarmaya başladı. İlhan Selçuk, Mümtaz Soysal, Hikmet Kıvılcımlı, Reşat Fuat Baraner, Mihri Belli gibi isimler derginin yazar kadrosundaydı (Ersan, 2020, s. 28-29).

[26] 1968 sonrasında sosyalist gençliğin sokak eylemlerine karşı mesafeli tavırlar gösteren TİP ve Mehmet Ali Aybar, "güler yüzlü" bir sosyalizm tasvir ediyorlardı. MDD çizgisi ise gençlerin sokak hareketlerine tam anlamıyla destek sağlıyordu. Sosyalizm temsilcilerinin bu tutumları gençliğin MDD çizgisine yönelmesine sebep olmuştu. (Ersan, 2020, s. 29)

üyelikten ayrılma hakkına sahiptirler. İşçi niteliği taşımayan kamu hizmeti görevlilerinin bu alandaki hakları kanunla düzenlenir*"* denilerek sendikalaşma hakkı, *"*İşçiler, işverenlerle olan münasebetlerinde, iktisadi ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacıyla toptu sözleşme ve grev haklarına sahiptirler*"* denilerek toplu sözleşme ve grev hakkı anayasaya eklenmişti (*T.C. Resmî Gazete*, 31 Mayıs 1961, Sayı: 10816).

27 Mayıs'ın, işçilere sağladığı avantajların yanında yarattığı en büyük dezavantaj, DP üyesi olan veya DP'ye yakınlığıyla bilinen işçilerin, 27 Mayıs sonrasında işten çıkarılmalarıydı. Çıkarılan işçilerin, işlerine iade edilmesi ancak iki yıl sonra gerçekleşecekti (Koç, 2021).

Türkiye sol hareketi bir yandan örgütlenip büyürken diğer yandan diğer bir güç olarak işçi sınıfı hareketlenmeye başlamıştı. İşçi sınıfı, 27 Mayıs Anayasası'nın kendilerine tanıdığı hakları güvence altına almak istiyordu ve bu uğurda mücadele sürdürüyorlardı. 1961 Anayasasının toplu sözleşme ve grev hakkını tanımasının ardından bu konuda hiçbir düzenleme yapılmamıştı. İşçiler ise bu konuda acil düzenlemeler yapılarak haklarının tanınmasını istiyordu. Bu talebin en yüksek sesle dile getirildiği eylem, 31 Aralık 1961'de İstanbul Saraçhane'de düzenlenen mitingdi. Bu mitingin öncesinde 25 Kasım'da düzenlenen işçi mitinginde beş bin kadar işçi, grev hakkı talebiyle gösteri yapmıştı (Turgay, 2017, s. 255)

31 Aralık'ta Saraçhane'de farklı şehirlerden İstanbul'a gelen yüz bin işçi toplandı (Koçak & Çelik, 2016, s. 674). İşçilerin talepleri ve şikayetleri, gösteride açtıkları pankartlar ve dövizlerden anlaşılıyordu: "*Mebusa zam işçiye gam*", "*Harpte en öndeyiz, halkta en arkadayız*", "*Grevsiz sendika silahsız askere benzer*", "*Sosyal adalet istiyoruz*", "*Göbeğimiz yok ki kemerlerimizi sıkalım*", *"Grevi suç sayan zihniyet suçludur"* (Turgay, 2017, s. 257).

Mitingde konuşan Maden-İş sendikası başkanı Kemal Türkler, işçilerin yaşadığı sorunlardan yakınarak konuşmasına başladı. Çalışma Bakanı Ecevit'ten verdiği sözleri tutması sık sık istendi. Türkler, "ey gafil: bil ki işçiye ödediğin ücret sadaka değildir. Unutma senin onda değil, onun sende hakkı vardır. Hakkını gasp ettiğin işçi komünist değildir. İşçiye bütün bunları yaptığın için hakiki komünist ve vatan haini sensin" diyerek patronları eleştiriyor ve ardından, *"*Eğer grev kanunlaşmazsa biz haklarımızı almasını iyi biliyoruz. Grev yapacağız, en temel hakkımız olan grevi kullanacağız.

Paranız yok diyenlere Türk işçisinin parasız grevi yaptığını da göstereceğiz" sözleriyle konuşmasını tamamladı (Koçak & Çelik, 2016, s. 670).

Tekel İşçileri Federasyonu başkanı İbrahim Denizcier, *"*ya grev kanunu çıkarılacaktır ya da biz yasağa rağmen grev yapacağız*"* sözleriyle işçilerin ısrarını yinelemiş ve yeni anayasanın Türk milletine sosyal bir anayasa sağladığını ve bu ilerlemenin, Türk işçisine tüm haklarını tanıyarak devam etmesi gerektiğini ifade etmişti (Koçak & Çelik, 2016, s. 671). Denizcier'in bu tutumu, miting alanına seslenen konuşmacıların ortak fikrini yansıtıyordu. Konuşmacılar, hükümete ve anayasaya karşı olmadıklarını; desteklediklerini fakat daha fazla gelişmesi isteklerini dile getiriyorlardı. "*Söz verdiniz rey aldınız şimdi uykuya daldınız*" dövizleri taşıyan işçiler de bu görüşü destekliyordu (Yaşlı, 2020, s. 40).

Kemal Türkler'in, konuşması esnasında, işçileri komünist olmakla itham eden patronlara yönelik "hakiki komünist sensin" karşılığını vermesi, dönemin McCarthyci yapısını da gösteren bir olgudur. Saraçhane'de toplanan işçiler, komünizme karşı tavrını belli etmek adına *"komünizme düşmanız", "komüniste aramızda yer yok"* pankartları da taşımıştı (Turgay, 2017, s. 257). Komünist adının tehlike arz etmesi durumu günümüze kadar süregelen bir olgu olsa da ilerleyen dönemlerde, "komünist eşittir terörist" algısı yıkılmaya başlanacaktı. Fakat dönemin şartları gereği sendikalar, partiler, sosyalist olduğunu söyleyen kişiler bile "komünist" adını kullanmayı reddediyor ve karşı çıkıyorlardı.

Miting ertesinde gazeteler, mitingin "olgun" gerçekleştiğini yazıyordu. Bazı gazeteler sayıyı üç yüz binlere kadar çıkarmış bazıları ise otuz bin civarında diyerek toplanan kalabalığı yermeye çalışmıştı. Fakat gerçek sayılara göre yüz bin civarı işçi, Saraçhane meydanında görkemli bir miting düzenlemiş ve isteklerini dile getirmişti (Koçak & Çelik, 2016, s. 673). Saraçhane mitingi, Türkiye işçi sınıfı ve Türkiye sosyalist hareketi açısından milat noktalarından biri olmuştu. Miting ertesinde, Ecevit; "Mitingde ileri sürülen talepler zaten bizim de hükümet olarak benimsediğimiz davalardır*"* diyerek işçilerin isteklerini yerine getireceğini belirtmiştir (Koçak & Çelik, 2016, s. 674). İki hafta sonra toplanan Türk-İş Temsilciler Kongresi'ne katılan Ecevit, grev kanunun en kısa sürede çıkarılması için söz vermişti. Ayrıca Ecevit, grev hakkının sihirli bir değnek olmadığını ve grev silahının sürekli olarak kullanılmaması gerektiği konusunda işçileri uyarmıştı (Yaşlı, 2020, s. 41). Ecevit'in, grev hakkının kullanılması

yönündeki hassasiyeti; ilerleyen dönemlerde yükselecek ortanın solu politikasıyla birlikte amacını belli edecekti: Ortanın solu çizgisiyle Ecevit; sosyalist solu engellemek, "aşırı" görülen fikirlerin önüne geçmek ve işçiler-işverenler arasında sınıf mücadelesi doğuracak etkenleri engellemeye çalışacaktı.

Kısa süre sonra hazırlanan yasa tasarısı, işçilerden sert tepkiler alacaktı. Petrol-İş Genel Başkanı Ziya Hepbir, yasanın tamamen patrondan yana olduğunu söyleyerek Ecevit'in kendilerine yalan söylediğini iddia edecekti (Yaşlı, 2020, s. 42). CHP-AP koalisyonunun çatırdadığı o günlerde, koalisyon dağılacak ve grev yasası yeni hükümeti beklemek zorunda kalacaktı.

Yeni CHP, CKMP ve YTP koalisyonu göreve başladı. Çalışma Bakanlığı görevini devam ettiren Ecevit, grev ve toplu sözleşme hakkının yasalaşması için çalışmalarını sürdürürken, Ecevit'in işçiler karşısındaki güvenini zedeleyen bir olay yaşanacaktı: Henüz ün kazanmamış Süleyman Demirel'in temsilcisi olduğu ABD merkezli Morrison Şirketi, Ereğli Demir Çelik Fabrikası'nın inşaatını yapıyordu. İnşaat işçilerinin sendikası Yapı-İş ve Morrison Şirketi karşı karşıya gelmişti. Sendikacılara destek veren Amerikalı sendikacı John Thalmayer, ülkeden çıkarılmıştı. Bülent Ecevit ise, şirketten yana bir tutum sergilemiş ve işçilerden tepki almıştı (Aydın Z. , 2017).

Henüz grev kanunu hakkında görüşmeler devam ederken Kavel Kablo Fabrikası'nda göreve başlayan yeni patron, yılbaşı ikramiyelerinin tamamını ödememe kararı aldı. İşçiler bu durumu engellemek için sözcü olarak seçtiği sendika temsilcilerini patronla görüştürdüler. Fakat patronun cevabı temsilcileri işten çıkarmak oldu. İşçileri kovmakla yetinmeyen patron, Maden-İş üyesi işçilerin sendikalarından ayrılması için baskı yapmaya başlamıştı. Alınan kararlar sonrasında iş yavaşlatmaya giden sendikalı işçilerden 10'u işten atıldı (Hür, 2014). Kemal Türkler'in de katıldığı bir toplantıda işçiler; tüm bu baskıların sonlanması, işten çıkarılan arkadaşlarının geri dönmesi, hakları olan ikramiyeleri almak ve en nihayetinde grev hakkı için "grev" kararı almıştı (Evrensel, 2007).

Grev hakkı, 1961 anayasasıyla tanınmış bir haktı fakat bu konuda düzenlemeler yapılmadığı ve kanun çıkarılmadığından dolayı yasadışıydı. Bu şartlar içerisinde grev kararı alan 170'ten fazla sendikalı işçi, fabrikada oturma eylemine başladılar. Kısa sürede fabrika çevresine yayılan grev, çevre fabrika işçilerinden de destek bulmaya başladı (Hür, 2014). Grevin on beşinci gününde polis müdahalesi gerçekleşti. 12 Şubat

günü atlı polisler, grev barikatlarına saldırdı. Saldırı öncesi çevik kuvvet komiserlerinden biri "komünist bunlar bunları dağıtın" cümlelerini sarf etmişti ve polislerin işçilere saldırmasını sağlamıştı (Yaşlı, 2020, s. 45). Yaşanan saldırılar sonrasında işçilerden ve polislerden yaralananlar olmuştu ve işçilerden bazıları tutuklanmıştı. Grev yapan işçiler işten çıkarılmış, patron lokavt ilan ederek tavrını ortaya koymuştu (Hür, 2014). 1 Mart tarihinde yaşanan ikinci polis-işçi çatışmasında; halk ve diğer sendikalar tam bir dayanışma örneği göstermişti. Grevi sürdüren işçilere maddi ve manevi desteklerini ulaştırmış ve fabrika çevresinde bulunanlar çatışmada işçilerden yana olmuşlardı. Çatışmaların ertesinde iki bakanın arabuluculuk rolü sonucunda işçilerin tüm taleplerini kabul edilmişti (Turgay, 2017, s. 260)

Bu gelişmelerin nihayetinde Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt kanunu mecliste kabul edildi ve yürürlüğe girdi. Kanunda geçici madde olarak, "yasadan önce grev hakkını kullanan işçilerin davalarının düşürülmesini" kapsayan bir madde eklendi ve bu madde "*Kavel maddesi"* olarak literatüre girdi (*Evrensel*, 2007). Grev hakkının anayasal olarak tanınması ve grev kanununun çıkarılması arasında geçen sürede (1961-1963), 16 grev, 20 oturma eylemi ve çeşitli şekillerde 200'ü aşkın işçi eylemi yapıldığı kaydediliyordu (Yurtsever, 2020, s. 45). Yasasız geçen bu süre içerisinde işçiler, haklarının tanınmasını beklememiş, mücadele ederek haklarını kazanmıştı. 1961 sonrası gençlik ve işçi eylemlerinin artışı, Türkiye'nin politikleşmiş yapısını gösterir nitelikteydi.

Bülent Ecevit, grev kanununun işçilerin radikalleşmesini engellemek gibi bir rolü olduğunu da düşünüyordu. Sosyal demokrasi ideolojisinin de getirisi olarak komünizmin engellenmesi için, komünistleşebilecek grupların bazı hakları tanınabilirdi. Böylelikle hak sahibi olan gruplar radikalleşmeyecek ve daha yaşanabilir şartlarda hayatlarını devam ettirerek kapitalist sermayenin devamlılığı sağlanacaktı.

Bülent Ecevit de sosyal demokrasinin anti-komünist tarafını temsil ederek, grev hakkının tanınmasının işçileri komünistlerden koruyacağını öne sürmüştür. Ecevit, "Bütün bu tedbir ve tutumlarla, Türkiye, yalnız iç huzurunu ve demokratik düzeni değil, bağımsızlığını da tehlikeye düşürebilecek bazı aşırı düşünce akımlarına ve doktrinlerine karşı muafiyetini arttırmış olmaktadır" diyerek hayatı boyunca savunacağı anti-komünist sosyal demokrasi anlayışını belirtmiştir (*Milliyet*, 6 Ağustos 1963.)

2.2.2. Politikleşen Türkiye

DP'nin son dönemlerinde artışa geçen protesto sayısı, Türkiye'nin politikleşen yapısını gösterir nitelikteydi. 1968 gençliğinin ve sokak eylemlerinin habercisi niteliğindeydi. 27 Mayıs sonrasında da bu hareketlilik devam etti. İnsanlar ve kurumlar her fırsatta sokağa çıkıyordu ve tepki gösterdikleri şeyleri dile getirir hale gelmişti. Özellikle, 1961 Anayasasının "önceden izin almaksızın, silahsız ve saldırısız toplanma veya gösteri yürüyüşü yapma hakkı" getirmesi, sokaklardaki politik havayı kuvvetlendirmişti (*T.C. Resmî Gazete*, 20 Temmuz 1961, Sayı: 10859). Dünyada ve Türkiye'de değişen siyasi hava, sokak eylemciliğinin artması sonucunu doğurmuştu. Türkiye'de de millileştirme, toprak reformu, af konusu, Kıbrıs sorunu, işçilerin çalışma şartları, serbest piyasa ve planlı ekonomi gibi konular daha çok sorgulanmaya başlanmıştı (Şimşek, 2018, s. 75). Gençlik hareketleri, 1960'lı yıllarda ilk defa ABD'yi protesto edecek konuma gelecekti.[27]

27 Mayıs sonrasında sokaklarda ve mecliste en çok tartışılan konu, af meselesiydi. Suçlu bulunan eski DP'lilerin affedilmesi konusu sürekli bir tartışma yaratıyordu. Bu mesele yüzünden CHP-AP koalisyonu son bulmuştu. Sokaklarda ise durum farksızdı. Sokaklarda 27 Mayıs taraftarları, "af yok" diyerek yürüyüşler yapıyordu (İrtem, 2016). Af isteyenler ve istemeyenler birbirlerini komünistlikle itham ediyordu (Şimşek, 2018, s. 81).

İnönü ve hükümet aleyhinde, az sayıda kişinin katıldığı bir gösteride olaylar çıkmıştı ve karşı protesto başlamıştı. Büyüyen olaylarda AP'ye atfedilen *Yeni İstanbul, Tercüman* gazeteleri ve AP genel merkezi tahrip edilmişti (*Cumhuriyet*, 3 Ekim 1962). Olaylar sonrasında İnönü, "komünistlerin tahriki" sonucunda olayların büyüdüğünü söylemişti. Cumhuriyet Senatosu'nda, komünistlerin gençleri kandırmak için bir milyar lira harcadığı öne sürülüyordu (Şimşek, 2018, s. 81). Böylelikle şiddetle sonuçlanan eylemlerin faturası komünistlere kesilmiş oldu.

Komünizmin her türlü olayda koz olarak kullanılması, McCarthyciliğin getirisi olarak kızıl korkuya yol açar haldeydi. 1945 sonrası oluşturulmaya başlanan Amerikan tipi sendikacılık, Türkiye'de bir bakıma, karşılığını vermiş; Türk işçisini, komünizmini tel'in mitingi yapar hale getirmişti (Mahiroğulları, 2019, s. 16). Sendikacılık faaliyetleri,

[27] Kıbrıs sorunu sürecinde ABD'nin Türkiye ile uzlaşmaz tavrı, gençliğin ABD'yi protesto etmesine sebep olmuştu. İnsanlar ABD Büyükelçiliğine yürümüştü. "Yankee go home" sloganı ilk defa bu eylemlerde atılacaktı. (*Milliyet*, 28. Ağustos 1964.)

komünistlikle suçlanıyor; sosyalist partiler, komünizm hayali taşıdığı gerekçesiyle kapatılıyordu (Mahiroğulları, 2019, s. 19). 31 Aralık 1961 tarihinde düzenlenen ve işçi sınıfı için bir mihenk taşı olacak olan Saraçhane mitinginin ertesinde, alanı dolduran sendikalara komünist suçlaması yapılmıştı. Ertesi gün Milliyet Gazetesi'nde, "Bu hareketi soysuzlaştırmayalım" başlığıyla, mitingin komünist emellere sahip olmadığı söyleniyordu (*Milliyet,* 1 Ocak 1962). Türk-İş, bu suçlamaların ertesinde "Komünizmi Tel'in Mitingleri" düzenlemişti. Mitingin sadece komünizme değil ırkçılık, faşizm ve demokrasi karşıtı faaliyetlere karşı düzenlendiği Türk-İş Başkanı Seyfi Demirsoy tarafından belirtilmişti (Şimşek, 2018, s. 82) 22 Aralık 1962 tarihinde Ankara ve Afyon'da binlerce işçiyle düzenlenen eylemlerde, Türk işçisinin komünizme karşı amansız bir savaş içerisinde olduğu ve Türk işçisinin sermaye ve servet dostu, emek istismarının düşmanı olduğu ön plana çıkarılmıştı (Mahiroğulları, 2019, s. 23). Mitinge AP, CHP, CKMP, YTP, MTTB adına sözcüler katılmıştı ve kurumlar, komünizmi telin etmişti. İşçiler; "*Komünistler aldatamaz bizleri, açıldı maskeleri*", "*Türk işçisi cehalet ve sefalete karşı*" yazılı dövizler taşımıştı (*Milliyet,* 23 Aralık 1962). Atatürk'e atfedilen "Komünizm, Türklerin en büyük düşmanıdır. Her görüldüğü yerde ezilmelidir"[28] sözleri de taşınan dövizlerde yerini almıştı (Şimşek, 2018, s. 24). Ayrıca, TİP ve *Yön* de bu mitingde nasibini almış, komünist oldukları gerekçesiyle protesto edilmişlerdi (Şimşek, 2018, s. 82).

2.2.3. Cepheleşmeler: Sol ve Sağ

Yavaşça şekillenmeye başlayan sol, sağın karşısındaki yerini 1960 sonrasında almaya başlamıştı. Özellikle DP'nin son zamanlarından itibaren yükselişe geçen sol, 1960 sonrası zirveye doğru hızlanmıştır. 1961 Anayasasının sağladığı görece demokratik ortam; sol ve sağ düşüncelerin yayılmasına olanak sağlamıştı. Seçim sisteminin değişmesi, küçük partilerin de mecliste temsil edilebilme şansını doğurmuştu. Milli Bakiye (Ulusal Artık) Sistemi adı verilen sistem, temsilde adaleti ön plana çıkaran ve alınan oy oranıyla doğru orantılı olarak milletvekili koltuğunun kazanıldığı bir sistemdi. YTP Milletvekili Zeyyat Kocamemi'nin meclise sunduğu

[28] 6 Ağustos 1929 tarihinde Eskişehir'de Atatürk'ün bu cümleleri söylediği yıllarca aktarılmıştır. Fakat gerçekliği teyit edilememiştir. Eskişehir Sakarya Gazetesi'nin kaynak olarak gösterildiği bu sözün, nüshasına ulaşılamamıştır. Aynı tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde ise böyle bir sözle karşılaşılmamıştır. 1960'larda TBMM'de bir vekilin TİP'i hedef alarak bu sözü hatırlatması sonrasında TİP Milletvekili Çetin Altan, bu sözün doğruluğunu araştırmaya başlamıştır ve sonuç olarak sözün doğruluğunu teyit edememiştir. Atatürk'ün kendi el yazısıyla bu sözleri yazdığı iddia edilen yazı, Altan tarafından bir kriptoloji merkezinde kontrol ettirilmiş ve yazının sahte olduğu anlaşılmıştır (*Malumatfuruş*, 2019).

önerge CHP, CKMP ve YTP'lilerin de desteğini almıştı. AP'nin boykotuna rağmen önerge kabul edilmişti (Öztürk S. , 2014). Milli Bakiye Sisteminin uygulanacağı 1965 seçimlerine giderken TİP, yükselişteydi. Yaptığı propaganda sayesinde görünür bir halk kitlesine hitap eder hale gelmişti ve en önemlisi TİP'in solculuğunun karşısındakilerin korkusu artmıştı. Görünürlüğü ve etkisi çok az olan komünistlere karşı anti-komünist propaganda, Türkiye'nin yapı taşlarından biri konumundaydı. TİP'in kuruluşu ve yükselişiyle birlikte, bu propaganda daha fazla dillendirilmeye başlanmıştı.

Solun yükselişiyle beraber baskılar da artıyordu. Türk-İş de komünizmi tel'in etmeye devam ediyor, greve giden maden işçilerinin arkasında durmayarak TİP'i hedef alan açıklamalar yapıyordu. TİP'in hedef gösterilmesi sonucunda TİP'e yönelik devlet baskısı da artıyordu. Dönemin Başbakanı Suat Hayri Ürgüplü, TİP hakkında soruşturma açmıştı (Yaşlı, 2020, s. 51).

Demirel ve AP, TİP'in "sınıf kavgası" başlatmak niyetinde olduğunu iddia ediyordu. Bu iddiaya cevaben Aybar, *"O halde hemen petrolü millileştirsin, topraksıza toprak versin, herkesten gücüne göre vergi çıkarsın, İşsizlik Sigortası Kanunu'nu getirsin. Yoksa sınıf kavgalarını önlemek sözünün altında yatan gerçeğin bugünkü bozuk düzeni ayakta tutmak çabasından başka bir şey olmadığı ortaya çıkar"* diyordu (Yaşlı, 2020, s. 51-52).

AP'nin TİP'i hedef göstererek komünizm suçlamasıyla itibarsızlaştırmaya çalışması tam bir McCarthycilik örneği gösteriyordu. Her fırsatta tüm kurum ve kişileriyle AP, komünist olduğu gerekçesiyle sol düşünceye sahip kişi ve kurumları hedef alıyor, kukla denilebilecek kurumlarıyla sokakta solun etkinliğini azaltmaya çalışıyordu.

Demirel'in, McCarthyci tarzdaki komünizm suçlamaları CHP tarafından Cumhurbaşkanı ve Başbakan'a şikâyet edilmişti. CHP Genel Sekreteri Suphi Baykam, Demirel'in; "solculuk ve komünistlik isnatları ile vatandaşları düşman kamplar haline getirdiğini" öne sürmüştü (*Milliyet*, 1 Temmuz 1965). Açıklamaların ertesinde TİP'in Bursa kongresi, milliyetçi/muhafazakâr kişiler ve TKMD tarafından 500 kişiyle basılmıştı. "*Alçaklar Moskova'ya*" sloganlarıyla saldırıyı gerçekleştirenler, üç TİP üyesini döverek ağır yaralamıştı *(Milliyet*, 5 Temmuz 1965).

Sol düşüncenin hâkim olmaya başladığı yıllardaki en önemli etkenlerden biri de *Yön* dergisiydi. Yazar kadrolarının büyük çoğunluğu Kemalizm ve solu aynı potada

eritmeye çalışan aydınlardan oluşuyordu (Atılgan, 2008, s. 22-23). *Yön*'ün CHP kitlesine yönelik yarattığı bu etki, özellikle "zinde kuvvetler" tarafından duyulmuştu. Zinde kuvvetler, *Yön* dergisini takip ediyordu ve sosyal bir hukuk devletine inanıyorlardı (Ersan, 2020, s. 27). Böyle bir siyasi hava içerisinde seçimlere doğru ilerlerken TİP ve *Yön*'ün yükselttiği sol rüzgâr, CHP'yi de etkilemişti. CHP, ideolojisini değiştirerek ortanın soluna/sosyal demokrasiye doğru yol almıştı.

2.2.4. Komünizme Karşı "Sol" Muhalefet: Ortanın Solu

1965 yılına girerken AP lideri Ragıp Gümüşpala hayatını kaybetmiş ve yerine Süleyman Demirel genel başkan olmuştu. AP'nin 1963 yerel ve 1964 senato seçimlerinden büyük farkla birinci çıkması, AP iktidarının habercisiydi. Demirel ile iktidara yürüyen AP, anti-komünist propagandayı seçim siyaseti olarak kullanmıştı (Yaşlı, 2020, s. 53). Anti-komünist propaganda ve eylemlerin en büyük kaynağını, o yıllarda, AP oluşturuyordu. TİP, kurulduğu yıldan beri AP'nin hedefindeydi. 150 kişilik bir grup "*kahrolsun komünistler*", "*komünistler Moskova'ya*" sloganları atarak TİP toplantısına saldırmıştı. Demirel saldırı sonrasında yaptığı açıklamada, halkın aşırı soldan rahatsız olduğunu dile getirmişti (Yaşlı, 2020, s. 50). TİP'in, halk içinde gelişip meclise girmemesi için elinden geleni yapan AP için Bülent Ecevit, AP'nin TİP'e yönelik saldırılarını eleştirerek tespit yapıyor ve "*TİP'i geliştiren AP'dir*" başlıklı yazısında şunları söylüyordu:

> (...) tek başına iktidara geleceğini ileri süren koskoca Adalet Partisi, ufacık bir partiden, Türkiye İşçi Partisinden korkuyor. Hem de nasıl korkuş!.. Önce, eli sopalı kabadayılarıyla bu partinin kanuni toplantılarını önlemeye kalkıştı; şimdi de bu partinin yurt ölçüsünde yeteri kadar örgütlenmediğini ispat edip seçimlere girmesini o yoldan önlemeye uğraşıyor. (...) artık bütün özgür Batı dünyasının öğrendiği gibi, aşırı sol, ancak, aşırı sağın gölgesinde gelişip güçlenir (*Milliyet*, 29 Temmuz 1965)

Ecevit, aynı yazısında, TİP'in komünist olarak adlandıramayacağını, AP'nin komünist suçlamasının yersiz olduğunu söylüyordu. TİP'in solculuğunun aşırı olduğunu kabul eden Ecevit, çözüm yolu olarak sağ siyaset yerine sosyal demokrasiyi gösteriyordu:

> (...) yetkili yargı organları o yolda hüküm vermedikçe, bir partiye komünist diyemez. Derse, demekte AP gibi direnirse, bunu yargı organları önünde ispat etmelidir. (...) Fakat TİP'in solculukta epey ileri gittiğini, günümüzün Batı demokrasilerindeki sosyalist partilere göre, oldukça aşırı solda bir parti sayılabileceğini söylemek, insafsızlık olmasa gerekir. (...) Bu kaygıdan kurtulmanın yolu, sosyal adaletin, dengeli kalkınmanın, bütün toplumu insanlık onuruna yaraşır bir yaşama düzeyine ulaştırmanın gereği olan tedbirleri almak, reformları yapmaktır (*Milliyet*, 29 Temmuz 1965)

Ecevit'in bu yazıyı yazdığı gün verdiği röportajda İnönü, CHP'nin ortanın solunda bir parti olduğunu söylemişti (Ecevit, 1973, s. 21). Ortanın solu, o gün ilk defa resmi olarak İnönü tarafından söylenmiş olsa da yeni bir kavram değildi. Daha önceleri, DP'den ayrılan liberal görüşlü vekillerin kurduğu Hürriyet Partisi (HP), CHP'ye katılmıştı ve ilk kongrede, HP'li vekillerin de etkisiyle, CHP'nin halkla daha fazla yakınlaşması gerektiği, sosyal demokrasi ve sosyal özgürlükleri geliştirmesi gerektiği sonucu çıkarılmıştı. İlk Hedefler Beyannamesi adında bir metin ortaya çıkaran CHP, bu metinden hareketle CHP'yi sosyal demokrat bir parti yapma uğraşına girmişti (Fedayi, 2004, s. 164). 1960 sonrasında *Yön* dergisinin temsil ettiği siyasi pozisyonun da büyük etkisiyle CHP, dönemin yükselişteki görüşleri olan cumhuriyetçi, devletçi, inkılapçı ve sosyal adaleti savunan bir parti olma yoluna girmişti (Ayata, 1995, s. 82). 1930'lardan beri CHP'nin temsil ettiği planlı ekonomi modeli, DP ve mirasçıları tarafından "*komünist modeli*" olarak adlandırılıyordu (Yaşlı, 2020, s. 55). Serbest ekonomik modele daha yakın duran ekonomik sistem CHP tarafından eleştiriliyordu. 1960 sonrası CHP de bu modeli eleştirerek devletçilik ilkesinin uygulanması gerektiğini ve sosyal hukuk devletinde olması gereken modelin bu olduğunu öne sürüyordu (Ecevit, 1973, s. 40). İnönü'ye göre ise ortanın solu şöyle açıklanırdı: "Hakçıysan ortanın solunda olursun. Ama kimsenin ne dini ne imanı ile uğraşmazsın. Ne komünist yaparsın ne emniyetini ihlal edersin. Reformcusun. Muhafazakâr değilsin. Anayasan sosyal temele dayanıyor. Sosyal adaleti benimsiyorsun" (Yaşlı, 2020, s. 57).

İnönü, ortanın solunun hem komünizmin hem de muhafazakarlığın önündeki en iyi engel olacağını öne sürüyordu. Komünizmin önüne geçme misyonu, ortanın solunun en önemli ilkelerinden biri olacaktı. Gerek İnönü gerekse de Ecevit bu misyonu her fırsatta dile getiren açıklamalar yapıyor, TİP'in yükselişini engellemek ve bu başarıyı kendi lehlerine çevirmek için siyasi bir manevra yapıyordu.

İnönü'nün hemen ardından Ecevit, ortanın solu çizgisine sahip çıkacak ve savunmaya başlayacaktı ve İnönü sonrasında parti iktidarını alarak CHP'yi sosyal demokrat bir parti yapma ideali için uğraşacaktı. İnönü, ortanın solunun komünizmle alakası olmadığını en başından vurgulayarak özel teşebbüslerin; devlete yararı olacağı ölçüde serbest kalması gerektiğini savunduğunu söylemiş; komünizm ve ortanın solu arasında çok derin farklar olduğunu ileri sürmüştü (Yaşlı, 2020, s. 57). Fakat İnönü'nün ortanın solundayız açıklamasıyla beraber hem parti içinden hem de parti dışından büyük eleştiriler gelmişti. CHP içerisinde bulunan sağ kanat, bu tutumu eleştirerek partiden

kopacaktı ve Güven Partisi'ni (GP) kuracaktı. Ortanın solu çizgisi, eleştiri alsa da parti içerisinde kabul edilen çizgi olacak ve CHP hayatına bu çizgide devam edecekti.

AP tarafından ortanın soluna bakışı ise komünizm çerçevesindeydi. AP için, "ortanın solu, Moskova'nın yoluydu" (Sanlı, 2017, s. 53). 1965 genel seçimlerinden önce CHP'nin ortanın solu çıkışını iyi bir propaganda malzemesi haline getiren AP, CHP'nin komünistliğinden dem vurarak iktidarını pekiştiriyordu. Oysa ortanın solu, teorik olarak komünizmin engelleyicisi olarak düşünülmüştü. Ecevit, ortanın solunun bu misyonunu ön plana çıkararak 1980'lere kadar sürekli vurgulayacaktı. Ortanın solu kavramını teori haline getirmek için çabalayan Ecevit, 1966 yılında "*Ortanın Solu*" adında bir kitap yazarak ortanın solu çizgisini detaylandırdı.

Siyasi yelpazeleri açıklamakla[29] işe koyulan Ecevit'e göre ortanın solunu diğer siyasi çizgilerden üstün kılan özellik, aşırı sola ve aşırı sağa karşı bir duvar görevi görmesidir. Ecevit şu sözlerle ortanın solunun en büyük misyonunu açıklamıştır:

> Halkı adaletsizlikten, yoksulluktan, baskıdan kurtarıcı ve toplumu sosyal adalet içinde kalkındırıcı tedbirler alınmazsa, ezilen, yoksulluk çeken insanlarda birikecek isyan duyguları, kabarıp taşma noktasına varabilir. Sanayileşmeye başlamış toplumlarda bu tehlike daha da büyüktür. İşte o zaman aşırı sol akımlar, bu isyan duygusunu, yıkıcı ve yaygın bir sel haline getirebilir.
>
> Ortanın solu, bu sele karşı en sağlam duvar, en etkili settir. Sağdakiler, aşırı bir komünizm korkusuyla veya çıkarcı duygularla, bu duvarı, bu seti yıkarlarsa, komünizme meydanı boş bırakmış, aşırı sol akımların seline en elverişli ortamı hazırlamış olurlar. Sağcı veya aşırı sağcı akımların, toplumu olduğu yerde tutmasına veya geriye çekmesine; sosyal özden yoksun, biçimsel bir demokrasi oyunu ile halkı oyalayıp aldatmasına ve sömürmesine karşı da en yeterli engel, gene ortanın soludur (Ecevit, 1973, s. 27-28).

Ecevit'in teori haline getirdiği ortanın solu, sağ tarafından komünistlikle suçlanmıştı. Sol, içerisinde çeşitli fraksiyonlara ayrılmış olsa da sağ siyaset için hepsi aynıydı. TİP, *Yön* veya ortanın solu; hepsi komünizm veya komünizme yol açabilecek şeylerdi ve anti-komünist histeri sebebiyle karşı çıkılması gerekiyordu (Şimşek, 2018, s. 75). AP, anti-komünizmi sık sık ön plana çıkararak propaganda yapmıştı ve bu yol, onları tek başına iktidara taşıyacaktı. "*Ortanın solu, Moskova yolu*" sözü CHP'ye karşı sıkça kullanılmıştı (Ecevit, 1973, s. 18)

Ortanın solu fikrinin gündeme gelmesiyle sol tarafta da ortanın solu ele alınmıştı. *Yön*, temsil ettiği siyasi pozisyonun CHP tarafından ana unsur olarak temsil edilmesine sevinmişti (Yaşlı, 2020, s. 61). Doğan Avcıoğlu, *Yön*'de kaleme aldığı

---

[29] Ecevit için partilerin siyasi pozisyonları şöyledir: CHP, ortanın solu; AP, ortanın sağı; TİP, sol. YTP, CKMP ve MP'nin siyasi pozisyonunu henüz belirlenecek durumda değildir (Ecevit, 1973, s. 28-32).

yazısında; çözümün solda olduğunu söylüyordu. Türkiye'nin analizini yaparak Türkiye'de sağ siyasetin olamayacağını, Türkiye'nin kapitalistleşmediğini dolayısıyla koruyacak bir kapitalizm olmadığını, sağ politikaların Türkiye'yi emperyalizmin boyunduruğu altına sokacağı ve dolayısıyla sol çizginin savunulması gerektiğini söylüyordu. Avcıoğlu, ortanın solu hareketinin yerinde bir hareket olduğunu fakat CHP'nin daha cesur bir biçimde bu politikaları seslendirmesi gerektiğini iddia ediyordu (Avcıoğlu, 1965, s. 3). *Yön'ün* ortanın soluna karşı bir eleştirisi de CHP'nin hala Türkiye'yi sınıfsız bir toplum olarak görmesiydi. Günün şartlarında Türkiye'de sınıfların varlığını reddetmek bilimsel olmayan bir yaklaşımdı ve değiştirilmesi gerekirdi (*Yön,* 30 Temmuz 1965, s. 5).

TİP ise ortanın soluna eleştirel bakmıştır. TİP, CHP'nin geçmiş tutumunu ön plana sürerek aydınların CHP'den uzaklaştığını öne sürmüştür. Toprak ve vergi reformu gibi gündemde olan konuların üzerine düşmeyen CHP iktidarları, şimdi ortanın solu diyerek kaybettiği kitleyi geri kazanmak istemektedir. TİP, CHP'nin samimi olmadığını öne sürerek şunları söylemiştir:

> Toprak, vergi dış ticaret ve yabancı sermaye konularında bir şey vadetmiyor. Ama vadetse de ne olacaktı? (...) Adana'nın liste başı, "sol" lafının açıkça karşısına çıkan Kasım Gülek var. Diğer bir Toprak ağası, Ahmet Karamüftüoğlu listede üçüncü sırayı almış. Burdur listesinin başına Fethi Çelikbaş varken CHP petrolde milli tezi savunacağına nasıl güven verebilir? (...) CHP seçimlere böyle giriyor. Yani bünyesi gerici, sloganları ilerici. Vücudu ile başı ayrı efsanelerde adı edilen bazı yaratıklar gibi. Böyle bir yaratığın ilgi çekse de güven vermesi şüphelidir (*Sosyal Adalet*, Eylül 1965, Sayı: 18).

Kısacası TİP, CHP'nin ortanın solu politikasının gerçeği yansıtmadığını söylemek istemişti. CHP, geçmişten beri içerisinde burjuvaları barındıran bir partiydi ve bu bağları gevşetmek istese de asla koparmayacaktı. CHP, kapitalist sistem içerisinde reform yaparak kapitalist sistemin devamlılığını sağlayacak küçük bir hamle peşindeydi. TİP için kapitalist olmayan kalkınma yolu, asıl olan yoldu ve bu kalkınmayı gerçekleştirebilecek tek etken TİP'ti.

2.3. Sağın Anti-Komünist Neferleri: CKMP, MHP, TKMD, MTTB

27 Mayıs, sadece sol için değil sağ için de hareket alanı sağlamıştı. Sol, sağın güçlendiğini ve devletin buna müsaade ettiğini öne sürerken sağ, Anayasanın sosyal devlet anlayışının komünizme yol açtığını savunuyordu (Şimşek, 2018, s. 74). 27 Mayıs öncesi anti-komünizm, zaten az sayıda olan sosyalist/komünistleri baskılayabiliyordu. 27 Mayıs sonrasında eski yöntemler yeterince işe yarar halde değildi. 27 Mayıs sonrası

sağ da kendisini sola karşı güncelleyecekti. CKMP, TKMD, MTTB milliyetçilik anlayışını değiştirecek; komünizmin karşısına koydukları temel ilkeleri değiştirecekti. Solun karşısına sokak gücü olarak çıkan anti-komünist örgütler solu baskılamak için uğraş verecekti. Sağın paramiliter güçleri, yükselen sol karşısında şiddete başvurmaktan çekinmeyecek ve karşılarındaki solun da silaha sarılması sonucunu doğuracaktı. Sağın anti-komünizmi, birçok kanlı olaya sebebiyet verecekti.

CKMP ve MHP: 27 Mayıs'ta rol alan komutanlardan biri olan Alparslan Türkeş, ondörtlerin başında bulunan isimlerden biriydi. Türkeş, MBK'ye muhalif olan fikirlerinden dolayı Hindistan/Yeni Delhi'de görevlendirilmişti. Sürgünde geçen yıllarında Türk kültürü üzerine çalışmalar yapmış ve sürgün edilen diğer komutanlarla irtibat halinde kalmıştı (Yalçın A. K., 2021, s. 7). Türkeş, sürgün edilmesinin sebebi olarak komünistleri göstermişti. Türkeş'e göre 27 Mayıs, komünistler tarafından suistimal ediliyor ve kendisi gibi Türkçü, milliyetçi düşünceler aleyhine çalışıyordu (Yalçın A. K., 2021, s. 4).

Türkeş, Türkiye'ye döndükten sonra parti çalışmalarına başlamıştı. YTP, AP, CKMP'lilerin ve ondörtlerden bazılarının içerisinde olduğu; *Huzur ve Yükselme Derneği* adlı bir dernek kurma yoluna girmişti (Sanlı, 2017, s. 217). Daha sonra dokuz ışık olarak anılacak siyasi ilkeler, bu dönemde şekillenmeye başlayacaktı. Fakat Türkeş'in, Talay Aydemir'in yanında darbe girişimde bulunduğu gerekçesiyle tutuklanması, derneğin açılmasını engelledi (Yaşlı, 2019, s. 150-151).

1965 yılında ondörtler arasında yer alan Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal, Dündar Taşer ve Ahmet Er ile CKMP'ye katılan Türkeş, gerek 3 Mayıs Irkçılık-Turancılık Davası'ndaki gerekse de 27 Mayıs'ta darbe metnini okuması, tasfiye edilmesi gibi olaylardan dolayı Türkiye'de tanınır bir sima haline gelmişti. Türkeş'in CKMP'ye katılmasıyla birlikte ondörtler ve milliyetçiler arasındaki fikir ayrılıkları baş göstermişti (Yaşlı, 2019, s. 154). Ondörtler arasında bulunan İrfan Solmazer, Fazıl Akkoyunlu, Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı CHP'ye Muzaffer Karan ise TİP'e üye olmuştu. Türkeş'in partiye katılmasından kısa süre sonra CKMP genel başkanı Ahmet Oğuz'un partiye haber vermeden Celal Bayar ile görüşmesi bahane edilmiş ve olağanüstü kongre çağrısı yapılmış ve çağrı 6 ret oyuna karşılık 11 oyla kabul edilmişti (Sanlı, 2017, s. 248). Yaşanan tartışmalar sonucunda Ahmet Oğuz istifa etmiş, Alparslan Türkeş adaylığını açıklamış ve sonucunda genel başkan seçilmişti.

Türkeş'in partiye katılım törenindeki ve olağanüstü kongredeki söylemleri, CKMP'nin sağ doktrine sahip bir partiye evrileceğini gösteriyordu. Türkeş; komünizme karşı sosyal adaletçiliği ön plana çıkarmış, işçi ve köylünün dertlerine deva olmaya acil öncelik verilmesi gerektiğini belirtmişti (Yaşlı, 2019, s. 153). Türkeş'in toplumculuğu, aşırı milliyetçiliği ve anti-komünizmi onun "Hitlervari" bir görüntü vermesine yol açmıştı (Sanlı, 2019, s. 52). Türkeş'in Hitler ile benzetilmesi sadece bununla sınırlı kalmamıştı. Akis dergisi için benzerlikler şöyleydi:

- Hitler de Türkeş de isimlerinde değişlikler yapmıştı.[30]
- Hitler ve Türkeş de gençliğinde askerlerdi ve yeterince başarılı değillerdi.
- Hitler, Avusturya'da doğmuş ve Alman milliyetçisi olmuştu. Türkeş de Kıbrıs'ta doğmuş ve Türk milliyetçisi olmuştu.
- Hitler'in tüm Almanları birleştirme hayali vardı. Türkeş'in de Turancı bir hayali vardı.
- Hitler ve Türkeş benzer olarak makyevelist politikalar yürütüyorlardı ve ortaya çıktıkları dönemde ülkeleri askerler tarafından yönetiliyordu.
- Hitler'in *Mein Kampf'ı* varken Türkeş'in *Dokuz Işık*'ı vardı (*Akis*, 7 Ağustos 1965, s. 10-11)

Oysa bu yazıdan iki gün önce Abdi İpekçi'ye verdiği röportajda Türkeş, "Ne faşist ne de ırkçıyım" diyerek bu suçlamaları cevaplıyordu:

> Türkiye'nin realitelerine uygun toplumcu bir rejimden bahsettiğimiz zaman siyasi rakiplerimiz tarafından "komünist" ithamına uğruyoruz. Davalarımızın milliyetçi bir görüşle ele alınması ve meselelerin çözümü için milli bir şuur uyandırılması gerektiğini söyleyince nasyonal sosyalizmle, yani nazilik ve faşistlikle itham olunuyoruz. Müsbet ilim bütün faaliyetlerde önderlik etmelidir dediğimiz zaman "dinsizlik" ithamı ortaya atılıyor (*Milliyet*, 5 Ağustos 1965).

1944 yılındaki Irkçılık davasından beraat ettiğini, aynı fikirleri beslemediğini savunan Türkeş, faşist ideolojiyle benzer fikirleri taşımadıklarını, faşizmin kapitalist ve emperyalist olduğunu fakat dokuz ışık doktrininin bunları desteklemediğini, emperyalist olmadığını söylüyordu (*Milliyet*, 5 Ağustos 1965).

Türkeş, *"*Bugünkü CKMP, bizim iltihak ettiğimiz CKMP değildir. Biz bu partiye yön vereceğiz*"* açıklamasıyla partiyi kökten bir değişikliğe uğratacağının, MHP'ye evrileceğinin, sinyallerini erkenden vermişti (*Medeniyet*, 19 Temmuz 1965).

[30] Türkeş, Hüseyin Feyzullah olan doğum adını Alparslan Türkeş olarak değiştirmişti. Hitler de Schicklgruber olan soyadını değiştirerek Hitler soyadını almıştı.

Türkeş ve arkadaşlarının hazırladığı parti programıyla CKMP, tam anlamıyla sağ bir parti olma yoluna girmişti. Program; Atatürkçü, laik, milliyetçi, toplumcu ilkeler çerçevesinde ele alınmıştı. Özel teşebbüslerin karşısında olmayan CKMP, planlı ekonomi ve devlet müdahaleleriyle kalkınmanın sağlanacağını ve bu şekilde komünizmin ezip geçileceği vurgusundaydı (Sanlı, 2017, s. 161-162). Türkeş, 1965 seçimlerine giderken tıpkı ortanın solu politikası gibi "komünizme engel olmak" gayesini göstermişti. Konuşmalarında özellikle TİP'e yüklenen Türkeş, TİP'in "üçüncü enternasyonalin kızıl havasıyla oynamaya alıştığını" öne sürüyor ve işçileri, köylüleri kandırmaya çalıştıklarını iddia ediyordu (Yaşlı, 2019, s. 156). Türkeş ve CKMP'nin öne sürdüğü sosyal adalet kavramı da komünizmin engellenmesi gayesini taşıyordu. CKMP, eski usul anti-komünizmin[31] artık işlemediğini öne sürüyor, komünizmin karşısına düşünsel arenada bir doktrin çıkarılması gerektiğini savunuyordu. Dokuz ışık ilkelerinden *ilimcilik* de tam da bu noktada üretilmişti: "bugün yeryüzünün en teşkilatlı, en güçlü kültür ve ideoloji istilası saldırısı komünizmindir" diyen Türkeş, bu saldırının ancak eğitimle, milli ideolojinin öğrenilmesi ve komünizme karşı savunulmasıyla önlenebileceğini savunmuştur (Yaşlı, 2019, s. 176-177). "Komünizm 'kahrolsun komünizm' demekle önlenmez, işçiye, köylüye küçük esnaf ve memura huzur vermek suretiyle önlenir" diyen CKMP'li İsmail Hakkı Yılanoğlu, tıpkı ortanın solu politikası gibi, komünistlerin işçileri ve köylüleri "kandırmasına" fırsat vermemek gerektiğini vurguluyordu (Sanlı, 2017, s. 264).

Türkeş'in ortaya attığı dokuz ışık doktrinindeki dokuz ilke; milliyetçilik, ülkücülük, ahlakçılık, ilimcilik, toplumculuk, köycülük, hürriyetçilik, gelişmecilik ve halkçılık ve son olarak endüstricilik ve teknikçilik olarak adlandırılmıştır (Türkeş, 2017). Dokuz Işık; komünizm, kapitalizm ve faşizm gibi yabancı ideolojilerle benzerliğini olmadığı kanısındadır. Anti-komünist yönünü tüm ilkeleriyle ön plana çıkaran "yeni doktrine" göre komünizm, vatansızdır ve "dünyadaki işçiler için" dünyayı kana bulamak istemektedir. Dokuz ışık için ise, dünya işçileri değil önemli olan Türklüktür (Türkeş, 2017, s. 99). Dokuz Işık milliyetçiliği, sınıfsal ayrımları kabul etmeyen bir anlayıştadır. Dokuz ışık doktrinine göre komünizm, Rus emperyalizminin yeni bir silahından başka bir şey değildir (Yaşlı, 2019, s. 166-168). Türkeş, toplumculuk ilkesini açıklarken; toplumculuğun komünist toplumculuk anlayışıyla benzemediğini,

[31] "Sadece şiddet kullanarak komünizmi engellemek işe yaramamaktadır. Sol doktrinlerle yükselirken sağ siyaset de fikri olarak solun karşısına doktrin koymalıdır" görüşü, Türkeş'in ana fikrini oluşturmaktadır.

kapitalist veya komünist toplumlarda patronların veya işçilerin iktidarda olduğunu, dokuz ışıkla beraber Türk milletinin iktidarı ele alacağını savunmuştur (Türkeş, 2017, s. 245).

Türkçülüğün önde gelen isimlerden Nejdet Sançar'a göre, CKMP'nin sağ söylemi ve doktrini parti politikası haline getirmesi ve aynı zamanda TİP'in sol söylem ve sosyalist teoriyi parti politikası halinde tutması; Türkiye'de ilk defa gerçek anlamda sol ve sağ çizgilerin çatışmaya başladığını göstermişti. Türkeş'in bu hamlesi, geçmişte darbeler almış olan Türk milliyetçiliğini uyandıracaktı (Sanlı, 2019, s. 49).

CKMP, 1965 yılı sonrasında sokakları dolduran sol karşısında ideolojik olarak çıkmakla yetinmeyip sokak gücü olarak çıkacak 1968 yılı itibariyle "komando kamplarında" paramiliter orduyu da yetiştirecekti (Sanlı, 2017, s. 365). Türkeş, Dokuz Işık, anti-komünizm sayesinde yükselen CKMP, en sonunda Türkeş'in istediği gibi 1969 yılında Milliyetçi Hareket Partisi'ne dönüşecekti. Böylelikle CKMP, solun karşısında tam anlamıyla "milliyetçi hareket" olarak geçiş yapacaktı.

Komünizmle Mücadele Derneği (İstanbul,1948): Bir gelenek olarak komünizmle mücadelenin dernekleşmesi 1940'lı yılların sonlarında gerçekleşmiştir. Çok partili hayata geçiş, Türkiye'nin uluslararası alanda siyasi pozisyonunu belirlemesi ve resmî ideolojinin getirisi olarak 1945 sonrası Türkiye'de, 1948 yılında, İstanbul'da Komünizmle Mücadele Derneği kurulmuştur. Dernek, tüzüklerinde kuruluş misyonunu şu şekilde açıklamıştır:

> Dünyayı istila gayesi güden ve bu suretle mal, can, namus, vatan, aile ve millet realistlerini, din ve vicdan hürriyetini kökünden yıkarak her türlü fikri, hissi, şuuru bilcümle mukaddes rabıtaları ve imanlardan bütün dünya milletlerini ayırarak insanlığı şuursuz bir yığın haline getirmek kastinde olan komünizmle mücadele etmek (Güldal, 2017, s. 104).

"*Komünist Nedir? Niçin Türk Bünyesine Uymaz?"* başlıklı kitapçık aracılığıyla propaganda yürüten dernek, komünistlerin mülkiyet, din, aile ve vatan düşmanı olduğunu; komünist ülkelerde yaşayanların kaçmaya çalıştığını anlatarak, komünizmin kötü olduğu yönünde propaganda yapmıştır (Aydınlı, 2021, s. 235). Dernek, İstanbul ve Adana şubeleriyle faaliyet göstermiştir. CHP'ye yakınlığı göze çarpmış, dönem dönem CHP ile temaslarda bulunmuşlardır. Ayrıca DP iktidarına karşı muhalif tavrını da göstermiştir (Güldal, 2017, s. 105). Derneğin faaliyetleri geniş kitlelere ulaşamamış, 1955 yılı itibariyle faaliyetleri sonlanmıştır (Aydınlı, 2021, s. 237).

Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği (1950): 1948 yılında İstanbul'da kurulan Komünizmle Mücadele Derneği ardından Zonguldak'ta da Komünizmle Mücadele Derneği kurulmak istenmiştir. Yapılan başvurular sonuçsuz kalmış ve iki yıl sonrasında, 1950 yılında[32], o dönemlerde lise öğretmenliği yapan, Nihal Atsız'ın kardeşi, Nejdet Sançar'ın da çabalarıyla Zonguldak'ta Komünizmle Mücadele Derneği kurulmuştur (Meşe, 2017, s. 120). Derneğin ideolojik çizgisi, Türkçülüktür. KMD, çoğunlukla Zonguldak'ta etkin olmuştur. İl genelinde film gösterimleri yapmış, on beş günde bir yayımlanan "*Komünizme Karşı Türklük*" gazetesini çıkarmıştır. Komünistlere ve komünizme karşı kitaplar çıkararak ülke geneline dağıtmışlardır (Güldal, 2017, s. 110).

Zonguldak'taki kömür madenleri ve dolayısıyla şehirde yaşayan işçi nüfusunun fazla olması nedeniyle, il; sınıf farklılıklarının göze çarptığı bir yer olmuştur. Nazım Hikmet'in, "Deniz kıyısında bir dağ. Dağın güzel sırtlarında villalar. Eteklerinde mağaralar. Villalarda patronlar, Mağaralarda, madenci adamlar" dizelerine sahip *Kara Mancar* şiiri, Zonguldak'ı anlatır ve şehirdeki sınıf farkına dikkat çeker niteliktedir (Yılmaz H. , 2021). Derneğin ilk faaliyetlerinden biri, o dönem yargılanan Nazım Hikmet'in, haksız yere yargılandığını söyleyen Ahmet Emin Yalman'a cevap niteliğinde bir bildiri yayınlaması olmuştur. "*Türk Gencine Açık Mektup", "Komünizmin İçyüzü"*, "*Kızıl Cennet Masalı ve Mehmet Emin Yurdakul"* isimlerine sahip anti-komünist temelde kitaplar yayınlamışlardır (Meşe, 2017, s. 120). Bu faaliyetleri sayesinde tanınan dernek, devletin kurumları tarafından maddi destek de almıştır (Güldal, 2017, s. 110). Düzenlenen komünizmi telin mitinglerine Başkan Halit Taşman ve ikinci Başkan Nejdet Sançar öncülüğünde sürekli olarak katılan dernek, başkanları aracılığıyla, komünizme karşı mücadelede en önemli noktayı Türklüğün oluşturduğunu ve komünistlerin Türk değerlerine düşmanlığını vurguluyordu (Aydınlı, 2021, s. 253).

Halit Taşman'ın DP'de siyasete yoğunlaşması ve Nejdet Sançar'ın Edirne'ye tayin edilmesi, derneğin Zonguldak'ta etkinliğinin azalmasına sebep olmuştur (Aydınlı, 2021, s. 257). Aynı dönemlerde, Türkiye çapında kurulan Türk Milliyetçiler

---

[32] Dernek kuruluş başvurusu 1948 yılında yapılmış, valilik tarafından iki yıl bekletilmiştir. Fakat bazı kaynaklarda derneğin kuruluş tarihi 1948 olarak geçmektedir. Beklenen iki yıl boyunca dernek faaliyetlerine başlamış, yayınlar çıkarmıştır. "Resmî" olarak 1950 yılında kurulan derneğin isminin, "Kömür Havzası Komünizmle Savaş Derneği" olarak belirlenmesi kararlaştırılmıştır. Derneğin ilk kongresinde bu isim, Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği olarak değiştirilmiştir (Aydınlı, 2021, s. 240-242).

Federasyonu'nun Zonguldak şubesiyle birleşen dernek, Ahmet Emin Yalman'a yönelik yapılan suikast girişimi[33] sonucunda Türk Milliyetçiler Federasyonu bünyesindeyken kapatılmıştır (Güldal, 2017, s. 110).

Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği (İstanbul, 1956): 7 Aralık 1956 yılında Ali Rıza Öner, İlhan Darendelioğlu, Altan Deliorman gibi isimlerin de aralarında olduğu kurucu kadrosuyla İstanbul'da Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği kuruldu (Meşe, 2017, s. 121). Türkçü bir yapıda olan dernek, "*Gençliği vazifeye davet ediyoruz, Uyanık ve Dikkatli olalım*" adına sahip bir beyanname yayınlamıştır. Beyanname; "soysuzluğun, anarşinin ve hıyanetin tepesine inecek yumruklardan biri" olmak için gençlere çağrıda bulunmuştur (Aydınlı, 2021, s. 264).

Milliyetçi ve Türkçü fikirler çevresinde anti-komünist bir mücadeleyi benimseyen dernek, konferanslar düzenleyerek komünizme karşı mücadele yürütmüştür (Aydınlı, 2021, s. 264). Düzenlenen konferanslardan ilkini Peyami Safa organize etmiştir (Güldal, 2017, s. 112). 8 Ocak 1957 yılında düzenlenen konferans yoğun ilgi toplamıştır. Ardından ikinci ve üçüncü konferanslar düzenlenerek derneğin milliyetçilik anlayışı ve Marksizm konuları üzerine, Dr. Cezmi Türk ve Peyami Safa konuşmuştur. Safa, Türkiye'deki Marksist yazımın çok az olduğunu ve dolayısıyla Türkiye'de gerçek komünistlerin olmadığını öne sürmüştür. Safa'ya göre Türkiye'deki komünistler, yabancı istila emellerindedir (Aydınlı, 2021, s. 265).

Dernek, Zonguldak'ta kurulan komünizmle mücadele derneği kadar etkili olamamıştır. Bunun başlıca sebeplerinden birisi derneğin anti-komünizmle savaş metodu olarak seçtiği Türkçülük ideolojisi olmuştur (Aydınlı, 2021, s. 266). 1960 darbesine kadar faaliyetlerini sürdüren dernek, faaliyetlerine 27 Mayıs sonrasında, son vermiştir (Meşe, 2017, s. 125).

Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği (İzmir, 1963): Komünizme karşı mücadelede en önemli nosyonlardan birini İslamcılık oluşturmuştur. İslamcılığın komünizme karşı olan etkin mücadelesi, DP iktidarıyla birlikte yükselişe geçmiştir. DP öncesi siyasi hayattan olabildiğince itilmeye çalışılan İslamcılık, DP iktidarıyla kendisine bir alan yaratmıştır. İslamcıların komünizme karşı olan net tavırları, anti-

[33] 22 Kasım 1952'de Hüseyin Üzmez adlı kişi tarafından Malatya'da silahla vurularak gerçekleştirildi. Yalman yaralı olarak kurtuldu. Üzmez'in; Büyük Doğu, Milliyetçiler Federasyonu gibi sağ çizgideki organizasyonlarla ilişkisi çıkması sonucunda bu organizasyonlar kapatıldı (Güldal, 2017, s. 62).

komünizmin bir devlet politikası olarak görüldüğü yıllarda, devlet içerisinde anti-komünizm sayesinde roller edinebilmeleriyle sonuçlanmıştır (Aydınlı, 2021, s. 267).

MTTB, Kıbrıs Türk'tür Derneği gibi İslamcı-milliyetçi örgütlerin temsil ettiği siyasi pozisyonu takip eden TKMD, Türkiye'de kurulan "komünizmle mücadele" derneklerinin en önemlisi olmuştur. Doğrudan devletten maddi ve manevi yardım almaları, dernek içeresinde AP ve CKMP üyesi milletvekillerinin olması, İslamcılık nosyonu sayesinde daha büyük bir kitleye seslenebilmeleri, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in derneğin fahri başkanlık görevini yürütmesi ve kurulduğu dönem itibariyle "gerçek" bir komünizm tehdidiyle karşılaşması; TKMD'yi diğer komünizmle mücadele derneklerinden önemli kılan noktalardır (Meşe, 2017, s. 126).

TKMD'nin kurulmasından iki hafta önce *Komünizmle Mücadele Komisyonu* adındaki komisyon, meclisteki tüm partilerin desteğiyle kurulmuştu. Irkçılık Turancılık davasında yargılanan, *Dünya Antikomünist Teşkilatı* kurucularından Fethi Tevetoğlu, Said Nursi'nin takipçilerinden biri olan Bekir Berk gibi kişiler komisyonun üyeleri seçilmişlerdi (Yaşlı, 2019, s. 202). Komisyonda bulunan 3 CHP ve AP, 2 YTP ve 1 CKMP ve MP'li üyelerle partiler temsil edilmiş, toplanan komisyon; ceza kanununda komünizmle mücadele konusunda eksiklikler bulunduğunu ve cezaların yeterli olmadığını bildirmişti. Ayrıca, komisyonun görevlerinden birinin yeraltında veya açık faaliyet yürüten komünistlerin hakkında hükümete bilgi vermek olduğu belirtilmişti (*Milliyet*, 15 Ocak 1963). Böylelikle "komünist avında" olan bir komisyon, doğrudan devlet tarafından oluşturulmuştu. McCarthyci diyebileceğimiz pratiklerden biri olarak jurnalcilik pratiği, komisyonun asli görevlerinden biri olarak kabul edilmişti. TKMD Başkanı İlhan Darendelioğlu'na göre "Fransa ve Amerika'da yayınlanan anti-komünist bültene göre 1964 yılında Türkiye'de faal 12 bin komünist" vardı. Türkiye'nin bu komünistleri temizlemesi gerekiyordu (*Milliyet*, 13 Aralık 1968).

Komisyonun AP'li üyelerinden biri olan Şadi Pehlivanoğlu, "hükümete mensup bazı bakanların komünist ve tehlikeli şahıslar olduğuna dair bir raporun emniyet teşkilatına verildiği" iddiasını yalanlama ihtiyacı duymuştu. Böyle bir yalanlama yapılması, komisyonun jurnalcilik faaliyetleri içerisinde olduğu fikrini doğursa da komisyonun bu tarz bir raporuna ulaşılamamıştı (Meşe, 2017, s. 128). Komisyon, kuruluşundan yaklaşık iki hafta sonra adını, ülkedeki siyasi havadan kaynaklı olarak, "*Komünizm ve Faşizm gibi demokratik nizam aleyhtarı cereyanlarla mücadele*" olarak

değiştirmişti (*Milliyet,* 29 Ocak 1963). Meclis içerisinde böyle bir komisyonun var olması ve dışarıda kurulmuş olan TKMD'nin varlığı birbirini destekler nitelikteydi. Bu şekilde TKMD, etki alanını daha rahat arttırabildi. TKMD, tüzüklerinin ikinci maddesinde misyonlarını şu şekilde açıklamıştır:

> Dernek başta Komünizm olmak üzere, yıkıcı, yıpratıcı ve bozguncu fikir ve cereyanlarla mücadele etmek, milli kültürümüzü, milli ve manevi değerlerimizi korumak gayesiyle kurulmuştur. Bu maksada ulaşmak için aşağıdaki mevzularla iştigal edilir.
>
> Tarih, vatan, kültür ve kader birliği şuurunu kökleştirmek
>
> Demokratik nizam ve insan hakları fikrini kıymetlendirmek
>
> İçtimaı tesanüt fikrini yaymakla beraber, içtimai yardım ve hizmetleri maddeten ve manen icra etmek
>
> Türk vatanı ve milliyeti için her türlü fedakârlıktan çekinmeyen ve bencillikten uzak mefkûrecilerin çoğalmasına çalışmak
>
> Ahlak, adalet ve ananelere uygun yaşamayı ve milli mukaddesata hürmeti tekin etmek
>
> Türk hars ve mukaddesatına aykırı cereyanlarla ve komünizm afeti ile mücadele etmek (Çorlu, 2019, s. 58)

TKMD, tüzüklerinde de belirttiği gibi; komünizm karşısına, Türk halkının manevi değerlerini koyarak komünizme karşı savaşılması gerektiğini vurgulamıştır. Türk değerlerine uygun olmayan komünizm, "vatan ve millet için her türlü fedakarlıktan çekinmeyen" insanlar tarafından yok edilmelidir. Kısa sürede hızlıca büyüyen TKMD, ilk yıl 10 olan şube sayısını ikinci yıl 110 yapmayı başarmıştır (Güldal, 2017, s. 114). Hızlı büyümeyi sağlamak amacıyla TKMD, şube açılması için beş kişinin müracaat etmesini yeterli görmüştür (Aydınlı, 2021, s. 275). Böylelikle TKMD'nin görünürlüğü daha çok artmıştır. TKMD, kuruluş esnasında İzmir'de bulunan ABD konsolosluğu ile iletişime geçmiş, Konsolosluktan maddi yardımlar talep etmişti. Konsolosluk ise matbaa makinesi, ses cihazları, cip gibi araç gereçleri TKMD'ye sağlamıştı (Meşe, 2017, s. 132-133).

Kurulan TKMD şubelerinden biri Erzurum TKMD olmuştu. TKMD'nin genel merkezi tarafından örnek şube olarak gösterilen Erzurum şubesinin açılışında Fethullah Gülen, etkili olduğunu iddia ediyor. Gülen; Erzurum'da şube açma girişiminde bulunduğunu, vaaz sonrası camii önünde topladığı insanlarla "komünizme karşı mücadele" için şube açmaya giriştiklerini fakat "Nurları" okumanın daha etkin bir mücadele yöntemi olduğunun söylenmesi üzerine vaz geçtiğini söylemektedir. Bu vaz geçişin ertesinde Erzurum'da yine de şube açılmış ve Gülen, bu açılıştaki etkinin kendisinde olduğunu iddia etmiştir (Meşe, 2017, s. 130).

TKMD'nin düzenlediği organizasyonlarda Necip Fazıl Kısakürek, Said Nursi'nin takipçilerinden Bekir Berk gibi isimler rol almıştı. Henüz ün kazanmamış Fethullah Gülen gibi isimlerin de desteğini kazanan TKMD'nin temsil ettiği siyasi çizgi anlaşılabilmekteydi. TKMD, diğer komünizmle mücadele derneklerine göre çok daha İslamcı bir yapıdaydı (Aydınlı, 2021, s. 278). TKMD'nin resmi yayın organı olan *Mücadele* dergisinde yazan İlhan Darerdelioğlu, Nejdet Sançar, Aclan Sayılgan gibi isimlerle Türkçü – Milliyetçi çizgiyi de eksik bırakmayan TKMD'de bu isimler, Türkiye'deki komünistleri hedef göstermeye çalışmışlardır (Meşe, 2017, s. 136). Peyami Safa, Nihal Atsız, Zeki Velidi Togan gibi isimlerle de popülerliğini arttırmıştır (Aydınlı, 2021, s. 286).

Mücadele dergisinin pek çok sayısında, farklı farklı yazarlar, birçok farklı kişinin TİP'li, komünist, solcu olduğunu öne sürerek kişilerin isimlerini ve ayrıntılı bilgilerini yayımlamışlardır (Meşe, 2017, s. 136). 1965 yılında Milliyet gazetesindeki köşe yazısında TKMD'nin faaliyetlerini eleştiren Bülent Ecevit, TKMD'nin AP'nin ele geçirdiği derneklerden biri olduğunu ve toplumda hedef göstererek kardeş kavgasına yol açabileceğini eleştiriyordu (*Milliyet,* 9 Temmuz 1965). Kapitalist sistemi savunan TKMD, CHP'nin temsil ettiği sosyal devlet düzenini de "komünistlik" olarak görüyordu (Aydınlı, 2021, s. 280). Ecevit'e göre TKMD'nin komünizmle mücadele için seçtiği yol, kapitalizmi güçlendirerek yoksullara "ne haliniz varsa görün" diyenlerin yoluydu (*Milliyet,* 6 Mayıs 1965).

1965 yılı itibariyle Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'e fahri başkanlık teklif eden TKMD'nin teklifi Cumhurbaşkanı tarafından "komünizmle mücadele asıl vazifeliler bizler olmalıyız" diyerek kabul edilmişti (Aydınlı, 2021, s. 277). 1965 yılında TİP'in meclise 15 milletvekiliyle temsil edilmeye hak kazanması sonucunda "komünizmle mücadele" alevlenmiş ve devletin en üst kademeleri; tavrını bu şekilde göstermişti (Yaşlı, 2019, s. 202). Kamu yararına çalışan derneklerden biri olarak gösterilen TKMD, bütçeden 200.000 lira pay almaya başlamıştı (Meşe, 2017, s. 136).

Cumhurbaşkanının fahri başkanlığı, devlet bütçesinden pay, dernek üyesi AP ve CKMP'lilerin etkileri ve yükselen TİP sayesinde kendisini büyüten TKMD, komünizmle mücadelede propaganda boyutunda kalmamıştı. TİP'in Bursa il kongresine saldırı düzenleyen TKMD, birçok TİP üyesini darp etmişti. AP üyesi TKMD'lilerin yoğunlukta olduğu saldırı sonrasında Cemal Gürsel, fahri başkanlıktan ayrılmıştı

(Aydınlı, 2021, s. 294). Saldırıyı gerçekleştirenlerin AP üyesi olmaları, tartışmalara yol açmış; AP Genel Başkan Yardımcısı Talat Asal, AP'lilerin derneklere üye olması yönünde bir engel olmadığını söyleyerek, yasadışı bir durum olmadığını belirtmişti. TİP'e yönelik bir diğer saldırı ise, Akhisar'da gerçekleşmişti. Tütün yetiştiricilerini bilgilendirmek amacıyla TİP tarafından düzenlenen miting, TKMD'liler tarafından basılmıştı (Güldal, 2017, s. 123). TİP yöneticilerinin etrafı belediye binasında sarılmış ve mahsur bırakılmıştı. 1 Temmuz 1965'te de benzer olay Silifke'de yaşanmış, TKMD'liler TİP üyelerine taş ve sopalarla saldırmıştı (Aydınlı, 2021, s. 295). TKMD'nin sola karşı militan rolü bu saldırılarla sınırla kalmayacak *Kanlı Pazar'ı* yaratacak saldırıya da sebep olacaktı.

TKMD, 1965 yılı itibariyle birçok farklı şehirde "Komünizmi Telin Mitingi" düzenlenmeye başlanmış, propaganda amaçlı film gösterimleri ve konferanslar düzenlenmişti. Derneğin merkezinde iftar yemekleri verilmiş, toplu sünnet törenleri düzenlenmiş, sosyal yardımlaşma faaliyetlerinde bulunmuş ve antikomünist kitapların yayımlanmasını sağlamıştır (Meşe, 2017, s. 151-152). Kitlesel ve militan bir role bürünen TKMD, yükselen sol karşısındaki rolünü yavaşça belirlemeye erkenden başlamıştır. İlerleyen yıllarda sokakta kendini geniş kalabalıklarla gösterecek olan sola karşı TKMD, militanlığını konuşturacak ve "komünizmin başını ezme" girişiminde bulunacaktır. TKMD'nin militan rolü, ilerleyen yıllarda anti-komünizmin en önemli aktörü olacak Ülkücülere ilham vererek Ülkücülerin doğuşunu kolaylaştıracaktır.

Milli Türk Talebe Birliği: Milli Türk Talebe Birliği (MTTB), 1916 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin öğrenciler ve gençler arasındaki örgütlenme amacı sonucu doğmuş bir örgüttür (Yaşlı, 2019, s. 205). 1930'lu yıllar itibariyle MTTB yönetimine Tevfik İleri'nin geçmesiyle birlikte yükselişe geçen birlik, 1936 yılında Hatay'ın ilhak edilmesi için korsan gösteri düzenlendiğinden dolayı kapatılana kadar faaliyetlerine devam etmiştir (Öztürk E. , 2016, s. 105). 1946 yılında tekrar kurulan MTTB, ilk döneminde olduğu gibi siyasi çizgisinin resmî ideolojiyle paralel tutmuştur (Güldal, 2017, s. 61). MTTB'nin 1965 yılına kadar temsil ettiği çizgi; Türk milliyetçiliği ve Kemalizm'di (Yaşlı, 2019, s. 205). Bu iki görüşün getirisi olarak anti-komünizm, MTTB'nin ana hatlarından birini oluşturuyordu. "*Vatandaş Türkçe Konuş*[34]" kampanyası MTTB'nin en önemli faaliyeti olmuştu (*MTTB Yönetim Kurulu,* 2021).

[34] Vatandaşların Türkçe konuşmasını "öneren" bir kampanyadır. Çeşitli yerlerde Türkçe dışında farklı dillerde konuşulmasının yasaklanması, konuşan insanların ceza alması gibi durumlarla karşılaşılmıştır (Labru, 2017).

Resmî ideolojiyle görüşleri paralel olsa da MTTB'nin kuruluşundan beri daha militan bir yapıda olması, birliğin baskıya uğramasına ve üyelerinin birkaç defa tutuklanmasına sebep olmuştu (Güldal, 2017, s. 61).

1965 yılına kadar etkinliği belli bir ölçüde kalan ve ideolojik olarak milliyetçi-sağ bir çizgiyi temsil eden MTTB, 1965 yılı itibariyle değişime uğramıştır. 1965 yılında MTTB ve TİP aynı gün aynı salonu kiralamak istemişlerdi. MTTB'nin "*Gençlik ve Aşırı Cereyanlar*" isimli konferansı yapma girişimleri, salonun TİP kongresi için kiralanmasıyla sonuçlanmıştı. MTTB'nin isteğinin gerçekleşmemesi üzerine birlik yöneticileri protesto edilmiş ve 700 kişilik bir grup TİP kongresini basmaya girişmiştir. Polis tarafından engellenen girişim sonrası TİP Genel Merkezine yürüyen kalabalık, binayı tahrip etmiştir. Olaylar sonucunda ikinci başkan tarafından MTTB genel başkanının istifası istenmiştir. İstifa sonrası kongreye gidilmiş ve başkanlığa Rasim Cinisli seçilmiştir. Cinisli, solun hâkim olmaya başladığı gençliğin içerisinde MTTB'nin kendileri gibi sağ kesim tarafından kazanılmış olmasının çok değerli olduğunu ifade etmiş, MTTB'nin milliyetçilik anlayışı üzerinden örgütlenmeye devam edeceğini söylemişti (Yaşlı, 2019, s. 206). 27 Mayıs sonrası muhafazakâr-milliyetçi çizginin, görece, bastırılmış olması ve dolayısıyla solun yükselişe geçmesi, sağın içerlemesine sebep olmuştu. Cinisli, başkan seçildiği kongreyi bu eziliş karşısındaki reaksiyon olarak görüyordu (Öztürk E. , 2016, s. 110). Cinisli'nin başkanlığı sonrasında MTTB'ye sol eğilimli hiçbir öğrenci birliği dahil edilmemiş, muhafazakâr – milliyetçi propaganda hâkim kılınmış ve Atatürk gençliği, Atatürk milliyetçiliği gibi terimlerin kullanılmaması kararı alınmıştı. Aşırı cereyanlara karşı harekete geçen MTTB, gericilik kelimesini anmamış; komünizme karşı mücadeleyi birinci öncelik haline getirmiştir (Öztürk E. , 2016, s. 110). MTTB'nin muhafazakarlığı ilerleyen zamanlarda MTTB'yi tamamen ele geçirecek, bir zamanların seküler, milliyetçi ve Türkçü MTTB'si 1967'de Ayasofya Müzesi'nde namaz kılacaktır (Yaşlı, 2019, s. 208). 1965 yılında düzenledikleri Fetih Mitingi'nde Ayasofya'da ikindi namazı kılmak isteyen MTTB'liler, 1966 yılında düzenlenen Laiklik konulu oturumda Cinisli'nin söyledikleri[35] ve aynı tarihlerde MTTB tarafından organize edilen Komünizmin Telin Mitingindeki pankartlar, MTTB'nin değişen ideolojik çizgisini gösterir niteliktedir:

[35] (…) bir yandan jandarma dipçiği ile mahalle hocalarının toplanıp diğer yandan dinî eğitiminden mahrum bırakılan neslimiz hesabına, Türkiye'nin dinî eğitimi öngören millî eğitim politikasının şart olduğunu işaret değil ikaz etmek isterim. (…) aklımızın kestiğinden beri ağızlarda sakız olan bir ifade var: 'Dini siyasete âlet etmek.' Bu iddia üzerinde bugüne kadar şu tesir yapılmıştır: Dinden bahsedenler

> Komünizm sefalettir; Hürriyetin olmadığı yerde insan sevgisi yoktur, Komünizmi yok eden tek kuvvet İslamiyet'tir; Komünizmle mücadele etmek Allah'a ibadet etmek kadar sevaptır; Her komünist vatan hainidir, Komünizm insanları hayvanlaştırır; Türkoğlu benliğine dön, Domuzdan post, Moskoftan dost olmaz; Anneniz Katerina mı? Komünistlere ölüm (Öztürk E. , 2016, s. 111).

Ayrıca MTTB, komünizme karşı olan mücadelesini bir kademe ileri götürerek aksiyonerliğin ön plana çıkarılacağını belirtmiştir. (Yaşlı, 2019, s. 206) Bahsedilen aksiyonerlik, sokaklara ve gençliğe hâkim olmaya başlayan solun hakimiyetini kırmak şeklinde olacaktır. Düzenlenen mitingler, yürüyüşler, en sonunda, saldırılar MTTB'nin 1960'lardaki en önemli anti-komünist neferler olmasını sağlayacaktır.

2.3.1. Solun Zaferi: 1965 Seçimleri

1966 yılında yapılan ara seçimlerde de kullanıldıktan sonra bir daha kullanılmayan *Milli Bakiye Sistemi* adı verilen seçim sistemine göre yapılan 1965 seçimleri, Türkiye tarihi açısından büyük önem arz etmektedir. Yapılan seçimler sonucunda Süleyman Demirel'in başında olduğu Adalet Partisi %52,9 oy alarak tek başına iktidar olmuştu. Ana muhalefet CHP ise %28,7; MP, %6,26; YTP %3,72; TİP, %2,97; CKMP, %2,24 oy alabilmişti. Beş yıl önce ordu tarafından devrilen DP, iktidarı başka bir isimle tekrar almıştı. Özellikle Türkiye İşçi Partisi'nin meclise 14[36] milletvekiliyle girebilmesi hem ülkedeki solun gelişimini gösteriyor hem de solun daha da güçlenmesine olanak açmıştı. TİP'in bu başarısı, antikomünist cepheyi de sarsmış, antikomünist pratiklerin yeni bir boyut kazanmasını sağlamıştı. 1960 öncesi Türkiye'de olmayan sola karşı yürütülen antikomünist propaganda ve pratikler, 1965 sonrasında gerçek ve görünür bir sola karşı uygulanacaktı.

Aynı seçimlerde CKMP'nin de mecliste Alparslan Türkeş liderliğinde temsil ediliyor oluşu, ülkedeki siyasal yelpazenin her noktasında temsil edilen partilerin mecliste bulunmasını sağlamıştı. Milliyetçi, anti-komünist ve Türkçü bir ideolojiyle CKMP'yi değiştiren Türkeş, 1969 yılına gelindiğinde Milliyetçi Hareket Partisi'nin kuruluşunu ilan edecekti.

Yıllarca ülkede baskılanmış solun, TİP ile kazandığı bu başarı kolay olmamıştı. 1961 yılındaki seçimlere, örgütlenme kriterlerini tamamlayamadığı için katılamamış,

---

dini siyasete âlet ediyorlar, Allah'tan bahsedenler dini siyasete âlet ediyorlar, konuşmanın sonunda Allah'ın yardımına sığınanlar dini siyasete âlet ediyorlar da dine küfredenler, açıktan dini tahrif edenler siyasete âlet ediyor sayılmıyorlar. Ne garip ne gülünç bir tecellidir (Öztürk E. , 2016, s. 112).

[36] Alınan oy sonucunda toplamda 14 Milletvekiliyle temsil edilmeye hak kazanan TİP'e, daha sonra, bağımsız olarak seçilen Çetin Altan katılmıştır. Böylelikle 15 Milletvekili ile TİP, temsil edilmiştir (Gençalp, 2018, s. 227).

1965 seçimleri öncesinde de AP'nin, seçimlere katılmaması için Yüksek Seçim Kurulu'na (YSK) yaptığı yoğun itirazlara rağmen seçimlere katılması uygun görülmüştü (Özdemir H. , 1997, s. 222). Seçim mitingleri, il/ilçe büroları saldırılara uğramış olan TİP, tüm bunlara rağmen etkin propaganda sonucunda meclise girmeyi başarmıştı. Meclise girdikten sonra da baskılardan kurtulamayan TİP gerek meclis içerisinde gerek meclis dışında sürekli saldırılarla karışılacaktı.

1965 yılında değişime uğrayan MTTB ve değişimi yaratan başkanı Cinisli, TİP'in yükselişini göz önüne alarak Türkiye'de komünizmin yükselişe geçtiği uyarısını yapmıştı (Şimşek, 2018, s. 86). ve MTTB öncülüğünde İstanbul'dan başlayarak Erzurum ve Zonguldak gibi şehirlerde "*Komünizmi Tel'in Mitingleri*" düzenlenmişti (Öztürk E. , 2016, s. 111).

"*Yarının Şarkısı*"[37] ile propaganda faaliyetlerini yürüten TİP; tam bağımsızlık, üslerin ve ikili antlaşmaların kaldırılması, bankaların devletleştirilmesi, toprak reformu, gösteri ve örgütlenme hakkı, lokavt hakkının kaldırılması, petrolün millileştirilmesi, vergi adaleti gibi konularda fikir belirterek propaganda yapmıştı (Özdemir H. , 1997, s. 222).

Ortanın solu çizgisini yeni belirleyen CHP ise; seçimlerde beklentinin de gerisine düşmüştü. Başarısızlığın faturası ortanın soluna kesilmiş olsa da CHP, ortanın solu fikrinden vazgeçmemişti (Yaşlı, 2020, s. 81). "Ortanın solu, Moskova'nın yolu" söylemiyle AP tarafından hedef gösterilen CHP, ortanın solunun komünizm olmadığını anlatmaya çalışsa da başarılı olamamıştı (Şimşek, 2018, s. 12). Sağ, sosyal demokrasinin temel ilkelerini bile komünistlikle suçlamaktan kaçınmıyor, McCarthyciliğin "kızıl korku" anlayışını en iyi şekilde uyguluyordu.

2.4. 68 Fırtınası: Solun Sokak Hakimiyeti

1960'lar sadece Türkiye'de değil, dünyanın çeşitli ülkelerinde çalkantılı geçmişti. 1960'ların başında dünya; iki güçlü kutbun arasında, nükleer tehditlerle ve soğuk savaş metotlarıyla tırmanan gerilimin ağındaydı. 1962 Küba Füze Kriziyle[38]

---

[37] Tülay German tarafından seslendirilen parça. TİP tarafından başlatılan seçim müziği ile propaganda faaliyeti, böylelikle tüm partiler tarafından kullanılmaya başladı (Gençalp, 2018, s. 212).

[38] ABD'nin 1959 yılında Türkiye'ye Jupiter Füzeleri'ni yerleştirerek SSCB'yi çevrelemeye çalışmasının ardından, Küba'nın müttefiki konumunda bulunan SSCB ise Küba'da nükleer füze sistemleri kurmaya başlamıştır. Bu bilginin ABD tarafından açığa çıkarılmasının ardından ABD ve SSCB nükleer savaşın eşiğine gelmiştir (İzmir, 2017, s. 177). Türkiye, Sovyet tehdidine karşı önlem almak ve ABD ile

gerilim doruk noktasına ulaşılmıştı. Öte yandan Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti arasında teorik ve pratik ayrışma ortaya çıkmıştı ve sol arasındaki ayrışmalar görünür hale gelmişti. Fransa'da de Gaulle'ün ABD karşıtı söylemleri ve öğrenciler öncülüğünde başlayan hükümet karşıtı protestolar, Küba Devrimi, Viet Cong'un direnişi, Mısır'da Cemal Abdünnasır ve Arap ülkelerinde Baas partilerin güçlenmesi, Angola, Gine-Bissau, Mozambik, Zimbabve gibi ülkelerde yürütülen kurtuluş hareketleri; kapitalist sisteminin söylemleri arasına, sol değerleri de eklemesiyle birlikte siyasal hayatta kendine daha fazla yer bulan "sosyal devlet" anlayışının yükselişe geçmesi solun popülerliğini dünyada arttıran faktörlerdi (Yurtsever, 2020, s. 31).

CHP'nin ortanın solu politikası, TİP'in yükselişi ve devamında sokakları/siyasal gündemi ele geçiren devrimci gençlik hareketi; dünyada yükselen solun Türkiye'deki tezahürüydü. 1965 seçimleri ertesinde Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde öğrenciler tarafından Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) kurulmuştu. FKF daha sonraları Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (Dev-Genç) adını alacaktı ve uzun yıllar Türkiye'deki sosyalist devrimcilerin ana odaklarından birisi olacaktı.

Sol, kapitalist sistem içerisindeki sesini yükseltirken, merkez-sol'dan aşırı sağa kadar tüm anti-komünizm çizgileri "kendilerince" komünizme sebebiyet verecek tüm sol fraksiyonlara karşı pratikler üretiyordu. Komando kampları, ülkücü hareket, MTTB ve TKMD bu pratiklerin sağdan ve pratikteki karşılığıyken; teoride "soldan", ortanın solu, komünizmin karşısına çıkıyordu.

Ülkede yükselen solu açık bir biçimde gören anti-komünizm, örgütleri aracılığıyla komünizmi tel'in etmeye, Türkiye'nin dört bir yanında, 1966 yılından itibaren başlamıştı. Başını MTTB'nin çektiği mitinglere Komünizmle Mücadele Dernekleri, Türk-İş'e bağlı sendikalar, EMİNSU'lar, AP üyeleri, Milliyetçiler Derneği, Kuva-yi Milliye Derneği gibi örgütler katılmıştı (Yorgancılar, 2006, s. 85) (Şimşek, 2018, s. 86). Mitinglerde konuşanlar, komünizmin kızıl emperyalizm olduğu vurgusunu yapmış ve *Moskof* imgesini komünizme karşı kullanmaktan çekinmemişlerdi (Yorgancılar, 2006, s. 86). Komünistlerin, *Rusların sıcak denizlere inme politikasının*

---

dostluğunu/yardımlaşmasını geliştirmek amacı doğrultusunda topraklarına füze yerleştirmeyi kabul etmiştir. Küba'nın yakın dönemlerde ABD tarafından gizli operasyonlarla işgal girişimlerini engellemek ise SSCB'nin ilk amacı olmuştur (Alkan U. , 2021).

hayasız temsilcileri olduğu, Komünizmle Mücadele Derneği başkanı tarafından dile getirilen söylem olmuştu (Şimşek, 2018, s. 87).

Mitingleri eleştiren TİP milletvekili Çetin Altan, "(…) komünizmin ne olduğu hemen hiç kimse tarafından bilinmemekte ve daha çok soygunlara ve talana bilimsel şekilde karşı çıkanlar komünist diye gösterilmek istenmektedir" yorumunu yapmış ve Türkiye'de komünizm hakkında bilginin sığlığına dikkat çekmişti (Şimşek, 2018, s. 87).

Anti-komünist propagandanın en önemli aktörü AP'ydi. AP, her fırsatta TİP'i hedef alan açıklamalarda bulunuyor ve TİP'in kapatılmasını savunuyordu. 1964'te hazırlanan TİP'in parti programının komünizmi gösterdiği ve kapatılması gerektiği TİP'e karşı yükselen seslerden biriydi (Elevli, 1968). Bu suçlamalar karşısında TİP, komünist olmadığını açıklamak zorunda kalacaktı (Şimşek, 2018, s. 74).

Türk-İş; dünyada, kapitalizmi yıkmayı amaçlayan devrimci sendikaların ve sosyal adaleti amaçlayan sendikaların bulunduğu ve kendilerinin ikinci seçeneği savunduğunu açıklamasıyla birlikte TİP'e karşı cephe almıştı. Grev yapan işçiler ve Türk-İş yönetimi birkaç sefer karşı karşıya gelmişti ve Türk-İş'e yönelik eleştiriler artmıştı (Şafak C. , 2018, s. 678). 1967 yılına girerken Türk-İş'in işçilerin haklarını savunmakta yetersiz olduğunu ve Türk-İş'in hükümetle iş birliği içerisinde olduğunu öne sürerek yeni bir işçi konfederasyonu kurmaya giriştiler. Türk-İş ve TİP arasında başlayan gerilim, Türk-İş içerisinde bulunan TİP sempatizanı yöneticiler 1966 yılına gelinceye kadar Türk-İş içerisinde ağırlığa sahipti. Fakat AP'nin tek başına iktidarı ve değişen siyasi hava sonucunda, 1966 yılında yapılan Türk-İş 6. Genel Kurulu'nda yapılan seçimlerde TİP kurucusu ve destekçisi isimler yönetim kadrosundan çıkarılmış ve yerine AP yanlısı isimler seçilmişti (Olgaç, 2006, s. 26). Yaşanan ayrışmalar sonucunda TİP'in kurucu sendikacılarının da aralarında olduğu isimler yaptığı toplantı sonucunda oy birliğiyle karar alarak Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nu (DİSK) kurmuşlardı (Çelik A. , 2018, s. 624). DİSK, kuruluşuyla birlikte Türk-İş'i hedef alan açıklamalar yaparak Türk-İş'in işçi örgütü olmaktan çıktığını, iç ve dış sömürgeciler tarafından finanse edilip onların istekleri doğrultusunda hareket ettiğini iddia etmişti (Yaşlı, 2019, s. 195). DİSK'in, işçi sınıfının haklarını devrimci bir kuruluş olarak ön plana çıkarmasıyla birlikte Türkiye'deki işçi sınıfının eylemliliği daha da artmıştı. 1968 yılına gelirken DİSK, işçi sınıfı içerisinde örgütlenerek etkinliğini arttırıyordu.

1968 yılına gelirken ülkedeki en önemli hareketliliği öğrenciler oluşturuyordu. Öğrencilerin siyasal hayata etkileri 27 Mayıs öncesinde başlamıştı: Üniversitelerden çıkarak sokakları dolduran öğrencilerden biri olan Turan Emeksiz, polis kurşunuyla hayatını kaybetmişti. Bu tarihten sonra öğrenciler veya daha genel bir tabirle gençlik, Türkiye siyasetine duyarlı olmuştu. 1960'lar boyunca gençliğin sokaktaki hareketliliğinin çoğunluğunu Kıbrıs Sorunu sağlıyordu. Gençlik; ABD'nin ve Yunanistan'ın Kıbrıs'a yönelik bakış açısına karşı çıkıyor, Kıbrıs'ın Türkiye topraklarına katılmasını ve gerekirse savaş açılmasını savunuyordu. Müttefik ABD, ilk defa Kıbrıs Sorunu yüzünden Türkiye'de protesto edilmişti (*Milliyet*, 30 Aralık 1965). 1966 yılına gelindiğinde FKF öncülüğündeki öğrenciler, CENTO toplantısına katılmak için gelen ABD Dışişleri Bakanı Dean Rusk'ı, "*NATO ve CENTO bağımlılıktır*" sloganıyla protesto etmişlerdi (*Tercüman,* 20 Nisan 1966). Olaylar sonrasında öğrenciler gözaltına alınmıştı ve gözaltılar süresince protestolar durulmadı. NATO ve CENTO taraftarı olan ve olmayanlar sokaklarda karşı karşıya geldi ve yaşanan çatışmalarda yaralananlar oldu (*Cumhuriyet,* 21 Nisan 1966). MTTB olaylar sonrasında, *"*Konuksever Türk Gençliği mel'un hadiseyi tel'in eder, Dean Rusk'a hoş geldiniz der*"* diyerek safını belli etmişti (Keskin, 2019, s. 38). Protestoların başını komünistlerin çektiği ve öğrencilerin bu oyuna gelmemeleri gerektiği, bu tarihte de dile getirilmişti. Senato üyesi Cenap Aksu, gençlerin "bilerek ya da bilmeyerek" Marksistlerin peşine takıldığını söylüyor ve hükümeti önlem almaya çağırıyordu (Keskin, 2019, s. 39).

1968 yılına gelinirken Türkiye'deki üniversitelerde boykotlar ve işgaller başlamıştı. 68 gençliğinin karakteristik özelliklerinden birisi Atatürkçü olmalarıydı. Atatürk'e karşı derin bir sevgi, Atatürkçü devrimlerin saptırıldığı ve devrimlerin devam etmesi gerektiği, gençler arasındaki ortak motivasyonlardı (Bulut F. , 2011, s. 138). "*Bağımsız Türkiye*", 68 gençliğinin en çok dillendirdikleri slogan olmuştu. Fakat Atatürkçü histerinin yanında gençlik, sol değerlere de yabancı değildi. *Yön* dergisinin Kemalizm ve sosyalizm kombinasyonu, gençlerin sol değerlere karşı sempati duymasını da sağlamıştı. MDD'nin gençlik arasında fazlaca destek bulması da bu durumu etkilemişti. Öte yandan, gençlik arasında popüler olan; *Ant*, *Türk Solu* gibi dergiler de *Yön*'den farklı olarak sosyalist sol değerleri taşıyordu. TİP'in yükselişi ve söylemleri en çok gençlik tarafında yankı buluyordu. Atatürkçü 68 gençliği, bu şekilde sosyalizme de açık kapı bırakıyordu. Nitekim 68 gençliği, Kemalist olarak başladığı yoldan sosyalizme doğru geçecekti.

Gençliğin eylemliliğinin hızlandığı yıllara girerken 20 Şubat 1968'de İçişleri Bakanlığı bütçesi mecliste görüşülürken AP'li milletvekilleri TİP'li vekillere saldırmıştı (*Cumhuriyet*, 21 Şubat 1968). Mecliste yaşanan bu saldırı öncesinde 12 Aralık 1967'te TİP milletvekili Çetin Altan'ın dokunulmazlığı kaldırılmıştı. (*Milliyet*, 13 Aralık 1967) 5 Şubat 1968'de İçişleri Bakanı Mehmet Faruk Sükan, "Bilimsel sosyalistlerin nefes alışlarını dahi bilmekteyiz" diyerek TİP'i tehdit etmişti (*Milliyet*, 13 Aralık 1967). AP'liler, TİP Milletvekili Yunus Koçak'ın başına tabanca ile vurarak ağır yaralamıştı. Çetin Altan, Kemal Nebioğlu, Ali Karcı, Rıza Kuas, Sadun Aren ve Cemal Hakkı Selek ise şiddetin diğer hedefleri olmuştu (*Cumhuriyet*, 21 Şubat 1968). Olaylar sonrasında Mehmet Ali Aybar, "Bakan, kendi grubunu tahrik ederek 7-8 kişilik grubuma büyük bir hücum yapılmasına sebep olmuştur.*"* diyerek AP'li İçişleri Bakanı Mehmet Faruk Sükan'ı sorumlu tutmuştu (*Milliyet*, 21 Şubat 1968). Sükan, olaylar öncesindeki konuşması sırasında sürekli olarak TİP'i hedef alarak; TİP'in Orta Doğu'daki Baas partileriyle iş birliği içerisinde olduğunu, TİP'in Moskova'dan emir alan Marksist ve komünist bir parti olduğunu iddia etmişti (*Milliyet*, 21 Şubat 1968). Meclis'te yaşanan olayların hemen ertesinde 24 Şubat'ta Ankara'da *Anayasa Mitingi* düzenlenmiş ve sağcı örgütlerin saldırısı sonucunda ufak çaplı kavgalar çıkmıştı (*Cumhuriyet*, 25 Şubat 1968). Mitingi düzenleyen örgütler arasında, FKF, DİSK, İTÜ Talebe Birliği, ODTÜ Öğrenci Birliği, ODTÜ Sosyalist Fikir Kulübü, SBF Öğrenci Derneği gibi çoğunluğunu öğrencilerin oluşturduğu örgütler vardı (*Milliyet*, 24 Şubat 1968).

TİP'lilerin dövülmesini protesto amacıyla 25 Şubat'ta düzenlenen *İkinci Uyanış Mitingi,* Taksim'de yapılmıştı. "*Halk, işçi, gençlik devrim yapacak, Sosyalist olacak Türk'ün ülkesi*", "*Emekçinin sesi susturulamaz*", "*Fikirler kurşunla susturulamaz*", "*Hür emek*", "*Faşizm halkı ezer*" gibi pankartlar mitingde boy göstermiş, mecliste şiddetin hedefinde bulunanlardan Çetin Altan ve Yunus Koçak konuşmalar yapmıştı. Miting devam ederken protesto için alana gelen sağcı gruplar, polis tarafından, engellenmişti (*Cumhuriyet*, 26 Şubat 1968). Aynı gün Ankara Altındağ'da TİP, *Vietnam'daki Amerikan vahşeti* konulu bir sergi açmıştı. Sergi, AP'liler tarafından basılmış ve çıkan olaylarda beş kişi yaralanmıştı (*Milliyet*, 26 Şubat 1968).

Sol cenahın düzenledikleri miting, gösteri, sergi ve eylemlerle siyasal hayatta çok daha fazla görünür hale gelmesi sağ cephenin rahatsızlığını günden güne arttırıyordu. Sol'un yaptığı gösterişli eylemlere karşı sağ cephenin sözcüsü konumunda bulunan MTTB, "(…) Mahutlar, bu mitinge Uyanış adını vermekle, milletin daha

uyanmamış olduğunu söylemek istemişlerdir. Aslında, iddiaları doğrudur. Millet uyanmamıştır. Zira tam manası ile uyanmış olsa idi, bugün Türkiye'de tek bir müseccelin olmaması, nefes almaması gerekirdi." açıklamasını yapmıştı (Şimşek, 2018, s. 89). MTTB, "…nurun zulmeti boğuşu, ezeli ve ebedi düşman Moskof'un kızıl hayranlarının susturuluşudur" diyerek *Uyanış* karşısında *Şahlanış Mitingleri* düzenliyordu (Öztürk E. , 2016, s. 115). 3 Mart tarihinde düzenlenen mitinge; 18 öğrenci kuruluşu, 11 sendika, 80 dernek, 10 komünizmle mücadele derneği şubesi ve 14 milliyetçi örgüt katılmıştı (Yorgancılar, 2006, s. 90). Sultanahmet Camii'nde namaz kıldıktan sonra Taksim'e çıkan gruplar eşliğinde, miting başlamıştı. Mitingde konuşan Necip Fazıl Kısakürek'in "yoldaş İnönü" tabirini kullanmasına itiraz eden vatandaş, mitingdekiler tarafından dövülmüştü (*Cumhuriyet*, 4 Mart 1968). Necip Fazıl, "Türkiye'yi, garp kültürünün içine atmaya çalışan ve komünizmin ilk filizlerinin açmasına yol açan yoldaş İnönü, eğer İslamiyet kuvveti olmasaydı, bütün memleketi kıpkızıl yapacaktı" diyerek komünizmin yükselişini, kendisi de bir komünist olan İnönü'ye bağlamıştı (Yaşlı, 2020, s. 108). Mitingde konuşan MTTB Genel Başkanı İsmail Kahraman, komünizmle mücadele için daha sert yasal önlemler alınmasını isteyerek "Son fikri ikazı yapmış bulunuyoruz. Bunlar yapılmadığı takdirde sıra fiili ikaza gelmiştir" diyerek gelecek kanlı günlerin haberini vermişti (*Milliyet*, 4 Mart 1968). Mitingde "*Vatan haini Nazım Hikmet*" "*Kara kaşlı Behicem*[39] *yağlı ipini ben çekecem*" "*Aybarof, Nazım Hikmet'in yanına*" "*Tipli tipsizler, bir avuç ipsizler*" "*Azgınlara son ihtar ya tam susturacağız ya kan kusturacağız*" "*Allahsız komünistleri Müslümanlar ezecek*" pankartları taşınmış ve sık sık komünizm, TİP ve CHP aleyhtarı sloganlar atılmıştı (*Cumhuriyet*, 4 Mart 1968; *Milliyet*, 4 Mart 1968).

Şahlanış mitinginin İslamcı değerleri ve gericiliğe dair söylemleri yoğun bir biçimde barındırması, başta CHP olmak üzere sol -daha doğru bir tabirle sağ olmayan- kesimi tedirgin etmişti. CHP ve İnönü, mitingin AP tarafından finanse edildiğini ve desteklendiğini söylüyordu (*Milliyet*, 6 Mart 1968). AP ise bu iddiaları reddediyordu. AP tabanı çok büyük çoğunlukla bu mitinglere maddi ve manevi olarak destek sunmuştu. Fakat AP kurumsal olarak "darbe tedirginliğinden" dolayı kendisini sokak hareketlerinden uzak tutmaya çalışıyordu (Şimşek, 2018, s. 91-92). CHP Gençliği Başkanı Doğan Öztunç, AP'nin MTTB aracılığıyla bu mitingleri düzenlediğini iddia ederek "(…) bu kimseler niçin madenlerimize sahip çıkmazlar? Niçin milli

[39] TİP'in önde gelenlerinden Behice Boran kastediliyor.

petrollerimizi savunmazlar? Cumhuriyet ilkelerini ve ulusal sorunları niçin dile getirmezler?*"* sözleriyle eleştirmişti (Şimşek, 2018, s. 90). Günler sonra Bursa'da yapılan Milliyetçi kuruluşların toplantısında konuşan TKMD Başkanı Saffet Çolak, *"*Ana davamız petrol davası mı? Hayır. (...) Toprak reformu mu? Yine hayır. (...) Ana davamız bunlar değildir. Ana davamız insanın içindeki çalkantıdır." ve "Dava benlik davasıdır. İslamiyet'te dünya işleri ve din işleri birdir*"* diyerek CHP'nin söylemine cevap vermiş ve laiklik konusundaki fikrini belirtmişti (*Milliyet*, 24 Mart 1968). Bursa'da yapılan bu toplantı, gericilik tartışmalarını daha da alevlendirmişti. Toplantılarda laiklik ve cumhuriyet eleştirisi yapılıyordu (Şimşek, 2018, s. 92). Cumhuriyet gazetesi, "Abdülhamit devri övüldü, Anayasa yerildi" diyerek toplantılardan haberler veriyordu (*Cumhuriyet*, 24 Mart 1968). Milliyet gazetesi, Nurcuların bu toplantılara katıldığını öne sürüyordu (*Milliyet*, 24 Mart 1968).

Gericilik tartışmaları devam ederken MTTB öncülüğünde İkinci Şahlanış mitingi, 30 Mart 1968'de Ankara'da düzenlendi. Mitinge yüzden fazla örgütün katılacağını ileri süren MTTB, katılımcılardan pankartlarda antikomünist sözlerin olmasını istemişti (*Milliyet*, 30 Mart 1968). MTTB'nin gericilik suçlamasıyla karşı karşıya kalmamak için giriştiği çaba yeterli olmamış, düzenlenen miting, Tekbirlerle başlamıştı ve sık sık tekbirlerle devam ediyordu. CKMP'li ve AP'lilerin de içinde bulunduğu mitingde; "*Türkün ebedi düşmanı Moskoftur*", "*Hira dağı kadar Müslüman Tanrı dağı kadar Türk'üz*", "*İrtica yok. İslam ve Türk şahlanışı var*" pankartları taşınmıştı (*Cumhuriyet*, 31 Mart 1968; *Milliyet*, 31 Mart 1968). *Cumhuriyet*, mitingi düzenleyenlerden Mustafa Özel'in, *"*Türk milleti şahlanmış geliyor. Üç yıldızlı bayrak Türk milletinin üstünde dalgalanmış geliyor. Bu gelen İslam ordusudur*"* sözlerini içeren konuşmasını, miting sürecinde slogan olarak kullanılan *"Yaşasın Ordumuz, İslamiyet'tir yolumuz"* manşetiyle yayımlamıştı (*Cumhuriyet*, 31 Mart 1968).

Tüm bu gelişmeler yaşanırken bir yanda mecliste seçim kanunu değiştiriliyordu. AP'nin, tek başına iktidarını devam ettirmek ve TİP'in mecliste güçlü bir biçimde temsil edilememesini sağlamak gibi "gizli" amaçları vardı. Fakat açıktan gösterdikleri sebep ise, Milli Bakiye Sisteminin anayasa ile bağdaşmaması, teokratik devlet veya sınıf diktatörlüğüne gidecek cereyanların bu kanun ile engelleneceğiydi (*Cumhuriyet*, 24 Mart 1968). Muhalefette bulunanlar ise AP'yi, *dikta rejimi kurmakla* eleştiriyordu (*Cumhuriyet*, 4 Mart 1968). TİP, kanunu engellemek için Anayasa Mahkemesi'ne başvuracak fakat çabaları yetersiz kalacaktı.

2.4.1. Müttefike Karşı: 6. Filo Protestoları

1968'in 14-19 Mayıs günleri arasında "*NATO'ya Hayır Haftası*" düzenlenmişti. Etkinliğin afişlerini şehre asan gençler gözaltına alınmıştı ve gösterilerde NATO bayrağı yakılmıştı (*Milliyet*, 15 Mayıs 1968). Gösteriler sırasında İlim Yayma Cemiyeti yurdundan çıkanlar gençlere saldırmıştı ve altı kişi dövülmüştü (*Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1968). Sol ve sağ arasındaki gerilim tırmanırken bir yandan solun üniversitelerdeki hakimiyeti de artıyordu. Üniversitelerde öğrenci boykotları ve işgalleri artıyordu (Bulut F. , 2011, s. 134). Meclis görüşmelerine ve Cumhurbaşkanı'na kadar ulaşan öğrenci olayları konusuna, AP hükümeti; "anarşinin, düzeni bozmasını kabul etmeyeceklerini" dile getiriyor ve çözüm arıyordu (Keskin, 2019, s. 89).

Siyasal hava günden güne fırtınalı eserken 15 Temmuz 1968'de Amerikan 6. Filosuna dahil olan bir uçak gemisi ve beş destroyer, Dolmabahçe açıklarında demirlemişti. Sekiz gün sürecek bu ziyaret, anti-emperyalist gençleri sinirlendirmişti. Devrimci öğrenci dernekleri bu ziyareti protesto kararı aldılar. İstanbul Teknik Üniversitesi Öğrenci Birliği başkanı Harun Karadeniz ve arkadaşları, 6.Filo'nun gelişini protesto etmek için *"*Türkiye'nin tam bağımsız olduğuna inanmıyoruz, onun için bayrakları göndere yarıya kadar çekiyoruz*"* diyerek bayrakları yarıya indirmişti (*Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1968). Amerikan askerlerinin üzerine boya atılarak başlayan protestolar sonraki günlerde de devam etmişti (*Milliyet*, 16 Temmuz 1968). Amerikan askerlerinin kaldığı otel ve onları taşıyan minibüsler taşlanmıştı ve olaylar sonucunda polis, 19 öğrenciyi gözaltına almıştı (*Milliyet*, 16 Temmuz 1968). Gözaltına alınan arkadaşlarını kurtarmak için gösteri düzenleyen solcu gençler ve polis arasında çatışma çıkmıştı. Gözaltına alınanlara karşılık alıkonulan bir polis memuru İTÜ öğrenci yurtlarına götürülmüştü. Bunun üzerine Toplum Polisi yurtları bastı ve öğrencilere saldırdı (*Cumhuriyet*, 18 Temmuz 1968). Coplanarak uyandırılan öğrencilerle polisler arasında çatışmalar çıkmış, olaylarda 3'ü ağır 53 öğrenci yaralanmıştı. Ağır yaralı olanlardan biri, FKF üyesi Vedat Demircioğlu'ydu. Vedat Demircioğlu polis tarafından yurt penceresinden aşağı atılmıştı (*Ant*, 30 Temuz 1968, s. 8). Aralarında Deniz Gezmiş'in de olduğu gruplar toplanarak Dolmabahçe sahiline doğru yürüyüşe geçtiler (*SolHaber*, 2020). Sahilde bulunan Amerikan askerleri hedef alındı. Üzerlerine doğru gelen gençler karşısında bazı askerler denize atlamış ve bazıları, öğrenciler tarafından atılmıştı (*Cumhuriyet*, 18 Temmuz 1968). Polisin öğrencilere karşı böylesine bir şiddete başvurması ve Vedat Demircioğlu'nun öldürülmesi, gençliğin daha da bilenmesine

sebep olmuştu. İTÜ kapılarına *"Bu vatanı sömürenlere ve uşaklarına mezar yapacağız", "Sükan'ın eşkıyaları üniversiteye girdi", "Rektör onayladı, polis üniversiteye girdi"* yazılı pankartlar asılmıştı. Sol'un "İkinci milli kurtuluş mücadelesi*"* olarak adlandırdığı süreç böylelikle başladı (*Ant*, 30 Temuz 1968, s. 7).

Ağır yaralanan Vedat Demircioğlu, bir hafta komada kaldıktan sonra, 24 Temmuz günü hayatını kaybetti (*Cumhuriyet*, 25 Temmuz 1968). Vedat Demircioğlu'nun kaybedilmesinden önceki günlerde, gençlik iyice politize olmuştu. Anti-komünist hükümet ve aktörler bu büyümenin önüne geçmek istiyorlardı. 20 Temmuz'da "*Amerika ve Emperyalizmi Protesto Mitingi*" düzenlendi. 22 Temmuz'da Konya'da düzenlenecek olan *Emperyalizmi Tel'in Mitingi* öncesinde TKMD öncülüğündeki gruplar; TİP merkezine, kitapevlerine ve içkili lokantalara saldırdı (*Cumhuriyet*, 24 Temmuz 1968). Saldırı sonucunda 14 kişi yaralandı. Polislerin müdahalelerdeki yetersizliği sonrasında Konya'ya gelen İçişleri Bakanı Sükan, *"*Aşırı solun son günlerde giriştiği tahrip ve anarşi hareketlerinin Konya'daki üzücü olaylarda rolü olduğu kanaatindeyim. Büyük insan toplulukları arasına bozguncular ve tahripçiler karışmıştır. Bunun üzerinde ciddiyetle durmaktayız. Bu olayları irtica hareketleri olarak göstermeye gayret edilmemelidir*"* diyerek faturayı sola kesmiş ve irticacıların aslında irticacı olmadığını iddia etmişti (Keskin, 2019, s. 99).

Türkiye'nin 68'i, Vedat Demircioğlu'nun polis tarafından öldürülmesi sonucunda büyük bir hızla büyüdü. Demircioğlu'nun cenazesi memleketine hızlıca gönderilmişti. Öğrenciler Türk bayrağına sarılı sembolik bir tabutla yürüyüş düzenledi (Rüzgar, 2020). Yürüyüş süresince 20'si polis 50 kişi yaralandı. "*Anayasa ve Kanunlara Uyma Mitingi*", 26 Temmuz'da yapılarak 6.Filo ve Vedat Demircioğlu'nun öldürülmesi protesto edildi (*Milliyet*, 28 Temmuz 1968). TİP, DİSK, FKF ve birçok öğrenci kuruluşu 6.Filo'yu, İTÜ yurtlarının basılmasını, polis ve sivil saldırıları eleştirmiştir (*Milliyet*, 18 Temmuz 1968; *Ant*, 30 Temmuz 1968). MTTB, *"*Bulanık suda balık avlamak heveslisi birkaç düşünce fakirine gençliğin ve milletin imkân vermeyeceğini*"* ve *"*Türk gençliği olarak Türk adliyesine, Türk polisine, demokratik meşru nizama ve hukuk devletine bağlılığımızı ve bu müesseselere karşı girişilecek tertip ve tecavüzlerin karşısında olduğumuzu belirtiriz*"* diyerek açıklama yapıyor; Türkiye Milliyetçi Öğretmenler Konfederasyonu ise *"*Öğrencilerin sol tahriklere kapılıp zorbalığa özenmeleri büyük terbiyesizliktir. Amerikalı dostlarımıza karşı böyle çirkin

hareketler, Türk misafirperverliğine indirilmiş bir darbedir" açıklamasıyla gençleri suçluyordu (*Milliyet*, 18 Temmuz 1968).

2.4.2. Komünizmle Savaş

6. Filo protestoları ve polis saldırıları konusunda sağın tavrı ise netti. Bu eylemleri yürüten gençlerin çoğunluğunun solcu olması, eylemlerin içeriğine bakmadan "komünist tahriki" olarak nitelendirilmek ve karşısında bulunmak için yeterliydi (Keskin, 2019, s. 99). Nitekim 3 Ağustos günü MTTB öncülüğündeki gruplar İstanbul'da "*Komünizmle Savaş Mitingi*" yapma kararı alarak süreçteki yerini belli etmek istemişti. Mitingde, MTTB yöneticilerinden Nurettin İspir, "Türkiye'de sol hareketleri yürürse Konya hadiseleri devam edecek" derken başka bir sözcü ise, gerektiği takdirde "İstanbul'da taş üstünde taş kalmayacağını" söyleyerek tehditlerini savurmuşlardı (*Milliyet*, 4 Ağustos 1968). MTTB Başkanı İsmail Kahraman, "Milletçe komünizme savaş açtık. Zafer inananlarındır. Zira Allah inananlardan yanadır" diyerek "Türkiye'yi Rusya haline getirmek isteyen komünist uşaklarıyla savaşa" çağırmıştı (*Cumhuriyet*, 4 Ağustos 1968). "*Komünistlere ölüm", "dost Amerika", "muhteşem Süleyman yanındayız"* gibi sloganlarının atıldığı mitingdeki pankartlarda ve dövizlerde *"Allah bizimledir, komünizme cihat açıktır", "Türk'e gerici diyenlere bugün büyük şamar var", "Şehitlik şehadetle olur", "ordu gençlik el ele", "yaşasın sağ, sola müsamaha yok", "Türkiye'nin Moskof iti", "Sular çekilecek komünistler biçilecek"* gibi yazılar taşınıyordu (Şimşek, 2018, s. 97).

Komünizme karşı savaşın andı içilmişti. İlerleyen günlerde İzmir'deki *Amerikan Haberler Merkezi'ne* molotof kokteyli saldırı düzenlendi. Aynı gecenin sabahında İzmir Hisar Camisinde "*Komünistleri Yıldırma Namazı*" kılınırken cami yakınında bomba patladı (*Cumhuriyet*, 12 Ağustos 1968). Olay sonrasında yakalanan Osman Başdemir ve Şükrü Kurt adındaki kişiler basın karşısına çıkarıldı ve komünist oldukları öne sürüldü. Polis, "sanıkların Türkiye'deki komünist örgütlerle bağlantılı olduğunu" ileri sürmüş, İçişleri Bakanı Sükan ise, "bu komünistlerin işidir" diyerek suçluyu bulmuştu (*Cumhuriyet*, 12 Ağustos 1968). Başdemir, "Ben gücümü doktrinden alıyorum. Kimseden para almam. Gecekondumu satar yine yaparım. Ya da bütün servetimi bu işi yapacak olana veririm" diyerek komünist olduğunu ve kendi isteğiyle yaptığını iddia etmişti (*Milliyet*, 12 Ağustos 1968) Başdemir iki gün sonra, bombayı İçişleri Bakanı Sükan'ın koydurduğunu söyleyecekti (*Cumhuriyet*, 15 Ağustos 1968). Dönemin sol

içinde etkili olmuş dergilerinden *Türk Solu* ise, olayda Sükan'ın suçlu olduğunu ve Başdemir'in akli dengesinin yerinde olmadığını[40] söylüyordu (*Türk Solu*, 20 Ağustos 1968).

Böylelikle sol ve sağ arasındaki kamplaşma iyice keskin ve şiddetli bir hale doğru ilerlemişti. Ülkenin çeşitli yerlerinde toplantılar, sergiler, konferanslar, gösteriler basılıyor ve insanlar yaralanıyordu. 1968 yılının fırtınası 1969 yılında da devam ediyordu. 1969'un ilk günlerinde, Ankara ABD Büyükelçiliği'ne Robert Komer atanmıştı ve 6 Ocak'ta ODTÜ'yü ziyareti için rektör tarafından davet edilmişti. Vietnam Savaşı'nda "kasap" lakabını almış olan Komer'e karşı gençliğin öfkesi büyüktü. Ziyareti sırasında Komer'in aracı öğrenciler tarafından ters çevrilerek yakıldı. Robert Komer ise; *olayın ABD'nin geniş destek sunduğu bir okulda yaşanmasından dolayı üzüntü duyduğunu* belirtmişti (*Milliyet*, 7 Ocak 1968). Yusuf Aslan, Taylan Özgür, Ulaş Bardakçı, Sinan Cemgil isimlerin bu eylemde bulunduğu iddia edilmişti (Şimşek, 2018, s. 98). Olaylar sonrasında ODTÜ bir ay süre için kapatılmış ve öğrenciler okuldan atılmıştı (*32. Gün*, 2019).

Komer'in ODTÜ ziyareti ertesinde İstanbul ziyareti de oldu. İstanbul'a geldiği gün İTÜ'lü öğrenciler ABD ve Komer'i protesto ettiler. Bu eylem, ABD bayrağının yakıldığı ilk eylemlerden biri olmuştu (Keskin, 2019, s. 121). Komer'in şiddetli bir şekilde protesto edilmesi, ABD'nin kendisini görevden almasıyla sonuçlanmıştı. 1969'un ilk günlerinde gençlik gibi İşçiler de eylemlilik kazanmıştı. İstanbul Kartal'daki Singer Fabrikası işçiler tarafından işgal edilmiş, Sümerbank'ta ise grevler başlamıştı (Yaşlı, 2020, s. 115). DİSK öncülüğünde 1968'de ülkenin birçok çalışma alanında başlayan hareketlilik 1969'ta da sürerek 1970'in 15-16 Haziran'ını yaşatacaktı (Yaşlı, 2019, s. 198).

Solun yükselişi devam ederken FKF öncülüğünde Ege'de Tütün Mitingleri yapılmaya başlanmıştı. FKF, aldığı kararla, halkla daha yakın ve iç içe olma amacıyla bölgelere gidip köylülerin sorunlarıyla ilgilenerek onlara ön ayak olacaktı. FKF'nin çabalarıyla öğrencilerin öncülüğünde ve köylülerin katılımıyla mitingler düzenlendi ve bazı mitingler karşıt görüşlülerin de dahil olmasıyla çatışmalarla sonuçlandı (Keskin, 2019, s. 121-122).

---

[40] Osman Başdemir'in iki defa akıl hastanesinde yattığı annesi ve çevresi tarafından doğrulanmıştı (*Milliyet*, 12 Ağustos 1968).

1968 yılında MDD'nin sosyalist gençlik arasında rağbet görmesi sonucunda Türkiye Milli Talebe Federasyonu, FKF, Türkiye Öğretmenler Sendikası, 27 Mayıs Milli Devrim Derneği gibi örgütlerin de içerisinde bulunduğu örgütler birleşerek Devrimci Güç Birliği'ni (Dev-Güç) kurdu (Ersan, 2020, s. 30). Dev-Güç öncülüğünde düzenlenen en önemli eylem Samsun'dan Ankara'ya düzenlenen "*Tam Bağımsız Türkiye İçin Mustafa Kemal Yürüyüşü*" olmuştu. Eylem, sağ cenah tarafından darbe hazırlığı olarak görülmüştü (Ersan, 2020, s. 30).

Ocak 1969'da Hükümet, 6. Filo'nun tekrar Türkiye'yi ziyaret edeceğini açıklamıştı. Bu bilgiyi edinen gençlik örgütleri ise hiç hoşnut değildi. Vedat Demircioğlu'nun ölümüyle sonuçlanan protestolara rağmen 6.Filo'nun tekrar ülkeye gelmesi, daha büyük protestoların da habercisiydi. Gençlik örgütleri *Dayanışma Kurulu* oluşturarak birlik halinde ABD ve 6. Filo'yu protesto kararı almışlardı (Şimşek, 2018, s. 99). Kurul, protesto eylemleri için çeşitli metotlar bulmuştu. Ortak alınan kararlar nihayetinde, önceki protestoların aksine eylemlerin gençlerle sınırlı kalmaması ve halk tabanına yayılması ve İstanbul dışındaki şehirlerde de protesto gösterilerinin yapılması kararlaştırılmıştı (Karadeniz, 1995, s. 126-127). Kurul ilk iş olarak Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve Genelkurmay Başkanı Cemal Tural'a telgraf çektiler. Telgraf, "Amerikan emperyalizminin bekçisi bu filoyu ve askerlerini kendi donanmamızdan ve mehmetçiklerimizden daha fazla görmekten usandık" sözleriyle başlıyor ve "Amerikan askerini görmek istemiyoruz" cümlesiyle sonlanıyordu (Karadeniz, 1995, s. 127). İstanbul Valisi Vefa Poyraz ve gençlik örgütleri arasında toplantı yapılmış ve vali, "yakında limanımızı ziyaret edecek olan dost ve müttefik Amerikan filosunun misafir kalacağı süre içindeki tutum ve davranışlarımızı tanzim ile alakalı" olduğunu söyleyerek gençlerin protestolarını engellemek istemişti (Şimşek, 2018, s. 99). Fakat gençlik kararlıydı. Amerika'nın dost ve müttefik olmadığını savunan gençler, "Amerika Türkiye'nin ve Türk halkının dostu değildir, bu nedenle biz filoyu protesto edeceğiz. Üstelik bu protesto yalnızca İstanbul'da değil bütün yurt çapında olacaktır" diyerek karşılık vermişti (Karadeniz, 1995, s. 129). Polis, basılan 20.000 bildiriye dağıtılmadan önce el koymuştu ve iki kişiyi gözaltına almıştı (Karadeniz, 1995, s. 130). 10 Şubat günü filonun İstanbul'a geleceği kesinleşmiş ve gençlik 8 Şubat'ta protesto gösterilerine başlamıştı. Plana göre protestolar filonun geldiği gün yapılan büyük bir mitingle sonlanacaktı (Keskin, 2019, s. 124). İstanbul Üniversitesi giriş kapısına "*6. Filo defol! Vedat Demircioğlu'nu unutmadık*" yazılı bir pankart asılmıştı. FKF'liler, ABD

bayrağını tekrar yakarak tepkilerini belirtmişlerdi (Karadeniz, 1995, s. 139). Yürüyüşler süresince öğrencileri durdurmaya çalışan polislerle çatışmalar yaşandı. Dolmabahçe rıhtımında askerlerin de görev alması sonucunda gençler, "*ordu-gençlik el ele*", "*Milli ordu*" sloganları atmıştı (Keskin, 2019, s. 124). 11 Şubat gününde öğrenciler, üzerinde Vedat Demircioğlu'nun fotoğrafının olduğu kırmızı bir bayrağı Beyazıt Kulesine çekmişlerdi (*Cumhuriyet*, 12 Şubat 1969). Olaydan sonra anti-komünist basın ve cephenin tüm ilgisi bu "kızıl bayrağa" yönelmişti ve halkı tahrik etmekte hiçbir beis görmemişlerdi. Henüz eylemler başlamamışken 8 Şubat'ta *Bugün* gazetesi, *"*Komünistler, karışıklık çıkarmağa hazırlanıyor*"* diyordu. 12 Şubat'ta ise aynı gazete, "Tarihimizin en kara günü. Beyazıt kulesine kızıl bayrak asıldı*"* diyerek tahrik ediyordu. *Son Havadis* gazetesi, *"*Komünistler kuleye kızıl bayrak çektiler*"*, *"*Hadiseleri aşırı solcular yönetiyor. TİP teşkilatına gönderdiği bir tamimle anarşi çıkarılmasını istedi*"* gibi başlıklar atıyordu (Kural, 2013). 14 Şubat günü TKMD ve MTTB öncülüğünde Beyazıt Meydanı'nda "*Bayrağa Saygı*" mitingi düzenlendi (*Cumhuriyet*, 15 Şubat 1969). Mitingde komünistlere karşı savaş açıldığı beyan edilmişti (Yorgancılar, 2006, s. 15). 16 Şubat tarihinde yapılacak olan 6. Filo'yu protesto mitingine karşı *"*Komünistlere gereken dersi vermek üzere*"* toplanma çağrısının yapıldığı mitingde *"Komünistlere ölüm"* sloganları atılmıştı (*Cumhuriyet*, 15 Şubat 1969). Mitingin ertesinde *Bugün* gazetesi, *"*Kızılları boğmanın vakti geldi*"*, *Sabah* ise *"*Ya tam susturacağız ya kan kusturacağız*"* manşetiyle gelmişti (Kural, 2013). 16 Şubat'ta yapılacak miting öncesindeki günlerde *Bugün* gazetesindeki köşesinden Mehmet Şevket Eygi, "Cihada hazır olunuz", "Bütün komünistler kafirdir" başlıklarıyla yazılar yazıyordu. 15 Şubat tarihinde yazdığı yazıyla *Kanlı Pazar*'ın fitilini yakmıştı. *"*Kalkın, ey ehli İslam!" başlıklı yazısıyla Eygi, *"*Komünizm zulmüne karşı derhal silahlan. İslam'da askerlik ve cihad ihtiyari değil, mecburidir*"* diyordu (Meşe, 2017, s. 175).

16 Şubat tarihinde 6. Filo protestosu planlandığı gibi başlamıştı. Mitinge karşı yürütülen tahrik günlerdir devam ediyordu ve bir saldırı yaşanacağı gazetelerin bile istihbaratındaydı. Fakat TKMD ve MTTB üyelerinin mitinge saldırısı sonrasında polis hiçbir şey yapmamıştı (Yaşlı, 2020, s. 116). *"Allahsızlara ölüm, komünistlere ölüm"* sloganları eşliğinde gerçekleşen saldırı sonucunda iki kişi ölmüş, iki yüz kişi de yaralanmıştı (*Cumhuriyet*, 17 Şubat 1969). Kanlı Pazar olarak siyasi tarihimize geçen bu olaydan sonra sol, başka bir yola girecekti. Kanlı Pazar'dan önce 14 Şubat tarihinde

meclise gelen "*Anayasa Nizamını Koruma Tasarısı*"[41] tartışmaları daha da şiddetlenmiş; sağ-sol çatışmasının boyutu toplumu büyük oranda endişelendirmiş, İçişleri Bakanı Sükan'ın istifası istenmiş ve büyük tartışmalara sebep olmuştu (Keskin, 2019, s. 126). Kanlı Pazar'ın ardından sol, silahlanma; sağ ise profesyonelleşerek "*komando*" olma yoluna girecekti. Solun ABD ve emperyalizm protestoları, sağdaki anti-komünist histeriyi kabartmıştı. Dost ve müttefik Amerika ile ilişkilerin bozulmamasını isteyen siyasiler bir yana, sadece komünistler/solcular ABD'ye karşı oldukları için ABD'yi "ehvenişer" olarak destekleyen sağ bir kesim de vardı. Anti-komünist cephe bu açıdan olabildiğince genişti (Şimşek, 2018, s. 102).

2.4.3. Profesyonel ve Militan Anti-Komünistler: Ülkü Ocakları ve Komandolar

1966 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde ilk Ülkü Ocağı açıldı. Yıllar içerisinde yayılarak çeşitli üniversitelerde ve fakültelerde de kurulan Ülkü Ocaklarının birleşmesiyle birlikte 1969 yılında Ülkü Ocakları Birliği kurulmuştu (Yaşlı, 2019, s. 210). Ülkü Ocakları, MTTB ve TKMD kadar etkili değillerdi ve CKMP'nin gençlik yapılanması olarak kurulmuştu (Bozkurt, 2017, s. 70). Üniversitelerde solcu öğrenci ve örgütlerine karşı bir denge oluşturmak, bölücü ve yıkıcı ideolojilere karşı durmak ve işçileri, köylüleri kandıran solcuların önünde durmak Ülkü Ocaklarının temel amaçlarını oluşturuyordu (Yaşlı, 2019, s. 211). 1968 yılında, solun artan etkinliğine karşı CKMP yöneticilerinden Rıfat Baykal ve Dündar Taşer tarafından İzmir'de ilk komando kampı kuruldu (Sanlı, 2017, s. 366). 1968 – 1970 yılları arasında İstanbul, Bursa, Mersin, Trabzon, Denizli, Kayseri gibi şehirlerde de komando kampları kurulmuş ve bu kamplarda 7000'e aşkın kişi eğitilmişti (Keskin, 2019, s. 127) (Bozkurt, 2017, s. 74). CKMP Genel Başkanı Alparslan Türkeş'in de onayı dahilinde kurulan (Bozkurt, 2017, s. 71) bu kamplarda gençlere; üç ay boyunca dövüş sporları, taş ve sopa gibi aletlerin kullanımı, acıya dayanıklılık gibi eğitimlerin yanı sıra spor ve kültürel faaliyetler de sunuluyordu (Keskin, 2019, s. 127). CKMP Gençlik Kolları Başkanı Sadi Somuncuoğlu'nun aktardığına göre, Dündar Taşer ve Alparslan Türkeş'in kamplarla doğrudan bir ilgisi yoktu. Fakat iki isim de kampların oldukça yararlı olduğunu söylüyordu (Sanlı, 2017, s. 366). Komando kamplarında eğitim görenler, askeri bir

---

[41] Türk milletinin bütünlüğünü zedeleyen veya tehlikeye düşüren söz, yazı, haber ve havadislere, toplumun muhtelif sınıf veya zümrelerini birbiri aleyhine tahrik ve teşvik edenlere, vatandaşlar arasında bölücü faaliyetlerde bulunanlara ya da bunun propagandasını yapanlara" ağır cezalar vermeyi uygun gören bir tasarıdır (Yaşlı, 2020, s. 116).

eğitim alarak, solun karşısına daha profesyonel bir şekilde çıkarılıyordu (Bozkurt, 2017, s. 75). Sokak egemenliğini ele geçiren sola karşı sağ, güçlerini öne sürüyordu (Yaşlı, 2019, s. 214).

1968 yılında Ankara Üniversitesi'nde çıkan olaylarda Komandoların adı ilk defa duyulmuştu (Sanlı, 2017, s. 367). 1970 yılında AP hükümeti, MHP'ye dönüşmüş olan CKMP'nin komando kamplarını araştıran bir rapor hazırlamıştı. AP, raporda şu cümlelere yer vererek komandoların amaçlarının, kendileri tarafından fark edildiğini göz önüne sermişti:

> *MHP'nin Türkçülük-Turancılığı öngören, kendisine ülkü edinen bir parti haline gelmesinden, Türkiye'deki birçok il ve ilçelerde parti gençlik kollarına, partiye bağlı dernek ve kuruluşlara komando kampı açtırarak, bu kamplarda yetişen gençleri MHP'nin bir vurucu kuvveti haline getirmesinden sonra bilhassa İstanbul, Ankara ve İzmir illeri başta olmak üzere yurdumuzda öğrenci hareketleri yeni bir safhaya girmiş, sağ-sol mücadelesi halini almıştır* (Yaşlı, 2019, s. 214-215).

CHP için ise Komandolar tehlikeliydi. *Komandolar*dan faşist diye bahsediliyordu ve Bülent Ecevit'e göre gençliğin bu şekilde örgütlenmesi demokratik olarak kabul edilemezdi (Sanlı, 2017, s. 367-368). 1969 yılında ülkedeki en önemli anti-komünist güçlerini TKMD, MTTB ve Ülkü Ocakları oluşturuyordu. MHP, MTTB'nin kontrolünü ele geçirmeye çalışmıştı. Bir tarafta "*Müslüman Türkiye*" taraftarı Burhanettin Kayhan varken diğer tarafta "*Milliyetçi Türkiye"* taraftarı *Komando* Mustafa Ok vardı (Yorgancılar, 2006, s. 23). Yapılan genel kurulda iki grup arasında kavgalar çıkmış ve yaralananlar olmuştu (Öztürk E. , 2016, s. 120). Yapılan oylamalar sonucunda İslamcıların tarafı daha baskın çıkmıştı ve Burhanettin Kayhan başkan seçilmişti (Yorgancılar, 2006, s. 24). Halihazırda Ülkü Ocaklarına ve Komandolara sahip olan MHP, MTTB'den vazgeçerek kendi güçlerini büyütmeye odaklanmıştı. Böylelikle Ülkücüler/Komandolar olarak söz edilecek grup, antikomünizmin en önemli silahı haline gelecekti.

CKMP ise MHP'ye geçiş sürecinde dönemin en önemli değişimlerden biri de yaşamıştır. Atsızcı ve seküler milliyetçilik anlayışı yerine, dönemin en önemli silahlarından biri olan İslamcı fikirler de parti ideolojisinde yerini almıştır. "Tanrı dağı kadar Türk, Hira dağı kadar Müslüman" sloganı MHP'nin bakış açısını açıklar niteliktedir (Tartanoğlu, 2014, s. 166). CKMP adına 1968 yılındaki senato seçimleri öncesinde konuşan Osman Yüksel Serdengeçti'nin de belirttiği gibi bir parti kurulmuştu ve CKMP, MHP'ye evirilerek hem Türk-İslam sentezi sonucunda oluşmuş bir parti olmuş hem de sokak gücü konumuna gelmişti:

> CKMP, Allah'tan başka kimseden korkmayanların partisidir. Korkusuzlar bize geliniz. İman ordusuna katılınız. Kardeşlerim, bizler iman edenler, yeni bir Malazgirt savaşına hazırlanıyoruz. Bu savaş ruhların bir savaşı olacaktır; bu savaş, imanlılarla, imansızların savaşıdır. İnanmayanlar, münafıklar, riyakârlar, kâr peşinde koşanlar, Moskova kıbleli, cepleri rubleli komünistler, Siyonistler, ne kadar "ist ve pist" varsa, hepsi bu savaşla helak olacaktır (Yaşlı, 2019, s. 221).

2.5. Silah ve Muhtıra

1970'li yıllara girerken ülkede sokak çatışmaları, yaralanmalar ve ölümler başlamıştı. Vedat Demircioğlu, Mustafa Bilgi[42], Taylan Özgür[43], Süleyman Özmen[44] gibi isimler hayatını kaybetmiş ve her siyasi çizgi ölümün acısını tatmıştı. Bu aynı zamanda misillemelerin de habercisi olmuştu. Sağ, ölen arkadaşları için solu suçluyor; sol, ise hem kolluk kuvvetlerini hem de sağı suçluyordu. Türkiye'de sol ve sağın çatışması her alanda baş gösteriyordu.

Yön dergisi, sola verdiği katkılar sonucunda 1967 yılında yayın hayatına son vermişti. Kurucusu Doğan Avcıoğlu'nun, *Yön'*den sonra kaleme aldığı *Türkiye'nin Düzeni* adlı kitap dönemin "zinde kuvvetleri" için değerli bir kaynak olmuştu. Avcıoğlu, 1969'da çıkarmaya başladığı *Devrim* dergisiyle birlikte şu sözleri söyleyecekti: *"*1960'larda Yön'le Türkiye'nin yönün belirledik. Devrim'le devrimi yapacağız*"* (Atılgan, 2008, s. 288). *Yön*, *Türkiye'nin Düzeni* ve *Devrim* o kadar etkili olmuştu ki, dönemin Orgenerali Faruk Gürler'in *"*Türkiye'nin Düzeni kitabını okumayan subayı ben eksik görürüm*"* dediği iddia ediliyordu (Ersan, 2020, s. 28). Avcıoğlu'nun fikirleri özellikle ordu içerisinde çokça yankı bulmuştu. Bu fikirler daha sonra "sol darbe" hazırlığı içerisine girişecek subayları da tetikliyordu.

Sol içerisinde de tartışmalar başlamış, devrimin nasıl yapılması gerektiği tartışılır olmuştu. Solun sokaklarda, üniversitelerde, fabrikalarda ve tarlalarda kendini var edebiliyor olması; devrimin zamanının geldiği fikrini de doğurmuştu. Devlet aygıtlarının baskılarıyla sürekli olarak karşı karşıya kalan sola, bu zorluğun yanına McCarthyci tarzda suçlamalar, karalamalar, tutuklamalar ve hatta cinayetler eklenmişti. Sağ'ın sokak güçleri, TKMB, MTTB ve Komandolar, sola karşı şiddeti defalarca göstermişti. Sol bu gelişmeler sonucunda "eleştiri silahını" bırakarak "silahın eleştirisine" başlamayı seçmişlerdi (Birdal, 2020, s. 128). Sosyalist gençler, 1970'lerde

---

[42] MTTB üyesi. MTTB binasındaki patlama sonucunda hayatını kaybetti. (*Cumhuriyet*, 22 Eylül 1969)

[43] ODTÜ Sosyalist Fikir Kulübü üyesi. Öğrenci Birliği Kongresi'ne katılmak için geldiği İstanbul'da polis kurşunuyla hayatını kaybetti (*Evrensel*, 2018).

[44] Ülkü Ocakları üyesi. Ankara Üniversitesi'nde çıkan çatışma sırasında silahla vurularak hayatını kaybetti. (*Milliyet*, 24 Mart 1970)

silahlı örgütleri kurmaya başlamadan önce de silah taşımaya başlamıştı. Sağ'ın ve devletin saldırılarına karşı kendilerini korumak bu konudaki asıl amaç olmuştu (Birdal, 2020, s. 129). 1968 Hareketi'nin genç liderlerinden bazıları Filistin kamplarına gitmiş ve silah eğitimi almaya başlamıştı (Keskin, 2019, s. 232). Hüseyin İnan, Kadir Manga, Attila Keskin gibi isimlerini sonradan duyuracak kişiler bu sebepten dolayı tutuklanmıştı (*Cumhuriyet*, 8 Şubat 1969). TİP'in sosyalizme barışçıl yollardan geçme stratejisini eleştirenler, kendi görüşleri doğrultusunda silahlı bir devrimi öngören ve gerilla stratejisini benimsemiş örgütler kuracaktı. *Yön/Devrim*, TSK aracılığıyla; TİP, parlamenter sistem sonucunda; devrimci gençler ise kurdukları "parti-ordularıyla" silahlı mücadele sonucunda iktidarı almak isteyeceklerdi. Değişen seçim sistemiyle TİP'in meclisteki gücünü çok büyük oranda kesen AP, TİP'in barışçıl yoldan sosyalizm umutlarını azaltırken gençlerin diğer seçenekleri düşünmesine de sebebiyet vermişti.

1969 yılında yapılan genel seçimlerde AP, iktidarı elinden bırakmamıştı. Katılımın %64,3 olduğu bu seçimde toplam oyun %46,55'ini AP almıştı. Ardından %27,37 ile CHP, %6,58 ile GP[45] geliyordu. TİP ise %2,68 oy almıştı. Fakat değiştirilen seçim sistemi sonucunda TİP, yalnızca 2 milletvekili çıkarabilmişti. CHP, ortanın solu politikasını devam ettirmişti. Gittiği şehirlerde "işçi babası" olarak karşılanan Ecevit iyice ön plana çıkmıştı (Yaşlı, 2020, s. 123). CHP içerisinden ayrılan Güven Partisi, oyların bölünmesine yol açmıştı fakat ortanın solu eleştirisi CHP içerisinde hala devam ediyordu.

1970 yılına gelirken iç karışıklık iyiden iyiye kendini hissettirmeye başlamış, meclisteki tartışmalar meclisi çalışamaz hale getirmişti. 1970 yılının ilk günündeki yeni yıl mesajında Cevdet Sunay, aşırı sağ ve solun tehlikesine dikkat çekerek: "Aşırı solun hakimiyeti, sadece hürriyetlerimizin elden gitmesine ve karanlık bir dikta rejiminin içine yuvarlanmamızı değil, ayrıca, milli bağımsızlığımızın ve millet egemenliğinin de tehlikeye girmesi sonucuna varır" demişti (*Cumhuriyet*, 1 Ocak 1970). Türk Silahlı Kuvvetleri'nin darbe sesleri de yankılanmaya başlamıştı.

Silahlı saldırı ve çatışmalarda ölenlerin sayısı günden güne artıyor. Şiddetin önüne geçemeyen meclis ise darbe korkusunu hissediyordu. Başbakan Demirel ise bu iddialara karşılık herhangi bir darbe olasılığının olmadığı yönünde açıklamalar yaparak

---

[45] Güven Partisi, CHP içerisinde gerçekleşen Ortanın Solu tartışmalarında CHP'nin "sola" kaydığını iddia ederek "Ne aşırı sağ ne aşırı sol, Atatürkçü yol" sloganı çerçevesinde Turhan Feyzioğlu tarafından kurulmuştur.

TSK'ye güvendiğini belirtiyordu (*Milliyet*, 29 Mayıs 1970). CHP, Demirel'e istifa etmesi yönünde baskı yapıyor ve aynı baskı AP içerisindeki *72'ler* olarak adlandırılan muhalefetten de geliyordu (Yaşlı, 2020, s. 140).

Türkiye siyaseti bu şekilde ilerken Türkiye'deki işçilerin tarihinde bir dönüm noktasına gelindi. Süleyman Demirel ve hükümeti, DİSK'in işçi sınıfı arasında örgütlenmesini engellemek ve Türk-İş'in tek ve kontrol edilebilir sendika konfederasyonu olmasını sağlamak amacıyla bir yasa tasarısı hazırladı. Bu yasaya göre sendika, tüm ülkede faaliyet gösterebilmek için o iş kolundaki işçilerin en azın üçte birini temsil etmeliydi. Bu şekilde örgütlü işçi sayısı daha az olan DİSK'in faaliyetleri engellenecekti (Olgaç, 2006, s. 44). Dönemin Çalışma Bakanı Seyfi Öztürk, "DİSK'in çanına ot tıkayacağız" diyerek hükümetin amacını açıkça dile getirmişti (Uluslararası İşçi Dayanışma Derneği, 2020). Hükümetin, işçi sınıfına ve dolaylı olarak aslında sola karşı açtığı bu savaş başarısızlıkla sonuçlandı. "Bu suretle amaç olan, devrimci sendikaları ve DİSK'i bertaraf etmeyi kanunla sağlamayı düşünmektedirler; esas plan budur" diye düşünen Kemal Türkler ve DİSK üyesi işçiler 15-16 Haziran 1970 tarihinde büyük bir direniş örneği göstererek bu yasaya karşı direndiler (Kaplan, 2022, s. 1182).

15-16 Haziran Direnişi'nin herhangi bir siyasi parti tarafından organize edilmemiş olması, tamamen işçilerin kendi örgütlülüğünü korumak amacıyla ayaklanması ve örgütlenmenin aşağıdan yukarıya doğru gerçekleşmiş olmasından dolayı Türkiye sendikacılık tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. DİSK'e karşı üretilen bu yasanın iptali için Türk-İş üyesi işçiler de meydanlara çıkarak destek vermiştir (Olgaç, 2006, s. 46). Direnişin kararlılığı ve örgütleniş biçiminden dolayı 15-16 Haziran günleri, burjuvazi tarafından "ihtilal provası" olarak adlandırılmıştır (Yurtsever, 2020, s. 109). İş bırakma, yürüyüş şeklinde gerçekleşen eylemlerde çıkan çatışmalarda üç işçi ve bir polis memuru hayatını kaybetti (Çelik A. , 2022, s. 397). Devamındaki günlerde binlerce işçi işten çıkarıldı, işçilere destekte bulunan Dev-Gençli öğrencilerle birlikte işçiler gözaltına alındı (Çelik A. , 2022, s. 620). 16 Haziran'da sıkıyönetim ilan edildi ve hükümet, anti-komünist tavrını sonuna kadar dile getirdi (Kaplan, 2022, s. 1184). TİP ve gençlik örgütlerinin işçilere açıkça desteğini belirttiği bugünlerde TİP, Anayasa Mahkemesi'ne başvurarak yasanın iptalini talep etti. Anayasa Mahkemesi yaptığı inceleme sonucunda, yasanın Anayasa'ya aykırı olduğunu tespit ederek yasayı iptal etti (Olgaç, 2006, s. 44).

Mecliste bulunan siyasi partiler birer birer 15-16 Haziran Olaylarından duydukları üzüntüleri dile getirmiş, Ordu ise bu gerilimden rahatsız olmuştur. Ordunun yetkileri arttırılmış, silah kullanma yetkisi verilmiş ve birliklere 25 metreden fazla yaklaşılmaması yönünde karar çıkarılmıştı. Ayrıca Sıkıyönetim Komutanlığı, sıkıyönetim süresi boyunca grev ve lokavt hakkının kullanılmasını yasaklamıştı (Yaşlı, 2020, s. 144-145). Ordunun bu denli müdahil olması, gelecek müdahalenin de habercisi olmuştur. DİSK ve işçi sınıfı her ne kadar bu direniş sonucunda çıkarılmak istenen yasayı iptal ettirmiş olsa da burjuvazinin sonraki yıllarda daha dikkatli olmasını da sağlamıştır. DİSK üyesi ve örgütleyicisi işçiler iş yerlerinden uzaklaştırılmaya başlanmış ve bu şekilde, olası grev ve direnişler engellenmeye çalışılmıştır (Yurtsever, 2020, s. 111).

MHP ve Ülkücüler ise bu direniş karşısında endişeye kapılmıştır. İşçilerin, sol ideolojinin etkisi altında kalabileceği ve kolayca kitlelerin komünistler tarafından harekete geçirebileceği tespiti yapılmıştır (Yaşlı, 2019, s. 236). Bu süreçten sonra MHP öncülüğünde Ülkücü İşçiler Birliği ve Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu (MİSK) kurulması kararlaştırılmıştır. Bu girişim sonucunda DİSK'e karşı; "Türklük Gurur ve Şuuru, İslam Ahlak ve Fazilet'inden" güç alan işçilerin oluşturduğu bir birlik oluşturulmak istenmiştir (Yaşlı, 2019, s. 237). Böylelikle Türk işçisi, komünistlere kanmayacak, dinine ve milletine bağlı, devletine sadık olacaktır.

12 Mart 1971 tarihine doğru giderken, muhtıranın verilmesini sağlayan en önemli etkenlerden biri 15-16 Haziran günleri olmuştur. Fakat devrimci hareketin gençlik arasında popülerleşmesi ve üniversiteleri sarmış olması asıl tetikleyici sebeptir. Önceleri MTTB, TKMD gibi örgütlerin saldırılarıyla karşı karşıya kalan devrimci gençler artık karşısında profesyonel ve eğitilmiş ülkücü komandoları buluyordu. Gençliğin yanında olduğunu zaman zaman belirtmiş olan CHP, gençliğin eylemlerini aşırı buluyor ve "anarşi" olarak nitelendirmeye başlamıştı. AP ise anti-komünist pratiğinden ödün vermeyerek "anarşinin" karşısında olduğunu her fırsatta belirtiyor ve komandoların hareketini hoş görüyordu (Ersan, 2020, s. 34).Siyasi cinayetlerin artış göstermesi sonucunda Hükümet ve Polis çareyi solcu gençlik örgütlerinin baskılanmasında buldu. ODTÜ ve SBF'deki dernekler kapatıldı, Türkiye Milli Talebe Federasyonu kapatıldı ve ardından Dev-Genç büroları basılarak; Deniz Gezmiş, Yusuf Küpeli, Cihan Alptekin gibi isimler tutuklandı (Ersan, 2020, s. 35).

Yön ve Devrim dergileriyle ordu içerisinde azımsanamayacak kadar hareket alanı elde eden Doğan Avcıoğlu ve İlhan Selçuk gibi aydınların izinden giden subaylar, 9 Mart 1971 tarihinde, Türkiye'yi kurtaracağını düşündükleri milli ve sol değerleri içerisinde barındıran bir cunta kurmak istediler (Özdemir H. , 1997, s. 227). 1970 yılında Memduh Tağmaç'ın söylediği sözler sol cunta tehdidinin boyutunu gösterir nitelikteydi:

> Solcu gençlik, orduya karşı cephe almış vaziyettedir. Silahlı Kuvvetler üst kademesi, hükümet paralelinde emperyalizme hizmet eden kişiler olarak gösterilmektedir. Bu ortam içinde 'Silahlı Kuvvetler bir ihtilal yapamaz' diye kimse garanti veremez. (...) Bu seferki ihtilal 27 Mayıs'a benzemez, 1917 Rus ihtilalinle benzer. Anayasa, üniversite, TRT ve benzeri kanunlar hemen değiştirilmelidir. Sağ bir ihtilale mâni olamaz. İhtilal sol bir ihtilal olacaktır ve genç subayların fikri buna yatkındır (Ersan, 2020, s. 66).

Subayların sola yatkın olmasına karşın, komutanların fikir değiştirmesi sonucunda "sol cunta" başarısız oldu (Ertem, 2018, s. 658). 12 Mart 1971'de ise karşı-darbe gerçekleşti. 12 Mart tarihinde TRT Radyolarından okunan muhtıra metni, Türkiye'nin içerisinde bulunduğu durumdan dolayı meclisi ve hükümeti sorumlu tutuyor, hükümetin istifa etmesi ve ordunun desteklediği bir hükümet kurulmasını öneriyordu (*Milliyet*, 13 Mart 1971). Muhtıra sonrasında hükümet istifasını sundu ve yeni bir hükümet kurulması amacıyla çalışmalara başlandı.

12 Mart'ın öncelikli amacı, silahlı kuvvetlerin içerisinde barınan ve cunta hazırlığındaki solcuların engellenmesiydi. 12 Mart, 9 Mart'a karşı yapılmıştı (Sunay & Ezgin, 2021, s. 74). Cunta, ilk iş olarak 9 Martçı subayların tasfiye edilmesini sağladı. 1961 Anayasa'sının "fazla" olduğunu düşünen cunta, Anayasa'da bazı değişiklikler yaptı. Ordunun anti-komünist tavrı, iktidardan el çektirilmiş olan AP'yi orduya yaklaştırıyordu. Kapitalist sisteme karşı sosyal devletçiliği savunan görüşlerin karşısında konumlanan 12 Mart, sol ve sol değerlerin kafalarına balyoz gibi inecekti[46]. Erim hükümetine muhalif olan Bülent Ecevit, muhtıranın; Yunanistan'da yaşanan darbe ile benzerlikler taşıdığını ve ortanın solu fikrine karşına yapıldığını söyleyerek görevinden istifa etti (*Cumhuriyet*, 22 Mart 1971). Bu noktadan sonra CHP bir dönüm noktasına girdi. İnönü ile iktidar mücadelesine girişen Ecevit, bu yüzleşmeden galip çıkacak ve CHP'nin genel başkanı olacaktı (Yaşlı, 2020, s. 223).

---

[46] Muhtıra sonrasında Başbakanlık görevine getirilen CHP eski vekili Nihat Erim, 22 Nisan 1971'de yaptığı açıklamada; sol örgütleri kastederek "Alınacak tedbirler kafalarına balyoz gibi inecektir" demiştir (*Cumhuriyet*, 23 Nisan 1971).

İlerleyen günlerde Anayasa'da bazı değişiklikler yapıldı: Gözaltı süreleri arttırıldı, memurların sendika hakkı kaldırıldı, KHK çıkarma yetkisi hükümete tanındı, TRT'nin özerkliği kaldırıldı, Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM) kuruldu (Özdemir H. , 1997, s. 232). TİP ve Milli Nizam Partisi (MNP) kapatıldı. Yüzlerce insan tutuklandı ve işkence gördü (Demir, 2016, s. 133). ABD ve NATO karşıtı gösteriler, önceden izin alınarak yapılmış olsa dahi, mahkemelerde suç olarak sayıldı. Gençlik derneklerine üye olan insanlar gizli örgüt üyesi olarak görüldü ve sorgulandı (Özdemir H. , 1997, s. 233). Akşam ve Cumhuriyet gazeteleri 10'ar gün kapatıldı. Sol düşünceye yer veren yayınevleri, dergiler ve gazeteler kapatıldı. Grevler ve her türlü toplantı yasaklandı (Karataş, 2020, s. 1579).

1969 yılı sonrasında Türkiye'nin parlamenter yollarla düzeninin değişemeyeceğini ve üniversite hareketliliğinin artık sınırlarına ulaştıklarını düşünen devrimci gençler kendi örgütlerini kurmaya başlamıştı. Che Guevara'nın izinden giderek "gerilla savaşını" kendilerine rehber edinen gençlerden Deniz Gezmiş ve arkadaşları Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu'nu (THKO), Mahir Çayan ve arkadaşları Türkiye Halk Kurtuluş Partisi/Cephesi'ni (THKP-C), İbrahim Kaypakkaya çevresi ise Türkiye Komünist Partisi'ni (Marksist/Leninist) (TKP-M-L) kurmuşlardı (Gürel, 2006, s. 19-22). Kurulan örgütler, silahlı eylemlerine başlamış; soygun, adam kaçırma, fidye isteme, sabotaj gibi faaliyetlerde bulunmuşlardı (Karataş, 2020, s. 1577). Bu eylemlerden en etkilisi ise Efraim Elrom'un kaçırılması olmuştur. THKP-C militanları tarafından İsrail'in İstanbul Başkonsolosu'nun kaçırılmasından sonra militanlar, tutuklu arkadaşlarının serbest bırakılmasını talep etmişti. Fakat; Erim Hükümeti bu çağrıya sert bir biçimde karşılık verdi. Erim yayınladığı bir bildiriyle birlikte, Elrom'un serbest bırakılmaması halinde THKP-C ile uzaktan yakından ilgisi bulunan herkesin tutuklanacağına ve adam kaçırma eyleminde bulunanlar/yardım edenlerin idamla yargılanacağını söylemişti (Karataş, 2020, s. 1580). Anti-komünizm, bu yolda kendi Anayasasını hiçe sayarak hareket ediyordu. Bildiri sonrasında pek çok yazar, profesör, sanatçı ve vatandaş gözaltına alındı (*Hürriyet*, 19 Mayıs 1971).

Çeşitli şekillerde yakalanan THKO kadrosundan Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan idamla yargılandı. İdamların durdurulması adına çeşitli yasal ve yasadışı yöntemlerle mücadele veren gençler ve örgütler başarıya ulaşamadı (Keskin, 2019, s. 296). Meclis'te yapılan idam oylamasında da mahkeme kararı değişmedi ve 48 ret oyuna karşılık 273 kabul oyuyla Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan'ın idam

edilmesine karar verilmişti (Cumhuriyet, 2014). 22 Mart 1972 tarihinde NATO üssünde görev yapan üç İngiliz teknisyeni kaçırarak idamların durdurmasını isteyen THKP-C'liler, 30 Mart günü Tokat/Niksar'ın Kızıldere köyünde tespit edildi. Yapılan baskın sonucunda Mahir Çayan ve dokuz THKP-C'li öldürüldü (Keskin, 2019, s. 296). 6 Mayıs 1972'de cezalar infaz edildi ve Deniz Gezmiş ve arkadaşları öldürüldü. Diğer tarafta ise İbrahim Kaypakkaya 1973 yılında yakalandı ve uzun süren işkenceler sonucu Diyarbakır Cezaevinde öldürüldü (Ersan, 2020, s. 61).

12 Mart 1971 Muhtırası ve Nihat Erim hükümetlerinin çabalarıyla birlikte Türkiye Cumhuriyeti, sosyalist solun kökünü fiziksel olarak kazımak için çabaladı. Muhtıranın istifaya zorladığı AP hükümeti ve Demirel, 12 Mart'tan galip çıkmıştı. Orduyu kendi ideolojik çizgisine çekmeyi başaran AP, komünizme karşı verilen mücadelenin de en büyük destekçisi konumundaydı (Özdemir H. , 1997, s. 231). Anti-komünizm, tarihsel düşmanları bir araya getirebilen en önemli payda niteliğinde olmuştu. Özellikle Balyoz Harekâtı, sağ cenah tarafından ciddi bir biçimde desteklenmişti (Karataş, 2020, s. 1579). Erim'in başını çektiği harekât, yasal olmayan çerçevede ilerledi, "komünizm" tehlikesi sebebiyle yüzlerce kişinin baskıya uğramasına sebep oldu. Bu tarihten sonra devletin ve anti-komünist örgütlerin komünizme karşı yürüttüğü mücadelede, "yasallık" aranan bir ibare olmayacaktı. Yoğun anti-komünist propagandanın ve McCarthyciliğin sonucu olarak komünizme karşı gösterilen resmi veya gayri resmi her çaba, anti-komünistler için meşruiyete sahip olacaktı. Devletin komünizme karşı duruşundan güç alan anti-komünist kişi, kurum ve örgütler ise bu durumu en iyi şekilde değerlendirmiş; komünist olan, olabileceğinden şüphelenilen veya komünizme yol açabilecek her türlü düşünceye, kişiye ve kuruma karşı baskı uygulamayı haklı bir dava olarak görmüşlerdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜŞÜK YOĞUNLUKLU ÇATIŞMA (1970-1982)

3.1. 1973 Seçimleri: Koalisyon ve Solun Toparlanması

Türkiye Cumhuriyeti, ordunun gözetimi ve denetimi altında kurulan hükümetlerden sonra 1973 yılında sivil siyasete geri dönmeye hazırlanıyordu. 14 Ekim 1973 tarihinde yapılan seçimlerden %33,3 oy alan CHP, birinci parti olarak çıktı. Ardından %29,82'yle AP, %11,89'la Demokratik Parti (DP) ve %11,8'le Milli Selamet Partisi (MSP) geliyordu. CHP'nin iktidarı beklenmedik bir gelişme olmuştu (Gaytancıoğlu, 2013, s. 189).

Sağın bölünmüş bir şekilde bulunuyor olmasından kaynaklandığı söylenebilecek bu seçim sonucunda Ecevit ve ortanın solu politikası meşruluğunu kanıtlamıştır. Fakat aynı zamanda CHP, tek başına iktidarı kazanamamış ve koalisyon ortakları arayışına çıkmıştır. Mecliste bulunan partilerin CHP'ye karşı mesafeli duruşu, CHP ilkeleriyle taban tabana zıt görünen ve İslamcı bir ideolojiye sahip MSP ile masaya oturmasına sebep olmuştur. Görüşmeler sonucunda, 1974 yılında CHP-MSP koalisyonu kurulmuştur ve yeni hükümet göreve başlamıştır.

Türkiye'de laikliğin inşası yolunda çokça çaba sarf etmiş bir parti olarak CHP'nin, İslamcı değerlere sahip ve laikliğin karşısında bulunan bir partiyle ortaklık kurması Türkiye'nin geleceğini etkileyen bir hamle olmuştur. CHP'nin iktidarda kalabilmek adına yaptığı hamle, laiklik karşısında bulunan partilerin gerek toplum gerekse de mecliste temsil edilebileceğinin ve meşruiyetinin önünü açmıştır (Özdemir H. , 1997, s. 238). Yedi ay gibi kısa bir süre ayakta kalabilen CHP-MSP koalisyon sürecinde yaşanan iki olay hem Türkiye tarihi adına hem de komünizm adına hayati olmuştur: Solcuların yararlanıp yararlanmaması konusundaki tartışmalara rağmen çıkarılan af yasası, bunlardan ilkini oluşturmuştur. Yasanın getirisiyle birlikte özgürlüğüne kavuşan siyasi tutukluların çevresinde kitleselleşecek olan sol, 1980 yılına girerken Türkiye'de komünizmin artık hayal olmadığını aksine bir ihtimal olduğunu gösterecektir. İkinci olarak ise Kıbrıs sorunu olmuştur. Kıbrıs sorununun yarattığı uluslararası gerilimler, iç siyaseti de etkileyecek ve en sonunda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kıbrıs Harekatı'nı düzenlemesine sebep olacaktır (Yaşlı, 2020, s. 258).

Sol için ise 1974 toparlanma yılı olacaktı. 12 Mart döneminde tutuklanmış olanlar aftan yararlanarak özgürlüklerine kavuşmuştu. THKP-C, THKO, TKP-ML, TİP, Dev-Genç gibi eski örgütlenmelerin mirasına sahip örgütler kurulmuştu ve örgütlenmeye başlamıştı. 68 Gençliğinin yarattığı hava, 1980'e doğru fırtınaya dönüşecekti. Deniz Gezmiş, Mahir Çayan ve İbrahim Kaypakkaya gibi isimler Türkiye solu için bayrak isimler olmuştu ve onların açtığı yolda birçok insan yürüyecekti. 1980 yılına geldiğimizde sol, işçiler ve gençlik arasında azımsanamayacak derecede bir etkiye sahip oldu. Çeşitli ayrışmalar sonucunda Devrimci Yol, Halkın Yolu, Halkın Kurtuluşu, Kurtuluş Hareketi, Devrimci Sol gibi illegal örgütler çevresinde kitleselleşme yaşandı (Gürel, 2006, s. 26-35). Mecliste bulunarak ve seçim yoluyla bir ilerleme kaydedilemeyeceğini düşünen gençliğin, tekrar kurulmuş olan TİP'e karşı mesafesi bulunuyordu. Tutuklulukları sonlanmış olan Behice Boran ve arkadaşları tarafından tekrar kurulan TİP, 1977 genel ve yerel seçimlerine katıldı. Fakat eski başarısını sergileyemedi. 12 Eylül 1980 yılına giderken sol, militan bir yapıya bürünmüştü ve solun en büyük temsilcileri, partileşme sürecini tamamlamamış örgütlerdi.

Sağ tarafta ise örgütlülük devam ediyordu. Gücünü tekrar toparlayacak olan solun karşısındaki en büyük ve en önemli silah, ülkücü komandolardı. MHP çevresinde toplanan komandolar, "Türkiye'yi komünistlere mezar edeceğiz" sloganı çerçevesinde hareket ediyordu. Geçmiş dönemlerin aksine anti-komünizmin en büyük büyük silahı bu sefer İslamcı örgütler değil milliyetçi örgütlerdi. Fakat milliyetçi örgütlerin büyük bir çoğunluğu için din, büyük bir önem arz ediyordu. MHP'nin kuruluş sürecinde sürekli olarak Türkeş tarafından vurgulanan, "komünizme karşı fikri mücadeleden" eser kalmayacak ve komünizme karşı fiziksel bir savaş yürütülecekti.

1980 yılına gelirken Türkiye'de durum, iç savaşı aratmayacak ölçüdeydi. Binlerce insan sokak çatışmalarında ve katliamlarda hayatını kaybetmişti. Binlerce insan tutuklanmış, işinden atılmış, sürgün edilmiş, işkenceye uğramış ve baskıya uğramıştı. 12 Mart'tan sonra bir türlü istenen etkiyi yaratamamış hükümetler; ekonomik kriz ve diğer gelişmeler sonucunda ülkedeki istikrarı ve düzeni kuramamıştı. Hal böyle olunca politikleşen kitleler çareyi farklı ideolojilerin ufkunda görmüştü. Ordu ise ülkede yaşanan düşük yoğunluklu sağ-sol çatışmasını durdurmak ve neo-liberalizme uyum sağlayabilmek adına 12 Eylül Darbesi'ni gerçekleştirecekti.

3.1.1. Sokak Savaşları

1978 yılı Türkiye sosyalist tarihi açısından önem arz etmektedir. 68 gençliğinden sonra 78'lilerin de adının anılması; sosyalist hareketlerin 1978 yılı itibariyle oldukça kitlesel ve güçlü olmalarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca 1978 yılında yaşanan olaylar, bu tarihin siyasi tarihte büyük bir yer kaplamasına sebep olmuştur.

1968 itibariyle Üniversitelerde başlayan işgal eylemleri, 1970'lerde yerini tamamen sağ-sol arasındaki paylaşım savaşına bırakmıştır. Üniversiteler ve kampüsler verilen mücadele, çatışma ve hatta canlar sonucunda belirli bir ideoloji tarafından kontrol altına alınır hale gelmişti. Ülkücü komandolar ve devrimciler arasındaki savaş, 12 Martçıların elini siyasetten çekmesiyle birlikte başlamıştı.

1975 yılı, Kerim Yaman isimli sol görüşlü öğrencinin öldürüldüğü bir üniversite çatışmasıyla başlamıştır (*Milliyet*, 24 Ocak 1975). Yaşanan cinayeti protesto etmek için birçok üniversitede gösteriler düzenlemiş, sağ görüşlü kişilerin saldırısı sonucunda çıkan çatışmalarda onlarca kişi yaralanmıştır (*Milliyet*, 07 Şubat 1975). Meclis gündeminde görüşülen çatışmaların sorumlusu olarak CHP gösterilmiş ve CHP'nin halkı kışkırttığı iddia edilmiştir (Korkmaz, 2021, s. 82).

31 Mart 1975 yılında Süleyman Demirel; AP, MSP, CGP ve MHP koalisyonunu kurarak Milliyetçi Cephe hükümetini ilan etmiştir. Milliyetçi Cephe hükümetinin kurulmasıyla birlikte anti-komünist sağ, sola karşı kendisini daha güvende hissederek hareket etmiştir. Ülkücü komandoların mensubu olduğu MHP'nin hükümet içerisinde bulunması, komandoların ve diğer sağ grupların meşruluk kazanmasını sağlamıştır.

3 Nisan tarihinde yaşanan üniversite olaylarında Necdet Duman isimli sağ görüşlü genç öldürülmüştür (*Milliyet* 04 Nisan 1975). 3 Kasım günü çıkan çatışmada ülkücü Alparslan Gümüş öldürülmüştür (*Cumhuriyet*, 4 Kasım 1975). Sol ve sağ görüşlü gençlerin cinayetlere kurban gitmesi sonucunda intikam seferleri başlamış ve ideolojik kavga, kan davasıyla birlikte ilerlemiştir. Üniversitelerdeki kavga, liselere de sıçramış; Malatya'da lise öğrencisi, çıkan kavgada üçüncü kattan atılarak öldürülmüştür (*Cumhuriyet*, 6 Aralık 1975). Bu şekilde artan şiddet olaylarına karşı üniversiteler tatil edilmiş, sıkıyönetim ilan edilmiştir. Fakat bu çabalar şiddeti durdurmak için yeterli olmamıştır (Korkmaz, 2021, s. 84).

1976 yılında ise senaryo değişmemiş; üniversitelerde yaşanan çatışmalarda sol görüşlü Şükrü Bulut silahla vurularak öldürülmüştür (*Cumhuriyet,* 8 Ocak 1976). 11 Ocak günü yaşanan çatışmalarda Yunus Ceylan isimli ülkücü öğrenci öldürülmüştür (*Hürriyet,* 13 Ocak 1976). Milliyetçi Cephe (MC) hükümeti, alınan tedbirlere rağmen şiddetin önüne geçememiş ve muhalefet tarafından şiddeti alevlendirdiği yönünde eleştiriye tabi tutulmuştur. Muhalefete göre MC, sağ görüşlü öğrencilerin arkasında durarak şiddetin önüne geçilmesini zorlaştırmıştır. MC hükümeti için ise yaşanan çatışmalar, üçüncü bir el tarafından, Türkiye'nin istikrarını ve geleceğini bozmak adına organize edilen olaylardır (*Cumhuriyet,* 11 Ocak 1976).

Eleştirilere karşılık Demirel, hükümetin gereken tüm tedbirleri alacağını ve hatta gerekirse erken seçime gidilebileceğini ve üniversitelere el konulabileceğini açıklamıştır (Korkmaz, 2021, s. 87). Açıklamalar ise sonuçsuz kalmış, üniversitelerdeki sağ-sol çatışması devam etmiştir.

1977 yılında ise şiddet hızlanarak büyümüştür; sol görüşlü insanların oturduğu kahvehaneler taranmış, üniversitelerdeki çatışmalarda sağ ve sol görüşlü öğrenciler öldürülmüştür. Silah kullanımı artık lise seviyesine kadar düşmüştür (Korkmaz, 2021, s. 90). Yaşanan ölümler artık ülke gündemi için standart halini almışken 1 Mayıs 1977 tarihi yaklaşmıştır. 1 Mayıs öncesinde sağ görüşlü yayın yapan gazetelerde tahrik edici yazılar yazılmıştır. *Tercüman'*da yazan Ahmet Kabaklı: "Yarın 1 Mayıs… DİSK, TİP ve CHP militanları yarın İstanbul, Ankara ve bütün yurdu kana bulaması mümkün kışkırtma ve tecavüz hareketlerine girişebileceklerdir!" sözlerini yazısında aktarmıştır (Şahin, 2014, s. 78). Rauf Tamer ise *Tercüman* gazetesinde şu sözlerle yaşanacakları ön görmüştür:

> Arabalar tahrip edilecek. Camlar kırılacak. İnşallah aldanırız ama kanlar akacak. Çeşitli solcu gruplar arasında slogan kavgasıdır bu. (…) Bugünü iyi yaşayınız sevgili okuyucular. Olaylara ve sokaklara iyi bakınız. Ve CHP'nin kimlerle kol kola olduğunu görünüz. Fakat: MSP, MHP, DP ve CGP'li vatandaşlar sokağa çıkmadıkları halde yine bir iftiraya maruz kalırlarsa şaşırmayınız (Şahin, 2014, s. 78).

Sağ görüşlülerin söylediği gibi sosyalist örgütler arasında bir ayrışma ve çatışma mevcuttu. Sol-sağ çatışmasının yanında sol içi çatışmalar da nadir olarak yaşanır hale gelmişti. Özellikle Maocular olarak adlandırılan gruplarla Leninistler arasında gerilim had safhadaydı. Bunun yanında Türkiye'de faaliyet gösteren Kontrgerilla'nın da mevcudiyeti vardı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında komünist işgale ve ihtimale karşı ABD, CIA aracılığıyla müttefiki olduğu ülkelerde gizli örgütler oluşturmuştu. İç ve dış

komünizm tehdidine karşı kurulan bu örgütler, anti-komünizm adına yasal ve yasadışı yolların uygulayıcısı oldu (Yaşlı, 2022). Ülkede yaşanan ve faili meçhul kalan olaylar kontrgerilla ile ilişkilendiriliyor ve derin devlet şüphesini güçlendiriyordu. 1974 yılında Ecevit, Başbakanlık görevini yürüttüğü sırada Kontrgerilla örgütünden ilk defa haberi olmuştu. Dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar'ın örtülü ödenekten bir milyon lira istemesi üzerine Ecevit, paranın hangi kuruma gideceğini sorgulamıştı: "Özel Harp Dairesi" yanıtını alan Ecevit, bu süreye kadar örgütün ABD tarafından fonlandığını öğrenmişti (Dündar, 2006). Varlığından Türkiye Cumhuriyeti Başbakanının bile haberinin olmadığı fakat Türkiye topraklarında faaliyet gösteren örgütün adı, gelecek dönemlerde pek çok kanlı olayla birlikte anılmıştı.

1 Mayıs 1977 günü, DİSK'in çağrısıyla Taksim meydanında toplanan yüzbinlerce kişinin içerisinde DİSK Başkanı Kemal Türkler konuşma yaparken ateş açıldı. Duyulan silah sesi sonrasında sakinlik çağrısı yapan Türkler'in çabaları yetersiz kaldı. Daha sonra Taksim Meydanı'nı çevreleyen yüksek binalardan kalabalığın üzerine yaylım ateşi açıldı (Şahin, 2014, s. 80). Ortaya çıkan panik üzerine kaçışmaya başlayan halk, birbirini ezmeye başladı. Polisin yetersizliği ve panzerler aracılığıyla müdahale etmesi, kalabalığın daha fazla paniklemesine sebep oldu (32. Gün, 2018). İzdihamın yaşanmasının sebeplerinden birisi de meydanın çıkış noktalarında araçların park edilmiş olmasıydı (Şahin, 2014, s. 80). 1 Mayıs 1977 yılında yaşanan olaylarda 34 kişi hayatını kaybetti, yüzden fazla kişi yaralandı (Aslan, 2014). Siyasi tarihimize "Kanlı 1 Mayıs" olarak geçen bu olayın failleri ise hiçbir zaman bulunamadı. Sol için olaylar, komandolar ve kontrgerilla ortaklığıyla düzenlenmiş bir plandı. Sağ için ise solcuların kendi arasındaki kavganın yarattığı izdiham, sorunun sebebi olmuştu.

Faillerin bulunması için çabalayan Bülent Ecevit, araştırma esnasında engellerle yüz yüze bırakıldıklarını ve hiçbir bilgi edinemediklerini söyleyecekti (32. Gün, 2018). 1975 yılında Bolu'da ve Elazığ'da; 1976 yılında New York, Tokat ve Gümüşhane'de saldırıya uğrayan Ecevit; Kanlı 1 Mayıs'ın da tertiplenen bir organizasyon olduğunu düşünmüş ve sorumlu olarak kontrgerillayı göstermiştir (32. Gün, 2018).

1977 yılı yaşanan kanlı olayların haricinde gelişmelere de sahne olmuştur. 1977 yılındaki önemli gelişmelerden birisi de polis teşkilatı içerisindeki ideolojik kamplaşmanın açığa çıkmasıdır. "Halkın polisi" sloganı çerçevesinde örgütlenen sol görüşlü polislerden oluşan Pol-Der ve milliyetçi polislerin üyesi olduğu Pol-Bir

kamplaşması sonucunda devletin kolluk güçleri de ideolojik ayrışmadan nasibini almıştır (Şimşek S. , 2015, s. 134).

Ekim 1977 yılında yapılması planlanan seçim, meclis kararıyla 5 Haziran 1977 tarihine çekilmiş ve erken seçim kararı verilmiştir. Kıbrıs Harekatı'ndan dolayı ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı ambargolar, petrol krizi ve ekonomik kriz, hükümet krizleri, sağ-sol çatışması gibi zorlukların içinde bulunan Türkiye, seçim günü yaklaştıkça kaosa doğru yol almıştır (Cumhuriyet, 2020). Linç ve suikast girişimlerinden kurtulmuş olan Ecevit, seçim gününe doğru iki farklı suikast girişiminden daha kurtulmuştur. Ecevit, suikast girişimlerinden dolayı MHP ve AP'lileri sorumlu tutmuştur ve hükümetten güç alan tetikçilerin saldırıları gerçekleştirdiğini söylemiştir (*Cumhuriyet*, 27 Nisan 1977). Seçime iki gün kala 3 Haziran 1977 tarihinde Taksim'de düzenlenmesi planlanan miting[47] öncesinde Süleyman Demirel, bir mektup yazarak Ecevit'i uyarmış ve ona karşı planlanan suikast planını açığa çıkarmıştır. Demirel'e göre plan; "illegal komünist-terörist örgütlerin yanı sıra yabancı kuruluşların ve uluslararası tedhiş teşekküllerinin" işiydi (Yaşlı, 2022). Suikast ihtimaline rağmen Ecevit, mitingi gerçekleştirdi ve bu hareketi Ecevit'e seçimler için büyük avantaj sağladı.

5 Haziran 1977 günü yapılan seçimlerde CHP, %41,38 oy oranıyla birinci parti seçildi. AP ikinci, MSP üçüncü, MHP ise dördüncü parti seçildi. Seçim sonrasında hükümet kurma görevini alan Ecevit, koalisyon hükümeti kurmak için çalışmalara başlamıştır. MHP ve AP dışındaki tüm partilerle koalisyona açık olduğunu belirten Ecevit, Demirel'in "Milliyetçi partiler topluluğu iktidarı sola teslim etmemeli" sözüyle karşılaşmıştır (Özdemir H. , 1997, s. 244). Koalisyon çabaları sonuçsuz kalan Ecevit, azınlık hükümeti kurmak istemiş fakat meclisten güvenoyu alamamıştır. Bir ay süren hükümeti sonucunda Ecevit istifa etmiştir ve Süleyman Demirel önderliğinde; AP-MHP-MSP ortaklığıyla birlikte, İkinci Milliyetçi Cephe hükümeti kurulmuştur. Meclisteki sağ partilerin, açıkça solda olduğunu söyleyen CHP'yi hiçbir şekilde desteklememesi sonucunda, birinci parti seçilen CHP, hükümette yerini alamamıştır (Özdemir H. , 1997, s. 243).

[47] Ecevit, suikast planından haberdar olduktan sonra yine de mitingi yapmaya karar vermiştir. Fakat halkı meydana gelmemesini isteyerek yalnızca meydana kendisinin ve eşinin gideceğini belirtmiştir. Ecevit'in bu isteğine rağmen halk, meydanı doldurmuştur (*Cumhuriyet*, 3 Haziran 1977).

Sosyal demokratların ve bazı sosyalistlerin umut olarak gördüğü CHP ve Ecevit'in iktidarı bir türlü ele geçirememesi ve Milliyetçi Cephe hükümetinin tekrar kurularak sokaktaki sağcı militanları güçlendirmesi ihtimalinin doğması sağ-sol çatışmasını şiddetlendirmiştir.

İkinci MC hükümetinin göreve başlamasıyla birlikte şiddet olayları devam etmiştir. Ağustos'ta ülkücü bir öğrenci öldürülmüştür. Bursa'da sol görüşlü üç öğretmen, ülkücüler tarafından öldürülmüştür. ODTÜ'de bir öğrenci, Ankara'daki kahvehane baskınlarında ise beş kişi hayatını kaybetmiştir. İkinci MC'nin ilk haftasında toplamda 26 kişi, çatışmalarda ve cinayetlerde öldürülmüştür (Korkmaz, 2021, s. 96-97).

MC'nin akan kanı durduramaması ve sorunlara çözüm üretememesi sonucunda ülkedeki kriz daha da derinleşmiştir. 1978 yılına doğru ilerlerken CHP, AP'den istifa etmiş olan 11 milletvekiliyle bir anlaşma yaparak Hükümet aleyhine bir gensoru vermiş ve hükümeti düşürmüştür (Gaytancıoğlu, 2013, s. 213). Ecevit'in Başbakanlığında kurulan yeni hükümette; AP'den ayrılan bağımsızlar, CGP ve DP'li isimler yer almıştır (*Hürriyet*, 4 Ocak 1978). Hükümet, öncelikli amacını; akan kanı durdurmak olarak belirlemiştir. Bu yönde yazılmış olan hükümet programını meclise açıklayan Ecevit'e karşılık AP saflarından, "Programda kamuflaj var. Ecevit'in sol fikirlerini programda gizleyerek icraya koymasından endişe ediyorum" eleştirisi getirilmiştir (Gaytancıoğlu, 2013, s. 216). Demirel, CHP hükümetini sıkça hedef almış ve "Hükümet, anarşinin köküne inmesi halinde orada kendi ortaklarını görecektir" diyerek hükümetin komünizm içinde boğulduğunu iddia etmiştir (*Milliyet*, 3 Mayıs 1978)

CHP'ye karşı yükseltilen sesin içerisinde "sol" isminin geçmesi bir tesadüf değildir. On yıllardır ülkede süregelen anti-komünist propaganda sonucunda sosyalizmi anımsatan; bilimselliği, laikliği, sosyal devleti, eşitliği ve planlamayı içeren her düşünce komünistlikle suçlanmıştır. Anti-komünistler için; 1980'li yıllara gelirken eline silah almış olan komünizm, artık aynı zamanda anarşi yaratan teröristlerdir. Tıpkı 1980 yılından itibaren devletin resmî ideolojisi olarak görülmeye başlanacak Türk-İslam Sentezinde olduğu gibi; batıcılığı temel alan her ideoloji komünizmle eş değer tutulmuştur. Türk-İslam Sentezi ideolojisine göre komünizm, batıcılığın en uç halidir (Çağlar & Uluçakar, 2017). Komünistlerin artık kan döküyor olması sağ propaganda için bulunmaz bir nimet olmuştur. "*Ortanın solu, Moskova'nın yolu"* sloganını sağ

düşünceye sahip kitlelerin aklına kazımayı başarmış olan AP, CHP'nin sol görüşlerinin komünizmden farklı olmadığına, komünizme yol açacağına ve komünistleri koruduğuna kitleleri inandırmıştır. MHP ve Türkeş ise komünist olmadığı çok açık olan ve hatta ideolojik olarak komünizmin karşısında kendisini konumlandıran CHP'ye karşı, komünizm ithamında bulunmuştur. Örneğin Türkeş; CHP'nin emniyeti Pol-Der'e, Milli Eğitimi Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği (TÖB-DER)'e ve iş yaşamını da DİSK'e teslim ederek devlet kadrolarının komünist işgalcilere teslim edildiğini savunmuştur (*Cumhuriyet*, 31 Aralık 1978) Sosyal demokrat, merkez sol, ortanın solu, reformist sol, devrimci sol, sosyalizm, Marksizm veya ismi ne olursa olsun sola dair her şey, anti-komünizm için "komünisttir" ve komünizme karşı verilen savaşın her türlüsü mubahtır. Bu sebeple *Gladio, Kontrgerilla* gibi gizli örgütler aracılığıyla çeşitli baskı, sindirme ve yok etme yöntemleriyle komünizm ve komünizme dair şeylerin üzeri çizilmeye çalışılmıştır.

3.2. Ecevit İktidarı ve Siyasal Düzensizlik

Ecevit iktidarının çözmesi gereken pek çok sorun vardı. Öncelik, akan kanın durması ve siyasal düzenin kurulmasıydı. Fakat Ecevit'in bu amacı hiçbir zaman gerçekleşmedi. Üniversitelerdeki işgaller ve şiddet olayları hız kesmeden devam etti. 1978 yılının ilk iki ayında ülkede üç yüzden fazla patlama yaşandı (*Tercüman*, 1 Mart 1978). Ülkücüler ve devrimciler arasındaki çatışmalarda insanlar yaralanmaya ve ölmeye devam etti. 16 Mart 1978'de İstanbul Üniversitesi'nin önünde solcu öğrencilere yönelik bombalı saldırı düzenlendi. Altı öğrenci hayatını kaybetti (*Cumhuriyet*, 17 Mart 1978). Olay üzerine İstanbul Üniversitesi, devrimciler tarafından bir gün boyunca işgal altında tutuldu (Yavan, 2018, s. 96). 17 Mart 1978'de Ümraniye'de beş ülkücü işçi öldürüldü (*Cumhuriyet*, 18 Mart 1978).

Kanlı cinayetlerin ve saldırıların ertesinde Türkiye'yi darbeye bir adım daha yaklaştıracak olaylara yenisi eklendi. Gerici ve faşistlere yönelik soruşturmalarıyla adını duyurmuş, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamını engellemeye çalışmış ve 1978 yılında Ülkücülerin üs olarak kullandığı yurtları polisler aracılığıyla basarak arama yaptırmış olan Cumhuriyet Savcı Yardımcısı Doğan Öz, ülkücü İbrahim Çiftçi tarafından öldürüldü (SolHafıza, 2019). Doğan Öz, kontrgerilla faaliyetleri hakkında araştırma yapan ve komando-kontrgerilla iş birliğini ortaya koymaya çalışıyordu. İbrahim Çiftçi sonrasında yaptığı açıklamada, Doğan Öz'ün, "ülkücülere yönelik baskı

yaptırdığını ve ülkü ocaklarını kapatmak istediği gerekçesiyle öldürülmesi yönünde talimat aldığını iddia etmişti (Tahincioğlu, 2022). Doğan Öz'ün "Sol ideolojiye hizmet etme gayesiyle, aşırı solcularla devamlı temasta bulunduğu, yakalanan solculara devamlı olarak takipsizlik kararı verdiği, ideolojik düşüncesinin tesiri altında anarşistlere cesaret verdiği" gerekçesiyle devletin merceği altında olduğu ise yıllar sonra ortaya çıkacaktı (Tahincioğlu, 2022).

Sokakta ise kan akmaya devam etti. 10 Ağustos 1978'de Ankara, Balgat'ta genel olarak solcuların gittiği dört kahvehane ülkücü militanlar tarafından tarandı. Dört kişinin hayatını kaybettiği saldırıda 11 kişi yaralandı (*Cumhuriyet*, 11 Ağustos 1978). Mustafa Pehlivanoğlu ve İsa Armağan adındaki iki ülkücü militan, olay sonrasında yakalandı ve idam cezası aldı (BirGün, 2020).

8 Ekim 1978 yılında, sol-sağ arasındaki şiddeti daha fazla körükleyen bir katliam daha yaşandı. Ülkücü komandolar TİP'li öğrencilerin yaşadığı bir evi bastı ve evde bulunan 6 kişiyi, birini boğarak diğerlerini ise başlarına sıkılan kurşun sonucunda öldürdü. Evde bulunan yedinci öğrenci, Serdar Alten ise ağır yaralı biçimde hastaneye kaldırıldı. Alten, verdiği ifade sonrasında hastanede hayatını kaybetti. Ülkücü liderlerden Abdullah Çatlı'nın katliamın planlayıcısı olduğu, katliamı uygulayan kişilerden Haluk Kırıcı tarafından yıllar sonra itiraf edildi (BBC, 2020). Öğrencilerin "TİP üyesi sosyalist kişiler olduğu için infaz edildiği" gerekçesiyle, katliam sanıkları idam cezasıyla yargılandılar (*Cumhuriyet*, 20 Ağustos 1979). TİP Başkanı Behice Boran, olay sonrasında yaptığı açıklamada; "Katiyen onların silahları ile cevap vermeyeceğiz. Bizim silahımız Parti'dir" diyerek şiddetin körüklenmemesini temenni etmişti (İleriHaber, 2020).

15 Kasım 1978'de, Cumhuriyet gazetesindeki köşe yazısında Uğur Mumcu, son dönemlerde solculara yönelik artan cinayetleri temel alarak "Komünisttir Vur..." başlıklı yazısını kaleme aldı. Mumcu, gencecik çocukların tetikçi olarak kullanıldığını ve komünizm hakkında hiçbir bilgilerinin olmadığını yazıyordu: "Duvarlara yağlı boyalarla yazıyorlar: Kahrolsun kominizm. Komünizm, kominizm diye yazılmaz. Daha karşı oldukları kavramların nasıl yazıldığını bilmiyorlar" diyerek komünizm konusundaki bilgisizliğe dikkat çekiyordu. Mumcu, "komünizm propagandası davası" örneğinden yola çıkarak savcıların bile komünizm propagandası yapılıp yapılmadığı

konusunda fikir ayrılıkları yaşadıklarını fakat gencecik çocukların "komünisttir vurun" denilerek hedef gösterildiğini söylüyordu (*Cumhuriyet*, 15 Kasım 1978).

Uğur Mumcu'nun anlatmaya çalıştığı konu, Türkiye'de anti-komünizmi açıklar niteliktedir. Siyasal ideolojiler hakkında kısıtlı bilgi birikimine sahip çevrelerin, bilinçli olarak provoke edildiği bir gerçektir. Burada anti-komünist kanaat önderlerinin etkisi yadsınamaz. Gerici veya milliyetçi çevreler solun sokak ve üniversite hakimiyetinin başladığı yıllardan itibaren, anti-komünist propaganda ile komünist olsun veya olmasın birçok kişi veya kurumu hedef göstermiştir. Doğan Öz'ün öldürülmesi bu tezi destekler niteliktedir. Ülkücülerin ve MSP bağlantılı şeriatçıların anti-komünizm motivasyonuyla uyguladığı eylemler için "komünizm şüphesi" yeterli olmuştur. Özellikle MC hükümetleri dönemlerinde, hükümet desteğini de arkalarında hisseden militanlar, rahat hareket edebilmişlerdir. Cumhuriyet'in haberine göre MC döneminde devlet kadrolarına yerleştirilmiş ve silahlı eylemlere karışmış 25 ülkücünün varlığı saptanmıştır (*Cumhuriyet*, 31 Aralık 1978). Bu haberden hareketle MC hükümetinin sağcı militanlara kol kanat gerdiği söylenilebilir.

1978 yılının devam eden günlerinde gerilim artmıştır. Zonguldak'a gelmeyi planlayan MHP lideri Alparslan Türkeş'i kente sokmayacaklarını açıklayan sol gruplara karşı sıkıyönetim ilan edilmiş ve Türkeş, geniş güvenlik önlemleriyle şehre girebilmiştir (*Hürriyet*, 20 Kasım 1978). İTÜ Dekanlarından Bedri Karafakıoğlu silahlı saldırı sonucu öldürülmüştür. Ordinaryüs profesörün öldürülmesi toplumda tepki çeken olaylardan biri olmuştur (Korkmaz, 2021, s. 110-111) İlerleyen günlerde 12 Eylül 1980 darbesini yaratacak en önemli olay gerçekleşmiştir. Çeşitli provokasyonlar, mezhepçilik ve anti-komünizm sayesinde Kahramanmaraş'ta 19-29 Aralık 1978 tarihlerinde bir katliam gerçekleşmiştir Bu katliamla beraber ülkedeki şiddet bambaşka bir boyuta evirilmiştir.

3.2.1. Allah İçin Savaşa: Maraş Katliamı

Maraş katliamı devam ederken şehirdeki iş yerlerinin camlarında üç hilal sembolü eşliğinde bu slogan yazıyordu: Allah için savaşa. Dönemin gözde filmi "Güneş Ne Zaman Doğacak", milliyetçi ve anti-komünist çevre tarafından büyük bir ilgiyle izleniyordu (32. Gün, 2018). Film gösterimi sırasında atılan bomba sonrasında fitil ateşlenmişti. Bombanın, kontrgerilla ortaklığıyla birlikte Ülkü Ocakları üyesi isimler tarafından atıldığı ve mezhep çatışmasından faydalanarak solu ve sola dair şeyleri

şehirden silmeyi amaçladıkları iddia edilecekti (sendika.org, 2021). Sonrasında öfkeli kalabalık, şehirdeki CHP, TÖB-DER binalarını "*Kanımız Aksa da Zafer İslam'ın*" sloganları eşliğinde taşladı (Kürkçüoğlu, 2011).

Olayların ertesinde Alevilerin yoğunlukta yaşadığı mahalledeki bir kahvehaneye bomba atıldı. Saldırı sonucunda bir Alevi dedesi hayatını kaybetti (sendika.org, 2021). Ertesi gün, bombalı saldırıyı gerçekleştirdiği gerekçesiyle iki TÖB-DER üyesi öğretmen sokak ortasında, öldürüldü (Korkmaz, 2021, s. 121). Öğretmenlerin cenazelerinin kaldırılmasıyla birlikte şehirdeki kaos başlamış oldu. Cenazelerle birlikte Camiye yürüyen kalabalığın karşısına ülkücü ve şeriatçı kişilerden oluşan bir grup çıktı. Camii imamı Mustafa Yıldız'ın, "Oruç tutmak, namaz kılmakla hacı olunmaz, bir Alevi öldürürsen beş sefer hacca gitmiş gibi sevap kazanırsın. Bütün din kardeşlerimiz hükümete ve komünistlere, dinsizlere karşı ayaklanmalıdır" sözleriyle birlikte galeyana gelen kalabalık saldırıya geçti (Kürkçüoğlu, 2011). "Komünistler sinemayı bombaladı" iddiasıyla birlikte "Alevilerin-komünistlerin cenazesi kılınmaz" diyerek cenazeye doğru saldırdılar (*Cumhuriyet*, 23 Aralık 1978).

Alevilerin çok büyük çoğunluğunun CHP destekçisi ve sol görüşlü olması, tarihsel Alevi-Sünni çatışması kadar önemli bir yer tutuyordu. MHP'nin İç Anadolu kentlerini ülkücü hareketin kaleleri haline getirme planı çerçevesinde Maraş önemliydi. Yoğun olarak milliyetçi bir düşüncede olan şehir, Ecevit iktidarıyla birlikte değişime uğramıştı. Sol düşüncedeki kişiler artık daha fazla mevki, makam ve konuşma fırsatı bulmuştu (32. Gün, 2018). Solun bulduğu fırsatlar karşısında bir tepki de bu şekilde yükselmeye başlamıştı. Aleviler, komünistlerin ve solcular için doğal müttefiklerdi ve sağ, bunun farkındaydı.

Belediye hoparlörlerinden ve camii minarelerinden "Alevi kafirler, Yörükselim"de[48] birçok din kardeşimizi şehit ediyorlar. Allah'ını seven Müslümanlar hazır olsunlar" diyerek saldırı provoke edildi (Kürkçüoğlu, 2011). Sol çizgideki kurum ve örgütlere, Alevilerin evlerine, iş yerlerine ve Alevi, sol görüşlü kişilere yönelik bir imha hareketi, Ülkücüler ve şeriatçılar tarafından başladı. İlk günlerde 150 kişi yaralanmış, 31 kişi hunharca öldürülmüştür (*Cumhuriyet*, 24 Aralık 1978). İş yerleri ve evlere basarak komünist, alevi, solcu olduğu gerekçesiyle vatandaşları, ülkücü ve şeriatçı militanlar tarafından katledilmiştir. Binlerce Alevi vatandaş şehri terk etmiştir.

[48] Maraş'ta Alevilerin yoğun yaşadığı yerleşim yerlerinden birisi.

Tercüman gazetesinde yazan Ahmet Kabaklı, Maraş katliamı için "Binicisini beğenmeyen asil bir kısrağın şahlanışı" yazmış ve katliamı övmüştür (Deprem, 2021). Polis ve askerin müdahale etmediği süreç üç gün boyunca sürmüştür. Bu süreçte resmi rakamlara göre toplam 120 kişi hayatını kaybetmiştir (Radikal, 2011).

Yaşanan katliam sonrasında sol değişime uğradı. Kanlı 1 Mayıs ve Maraş katliamında tecrübe ettikleri gibi, kolluk kuvvetleri kendilerini korumuyor hatta köstek oluyordu. Bu sebeple devrimci örgütlerin direniş komiteleri kurulmaya başlandı (Özdemir H. , 1997, s. 245). Devrimci Yol öncülüğünde başlayan direniş komiteleri kısa sürede tüm ülkeye yayıldı (Ersan, 2020, s. 293). Direniş komitelerinin çoğalmasıyla birlikte ülkücü komandolar arasında sokak hakimiyeti çatışmaları da yoğunlaştı. Böylelikle Türkiye, kaosa bir kademe daha ilerledi.

Dönemin İçişleri Bakanı İrfan Özaydınlı, katliam sonrasında istifa etti. Özaydınlı tarafından hazırlanan rapor, yıllar sonra ortaya çıktı. Raporda, Maraş'taki Ülkücü Gençlik Derneği (ÜGD) başkanlarının solcuların saldırdığı süsü vererek halkı kışkırtmak için tahrip gücü düşük bir dinamit patlattığı yazılmıştı (Kürkçüoğlu, 2011). Bu şekilde başlayan provokasyonlar çeşitli tahriklerle devam etmiş ve ortaya Maraş Katliamı çıkmıştır. Katliam sonrasında 804 kişi hakkında dava açıldı. 1991 yılına kadar süren davalarda 29 idam, 7 müebbet, 321 kişi için 1-24 yıl arasında hapis cezaları verildi. İdam kararları Yargıtay tarafından daha sonra bozuldu (BirGün, 2019).

3.2.2. Ölümle Dolu İki Yıl

1977 yılında siyasal şiddet olaylarında 300'den fazla kişi hayatını kaybetmişti. Sonraki yıllarda ise bu sayı katlanarak arttı. 1978 yılı sonuçlandığında ülkede çeşitli cinayetler ve Maraş Katliamı yaşanmıştı. Günlük gazetelerde siyasi cinayet haberleri artık bir rutin halini almıştı. 1978 yılında 1095 kişi toplumsal olaylarda hayatını kaybetmişti (Yurtsever, 2020, s. 185).

1979 yılının Şubat ayında, sarsıcı bir suikast gerçekleşti. Milliyet gazetesi genel yayın yönetmeni Abdi İpekçi, Ülkücü militan Mehmet Ali Ağca tarafından öldürüldü. Mehmet Ali Ağca yakalandıktan sonra ısrarla cinayeti tek başına işlediğini iddia etmişti. Ağca'nın ülkücüler, mafya ve kontrgerilla bağlantıları ise yıllar sonra ortaya çıktı (32. Gün, 2019). Uğur Mumcu, Abdi İpekçi'nin öldürülmesi üzerine Ecevit Hükümeti'ni eleştirdi. Mumcu; iktidarın iktidar olmasını bilmediği, güvenlik güçlerine söz

geçiremediği, akan kanı durduramadığı ve kontrgerillanın açığa çıkarılmadığı gerekçeleriyle iktidarı eleştirmişti (*Cumhuriyet*, 3 Şubat 1979).

Devam eden günlerde, TBMM'de AP ve CHP'liler arasında kavga çıktı (*Cumhuriyet*, 11 Şubat 1979). Kartal MHP eski Başkanı öldürüldü (*Cumhuriyet*, 20 Şubat 1979). 14 Nisan'da Şekerbank'ın eski müdürü devrimci militanlar tarafından öldürüldü (*Cumhuriyet*, 15 Nisan 1979). Süleyman Demirel, artan şiddet olaylarının sorumlusu olarak hükümeti gösteriyordu. Artan enflasyon ve kanın faturasını Ecevit liderliğindeki hükümete kesmişti. Demirel, CHP ve Ecevit'i hedef alarak: "Hükümet günahlarının içinde boğulup gidecek… 14 ay içinde meydana gelen kan denizinin baş sorumlusu hükümettir. Başbakan silahların gölgesine sığınmıştır" diyordu (T24, 2010). Mayıs ayında, Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD), Bülent Ecevit'in istifasını istedi (AljazeeraTurk, 2015). Ardından International Monetary Fund'ın (IMF) önerisiyle Türk lirası yapay olarak devalüasyona uğratıldı. Bir Türk lirası, 47,80 dolar değerine kadar geriledi (Çelebi, 2001, s. 61). 16 Mayıs 1979'da MHP Beyoğlu eski Başkanı ile iki öğrenci öldürüldü (*Milliyet*, 17 Mayıs 1979). Aynı gün Ankara Piyangotepe'de solcuların gittiği bir kahve ülkücü militanlar tarafından basıldı ve yedi kişi öldürüldü (BirGün, 2021). Temmuz 1979'da MHP binasının yanında bulunan emniyet karakolu saldırıya uğradı. Türkeş saldırı sonrası yaptığı açıklamada Ecevit'i suçladı ve Ecevit iktidarının gayrimeşru olduğunu iddia etti (*Cumhuriyet*, 2 Temmuz 1979). 10 Eylül'de Maraş Katliamı Davası müdahil avukatlarından TİP üyesi Avukat Ceyhun Can, bürosunda uğradığı saldırı sonucunda öldürüldü. Aynı gün TÖB-DER üyesi bir öğretmen öldürüldü (*Cumhuriyet*, 11 Eylül 1979). Ağustos 1979'da ODTÜ açılış töreninde, milletvekillerinin de içerisinde olduğu törende okunan İstiklal Marşı sırasında bazı öğrenciler ayağa kalkmadı ve İstiklal Marşının bitişinin ardından Enternasyonal Marşı okudular. Yaşanan olay sonrasın Demirel, hükümeti hedef alarak "Hükûmet, eğitimi Marksizm'e kaydırdı. Enternasyonal Marşı'nı söylemek cesaretini gösterenlerin arkasında bu hükûmet vardır" dedi (*Milliyet*, 10 Eylül 1979). 26 Ağustos 1979'da Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, ODTÜ açılışını baz alarak; "O kendini ve milliyetini idrakten aciz vatan hainleri, her zaman olduğu gibi karşılarında Türk Silahlı Kuvvetleri'ni bulacaktır" diyordu (*Milliyet*, 27 Ağustos 1979).

28 Eylül 1979 tarihinde Pol-Der üyesi olan Cevat Yurdakul, ülkücü militanlar tarafından öldürüldü (Milliyet, 2012). Cevat Yurdakul, "Sağ-sol bilmem, eline kim silah alırsa karşısında bizi bulacak" sözleriyle tanınıyordu ve Kontrgerilla bağlantıları

hakkında araştırmalar yapıyordu. 37 yaşında Adana Emniyet Müdürü olmuş olan Yurdakul'un katledilmesi sonrasında Pol-Der üyesi polisler "Kahrolsun Faşizm" sloganları eşliğinde iş bırakma eylemi yaptılar. Bazı fabrikalarda işçiler protesto gösterileri yaptı (OdaTv, 2011). Yurdakul, görev süreci boyunca 7 kişinin öldürülmesi suçundan aranan Yunus Uzun ve Ferhat Tüysüz adlı ünlü ülkücü militanları yakalatmıştı. Yurdakul'un araştırmaları sonucunda baskı hisseden MHP, "Adana'da sükûnetin sağlanması için emniyet örgütü defolup gitmelidir" diyordu. MHP vekilleri ise "Cevat Yurdakul görevi bıraksa da yurtdışına kaçsa da yakasını eliminizden kurtaramayacak" demişti (Yaşlı, 2019, s. 342). Yıllar sonra yapılan sorgulamalar sonucunda Yurdakul'un öldürülmesi talimatının doğrudan Alparslan Türkeş'ten geldiği iddia edildi (*Cumhuriyet*, 9 Mayıs 1981).

14 Ekim 1979 tarihinde Milletvekili ara seçimleri ve senato seçimleri yapıldı. Seçimlerden AP'nin zaferle ayrılması sonucunda Ecevit ve Hükümeti istifa etti. MHP ve MSP'nin dışarıdan desteklediği AP hükümeti 12 Kasım 1979'da kuruldu. MSP lideri Necmettin Erbakan'ın AP hükümetine "kerhen" destek verdiğini söylemesiyle birlikte bu hükümet "Kerhen Milliyetçi Cephe Hükümeti" olarak adlandırıldı (Çakur, 2016, s. 39).

19 Kasım 1979'da Ülkücü ve anti-komünist propaganda sürecinde pek çok emeği geçmiş olan İlhan Darendelioğlu öldürüldü. *Toprak* adındaki dergisinin bürosundan çıktığında Darendelioğlu, THKP-C militanları tarafından öldürülmüştü. MHP lideri Türkeş cenaze öncesi yaptığı açıklamada; "İstanbul'da birbiri ardına şehit edilen parti mensuplarının vebali vali ve Emniyet Müdürünün omuzlarındadır" diyordu (*Milliyet*, 21 Kasım 1979).

7 Aralık 1979'da İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde görev alan profesör Cavit Orhan Tütengil öldürüldü. Tütengil'in davası aydınlatılamadı. Yıllar sonra bir savcının Tütengil'in eşine söylediği üzere Tütengil, ülkücülerin silahlarından çıkan kurşunlarla öldürülmüştü (Yaşlı, 2019, s. 343). 14 Aralık 1979'da Florya'da 4 Amerikalı öldürüldü. Polise göre cinayeti, Marksist Leninist Silahlı Propaganda Birlikleri (MLSPB) işledi (*Cumhuriyet*, 16 Aralık 1979).

27 Aralık 1979 tarihinde Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'in de imzasını taşıyan bir mektup, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e iletildi. Mektup, ordunun yönetime kesinlikle müdahale etmeyeceğini fakat ülkedeki karışıklığın

sonlandırılmasını talep ediyordu (Yavan, 2018, s. 98) Muhtıra sonrasında siyaset çevresinde bir şaşkınlık ve geri çekilme yaşanmıştı. Fakat şiddet olayları hız kesmeden devam etmiştir. Siyasi partiler birlik olup şiddeti engellemek için çalışmak yerine eski tartışmalarına devam etmişlerdir.

Tarihler Ocak 1980'i gösterdiğinde Hükümet, Türkiye'nin geleceğini etkileyen bir karar alma aşamasındaydı. 24 Ocak 1980'de, tarihe 24 Ocak Kararları olarak geçen program, halka açıklandı. Programın, 1979 yılında Süleyman Demirel tarafından Başbakanlık Müsteşarlığı görevine getirilen Turgut Özal öncülüğünde hazırlanmıştı. Program, neoliberalizm doğrultusunda alınmış kararlardan oluşuyordu ve IMF tarafından dayatılmıştı (Öztürk, Nas, & İçöz, 2008, s. 16-17). Alınan kararlar doğrultusunda; Türkiye'nin dışa açılması sağlanmış, Türk lirasında devalüasyona gidilmiş, ithalat kotası kaldırılmış, kamu yatırımları kısıtlanmış, KİT'lerin özelleştirilmesinin önü açılmış ve ücret artışlarının düşük tutulması kararlaştırılmıştır (Öztürk, Nas, & İçöz, 2008, s. 17). Karar sonrasında bir dolar 70 Türk lirası değerine ulaşmıştır.

24 Ocak Kararları esas olarak Türkiye'yi yeni dünya düzeninin içerisine katmayı amaçlamıştır. Margaret Thatcher ve Ronald Reagan gibi isimlerin de neo-liberal ilkeler çerçevesinde ülkelerindeki ekonomik politikayı belirlemeye başlamasıyla dünya, yeni bir ekonomik sürece giriş yapmıştır. Türkiye burjuvazisinin krizden kurtulması 24 Ocak Kararlarının öncelikli amacını oluşturmuştur. Fakat bu tip kararların uygulanabilmesi için muhalefetin olmadığı, genellikle de askeri diktatörlükler uygun olmuştur (Özdemir H. , 1997, s. 246). Bülent Ecevit de tam bu noktadan yola çıkarak bu kararların karşısında bulunmuştur. Güney Amerika diktatörlüklerinde uygulanan kararlarla benzerliğe dikkat çeken Ecevit, 24 Ocak Kararlarına şiddetle karşı çıkmıştır. Fakat kararlara karşı protestoların yapılmamasını, terörizmin had safhada olduğu dönemde eylem yapmanın sakıncalı olduğunu dile getirerek işçileri sokaktan uzak tutmaya çalışmıştır (Yaşlı, 2020, s. 416-417). Alınan kararların anti-komünist bir içerik taşıdığı aşikardır. Kriz haline girmiş olan kapitalizmi yeni politikalar yardımıyla krizden kurtarmak, ekonomik bağımlılıkları arttırmak ve solun mücadeleler sonucunda kazandığı hakların önüne, sermaye adına engel koymak; anti-komünist pratiklerdir. Bu sebeple 12 Eylül'de; solun kökünü kazımak, yeni düzene uyum sağlamakla eş değer bir hale gelmiştir.

12 Eylül ile 24 Ocak arasında bir bağlantı olmasının sebeplerinden birisi de "muhalefetin olmadığı ülkelerde" uygulanabilir olmasından kaynaklıdır. Türkiye'deki işçilerin, görece, örgütlü bir yapıda olması sebebiyle işçiler, sahip olduğu ücretleri belirli bir seviyenin üzerinde tutmayı başarmıştır. Kemer sıkma yöntemlerinin ve ücretlerin düşürülmesi gibi önlemlerin güçlü sendika ve örgütlülüğün olduğu ülkelerde çalışmayacağı aşikardır (Yaşlı, 2020, s. 415). DİSK, sosyalist parti ve örgütler, grev ve toplu sözleşme hakkının olması şiddetle savunuluyor olması, Türkiye burjuvazisinin önünü tıkayan duvarlar oluşturmuştu. Bu sebeple 24 Ocak Kararlarıyla birlikte, eskimiş ve artık çalışmaz durumda olan; burjuvazinin çıkarları doğrultusunda hareket etmeyen ekonomik sistem değiştirilmek istenmiştir. Dolayısıyla 12 Eylül Darbesi, 24 Ocak Kararlarının uygulanabilmesi için en uygun ortamı oluşturmuştur (Savran, 2016, s. 199-200).

3.3. Darbenin Yapı Taşları

TARİŞ Direnişi: TARİŞ, siyasi çevrelerin ilgi odağında her zaman bulunmuş olan bir kooperatiftir. TARİŞ'e bağlı birçok fabrika bulunmaktadır. 22 Ocak 1980 tarihinde, polisin fabrikalarda arama yapmasıyla başlayan olaylar günlerce sürmüştür. Arama yapılmasına izin vermeyerek polise mukavemet gösteren işçilerle polis arasında çatışma çıkmıştır. Yaşanan çatışmada 50 işçi yaralanmış 600 işçi de gözaltına alınmıştır (*Cumhuriyet*, 23 Ocak 1980). Sonraki gün işçilere destek olmak amacıyla, devrimci örgütler protesto eylemleri düzenlemişlerdir. Ege Üniversitesi'ni işgal eden devrimci gruplar ve sağcılar arasında çatışmalar yaşanmıştır (Korkmaz, 2021, s. 127). TARİŞ'e bağlı tüm fabrikalarda üretim durdurulmuş ve gözaltına alınan işçilerin serbest bırakılması talep edilmiştir. Çatışmanın devam ettiği günlerde Devrimci-Sol (Dev-Sol) militanları tarafından, TARİŞ işçilerine destek olmak amacıyla, İstanbul'da polis karakolu basılmıştır (*Milliyet*, 27 Ocak 1980).

DİSK'in dahil olmasıyla birlikte anlaşma sağlanarak gözaltına alınan işçilerin serbest bırakılması karşılığında direnişin bırakılması kararlaştırılmıştır. 6 Şubat tarihinde TARİŞ yönetimi, üç bin işçinin işten çıkarılacağını duyurmasıyla birlikte çatışmalar devam etmiştir. Silahlı devrimciler ve güvenlik güçleri arasında yaşanan çatışmalar, 14 Şubat tarihinde on bin kadar polis ve askerin beraber düzenlediği operasyon sonucunda sonlandırılmıştır (Korkmaz, 2021, s. 128).

Olaylar sürecinde anti-komünist propaganda mekanizmaları çalışmaya devam etmiştir İlk arama sürecinde işçilerin duvarlara "Rus askerine selam dur, Türk askerini arkadan vur" yazdıkları iddia edildi. TARİŞ işçilerine destek olmak için kentin yoksul mahallelerinden ve gençlerden destek gelince çatışmalar günlerce sürmüştü (BirGün, 2009). Sağ için ise çatışmalar, komünistlerin tahrikinden başka bir şey değildi. Devletin üst makamları ise TARİŞ'e yönelik saflarını bildirmişti. Demirel, "Devlet, TARİŞ'e girecektir", Kenan Evren ise, "Biz dış düşmanlarla değil, iç düşmanlarla uğraşıyoruz" diyerek safını belirtiyordu (Şen, 2018).

Cumhurbaşkanlığı Seçim Krizi: Fahri Korutürk'ün cumhurbaşkanlığı süresinin dolmasıyla birlikte yeni bir Cumhurbaşkanı seçilmesi gerekti. CHP ve AP arasındaki çekişmeden dolayı Cumhurbaşkanı seçilemedi. Seçimlerden ilki 22 Mart 1980 tarihinde yapılacaktı. Fakat aday çıkmadığından dolayı ertelendi. Muhsin Batur, Saadettin Bilgiç, Faik Türün gibi isimlerin yarıştığı seçimlerden hiçbir sonuç alınamamıştır (Kızılkaya, 2014). 13 Haziran 1980 tarihinde, 64. birleşimde yapılması planlanan seçimlerden sonra Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ciddiyeti kalmamıştır. Bu tarihten sonraki 61 birleşimin 52'sinde çoğunluk sağlanamadığı için Meclis açılmamıştır. Meclisin açıldığı dönemlerde de seçim yapabilecek çoğunluğun sağlanamaması, Cumhurbaşkanının seçilmesini imkânsız hale getirmiştir (Yıldız & Edi, 2021, s. 1654). Seçimlerin çıkmaza girmesiyle birlikte Bülent Ersoy, Zeki Müren gibi isimler bile aday olarak düşünüldü. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin çıkmazı, mizah için kusursuz bir malzeme olmuştu (Kızılkaya, 2014). Fakat gerçekte durum trajikti. 115 tur boyunca seçilemeyen Cumhurbaşkanlığı koltuğuna 12 Eylül 1980 gününde, darbeyle Kenan Evren oturacaktı.

3.3.1. Siyasi Suikastlar, İşgal ve Katliam

11 Nisan 1980 tarihinde yazar ve radyo programcısı Ümit Kaftancıoğlu, Ahmet Mustafa Kıvılcım tarafından öldürüldü (*Cumhuriyet*, 12 Nisan 1980). Kıvılcım, onu solcu olduğu için öldürdüğü yönünde ifade vermişti. Ömür boyu hapse mahkûm edilen Kıvılcım, dört yıl sonra serbest bırakıldı (Pelek, 2010).

27 Nisan 1980 tarihinde, MHP Genel Başkan Yardımcısı olan ve Gümrük ve Tekel eski Bakanı Gün Sazak öldürüldü (*Milliyet*, 28 Nisan 1980). Cinayeti Devrimci-Sol üstlendi. Dev-Sol lideri Dursun Karataş, "Toprak ağası, sermayedar, kaçakçı, faşist şef Gün Sazak cezalandırıldı" diyerek cinayeti savunmuştu (Korkmaz, 2021, s. 114). Karataş, faşizme karşı mücadelenin tek yolunun silahlı mücadele olduğunu iddia ediyor

ve Dev-Sol'un faşistlere karşı bu şekilde mücadele yürütmeye devam edeceğinin sinyallerini veriyordu.

Gün Sazak'ın öldürülmesi, Ülkücü çevreler tarafından şiddetli bir şekilde protesto edildi. Sola ve sola yakın olan her şeye karşı rahatça cephe alabilecek konumda olan komandolar, Maraş'ta olduğu gibi Çorum'da da bunu gösterecekti. 28 Mayıs'ta Çorum'da protesto eylemi düzenleyen ülkücüler, "Kana kan intikam" sloganları eşliğinde Alevi ve solcu vatandaşların evlerine ve iş yerlerine saldırmaya başladı (*Cumhuriyet*, 30 Mayıs 1980). Üç gün süren saldırılar sonucunda 5 kişi öldürülmüş onlarca kişi yaralanmıştı (*Cumhuriyet*, 29-30 Mayıs 1980). Güvenlik güçlerinin olayların önüne geçememesi sonucunda askeri birlikler müdahil olarak katliamı engellemeye çalışmıştı. Alevi mahalleler güvenlik amacıyla mahallelerine barikat kurmuşlardı. Barikatların varlığının gerilimi arttırdığını düşünen Vali ve Jandarma Genel Komutanı Sedat Celasun, barikatların zorla kaldırılmasını istemişti. Fakat barikatların zorla kaldırılması, daha fazla kan akmasına ve mezhep çatışmasının başlayacağına sebep olacağından diyalog yoluyla, Alevi vatandaşlarla konuşularak barikatlar kaldırılmıştı (Cumhuriyet, 2014)

Temmuz ayına kadar gergin ama sakin zamanlar geçiren Çorum'da, 1 Temmuz itibariyle gerilim artmaya başlamıştır. Şehre giriş çıkışları kontrol etmek isteyen ülkücüler ve şeriatçılara karşı vatandaşlar direniş göstermiştir. Çıkan olaylarda dört kişi öldürülmüş, on kişi yaralanmış ve onlarca ev-iş yeri tahrip edilmiştir (Korkmaz, 2021, s. 124-125). TRT'de, "komünistler camileri yaktı", "Alâeddin Camisi'ne patlayıcı madde atıldı ve dışarıdan ateş açıldı" gibi yalan haberleri sık sık tekrar ederek halkı galeyana getirmişti. Bu haber şehirde hızlıca yayıldı. Çıkacak olayları engellemek için sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. Fakat yasağa uymayan faşistler, şehirde kol gezerek alevi ve solcu vatandaşların evlerini – iş yerlerini basmış ve onlar insanın canına kıymıştır (Çağdaş Alevi Birliği, 2020). Ülkücü ve şeriatçıların imza attığı bu katliamda 57 kişi hayatını kaybetmiş, yüzden fazla kişi yaralanmıştır.

Katliam sonrasında İçişleri Bakanı Mustafa Gülcügil, "Çorum'da devleti yıkmak isteyen solun karşısına, devlete destek fikrinden hareket eden sağ çıktı", "Çorum olayları solun bir tertibidir" diyerek suçlu olarak yine komünistleri göstermişti (*Cumhuriyet*, 14 Temmuz 1980). Demirel'in de sorumlu olarak CHP'yi göstermesi üzerine Ecevit, asıl sorumsuzluğun Başbakan'da olduğunu iddia ediyordu (*Milliyet*, 11

Temmuz 1980). Ecevit, "(...) olayı sağ militanların başlattığı bilindiği halde iktidar bunu saklayıp bir komünistlik tehlikesi varmış görüntüsünü vermeye çalışmaktadır. Hükümetin Çorum'daki olaylarda da taraf olduğu, taraflardan biriyle birlik olduğu ve onların suçlarını örtbas etmeye çalıştığı ortadadır" diyerek komünist suçlamasının asılsızlığına ve hükümetin sağ gruplara verdiği açık desteğe dikkat çekiyordu (Cumhuriyet, 2014).

Tüm bu olayların yanında bir süredir süregelen bir olay vardı: Fatsa Belediyesi'nin durumu. 1979 yılında yapılan yerel seçimlerde Fikri Sönmez, Fatsa Belediye Başkanı seçilmişti. Fikri Sönmez, bağımsız bir adaydı ve devrimci gruplar tarafından destekleniyordu. Devrimci-Yol ile kuvvetli bir bağlantısı olan Terzi Fikri, diğer adaylardan daha fazla oy alarak iktidara geçti. İktidar sonrasında Fatsa'da komün deneyimi oluşturulmaya başlandı. Halk komiteleri kuruldu ve sorunlara ortak çözümler üretilmeye başlandı. Çamura son kampanyası sayesinde Fatsa'nın çamurlu yolları kısa süre içerisinde düzeltildi (Ersan, 2020, s. 295-296).

Sağ için ise bu deneyim bir felaketti. "komünist kurtarılmış bölge", "küçük Moskova" olarak adlandırılan Fatsa'yı yok etmek için hükümet ve ordu beraber çalıştı (Ersan, 2020, s. 296). Demirel'in Çorum Katliamı sürecinde söylediği "'Çorum'u bırakın Fatsa'ya bakın" sözleri Fatsa'ya yapılacak operasyonun habercisi oldu (Aydoğan, 2022). Şehre giriş çıkışların dahi devrimcilerin kontrolü doğrultusunda yapıldığı Fatsa'da, solcu aydınların ve sanatçıların eşliğinde etkinlikler düzenlenmiş, şehir tamamen halk iktidarının kurulduğu bir şehre dönüşmüştü (32. Gün, 2019).

Kenan Evren anılarında Fatsa'dan "Fatsa diye bir yer var burayı komiteler aracılığıyla halk yönetiyor. Devletin etkisi kalmamış" diyerek söz etmişti (Graffiti Haber, 2021). Fatsa'da gösterilen doğrudan demokrasi ve sosyalist belediyecilik örneği, anti-komünist odakları fazlaca endişelendirmişti. Fikri Sönmez'in, Mahir Çayan ve arkadaşlarına yardım ettiğinden dolayı iki yıl hapis yattığı haberleri yayılmıştı (Korkmaz, 2021, s. 126). Bu haberle birlikte Fatsa'da terörist bir yapılanma olduğu, anti-komünist çevreler tarafından sürekli dile getirilmeye başlandı. Demirel, "Bırakırsanız yüz Fatsa daha çıkar" diyerek huzursuzluğunu belirtmiş, ardından "küçük terör odaklarının kurutulacağını" bildirmişti (marksist.org, 2016). Fatsa deneyiminin acilen yok edilmesi için Kenan Evren'in emri doğrultusunda Fatsa Nokta Operasyonu düzenlendi. Fatsa'daki AP, CHP ve MSP İlçe Başkanlarının yaptıkları "Her yerde kan

var, biz burada huzur içindeyiz. Fatsa'da komünist işgal yoktur. Halk vardır. Halkın yönetimi vardır. Fatsa'da ateş ile barut yok, böylesine huzurlu bir yerde olay çıkartmayı istemek niye?" açıklamaları operasyonun önüne geçememişti (marksist.org, 2016).

Düzenlenen operasyona karşı şiddetli bir direniş bekleniyordu. Fakat operasyon sürecinde kan akmadı. Ordunun kontrol altına aldığı Fatsa'da her ev ve sokak arandı. Yüzleri maskeli muhbirler aracılığıyla başta Fikri Sönmez olmak üzere, şehirde bulunan devrimciler birer birer göz altına alındı (32. Gün, 2019). Cezaevindeki kötü koşulları ve işkenceleri protesto etmek için cezaevinde de mücadele eden Fikri Sönmez, 4 Mayıs 1985 yılında kalp krizinden hayatını kaybetti (sendika.org, 2015). Bu şekilde sosyalizmin Fatsa deneyi, devlet eliyle sonlandırıldı. Anti-komünist çevrelerin, Fatsa'daki deneyimi kuşkuyla karşılamasının sebebi, doğrudan halkla birlikte, demokratik olarak alınan kararlar doğrultusunda; devletin yapamadığı işleri halkla birlikte çözebilmiş olmasıdır. Solun orada gösterdiği deneyimin tüm ülkeye yayılacağı ve anti-komünizmin yıllardır yaptığı yalan propaganda içeriğinin, halk gözünde bir öneminin kalmayacağı düşüncesi mevcut olmuştur. Kenan Evren, Fatsa için söylediği; "Biz gelmeseydik Fatsa'dakiler gelecekti" sözleri, anti-komünist odakların duyduğu kuşkuyu gösterir nitelikte olmuştu (Evrensel, 2015).

Fatsa'daki işgale benzer bir olay Amasya'da gerçekleşti. Suluova ilçesinde bulunan Yeni Çeltek maden bölgesinde çalışan işçiler, çok zor şartlar altındaydı. 1975 yılında Maden-İş sendikası kuruldu ve iş verenlerle görüşmelere başlandı. 23 günlük bir grev sonrasında işçilerin talepleri kabul edildi. Lakabı Satışoğlu olan patron, grev sonrasında bir ayrıcalığı kalmadığı gerekçesiyle adamlarıyla birlikte işçilere saldırdı. Saldırıyı geri püskürten işçiler o günden sonra madenlerin yeni sahibi olmuştu. Satışoğlu'nun ortadan kaybolmasıyla birlikte Fatsa'daki gibi komiteler kuruldu ve her şey birlikte yapılmaya başlandı. İşçiler politize olmuştu ve 1 Mayısları fabrikalarda, madenlerde kutlamışlardı. Taksim 1 Mayıs'ına ellerinde kazma ve başlarında baretlerle çıkmışlardı. Fakat Yeni Çeltek'teki bu gelişmeler, iktidarın ve anti-komünist cephenin hoşuna gitmiyordu. 12 Eylül Darbesiyle birlikte buradaki gelişmeler sonlandırıldı (Ersan, 2020, s. 296-298). İşçilerin çoğunluğu gözaltına alındı ve Devrimci-Yol davasına dahil edilerek yargılamalar yapıldı (Kazaz, 2014).

İlerleyen günlerde Türkiye'yi 12 Eylül'e en çok yaklaştıracak ve derinden sarsacak bir olay gerçekleşti. Eski Başbakan Nihat Erim, Devrimci-Sol militanları

tarafından İstanbul/Dragos'ta öldürüldü. Olay yerine bırakılan "Gün Sazak'ı cezalandırdık. Şimdi de Nihat Erim'i cezalandırıyoruz" yazılı ve Dev-Sol imzalı bir bildiriyle suikastı üstlendiler (*Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1980). Dev-Sol, Nihat Erim'in Başbakanlık sürecinde imza attığı Balyoz operasyonu sonucunda asılan ve öldürülen devrimcilerin intikamını aldıklarını açıkladı (Korkmaz, 2021, s. 118). Cinayet sonrasında Alparslan Türkeş ve Süleyman Demirel, 1974 affının sonucu olarak bu suikastı gösterdi ve CHP'yi hedef gösterdi (*Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1980).

Erim suikastıyla birlikte Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk defa bir başbakan öldürülmüştü. Şiddetin hedefinin kişisel ve ufak çaplı siyasal intikamdan çıkıp 1980 yılı itibariyle devlet kadrolarına ve tanınmış/önemli şahsiyetlere yönelmesi 12 Eylül'ün gelmesini sağlayan en önemli faktör olmuştur.

Nihat Erim'den sonra sağ için intikam vakti geldi. Sağın seçtiği hedef ise sol için çok önemli bir isim olan DİSK ve TİP'in kuruluş süreçlerinde rol almış, Kanlı 1 Mayıs'ta kürsüde bulunan Kemal Türkler'di (*Cumhuriyet*, 23 Temmuz 1980). Haberi Ecevit, "Türkler'in öldürülmesi bir provokasyondur", Demirel ise "Fevkalade üzgünüm" diyerek karşılamıştı (*Milliyet*, 23 Temmuz 1980). Kemal Türkler öldürüldüğünde Maden-İş Genel Başkanı'ydı. Ölümünün duyulması üzerine sendikalı işçiler iş bırakma eylemi yaptılar. DİSK yaptığı açıklamada "DİSK bu olay karşısında susmayacaktır" diyerek tüm yurtta protestolar düzenleyeceğini söylemişti (*Milliyet*, 23 Temmuz 1980). Nihat Erim'in devlet töreniyle cenazesinin kaldırıldığı gün gerçekleşen olaya imzasını ülkücüler atmıştı. Suikast sonrasında yargılanan Ünal Osmanoğlu'nun davası on yıllarca sürdü (marksist.org, 2016). Soruşturma sırasında suikastın emrinin Alparslan Türkeş'ten geldiği iddia edilmişti. Fakat suçlamalar karşısında Türkeş, beraat edecekti (Bilge, 2003).

Eylül 1980'de İsrail, Kudüs'ü başkent olarak seçtiğini açıklamıştı. Bu haber Müslümanlar tarafından şiddetle karşı çıkılarak karşılandı. 6 Eylül tarihinde de bu kararı protesto etmek için, yaklaşık 100bin kişinin katıldığı, "Kudüs'ü kurtarma mitingi" düzenlendi. MSP'lilerin yoğun bir ilgi gösterdiği mitingde şeriat lehine ve laikliğe aykırı sloganlar atıldı. "Laiklik ne demek şeriatçıyız", "Dinsiz devlet yıkılacak elbet" gibi sloganlardan dolayı Konya Savcılığı soruşturma başlatmıştı (*Cumhuriyet*, 8 Eylül 1980). İstiklal Marşı'nın okunduğu sırada ayağa kalkılmaması tepkilere neden oldu

(*Milliyet*, 8 Eylül 1980). Kenan Evren darbe yolunda bu gelişmelerin önemine vurgu yaparak şu sözleri yazacaktı:

> Millî Selamet Partisi İsrail'in Kudüs'ü işgali dolayısıyla Konya'da bir miting tertiplemiş ve bu mitinge Türkiye'nin çeşitli yörelerinden militanlarını, din adamlarını ve hatta ülkemizde bulunan Müslüman ülkelerin adamlarını da iştirak ettirmişti. ... meydanda büyük nümayişlerle konuşmalar yapılmış, İstiklal Marşı'mızı söyleyenler protesto edilmiş, bu esnada yerlere oturulmuş, bir kısım yobazlar "Ezan sesi istiyoruz, bu marşı söylemiyoruz." diye bağırmışlar. (...) Sözde bu gösterinin bir maksadı da komünistlere karşı güç gösterisinde bulunmaktı. (...) Esasen Anıtkabir'e gitmeyi başbakan yardımcısı iken dahi kerhen yerine getirmemiştir. 30 Ağustos bayramına katılmayan bu kişi, Konya'da tarihteki 31 Mart provasına çekinmeden katılabiliyordu (Evren, 1990, s. 534-535).

Tüm bu gelişmelerle birlikte Kenan Evren, şartların olgunlaştığını ve insanların artık darbeyi destekleyeceğini düşünerek darbe harekâtını başlattı.

3.4. 12 Eylül 1980: Siyasetin Durdurulması ve Baskının Egemenliği

12 Eylül 1980 saat 04.00'da Milli Güvenlik Konseyi'nin 1 numaralı bildirisi TRT radyolarından yayınlanmaya başladı. Bildiride; Türkiye'nin dış ve iç düşmanların tahriki ile, varlığına, rejimine ve bağımsızlığına yönelik fikri ve fiziki haince saldırılar içinde olduğu, devletin başlıca organlarının işlemez hale geldiği, irticai ve sapık ideolojilerin, toplumun ve devletin her kurumuna sızdığı ve insanların can ve mal güvenliğini tehlikeye düşürdüğü tespitiyle başlıyordu (Evren, 1990, s. 546). Tüm bu sebeplerden dolayı Türk Silahlı Kuvvetlerinin yasal hakkını kullanarak, yani Türkiye Cumhuriyeti'ni koruma ve kollama görevini gerçekleştirmek adına emir-komuta zinciri içerisinde ülkenin yönetimine TSK tarafından el konulduğu bilgisi geçilmişti. Parlamento ve hükümet feshedilmiş, parlamento üyelerinin dokunulmazlıkları kaldırılmış, tüm yurtta sokağa çıkma yasağı ve sıkıyönetim ilan edilmiştir (Evren, 1990, s. 547).

Darbenin açıklanmasının ardından hiçbir direnişle karşılaşılmamış ve ordu ülkedeki tüm kurumların denetimini ele geçirmiştir. Demirel, Ecevit ve Erbakan, askerler tarafından evlerinden alınarak gözaltı süresince kalacakları evlere götürülmüşlerdir. Türkeş ise evinde bulunamamasından dolayı gözaltına alınamamıştır. Ordu içerisinden bir bilgi sızıntısıyla Türkeş'in darbe öncesinde ayrıldığını düşünen Kenan Evren, Türkeş'in teslim olması yönünde çağrı yapmıştır. 14 Eylül günü çağrıya yanıt verene Türkeş, Erbakan'ın yanına gönderilmiştir (Evren, 1990, s. 547).

12 Eylül 1980 tarihinde başlayan askeri yönetim, 13 Aralık 1983 tarihine kadar devam etmiştir. Kenan Evren, "Bayrak Harekâtı" adını verdikleri bu darbeyi daha önceden planladıkları fakat halkın tamamının desteklemesi için, akan kan ve kaostan bıkma noktasına gelinmesini, yani şartların olgunlaşmasını bekledikleri için 12 Eylül günü yaptıklarını söylemiştir (Korkmaz, 2021, s. 151). Sonuç olarak 12 Eylül, halk nezdinde iyi bir şekilde karşılanmıştır. Askeri yönetim sürecinde şiddet olaylarında büyük bir azalma gözlenmiştir.

Uluslararası arenada ise askeri yönetim iyi bir şekilde karşılanmıştır. Demokrasinin yuvası ve diktatörlüklere karşı olan ABD, Türkiye'deki geçmiş dönem hükümetlerin iş görmez hale geldiğini ve dolayısıyla istikrarın sağlanması gerektiğini düşünüyordu. 1979 yılında İran İslam Devrimi'nin yaşanmasıyla birlikte ABD, Orta Doğu'da önemli bir müttefikini kaybetmiş, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a müdahalesiyle birlikte Orta Doğu'da kaos başlamıştır. Uluslararası ilişkilerin bu düzeyde olduğu bir ortamda ABD, Türkiye'nin müttefik olarak kalmasını, dolayısıyla Türkiye'de siyasal ve ekonomik istikrarın acilen sağlanması gerektiğini düşünüyordu (Savran, 2016, s. 199).

12 Eylül ABD için sürpriz bir gelişme olmadı. 1977 tarihinden itibaren ABD'nin istihbarat kaynakları, Türkiye'de bir darbe yaşanabileceği bilgisini iletiyordu (Özata, 2017, s. 50). Nitekim darbe gerçekleştiğinde CIA'in Türkiye şefi Paul Henze "bizim çocuklar başardı" diyerek ABD Başkanı Jimmy Carter'a haberi iletmişti (Miş, 2018). Tıpkı 1960'ta olduğu gibi darbecilerin "NATO'ya ve uluslararası ittifaklara sadığız" mesajı vermesinden dolayı ABD, 12 Eylül'ün yanında durmuştur. "Askeri liderleri iyi tanıyoruz, endişelenmek için neden yok" sözleri ABD'nin istihbarat belgelerinde geçiyordu. Darbenin, Latin Amerika'dakilere benzer bir askeri diktatörlük olmadığı, yaşanan olayların orduyu bu duruma ittiği ve bu sebeple kabul edilebilir olduğu yazılıyordu (Köker, 2018). ABD, 12 Eylül'e desteğini sadece sözlü olarak bırakmadı. 15 Eylül 1980'de Türkiye'de yapılması planlanan NATO Askeri Komitesi toplantısının ve NATO tatbikatının yapılması için çok çaba harcamıştır. Bu şekilde tüm dünyaya askeri yönetimin ve NATO ülkelerinin arasının iyi olduğu gösterilmiştir (Özata, 2017, s. 55).

3.4.1. 12 Eylül'ün Bilançosu

Darbeyle birlikte yıllar boyunca işçilerin ve halkın mücadele sonucu elde ettiği haklar elinden alınmıştır. Türk-İş dışındaki tüm konfederasyonların faaliyetleri durdurulmuştur. DİSK ve MİSK yöneticilerinin "güven" içinde teslim olmaları için çağrı yapılmıştır. Gözaltı süresi 90 güne çıkarılmıştır. DİSK'in bütün taşınır ve taşınmaz varlıklarına el konulmuştur. Teslim olan binlerce DİSK üyesi, aylarca gözaltında bekletilmiş ve mahkemeye çıkarılmamıştır (Olgaç, 2006, s. 51-52). DİSK üyesi veya yöneticisi olan 67 kişi tutuklanmıştır. Darbe sürecinde ve sonrasında "sol ve sağa eşit davranıyoruz" algısı yaratarak aslında darbenin sadece istikrarı sağlamak ve akan kanı durdurmak için yapıldığını iddia eden darbeciler; bunu reel hayatta hiçbir zaman gösterememiştir. DİSK ile aynı anda faaliyetleri durdurulan MİSK hakkında 12 Eylül döneminde hiçbir dava açılmamıştır (Olgaç, 2006, s. 52). Darbe sonucunda grev ve toplu sözleşme hakkı askıya alınmış, 12 Eylül'den önce grevde olan elli binden fazla işçi mesaiye başlatılmıştır. 12 Eylül'ün etkisiyle birlikte sendikalaşma dibi görmüştür (DİSK-AR, 2020, s. 31).

12 Eylül askeri iktidarıyla birlikte 24 Ocak Kararları, önünde hiçbir muhalefetle karşılaşmadan uygulanmaya başladı. Türkiye ekonomisi neo-liberal görüşler çerçevesinde dünyadaki yükselen ekonomik sisteme entegre edildi (Yaşlı, 2019, s. 349). Nitekim 1982 yılında kabul edilecek yeni Anayasa'da bu kararları destekler nitelikte maddeler yer alacaktı. Böylelikle burjuvazinin istekleri doğrultusunda yeni bir sistem kuruldu (DİSK-AR, 2020, s. 22).

12 Eylül Darbesi'yle birlikte ülkede faaliyet gösteren tüm siyasi partiler kapatıldı. Birçok isme siyaset yasağı getirildi. Resmi verilere göre 650 bin kişi gözaltına alındı. 52 bin kişi tutuklandı. 1 milyon 680 bin kişi fişlendi. 14 bin kişi vatandaşlıktan çıkarıldı. 210 bin dava, Sıkıyönetim Mahkemeleri'nde görüldü ve 230 bin kişi yargılandı. 7 bin kişi hakkında idam istendi. 14 kişi cezaevlerinde açlık grevi sonucunda öldü. 170'ten fazla kişi işkence ve sorgu sürecinde öldürüldü. 50 kişi idam edildi (Köker, 2018). 71 bin kişi TCK'nin 141, 142 ve 163. Maddelerinden dolayı yargılandı. 98 bin 404 kişi örgüt üyesi olmak suçundan yargılandı. 30 bin kişi işten atıldı. 30 bin kişi ülkeden çıkarak siyasi mülteci konumuna düştü. 937 adet film sakıncalı olduğu gerekçesiyle yasaklandı. 23 bin 677 dernek kapatıldı. 3 bin 854 öğretmen, 120 öğretim görevlisi, 47 hâkimin işine son verildi. 400 gazeteci hakkında toplam 4 bin yıl hapis

cezası istenen davalar görüldü. 300 gün süreyle gazeteler yayın yapamadı. 299 kişi cezaevlerinde çeşitli şekillerde öldü. Tonlarca gazete ve dergi imha edildi (TBMM Darbe Araştırma Komisyonu, 2012, s. 840-841).

Suçun ve anarşinin yuvası olarak görülen üniversitelerin özerkliği ellerinden alındı. 1981 yılında Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) kurularak tüm üniversiteler devletin kontrolü altına alındı (Korkmaz, 2021, s. 153).

“Adaletli olsun diye bir sağdan bir soldan astık” cümlesini kurarak iki tarafa da mesafeli olduğunu söyleyen Evren’in iddiası; matematiksel olarak da gerçeği yansıtmamıştı (Kızılkoyun, 2012). 12 Eylül sürecinde idam edilen 50 kişinin; 23’ü adli suçlardan dolayı; 8’i sağ görüşlü; 18’i de sol görüşlüydü. Kalan bir kişi ise Esenboğa Havalimanı Saldırısını gerçekleştiren ASALA militanı Levon Ekmekçiyan’dı[49] (bianet.org, 2022). İdamlar, sol görüşlü Necdet Adalı ve sağ görüşlü Mustafa Pehlivanoğlu’nun infazlarıyla başlamıştı. İdamlar sürecinde yargılanan Erdal Eren’in durumu ise ayrı bir tartışma konusu olmuştu. Kenan Evren, Erdal Eren tartışmalarına atfen “Asmayalım da besleyelim mi” sözlerini söyleyerek tartışmalardaki safını belirtmişti (Hürriyet, 2012). 18 yaşını doldurmadığı iddia edilen Erdal Eren, tüm itirazlara rağmen, kemik yaşı tespit edilmeden idam edilmişti (SolHaber, 2021). Eren’in idam kararı iki defa Yargıtay tarafından iptal edilmişti fakat MGK tarafından onaylanan kararla idam kararı uygulanmıştı (NTV, 2019).

1981 yılında MSP ve MHP’lilerin yargılanmasına başlandı. Erbakan’a 36 yıla kadar hapis istemiyle dava açıldı. Türkeş’in de aralarında bulunduğu sanıkların yargılandığı MHP ve Ülkücü Kuruluşlar davasında 220 kişi hakkında idam cezası istendi (AljazeeraTurk, 2015).

12 Eylül Darbesi’nin öncelikli olarak solu, komünizmi hedef aldığı ve ideolojik yapı taşı olarak tüm muhtıra ve darbelerde olduğu gibi anti-komünist olduğu gözlenebilir. 12 Eylül’ün “bir sağdan bir soldan adaleti,” ne matematiksel olarak ne de reel politikada görülmüştür. 12 Eylül sonrasında milliyetçi, faşist ve şeriatçı kişi ve kurumlar siyasal arenada hem daha çok yer bulmuş hem de daha rahat hareket

---

[49] 7 Ağustos 1982 yılında Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu (Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia), (ASALA) tarafından gerçekleştirilen 10 kişinin hayatını kaybettiği saldırıdır.

edebilmişlerdir[50]. 12 Eylül sürecinde seçim barajının %10 olarak belirlenmesiyle birlikte, sosyalizm gibi etki alanı kısıtlı görüşler engellenmeye çalışılmıştır.

3.4.2. 71'in Yarım Bıraktığı İş: 82 Anayasası

1971 yılında 12 Mart Muhtırasıyla birlikte 1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlük, özerklik ve demokratik ortam, bir nebze olsun engellenmiştir. Fakat 1980 yılına kadar gelen süreç göstermiş olacak ki 71'deki değişimler yeterli gelmemiştir. Özellikle solun ve işçilerin fazlaca yararlandığı 1961 Anayasası sayesinde sol kendisine gerek mecliste gerekse de meydanlarda alan bulmuştu. Getirilen sendika, grev ve toplu sözleşme haklarıyla birlikte işçi sınıfı da mücadelenin içerisine girmişti. Fakat toplumsal mücadele içerisinde yeni aktörlerin oluşmuş olması Türkiye siyasetinin hazır olduğu bir şey değildi. 1980 yılına kadar gerek sağ gerek sol aktörlerin çekişmesi sonucunda hem sokakta hem mecliste fazlaca tartışma yaşanmıştı.

12 Eylül'de ise darbeciler, asıl sorunun bu anayasadan kaynaklandığına kanaat getirdiler ve 1982 yılında yeni bir Anayasa hazırlayarak referanduma gittiler. Referandum sonucunda yeni Anayasa %91,4 evet oyu alarak kabul edildi. 9 Kasım 1982 yılında yürürlüğe giren Anayasa'yla birlikte 1961 Anayasası'nın getirdiği haklar ve yirmi yıllık süreçte kazanılan hakların bir kısmı yok edilmişti. Öyle ki; DİSK'e göre 1982 Anayasası, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) Anayasasıydı. DİSK'e göre TİSK'in istekleri doğrultusunda; lokavt hakkı tanınması, grev yasaklarının genişletilmesi, grev tarihinin işverene bildirilmesi, tek bir toplu iş sözleşmesinin yapılması, birden fazla sendikal üyeliğin yasaklanması, arabuluculuk kurumunun kurulması, sendikaların siyasi partilerle ilişki kurmaları ve her yıl denetime tabi tutulmaları maddeleri Anayasa'da yerini almıştı (DİSK-AR, 2020, s. 22-23).

1982 Anayasası'yla birlikte Türkiye'deki iki katmanlı meclis sistemi, yani Senato kaldırıldı. Seçim barajı sistemi getirildi ve meclise girecek parti sayısının minimum olması sağlandı. 12 Mart döneminde yapılan anayasal değişiklikler, 1982 Anayasası'yla birlikte yerini sağlamlaştırdı. TRT'nin özerkliği kaldırıldı ve devlete

[50] Solun, 12 Eylül sonrasında siyasal sahneden olabildiğince geri itilmesi ve çekilmesinin birden çok sebebi sayılabilir. 12 Mart ve 12 Eylül süreçlerinde sol, devlet tarafından başlarına indirilen balyozu çok ağır hissetmiştir. Sağ ise bu süreçte sadece "ufak cezalar" almıştır. 12 Eylül sonrasında solun kitleselliği ve kitle önderleri katledilmiş ve solun kazanımlarının üzeri çizilmiştir. Ekonomik ve ideolojik olarak yepyeni bir çizgiye oturtulan Türkiye, bilinçli olarak apolitize edilmeye başlanmıştır. Bu şekilde resmî kurumlar, milli eğitim, imam hatipler vb. kurumlar aracılığıyla "resmi" görüşler çerçevesinde kitlelerin fikir birliğinin oluşması amaçlanmıştır.

bağlandı, Üniversiteler YÖK aracılığıyla devlete bağlandı, KHK çıkarma yetkisi Bakanlar Kurulu'na verildi, tüm hak ve özgürlükle için bir "genel sınır" getirildi (Yokuş, 2020, s. 4). Anayasa'daki hükümlerin ucu açık bırakıldı. Böylelikle devletin bireye karşı kendisini korumaya alma olanağı oldu (Yokuş, 2020, s. 5). Bu gibi anti-demokratik hükümlerle birlikte 1982 Anayasası, 12 Mart'ın yarım bıraktığı işi tamamlayarak başka bir darbenin ürünü olan 1961 Anayasası'nı kaldırmış oldu.

12 Eylül'den sonra sadece kurum, kuruluş ve kişiler yargılanmadı. Aynı zamanda ülkenin siyasi ve ekonomik geleceği değiştirildi. 24 Ocak Kararlarıyla birlikte ekonomik olarak neo-liberal çizgiye dahil olan Türkiye, 12 Eylül sonrasında siyasal olarak Türk-İslam senteziyle oluşturulmuş melez bir ideolojiyle yapılandırıldı. 12 Eylül, komünizmin karşısına sıkı bir set örmek adına, Kemalizm'den tavizler vererek Türkiye'yi Türk-İslam sentezi ideolojisiyle şekillendirdi.

Türk-İslam Sentezi: Komünizme karşı yaratılan bu görüşün temel bileşenleri İslam'ın getirdiği manevi değerler ile Türklüğün getirdiği milliyetçilik düşüncesidir. Bu görüşlerin harmanlanması sayesinde komünizme karşı en etkili silah oluşturulmuştu (Çağlar & Uluçakar, 2017, s. 121) Bu görüş yıllardır ülkede faaliyet gösteren Aydınlar Ocağı tarafından ortaya çıkarılmıştı (Kadıoğlu, 2020, s. 823). Komünizme karşı fiziksel olarak 'önlemleri' alan darbecilerin, fikri olarak da komünizmi engellemesinin önünde en iyi seçeneklerden birisi bu olmuştu. Aydınlar Ocağı ile iş birliği sonucunda Türk-İslam Sentezi 1980'ler boyunca Türkiye'nin damarlarına bilinçli olarak işlemiştir. Aydınlar Ocağı üyeleri de bu iş birliği sonucunda devlet kademelerinde görev almışlardır (Yaşlı, 2019, s. 349).

12 Eylül süreciyle birlikte "Kemalistleşme" sözleri verilirken aslında bir yandan laiklikten ödün veren gelişmeler yaşanıyordu. İlkokul ve liselerde zorunlu din dersi uygulaması bu dönemde getirildi. İmam Hatip Okullarının yaygınlaşması desteklendi (Çağlar & Uluçakar, 2017, s. 129).

Bu sürecin öncesinde Ahmet Arvasi'nin "Türk-İslam Ülküsü" adıyla görüşlerini yaymaya başlaması da önemli bir yer tutmaktadır. 12 Eylül öncesinde milliyetçi çevreler arasında popüler hale gelen Arvasi'nin görüşleri, 12 Eylül sonrasında Türk-İslam Sentezinin gündeme daha çok gelmesiyle popülerleşmiştir. Arvasi'nin Türklük ve Müslümanlığı birbirine bağlı şeyler olarak görmesi, Atsız'ın biyolojik ırkçı görüşlerini reddederek yerine asimilasyonu kabul eden ve milliyetten önce İslam'ı temel alan

görüşleri milliyetçi çevreler tarafından tartışılmaya başlanmıştı (Yaşlı, 2016, s. 154-159).

SONUÇ

Mustafa Kemal'in, komünizm konusunda tartışmalı ve çelişkili ifadeleri olmasına karşın temel olarak anti-komünist olduğu da aşikardır. CHP ve benzeri şekillerde sol çizgiye yakın tüm ideolojiler; anti-komünist propaganda çevresi tarafından komünistlikle yaftalanmıştır. Bu suçlamanın temelinde McCarthyci bir fikir de yatmaktadır. McCarthy ve McCarthycilik, Türkiye'de tanınmış veya tanınmamış olsun, McCarthyci çizgideki eylemler Türkiye'de gerçekleştirilmiştir. Ayrıca McCarthyciliğin temel olarak ideolojik bir programı olmaması, bu sıfatın McCarthy'nin faaliyetleriyle benzerlik gösteren her türlü eylem için kullanılabileceğini gösterir. Fakat bu olgunun yanında McCarthyciliğin net çizgilere sahip olmaması, bir olgunun McCarthyci olup olmadığı hakkındaki analizi de güçleştirmektedir. Bu sebeple Türkiye tarihindeki anti-komünist pratiklerden bazıları için McCarthycilik adlandırılması yapılabilecekken bazıları için "anti-komünist pratik" adlandırılması yapmak yerinde olmuştur.

Türkiye'deki "komünizm" adının propaganda araçları kullanılarak tehlikeli ve terörize edilmiş olmasından kaynaklı olarak Türkiye'de herhangi bir kişi veya kurumun komünistlikle suçlanması, onun üzerine çamur atılmış olması demektir. Bu suçlama yolu, McCarthycilik olarak adlandırılabilir ve sola dair her türlü kişi veya kuruma karşı kullanılmıştır. Uygulanan McCarthyciliğin sonucunda bazı kurum ve kuruluşlar şiddetli eylemlerle karşılaşmış, bazı insanlar darp edilmiş, işini kaybetmiş ve bazıları da öldürülmüştür.

Tarihin en büyük ve kanlı savaşı olan İkinci Dünya Savaşı sürecinde savaş dışında kalmayı başaran Türkiye, savaş sonrasında oluşan çift kutuplu dünyada yerini almak istemiştir. Başlangıçta SSCB'nin tehditleri gerekçesiyle Batı bloğunda yere alan Türkiye, aslında SSCB'nin temsil ettiği ideolojiden ötürü SSCB'nin karşısında bulunuyordu. Anti-komünist bir ideolojiye ve anti-komünist bir toplum yapısına sahip olan Türkiye için seçim zaten yapılmıştı. Fakat SSCB'nin Türkiye'yi kuşkulandırması, bu süreci hızlandırdı ve Türkiye, 1950'de değişen iktidarıyla birlikte, Batı bloğunun ve NATO'nun değişmez bir parçası haline geldi. Gelişen müttefiklikle birlikte anti-komünizm doğrudan devletin resmî politikası haline geldi. Türkiye'nin NATO yolunu seçmesi ve 1954 yılı itibariyle SSCB'nin Türkiye üzerindeki taleplerinden vazgeçmesi;

Türkiye'nin komünizm ve Sovyet karşıtı politikalarını değiştirmedi. McCarthycilik ve anti-komünizm uygulamaları bu süreçte de hız kesmeden devam etti.

Anti-komünist propaganda, motivasyonunu Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren aynı temellerden sağlıyordu: Din ve milliyetçilik. 93 Harbi'nden dolayı Anadolu toplumunda olmuş olan Rus karşıtlığı, komünizmin bir Rus ideolojisi olduğu yalanıyla birleşince anti-komünizm için müthiş bir fırsat oluşmuştur. Komünizmin, Enternasyonalist tavrı ve laiklik savunusu; dini ve milli değerler için fazlaca hassasiyeti olan Anadolu halkını karşı cephe almaya yetmişti. Anti-komünist çevrelerin bu yönde yaptığı propaganda sayesinde "komünizm dinsizliktir, Allahsızlıktır", "komünizm vatanı yok etmek ister" gibi düşünceler toplumun beyninde yer etmiştir. Toplumda yer alan bu fikirlerin bilincinde olan hükümetler ise bunu her zaman kullanmışlardır. Anti-komünizm, mecliste boy göstermiş olan hemen hemen her parti tarafından dile getirilen ve savunulan bir fikir olmuştur. Din ve milliyetçiliğin muazzam gücüyle birlikte yapılan bu propaganda her seferinde meyvesini vermiştir.

Anti-komünizmin ve getirisi olarak McCarthyciliğin meyvesi ise; solun demokratik alanın dışına itilmesi olmuştur. Anti-komünist çevreler 1946'dan itibaren sistematik olarak, faaliyet göstermeye çalışan her "solcu" örgüt ve kişiyi baskılamıştır. Bu şekilde 1965 yılına kadar Türkiye'de sol, kendisini var edememiştir. Türkiye'de solun kendini görünür olarak var edememesine karşın, sağ sürekli olarak komünizm tehdidinin varlığından şikâyet etmiştir. Fakat gerçekte 1960'lı yılların ikinci yarısına kadar böyle bir tehdidin gerçekliğinden söz edilemez. Bu gerçek, komünizm isminin nasıl terörize edildiğinin göstergesidir. TCK'nin 141 ve 142. maddeleri, komünizmin nasıl yasadışı olarak görüldüğünün resmî belgesidir. Bu maddelerin yasada var olması bile Türkiye'nin bir devlet politikası olarak McCarthyciliği uyguladığının göstergesidir. Sözü geçen maddelerin yoruma açık olması, devletin istediği her muhalifi bu maddeler aracılığıyla baskılayabileceği anlamına gelir. Bu durum da McCarthyciliğin tanımını oluşturur.

Tüm bunlara karşın Türkiye'de sol, sosyalizm ve komünizm kendisini var etmeyi başarmıştır. Sol sayesinde işçiler grev hakkı gibi temel bir hakkın sahibi olmuşlardır. Gericiliğin ve faşizmin yükselişi karşısında bir duvar görevi gören sol, ilerleyen yıllarda militan bir biçimde karşısında sağı görmüştür. 70'lerin ikinci yarısından itibaren bir sokak savaşı halini alan çatışmalar 12 Eylül 1980'de TSK

tarafından durdurulmuştur. 20 yıllık bir birikim sonucunda kitleselleşmiş olan sol, 12 Eylül sonrasında yok edilmiştir. Bu yok oluş gerek ideolojik gerekse de ekonomiktir.

1965 yılından sonra ciddi bir seçenek olarak Türkiye siyasetinde boy göstermiş olan sol, 1971'de ezilmeye çalışılmıştır. Fakat yeniden örgütlenmeyi ve büyümeyi başaran sol, 1980'e gelirken büyük bir aktör olarak Türkiye siyasetinde boy göstermeyi bilmiştir. Türkiye'deki anti-komünist yapılanmalar ve burjuvazi için bu hiç iyi bir gelişme olmamıştır. Sol; işçilerin, öğrencilerin ve ilericilerin vaz geçilmez düşüncesi olmuştur. 1971 tarihindeki kısmi askeri iktidarın başaramadığını başarmak ise 1980'in 12 Eylül'ünde iktidara el koyan askerlerin kabiliyetine kalmıştır. 12 Eylül Darbesi, başlangıçta akan kanı ve kaosu durdurmak; siyasi ve ekonomik istikrarı tahsis etmek için yapılmış gibi dursa da gerçek çok farklıdır. 12 Eylül sürecinde ve sonrasında alınan her türlü karar, darbenin solun gelişimini engellemek ve gelişmiş olanı geriye itmek üzerine kuruludur.

24 Ocak Kararları ile anti-komünist bir ideoloji olarak neo-liberalizm, ekonomik yol seçilmiştir. Türk-İslam Sentezi ile ideolojik olarak Türkiye'nin yeni çizgisi belirtilmiştir. Bu çizginin komünizme karşı kurgulandığı ise bir sır değildir. İdeolojik olarak solun karşısına çıkarılan bu gelişmelerin yanında, fiziksel olarak da solun yok edilişi hızlandırılmıştır. Darbe mahkemelerinde ve cezaevlerinde sol ve sola dair her şey "zor" yoluyla silinmeye çalışılmıştır. Binlerce sol görüşlü kişi cezaevlerinde işkencelere uğramıştır ve onlarcası öldürülmüştür. 1982 yılında kabul edilen Anayasa ile tüm bu gelişmeler perçinlenmiştir. Türkiye'nin kuruluşundan beri düşük-orta seviyede gerçekleşen komünizme karşı savaş, 12 Eylül 1980 darbesiyle birlikte yüksek seviyeye çıkmıştır. Darbe ile sol, sosyal ve siyasal alandan şiddetle silinmeye çalışılmıştır ve bu süreç 1982 Anayasası ile garanti altına alınmıştır.

KAYNAKÇA

32. Gün. (2017, Nisan 20). Demirkırat Belgeseli 3. Bölüm | Zafer | 32.Gün Arşivi [Video]. Türkiye. Şubat 19, 2021 tarihinde https://youtu.be/wm8dOfQQ3Ns adresinden alındı

32. Gün. (2017). Demirkırat Belgeseli 5. Bölüm | Kriz | 32.Gün Arşivi [Video]. Türkiye. Temmuz 25, 2021 tarihinde https://youtu.be/gaCnPr9o4T4 adresinden alındı

32. Gün. (2018, Nisan 30). *1 Mayıs 1977'de Neler Yaşandı? | Kanlı 1 Mayıs | 32. Gün Arşivi*. Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=c2YdLxNjqXg adresinden alındı

32. Gün. (2018, Aralık 19). *Maraş Katliamı'nda Neler Yaşandı? | 12 Eylül'e Giden Yol | 32. Gün Arşivi*. Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=fs80ItYRhLs adresinden alındı

32. Gün. (2019). Değişmeyen Müttefik ABD [Video]. Türkiye. Şubat 24, 2021 tarihinde https://youtu.be/u1ZNH54JD2Y?t=152 adresinden alındı

32. Gün. (2019). Komer'in Arabası ODTÜ'de Nasıl Yakıldı? | 1969 | 32. Gün Arşivi [Video]. Türkiye. Kasım 6, 2021 tarihinde https://youtu.be/mxroKr4epX0 adresinden alındı

32. Gün. (2019, Kasım 25). *Mehmet Ali Ağca Kimdir? | 32. Gün Arşivi*. Youtube [Video]: https://www.youtube.com/watch?v=mPgpkcsehVU adresinden alındı

32. Gün. (2019, Nisan 09). *Terzi Fikri ve Fatsa Komünü | 1980 | 32. Gün Arşivi*. Youtube [Video]: https://www.youtube.com/watch?v=of2WW63Pj3g adresinden alındı

Acar, A. (2012, 11). Basında 'Tan Olayı' - 4 Aralık 1945. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*(43), 1-22.

Akdan, T. (2020). *Soğuk Savaş ve Türkiye'nin Batı'ya Yönelişi.* İstanbul: Yordam Kitap.

Akgül, E. (2013, Eylül 6). *6-7 Eylül 1955'i Basın Nasıl Gördü?* Mart 10, 2021 tarihinde bianet: https://m.bianet.org/bianet/medya/149698-6-7-eylul-1955-i-basin-nasil-gordu adresinden alındı

Akgün, S. K. (2014). Ellinci Yılında 27 Mayıs Hareketi ve 1961 Anayasasının Türkiye'de Anayasal Kültürün Oluşumundaki Rolü. *Mülkiye Dergisi, 34*(267), 145-166.

Akis. (1965, Ağustos 7). Hangisi Doğru? *Akis*, s. 10-11.

Akman, H., & Zeyrek, S. (2013). John Foster Dulles'in Ortadoğu Gezisi, Temaslar Ve Tepkiler. *Avrasya İncelemeleri Dergisi, 2*(2), 259-288.

AljazeeraTurk. (2015, Mayıs 9). *Kronoloji: Öncesi ve sonrasıyla 12 Eylül*. AljazeeraTurk: http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-oncesi-ve-sonrasiyla-12-eylul adresinden alındı

Alkan, M. Ö. (2017, Nisan). 27 Mayıs Sonrası Darbecilerin Büyük Kampanyası. *#tarih*(35). Aralık 30, 2021 tarihinde https://tarihdergi.com/27-mayis-sonrasi-darbecilerin-buyuk-kampanyasi/ adresinden alındı

Alkan, U. (2021). Küba Füze Krizi'nde Türkiye'nin Rolünün Postkolonyal Perspektiften Değerlendirilmesi. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 673-700.

Ant. (1968, Temmuz 30). Sosyalistler bir şehit daha verdi... *Ant*, s. 8.

Aren, S. (1993). *TİP Olayı 1961-1971*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Armaoğlu, F. (1995). (Amerikan Belgeleri ile) Orta Doğu Komutanlığı'ndan Bağdat Paktı'na. *BELLETEN, 59*(224), 189-236.

Aslan, R. (2014, Nisan 30). *1 Mayıs 1977: Yaşayanlar ve arşivler anlatıyor*. BBC: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/04/140430_1_mayis_1977 adresinden alındı

Ataç, K. K. (2016, Temmuz). 70. Yılında Truman Doktrini: Türkiye ve Soğuk Savaş. *Ortadoğu Etütleri, 8*(1), 102-135.

Atılgan, G. (2007). *Behice Boran Siyasal ve Entelektüel Bir Biyografi.* Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Atılgan, G. (2008). *Kemalizm ve Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar: Yön-Devrim Hareketi:*. İstanbul: Yordam Kitap.

Atsız, H. N. (1944, Şubat 20). Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye Açık Mektup. *Orhun*(20).

Atsız, H. N. (1944, Nisan 1). Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye İkinci Açık Mektup. *Orkun*. https://huseyinnihalatsiz.com/makale/basvekil-saracoglu-sukruye-ikinci-acik-mektup/ adresinden alındı

Atsız, H. N. (1950, Kasım 3). Tarihin Barışmaz Düşmanları. *Orkun*(5). Şubat 15, 2021 tarihinde https://www.tukav.org.tr/haber/tarihin-barismaz-dusmanlari.html.html adresinden alındı

Avcıoğlu, D. (1965, Temmuz 30). Bakış: Ortanın Solu. *Yön*(122), 3.

Ayata, A. G. (1995). Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecinde Ortanın Solu Hareketi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 50*(3), 79-88.

Aybar, M. A. (1947). *Zincirli Hürriyet.* İzmir. Şubat 16, 2021 tarihinde https://tustav.org/yayinlar/sureli_yayinlar/zincirli-hurriyet/zincirli_hurriyet_1.pdf adresinden alındı

Aydar, Ö. (2015). Osmanlı Devleti'nde İlk Sosyalizm Tartışmaları ve İlk Sosyalist Örgütlenmeler. *Atatürk Dergisi, 4*(2), 51-81.

Aydın, M. K. (2020). Türkiye ve Bağdat Paktı. *International Journal of Social Science Research, 9*(2), 135-153.

Aydın, Z. (2017, Ağustos 16). *Ereğli'de amelelerin hikâyesi.* BirGün: https://www.birgun.net/haber/eregli-de-amelelerin-hikayesi-175022 adresinden alındı

Aydınlı, E. (2021). *Türkiye'de Rus Düşmanlığının Amerikan Ekseninde Anti-Komünizme Evrimi ve Komünizmle Mücadele Dernekleri.* Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Aydınlı, E. (2021). *Türkiye'de Rus Düşmanlığının Amerikan Ekseninde Anti-Komünizme Evrimi ve Komünizmle Mücadele Dernekleri.* Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Aydoğan, F. A. (2022, Mayıs 05). *Fatsa'nın çağrısı*. BirGün: https://www.birgun.net/haber/fatsa-nin-cagrisi-386546 adresinden alındı

Aysal, N. (2005). Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 267-282.

Bağcı, H. (2014). *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar.* Ankara : ODTÜ yayınları.

Barış. (1950, Ağustos 1). *Barış - Tüstav.* Tüstav: https://tustav.org/yayinlar/sureli_yayinlar/baris/b_008.pdf adresinden alındı

Baştımar, Z. (1966). *Dava ve Müdafaa.* Yeni Çağ Yayınları. https://www.tustav.org/yayinlar/kutuphane/TKP-kutuphanesi/dava-ve-mudafaa.pdf adresinden alındı

BBC. (2020, Temmuz 24). *Bahçelievler katliamı: Kırcı'nın sözleriyle yeniden gündeme gelen olayla ilgili neler biliniyor?* BBC News: https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-53530840 adresinden alındı

bianet.org. (2022, Ağustos 03). *80 Yılın Utanç Listesi: İdam Kurbanları*. bianet.org: https://bianet.org/biamag/siyaset/12143-80-yilin-utanc-listesi-idam-kurbanlari adresinden alındı

Bilge, D. (2003, Nisan 15). *Suikast var, suikastçı yok*. Radikal: http://www.radikal.com.tr/turkiye/suikast-var-suikastci-yok-666844/ adresinden alındı

Birdal, S. C. (2020). *Bir Başka Devrim: Türkiye Sol Hareketinde Arzu, İdeoloji, Politika (1960-1980).* İstanbul: İletişim Yayınları.

BirGün. (2009, Ocak 22). *Bugün Tariş direnişinin yıldönümü*. BirGün: https://www.birgun.net/haber/bugun-taris-direnisinin-yildonumu-44465 adresinden alındı

BirGün. (2019, Aralık 19). *Maraş Katliamı'nın 41. yılı: Katliamda neler yaşandı?* BirGün: https://www.birgun.net/haber/maras-katliami-nin-41-yili-katliamda-neler-yasandi-280769 adresinden alındı

BirGün. (2020, Kasım 19). *Balgat Katliamı sanığının sırrı cenaze sonrasında ortaya çıktı*. BirGün: https://www.birgun.net/haber/balgat-katliami-saniginin-sirri-cenaze-sonrasinda-ortaya-cikti-323511 adresinden alındı

BirGün. (2021, Mayıs 16). *Piyangotepe Katliamı'nda yaşamını yitirenler anıldı*. BirGün: https://www.birgun.net/haber/piyangotepe-katliami-nda-yasamini-yitirenler-anildi-344900 adresinden alındı

Bozkurt, C. (2017, Kasım - Aralık). 1968 Olayları'nın Türk Siyasetine Etkisi: Milliyetçi Hareketin "Komando" Kampları. *Türk Dünyası Araştırmaları, 117*(231), 67-84.

Bulut, F. (2011, Güz). 68 Kuşağı Gençlik Olaylarının Uluslararası Boyutu ve Türkiye'de 68 Kuşağına Göre Atatürk ve Atatürkçülük Anlayışı. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XI*(23), 123-149.

Bulut, S. (2008, Mayıs). Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I. ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*(41), 35-61.

Bulut, S. (2018). 38. Eylemde Güç Mücadelesi: Kore Savaşı ve Türkiye'deki Tezahürleri. *Mavi Atlas, 6*(1), 185-204.

Criss, N. B. (2012). Türkiye-NATO İttifakının Tarihsel Boyutu. *Uluslararası İlişkiler Dergisi, 9*(34), 1-28.

Cumhuriyet. (2009, Mayıs 27). *27 Mayıs İhtilali*. Mart 16, 2021 tarihinde Cumhuriyet: https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/27-mayis-ihtilali-64104 adresinden alındı

Cumhuriyet. (2014, Mayıs 28). *Çorum'da Alevilerin katledilişinin 34. yılı*. cumhuriyet: https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/corumda-alevilerin-katledilisinin-34-yili-76477 adresinden alındı

Cumhuriyet. (2014, Mayıs 6). *İşte 'Üç Fidan'ın İdamına evet ve hayır diyenler*. Cumhuriyet: https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/iste-uc-fidanin-idamina-evet-ve-hayir-diyenler-68737 adresinden alındı

Cumhuriyet. (2020, Haziran 12). *1977 seçimleri öncesi Ecevit'in uğradığı saldırılar ve suikast girişimleri I BELGESEL*. Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=GRDQIiY9HZc adresinden alındı

Çağdaş Alevi Birliği. (2020, Mayıs 27). *27 Mayıs-10 Temmuz 1980 Çorum'da saldırı hazırlığı, katliam ve direnişin kronolojisi*. Çağdaş Alevi Birliği: https://cagdasalevibirligi.com/2020/05/27/27-mayis-10-temmuz-1980-corumda-saldiri-hazirligi-katliam-ve-direnisin-kronolojisi/ adresinden alındı

Çağlar, A., & Uluçakar, M. (2017). Günümüz Türkçülüğünün İslamla İmtihanı: Türk-islam Sentezi Ve Aydınlar Ocağı. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, 119-139.

Çağlar, D. (2008). *Hayali Komünizm.* İstanbul: Berfin Yayınları.

Çakmak, D. (2008). Türkiye’de Asker-Hükümet İlişkisi: Albay Talat Aydemir Örneği. *Akademik Bakış, 1*(2), 35-68.

Çakur, F. (2016). 1980 Askeri Darbesi Öncesi İngiliz Dışişleri Bakanlığı Perspektifinden Milliyetçi Hareket Partisi. *Journal of Turkish Studies*, 29-52.

Çelebi, E. (2001). Türkiye’de Devalüasyon Uygulamaları (1923-2000). *Doğuş Üniversitesi Dergisi* , 55-66.

Çelen, M. (2008). *Aziz Nesin'li Yıllar.* İstanbul: Nesin Yayınevi.

Çelik, A. (2018). DİSK’in Kuruluş ve Varoluş Yılları (1966-1970). *Çalışma ve Toplum*(2), 617-664.

Çelik, A. (2020). Soğuk Savaşın Başlarında Türkiye'de Anti-Komünizm Etkisinde Milliyetçilik ve Din. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 399-411.

Çelik, A. (2022). *DİSK Tarihi Kuruluş Direniş Varoluş 1. Cilt 1967-1975.* İstanbul: DİSK Yayınları.

Çelik, H. S. (2017). Yücel-Öner Davası ve İhmal Edilmiş Bir Siyasal Tartışma: Türkçe Ders Kitaplarında Sosyalist-Komünist Propaganda İddiası. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(42), 507-530. Şubat 17, 2021 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/402556 adresinden alındı

Çetinkaya, G. (2019). Soğuk Savaş Döneminde Türkiye ve Eisenhower Doktrini. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 3*(2), 1-14.

Çolakoğlu, E. F. (2017). Soğuk Savaş Dönemi Askeri Darbeleri ve ABD: Türkiye ve Yunanistan Örnekleri. *Ulisa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi, 2*(1), 76-92.

Çorlu, R. (2019). *Komünizmle Mücadele Derneklerinin Türk Toplumunun Din Anlayışına Etkileri.* Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Demir, Ş. (2012). Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, 0*(12), 37-63.

Demir, Ş. (2016). 12 Mart Askeri Muhtırası. *Şehir ve İrfan Araştırmaları Dergisi*, 130-137.

Deprem, S. (2021, Ocak 22). *Maraş Katliamı*. Çağdaş Alevi Birliği: https://cagdasalevibirligi.com/2021/01/22/maras-katliami/ adresinden alındı

DİSK-AR. (2020). *12 Eylül İşçi Haklarını Nasıl Gasp Etti.* İstanbul: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Merkezi.

Dokuyan, S. (2013, Güz). İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Sovyetler Birliği’nin Türkiye’den İstekleri. *CTAD*(18), 119-135.

Duman, D. (2019). Kore Savaşı ve Türkiye'de Savaş Karşıtı Bir Örgütlenme: Türk Barışseverler Cemiyeti. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 19*(39), 665-692.

Dündar, C. (2006, Ocak 5). *Kontrgerilla kontratakta...* . Candundar.com: https://web.archive.org/web/20090210145601/http://candundar.com.tr/index.php?Did=2601 adresinden alındı

Ecevit, B. (1973). *Ortanın Solu.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Elevli, A. (1968). *Türkiye İşçi Partisi Programı ile Anayasaya Aykırıdır Kurulmak İstenen Düzen Korkunçtur.* İstanbul.

Emgili, F., & Kahramanyol, M. (2016). Tito ve Balkan Siyaseti. *Avrasya Etüdleri, 50*(2), 315-349.

Emiroğlu, Ö. (2019). Nazım Hikmet'in Polonya Vatandaşlığı Meselesi. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*(48), 289-298.

Erdem, H. (2020). 1951 Tevkifatı. Şubat 21, 2021 tarihinde http://www.toplumsol.org/turkiye-solu-tarihinden-bir-sayfa-1951-tevkifati-hamit-erdem/ ve https://www.facebook.com/486378664763055/posts/796198940447691/ adresinden alındı

Ersan, V. (2020). *1970'lerde Türkiye Solu.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Ertem, B. (2009, Haziran). Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12*(21), 377-397. Şubat 15, 2021 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/857070 adresinden alındı

Ertem, B. (2018). 12 Mart 1971 Askerî Müdahalesi Sonrası Ara Rejim ve Türkiye Siyasetine Etkileri (1971-1974). *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 655-676.

Evren, K. (1990). *Kenan Evren'in Anıları.* İstanbul: Milliyet Yayınları.

Evrensel. (2007, Temmuz 15). *Kavel Direnişi.* Evrensel Gazetesi: https://www.evrensel.net/haber/241055/kavel-direnisi adresinden alındı

Evrensel. (2015, Mayıs 09). *'Asmayalım da besleyelim mi?'.* Evrensel: https://www.evrensel.net/haber/112363/asmayalim-da-besleyelim-mi-2 adresinden alındı

Evrensel. (2018, Eylül 23). *Taylan Özgür kimdir, nasıl öldürüldü?* Evrensel: https://www.evrensel.net/haber/362014/taylan-ozgur-kimdir-nasil-olduruldu adresinden alındı

Fedayi, C. (2004, Kış). Ortanın Solu Akımı. *liberal düşünce*, 163-183.

Fedayi, C. (2019, Temmuz - Aralık). Adalet Partisi'nin Birinci Dönemi: 1961-1971. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*(57), 123-150.

Furr, G. (2011). *Hruşçov'un Yalanları SBKB(B) XX. Kongresinde Yapılan Suçlamalar Hakkında.* İstanbul: Yordam Kitap.

Gaytancıoğlu, K. (2013). *Politik Liderlik ve Bir Politik Lider Olarak Bülent Ecevit.* Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Gençalp, E. (2018). Türk Siyasal Yaşamında Ana-Akım Dışı Bir Siyasal Parti ve Propaganda Örneği: TİP VE 1965 Seçimleri. *Political Communication in Theory and Practice: Non-Western Approaches,* (s. 211-231). Aydın. https://www.researchgate.net/publication/332224254_TURK_SIYASAL_YASAMINDA_ANA-AKIM_DISI_BIR_SIYASAL_PARTI_VE_PROPAGANDA_ORNEGI_TIP_VE_1965_SECIMLERI adresinden alındı

Gerger, H. (2012). *ABD Ortadoğu Türkiye.* İstanbul: Yordam Kitap.

Gök, S. (2003). *Türk Siyasal Yaşamında Vatan Gazetesi.* Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Göktaş, F. (2014, 3 7). *Türkiye Kurtuluş Savaşı'nda S.S.C.B yardımları*. Sol Haber Portalı: https://haber.sol.org.tr/serbest-kursu/turkiye-kurtulus-savasinda-sscb-yardimlari-faysal-goktas-haberi-88999 adresinden alındı

Görmüş, A. (2020, Ağustos 18). *Türkiye'de siyasetin 'yetmez ama evet'lerle dolu tarihi.* Serbesiyet: https://serbestiyet.com/featured/turkiyede-siyasetin-yetmez-ama-evetlerle-dolu-tarihi-39372/ adresinden alındı

Graffiti Haber. (2021, Mayıs 04). *Fatsa'da Devrimci Bir Model: Terzi Fikri*. Graffiti Haber: https://graffitihaber.com/haber/7047772/fatsada-devrimci-bir-model-terzi-fikri adresinden alındı

Güldal, M. (2017). *Soğuk Savaş Döneminde Türkiye'deki Komünizmle Mücadele Dernekleri.* Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gülmez, N., & Yıldırım, A. C. (2021). Hasan Âli Yücel-Kenan Öner Davasının Türk Basınına Yansıması. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 8*(4), 1422-1455.

Günar, A. (2014). Amerika Birleşik Devletleri'nde McCarthy Dönemi ve Dış Politika Üzerindeki Etkileri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(4), 62-78.

Gürel, B. (2006). 1970'li yıllarda Türkiye solu. *Devrimci Marksizm*, 7-21.

History.com Editörleri. (2010, Haziran 1). *Red Scare*. History: https://www.history.com/topics/cold-war/red-scare adresinden alındı

Hür, A. (2014, Haziran 29). *Kavel, Paşabahçe ve 15-16 Haziran direnişleri.* Radikal: http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ayse-hur/kavel-pasabahce-ve-15-16-haziran-direnisleri-1199240/ adresinden alındı

Hürriyet. (2012, Aralık 04). *"Asmayalım da besleyelim mi sözünden pişman oldu"*. Hürriyet: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/asmayalim-da-besleyelim-mi-sozunden-pisman-oldu-22072827 adresinden alındı

İleri, İ. (2005). Türkiye'nin Dış Politikası. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 375-381.

İleriHaber. (2020, Ekim 8). *Bahçelievler Katliamı'nın üstünden 42 yıl geçti: MHP'liler öldürdü, AKP serbest bıraktı*. İleriHaber: https://amp.ilerihaber.org/icerik/bahcelievler-katliaminin-ustunden-42-yil-gecti-mhpliler-oldurdu-akp-serbest-birakti-118095.html adresinden alındı

Ilgar, H. (1966). *Komünizm ve Tenkidi.* İzmir: TKMB Genel Merkezi Yayınları.

İrtem, O. (2016, Ekim 24). *Türkiye sağının bilinmeyen siyasi af kampanyası*. OdaTv: https://odatv4.com/analiz/turkiye-saginin-bilinmeyen-siyasi-af-kampanyasi-2410161200-102767 adresinden alındı

İzmir, B. (2017). İki Müttefik, Bir Kriz: Türk- Amerikan ilişkilerinde Jüpiter Füzeleri Krizi. *Humanitas*, 177-192.

Kadıoğlu, A. S. (2020). Türk-İslam Sentezi'nin Oluşum ve Gelişim Süreci. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 813-834.

Kalyon, L. (2010). Truman Doktrini Üzerine Bir Analiz. *Güvenlik Stratejileri Dergisi, 6*(11).

Kalyon, L. (2010). Truman Doktrini Üzerine Bir Analiz. *Güvenlik Stratejileri Dergisi, 6*(11), 7-20.

Kaplan, M. (2022). DİSK'in Kuruluşundan 15-16 Haziran'a Fabrika dan 15-16 Haziran'a Fabrika Sendika Özgürlüğü Eylemlerinden DİSK'i. *Çalışma ve Toplum*, 1149-1192.

Karadeniz, H. (1995). *Olaylı Yıllar ve Gençlik.* İstanbul: Belge Yayınları.

Karataş, İ. (2020). 12 Mart Muhtırası ve Nihat Erim Hükümeti'nin Balyoz Harekâtı'nın Medyaya Yansıması. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 1574 - 1594.

Kaya, A. E. (2014). Bir Trajediye İktidar ve Muhalefet Cephesinden Bakışlar: 6-7 Eylül Olaylarının Ulus ve Zafer Gazetelerinde Temsili. *iletişim : araştırmaları, 12*(1), 75-123.

Kazaz, G. (2014, Eylül 13). *12 Eylül'ün Hedeflerinden Yeni Çeltek Direnişi*. bianet: https://m.bianet.org/biamag/siyaset/158488-12-eylul-un-hedeflerinden-yeni-celtek-direnisi adresinden alındı

Keskin, A. (2019). *Türkiye'de Öğrenci Olayları ve Türk Siyaseti Üzerine Etkileri (1968-1980).* Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkilap Tarihi Enstitüsü, Erzurum.

Kılıç, E., & Kalkan, E. (2021). 1950-1960 Yılları Arasında Türkiye'de Sol İdeolojinin Güvenlikleştirilmesi. *Atatürk Yolu Dergisi*(69), 343-359.

Kılıç, M. (2016). *Allah, Vatan, Soy, Milli Mukaddesat.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Kıllıoğlu, M. E. (2021). 1956 Süveyş Krizi ve Ortadoğu'ya Etkisi. *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 6*(2), 726-757.

Kısakürek, N. F. (2007). *Moskof.* İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Kızılkaya, M. (2014, Ağustos 03). *115 turda Cumhurbaşkanı seçilemedi Kenan Evren tanklarla Köşk'e çıktı*. Haberturk: https://www.haberturk.com/yazarlar/muhsin-kizilkaya-2291/976090-115-turda-cumhurbaskani-secilemedi-kenan-evren-tanklarla-koske-cikti adresinden alındı

Kızılkoyun, F. (2012, Kasım 22). *'Bir sağdan bir soldan astık' açıklaması*. Hürriyet: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bir-sagdan-bir-soldan-astik-aciklamasi-21978372 adresinden alındı

Kocaman, M. T., & Gölcü, A. (2021). Türkiye-ABD İlişkilerinde Basının Yeri: Missouri Zırhlısı'nın Türkiye Ziyareti. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*(35), 196-216.

Kocaoğlu, C. T. (1965). Ceyda Tuna Kocaoğlu. *Tarih İncelemeleri Dergisi, 36*(2), 565-590.

Koç, Y. (1994, Şubat). İşçi Sınıfsız Demokratik Devrim"in İşçi Sınıfına Katkıları: 27 Mayıs Örneği. *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*(164), 21-24.

Koç, Y. (2010). İşçi Sınıfsız Demokratik Devrim"in İşçi Sınıfına Katkıları: 27 Mayıs Örneği. *Mülkiye Dergisi, 34*(267), 211-233.

Koç, Y. (2021, Mayıs 28). *'27 Mayıs'zede İşçiler*. Haber2021: https://haber2021.com/27-mayiszede-isciler adresinden alındı

Koçak, M. H., & Çelik, A. (2016). Türkiye İşçi Sınıfının Ayağa Kalktığı Gün: Saraçhane Mitingi. *Çalışma ve Toplum*(2), 647-678.

Koçer, G. (2019). Kelimelerin Gücü: Türk Dış Politikasında Söylem. *Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5-34. Şubat 2021, 15 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/738507 adresinden alındı

Kongar, E. (2020, 5 18). *McCARTHY KİMDİR? McCARTHYİZM NEDİR?* Kongar.org: https://www.kongar.org/aydinlanma/2009/692_McCarthy-II.php adresinden alındı

Korkmaz, H. (2021). *12 Mart 1971 Muhtırası İle 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi Öncesi Yaşanan Öğrenci Olayları Ve Etkileri.* Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Erzincan.

Kozan, O. (2010). *Türkiye'de Rusya ve Rus Kültürü İmajı: Tarihi ve Bugünü.* Ankara: Rusya Bilimler Akademisi Doğu Bilimleri Enstitüsü .

Köker, İ. (2018, Eylül 12). *ABD gizli diplomatik belgelerinde 12 Eylül darbesi: 'Askeri liderleri iyi tanıyoruz, endişelenmek için neden yok'*. BBC News: https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45486144 adresinden alındı

Köse, T. (2016, Temmuz 18). *Türkiye'nin idam cezası tarihinde neler var?* BBC News: https://www.bbc.com/turkce/36828182 adresinden alındı

Kural, B. (2013, Şubat 16). *Kanlı Pazar'dan Önce Gazeteler*. Bianet: https://m.bianet.org/bianet/genclik/144384-kanli-pazar-dan-once-gazeteler adresinden alındı

Kurban, V. (2014, Bahar). 1950-1960 Yıllarında Türkiye ile Sovyetler Birliği Arasındaki İlişkiler. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XIV*(28), 253-282.

Kürkçüoğlu, F. (2011, Mayıs 24). *Maraş Katliamı Tarih Bu Katliamı Unutmayacak*. bianet: https://m.bianet.org/kurdi/insan-haklari/134999-tarih-bu-katliami-unutmayacak adresinden alındı

Labru, A. (2017, Aralık 8). *1934 yazında İzmir: 'Vatandaş Türkçe konuş'*. Agos Gazetesi: http://www.agos.com.tr/tr/yazi/19847/1934-yazinda-izmir-vatandas-turkce-konus adresinden alındı

Leontiç, M. (2012). Nazım Hikmet'in Hayatı ve Şiirleri. T. Zubçeviç-Hafız içinde, *BAL-TAM Türklük Bilgisi* (s. 263). Ankara: Birlik Basımevi. https://eprints.ugd.edu.mk/3475/1/nazim-hikmet-bal-tam-icin.pdf adresinden alındı

Mahiroğulları, A. (2019, Ağustos). Türk Sendikacılık Tarihinde "Komünizmi Tel'in" ve "Kıbrıs Türk'tür Türk Kalacaktır" Mitingleri. *KARATAHTA/İş Yazıları Dergisi*(14), 15-34.

Malumatfuruş. (2019, Aralık 4). *"Komünizm Türk Dünyasının En Büyük Düşmanıdır Her Görüldüğü Yerde Ezilmelidir" Sözünün Atatürk'e Ait Olduğu İddiası*. Malumatfuruş: https://www.malumatfurus.org/komunizm-turk-dunyasinin-en-buyuk-dusmanidir-her-goruldugu-yerde-ezilmelidir-sozunun-ataturke-ait-oldugu-iddiasi/ adresinden alındı

marksist.org. (2016, Temmuz 16). *11 Temmuz 1980: Fatsa'da "Nokta Operasyonu" yapıldı*. marksist.org: https://marksist.org/icerik/Yazar/4967/mobileRedirect adresinden alındı

marksist.org. (2016, Temmuz 22). *22 Temmuz 1980: DİSK Başkanı Kemal Türkler katledildi*. marksist.org: https://marksist.org/icerik/Yazar/5042/mobileRedirect adresinden alındı

marksist.org. (2016, Mayıs 04). *4 Mayıs 1985: Fatsa Belediye Başkanı "Terzi" Fikri Sönmez yaşamını yitirdi*. marksist.org: https://marksist.org/icerik/Tarihte-Bugun/4537/4-Mayis-1985-Fatsa-Belediye-Baskani-Terzi-Fikri-Sonmez-yasamini-yitirdi adresinden alındı

Meşe, E. (2017). *Komünizmle Mücadele Dernekleri.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Milliyet. (1950, Ağustos 12). *Kızıl Tahrikle Mücadele: Komünizm Vatan Hıyaneti Sayılıyor*. Milliyet Gazete Arşivi: http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1950/08/12 adresinden alındı

Milliyet. (2012, Temmuz 13). *Cevat Yurdakul'un katili Kehya: Pişman değilim*. Milliyet: https://www.milliyet.com.tr/gundem/cevat-yurdakulun-katili-kehya-pisman-degilim-1566625 adresinden alındı

Miş, N. (2018, Eylül 15). *"Bizim Çocuklar Başardı"nın Belgeleri*. Setav: https://www.setav.org/bizim-cocuklar-basardinin-belgeleri/ adresinden alındı

MTTB Yönetim Kurulu. (2021, Eylül 20). *MTTB Tarihçe*. Milli Türk Talebe Birliği: https://www.mttb.org.tr/sayfalar/tarihce/94 adresinden alındı

Mumcu, U. (2018). *40'ların Cadı Kazanı.* Ankara: um:aga Vakfı Yayınları.

Nazif, S. (2016). Moskof ve Biz. *Bizim Ahıska*(42), 30-40.

Nazif, S. (tarih yok). Rus Kimdir, Moskof Nedir? *Orkun*(57), 9.

Nesin, A. (2013). *Salkım Salkım Asılacak Adamlar.* İstanbul: Nesin Yayınevi.

NTV. (2019, Eylül 12). *12 Eylül 1980 Darbesi'nin 39. yılı (12 Eylül'de ne oldu?)*. NTV: https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/12-eylul-1980-darbesinin-39-yili-12-eylulde-ne-oldu,5OXYSCx4nkm1J5WCXMJVSA/NqwbSt6gDkmD8gmrDWaIBQ adresinden alındı

OdaTv. (2011, Eylül 29). *KONTRGERİLLA 33 YIL ÖNCE O EMNİYET MÜDÜRÜNÜ NEDEN ÖLDÜRDÜ*. OdaTv: https://odatv4.com/guncel/kontrgerilla-33-yil-once-o-emniyet-mudurunu-neden-oldurdu-2909111200-19597 adresinden alındı

Oğur, Y. (2020, Mart 9). *Şehitler Tepesi'nin hikayesi…*. Serbesiyet: https://serbestiyet.com/haberler/dunya/sehitler-tepesinin-hikayesi-1325/ adresinden alındı

Okuyan, K. (2011, Ocak). Türkiye'de Anti-Komünizmin Gelişiminde "Kuruluş" Uğrağı. *Gelenek*(112). 05 2020, 21 tarihinde https://gelenek.org/turkiyede-anti-komunizmin-gelisiminde-kurulus-ugragi/#easy-footnote-6-17213 adresinden alındı

Olgaç, Y. (2006). *Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun Türk Çalışma Hayatındaki Yeri.* Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.

Onaran, N. (2012, 5 30). *Mustafa Kemal'den Suphi'ye 'davet'*. Evrensel Gazetesi: https://www.evrensel.net/haber/29962/mustafa-kemalden-suphiye-davet adresinden alındı

Oran, B. (2009). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Önal, T. (2017). 27 Mayıs İhtilali'nin Geride Bıraktıkları ve İnönü Hükümetleri Döneminin Önemli İç Siyasi Gelişmeleri (1961-1965). *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 1*(1), 10-25.

Örnek, C. (2015). *Türkiye'nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı.* İstanbul: Can Yayınları.

Öymen, A. (2009). *Öfkeli Yıllar.* İstanbul: Doğan Kitap.

Özalp, M. (2018). Fayda ve Zararlar: Çıkmakla Kalmak Arasında Türkiye-NATO İlişkileri. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3*(2), 404-421.

Özata, M. (2017). Abd Ve 12 Eylül Darbesi: Bir Demokrasinin Darbeye Bakışı. *Asia Minor Studies*, 48-63.

Özdemir, E., & Şendil, A. F. (2016). Soğuk Savaş Dönemi Algı ile Gerçek Arasında Bir İmge Olarak Türk Solu; Demokrat Parti'nin Sol Hareketlere Yaklaşımı. *CTAD*(23), 337-367.

Özdemir, H. (1997). Siyasal Tarih (1960-1980). M. Tunçay, C. Koçak, H. Özdemir, K. Boratav, S. Hilav, M. Katoğlu, & A. Ödekan içinde, *Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980* (s. 191-215). İzmir: Cem Yayınevi.

Özgişi, T. (2012). Demokrat Partinin Balkan Politikaları Bağlamında Balkan İttifakı ve Projesi. *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*(22), 135-163.

Özgür, P. S. (2015, Güz). Yunanistan İç Savaşı ve Dış Güçlerin Rolü. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*(57), 101-129.

Öztekin, H. (2018). 1944 Irkçılık - Turancılık Davası ve Basındaki Tartışmalar. *Selçuk İletişim, 11*(1), 212-236.

Öztürk, E. (2016). *Milli Türk Talebe Birliğinde Değişen Milliyetçilik Anlayışı ve Anti-Komünizm (1965-1971).* Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.

Öztürk, S. (2014, Temmuz 7). *Milli Bakiye (Ulusal Artık) Sistemi.* secimsistemleri: http://secimsistemleri.blogspot.com/2014/05/milli-bakiye-ulusal-artk-sistemi.html adresinden alındı

Öztürk, Ş., Nas, F., & İçöz, E. (2008). 24 Ocak Kararları, Neo-liberal Politikalar Ve Türkiye Tarımı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15-32.

Öztürk, Y. (2010, Temmuz). *Bu Nasıl Bir Yürek*. Şubat 13, 2021 tarihinde Genç Dergisi: https://gencdergisi.com/9764-bu-nasil-bir-yurek.html adresinden alındı

Pelek, S. (2010, Nisan 11). *Kaftancıoğlu'nun Katili 30 Yıl Sonra Hala Cezasız*. bianet: https://bianet.org/bianet/bianet/121249-kaftancioglunun-katili-30-yil-sonra-hala-cezasiz adresinden alındı

Pilavoğlu, K. (1949). *Komünizme Hücum.* Ankara: Güney Matbaacılık.

Pınar, E. (2008). 27 Mayıs'ın İzinde Türk Solu ve Milliyetçilik: Kemalizm ve Yön Hareketi, Milli Demokratik Devrim. *Mülkiye, XXXII*(260), 193-205.

Radikal. (2011, Aralık 22). *Maraş katliamı MİT planıydı*. Radikal: http://www.radikal.com.tr/turkiye/maras-katliami-mit-planiydi-1073231/ adresinden alındı

Rüzgar, K. (2020, Temmuz 24). *52'nci ölüm yıl dönümünde Vedat Demircioğlu ve 6. Filo'nun hikâyesi*. Cumhuriyet: https://www.cumhuriyet.com.tr/galeri/52nci-olum-yil-donumunde-vedat-demircioglu-ve-6-filonun-hikayesi-1753739 adresinden alındı

Safioğlu, T. (1949). *Türk Gençliğine Açık Mektup.* Adana: Çukurova Komünizmle Savaş Derneği Yayınları.

Sanlı, F. S. (2017). *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisinden Milliyetçi Hareket Partisi'ne Tarihsel Süreç, İdeoloji ve Politika (1960-1969).* Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Sanlı, F. S. (2018). 27 Mayıs'ın "Zoraki Diplomatları": 14'lerin Yurtdışı Faaliyetleri. *Akademik Bakış, 11*(23), 221-248.

Sanlı, F. S. (2019). Alparslan Türkeş ve Arkadaşlarının Aktif Siyasete Girişinin Türk Kamuoyundaki Akisleri. *Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi, 1*(2), 35-59.

Saray, M. (2011). Atatürk, Milli Eğitim Davamız ve Komünizm Tehlikesi. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 87-96.

Savran, S. (2016). *Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri Cilt 1: 1908-1980.* İstanbul: Yordam Kitap.

Sebillürreşad. (1948, Mayıs). Allahın İnayetiyle Sebillürreşad'a Başlıyoruz. *Sebillürreşad, 1*(1), 2.

Sebillürreşad. (1949). Bolşevikler Dinle Mücadelede Başa Çıkamadılar. *Sebillürreşad, 3*(66), 251. Şubat 18, 2021 tarihinde https://katalog.idp.org.tr/pdf/5289/9571 adresinden alındı

sendika.org. (2015, Mayıs 04). *Fatsa Fikri yaşıyor*. sendika.org: https://sendika.org/2015/05/fatsa-fikri-yasiyor-2-262081/ adresinden alındı

sendika.org. (2021, Aralık 19). *Maraş Katliamı'nı unutma, unutturma!* sendika.org: https://sendika.org/2021/12/maras-katliamini-unutma-unutturma-640866/ adresinden alındı

Sertel, Z. (1977). *Hatırladıklarım.* İstanbul: Gözlem Yayınları.

Sipahi, S. (2007). *Kore Savaşı ve Türk Kamuoyu.* Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.

SolHaber. (2020, Temmuz 18). *52 yıllık isyan: 6. Filo Defol!* Sol Haber: https://haber.sol.org.tr/haber/52-yillik-isyan-6-filo-defol-9847 adresinden alındı

SolHaber. (2021, Aralık 13). *Hep 17 yaşında: Erdal Eren...* SolHaber: https://haber.sol.org.tr/haber/hep-17-yasinda-erdal-eren-320585 adresinden alındı

SolHafıza. (2019, Mart 13). *Doğan Öz Cinayeti Hakkında Tweet Dizisi*. Twitter: https://twitter.com/GunlukArsiv/status/1105916669573005312 adresinden alındı

Sönmez, C. S. (2012). Demokrat Parti İktidarının İlk İcraatlarına Bir Örnek: "Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun". *Yönetim Bilimleri Dergisi, 10*(20), 111-136.

Sunay, C., & Ezgin, E. (2021). 27 Mayıs Darbesinden 12 Mart Muhtırasına Gidiş ve Sebepleri . *İnsan ve İnsan*, 65-80.

Şafak, C. (2018). DİSK: Devrimci Sendikacılıktan Sınıf ve Kitle Sendikacılığına (1967-1980). *Çalışma ve Toplum*, 665-714.

Şafak, H. (2016, 12 17). *Anti-komünizmin icadı ve sözel kültür*. Gazete Duvar: https://www.gazeteduvar.com.tr/kitap/2016/12/17/anti-komunizmin-icadi-ve-sozel-kultur/ adresinden alındı

Şahin, İ. (2014). *12 Mart'tan 12 Eylül'e 68 Kuşağı Öğrenci Hareketleri.* Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Şen, S. (2018, Şubat 8). *38 yıl önce bugün İzmir ayaktaydı: 8 Şubat Tariş direnişi aydınlatıyor*. Sol Haber: https://haber.sol.org.tr/emek-sermaye/38-yil-once-bugun-izmir-ayaktaydi-8-subat-taris-direnisi-aydinlatiyor-227850 adresinden alındı

Şimşek, A. (2018). *Türkiye'de Antikomünist Faaliyetler: Propaganda Araçları, Teşekküller ve Portreler(1945-1971).* Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Şimşek, S. (2015). Örgütsel Çatışma Aracı Olarak Pol-Der Gazetesi. *Ankara Üniversitesi İlef Dergisi*, 131-154.

T.C. Resmi Gazete. (1960, 05 30). *Milli Birlik Komitesinin Tebliğleri.* https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10515.pdf adresinden alındı

T24. (2010, Ağustos 06). *Demirel şiddet olaylarında Özel Harp Dairesi'ni kullanalım dedi, reddettim*. T24: https://t24.com.tr/haber/demirel-siddet-olaylarinda-ozel-harp-dairesini-kullanalim-dedi-reddettim,90043 adresinden alındı

Tahincioğlu, G. (2022, Mart 24). *20 soruda Savcı Doğan Öz cinayeti: Açığa çıkarttığı kontrgerillanın hedefi oldu, 44 yıldır dosyası aydınlatılmadı*. T24: https://t24.com.tr/haber/20-soruda-savci-dogan-oz-cinayeti-aciga-cikarttigi-kontrgerillanin-hedefi-oldu-44-yildir-dosyasi-aydinlatilmadi,1023012 adresinden alındı

Tamer, A. (2011). Muhayyel Komünizm: Türk Sağının Anti-Komünizm Propagandası. *Doğubatı*, 91-114.

Tamtürk, E. (2019). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türk Siyasindeki Dönüşüm. *Gaziantep Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 161-185.

Tansü, Y. E., & Arslan, G. (2018). 1957 Suriye Krizi. *Social, Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 640-647.

Tartanoğlu, A. (2014). MHP ve "Ülkücü Töre"nin Düşündükleri. *Mülkiye Dergisi*, *24*(222), 165-176.

TBMM. (tarih yok). *1973 Yılı Genel Seçimlerinde Partilerin Aldıkları Oylar ve Oranları*. 04 03, 2022 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Milletvekili Genel Seçimleri: https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1973 adresinden alındı

TBMM Darbe Araştırma Komisyonu. (2012). *Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Cilt 2.* Ankara: TBMM.

TBMM. (tarih yok). *Türkiye Cumhuriyeti Milletvekili Genel Seçimleri 1965 Yılı Genel Seçimlerinde Partilerin Aldıkları Oylar ve Oranları*. Ocak 27, 2022 tarihinde TBMM: https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1965 adresinden alındı

Topuz, A. D. (2016, Temmuz 20). *NATO'ya İnanıyoruz CENTO'ya Bağlıyız*. Mart 16, 2021 tarihinde Gazete Duvar: https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2016/07/20/natoya-inaniyoruz-centoya-bagliyiz adresinden alındı

Tunç, B. (2020). Türk Anayasa Tarihinde 1961 Anayasası'nın Yeri ve Önemi. *Karadeniz Araştırmaları, XVII*(67), 657-692. http://www.karamdergisi.com/Makaleler/1696067378_4.%20Bilal%20Tunç%20TM.pdf adresinden alındı

Tunçay, M. (1978). *Türkiye'de sol akımlar: 1908-1925.* Ankara: İlkyaz Basımevi.

Turgay, F. (2017). 1960-1963 Dönemi İşçi Eylemlerine Aşağıdan Bakmak. *İnsan ve İnsan, 4*(13), 253-263.

Türkeş, A. (1975). *Milli Doktrin: Dokuz Işık.* İstanbul: Kutluğ Yayınları.

Uca, A. (2000). Atatürk ve Komünizm. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*(15), 323-348.

Uluslararası İşçi Dayanışma Derneği. (2020, Haziran 14). *Sermaye ve temsilcileri pek endişeli, DİSK'i boğmak istiyorlar 3/3.* UİDD: https://uidder.org/sermaye_ve_temsilcileri_pek_endiseli_diski_bogmak_istiyorlar_33.htm adresinden alındı

Unsur, Ö. (2003). *Şefik Hüsnü Değmer: Türkiye Sol Hareketi İçindeki Yeri ve Görüşleri.* Ankara: Ankara Üniversitesi.

Uygur, G. D. (2020). *Türkiye İşçi Partisi 1961-1971.* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Uzman, N. (2018, Yaz). II. Dünya Savaşı Sonrasında Sovyet Talepleri ve Türkiye'nin Tepkisi. *Akademik Bakış, 11*(22), 117-142.

Yalçın, A. K. (2021, Aralık). Alparslan Türkeş'in Sürgündeki Siyasi Faaliyetleri (1960-1963). *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-21.

Yalçın, S. (2007, Mayıs 27). *DP'nin kuruluşunda sosyalistler de vardı!* Hürriyet: https://www.hurriyet.com.tr/dp-nin-kurulusunda-sosyalistler-de-vardi-6591479 adresinden alındı

Yaman, A. E. (2005). Kore Savaşı'nın Türk Kamuoyuna Yansıması. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*(37-38), 231-245.

Yaşlı, F. (2016). *Türkçü Faşizmden Türk İslam Ülküsü'ne.* İstanbul: Yordam Kitap.

Yaşlı, F. (2019). *Antikomünizm, Ülkücü Hareket, Türkeş.* İstanbul: Yordam Kitap.

Yaşlı, F. (2020). *"Halkçı Ecevit" Ecevit, Ortanın Solu ve CHP (1960-1980).* İstanbul: Yordam Kitap.

Yaşlı, F. (2022, Mayıs 18). *Ecevit'ten Kılıçdaroğlu'na, kontrgerilladan SADAT'a*. Sol Haber: https://haber.sol.org.tr/yazar/ecevitten-kilicdarogluna-kontrgerilladan-sadata-335693 adresinden alındı

Yavan, M. K. (2018). Siyasal Şiddet, Terörizm Ve Türkiye Örneği: 12 Eylül Süreci. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 81-102.

Yavuz, U. G. (2016). II. Dünya Savaşı'nın Cumhuriyet ve Tan Gazetelerinde Temsili. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 3*(11), 2-31.

Yıldız, M., & Edi, A. (2021). 1980 Cumhurbaşkanlığı Seçim Süreci. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1651-1658.

Yılmaz, H. (2021, Haziran 3). *Nazım Hikmet'in Kara Mancar şiiri*. Pusula Gazetesi: https://www.pusulagazetesi.com.tr/nazim-hikmetin-kara-mancar-siiri-178601-haberler.html adresinden alındı

Yılmaz, M. (2014). Mustafa Suphi Olayı. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 299-311.

Yokuş, S. (2020). Özgürlükler Bağlamında 1982 Anayasası' nın Evrimi. *Anayasa Yargısı*, 1-30.

Yorgancılar, S. (2006). *1965 Sonrası İslamcı Bir Öğrenci Hareketi Olarak Milli Türk Talebe Birliği.* Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Yön. (1965, Temmuz 30). CHP Seçim Beyannamesi. *Yön*, s. 5.

Yurtsever, H. (2020). *Yükseliş ve Düşüş Türkiye Solu 1960-1980.* İstanbul: Yordam Kitap.

Zafer. (1950, Ağustos 3). *Zafer*.

Zariç, C. H. (2017, Kasım 5). *1951 Berbattı Dostum.* Şubat 21, 2021 tarihinde Evrensel Gazetesi: https://www.evrensel.net/yazi/80208/1951-berbatti-dostum adresinden alındı

ÖZGEÇMİŞ

